

Digitaliseret af | Digitised by



**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Bindbetegnelse | Volume Statement:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Efterretninger angaaende Byen Ribe.

Saml. 8-11

Ribe, 1831-48

1-11 i 2 bd.

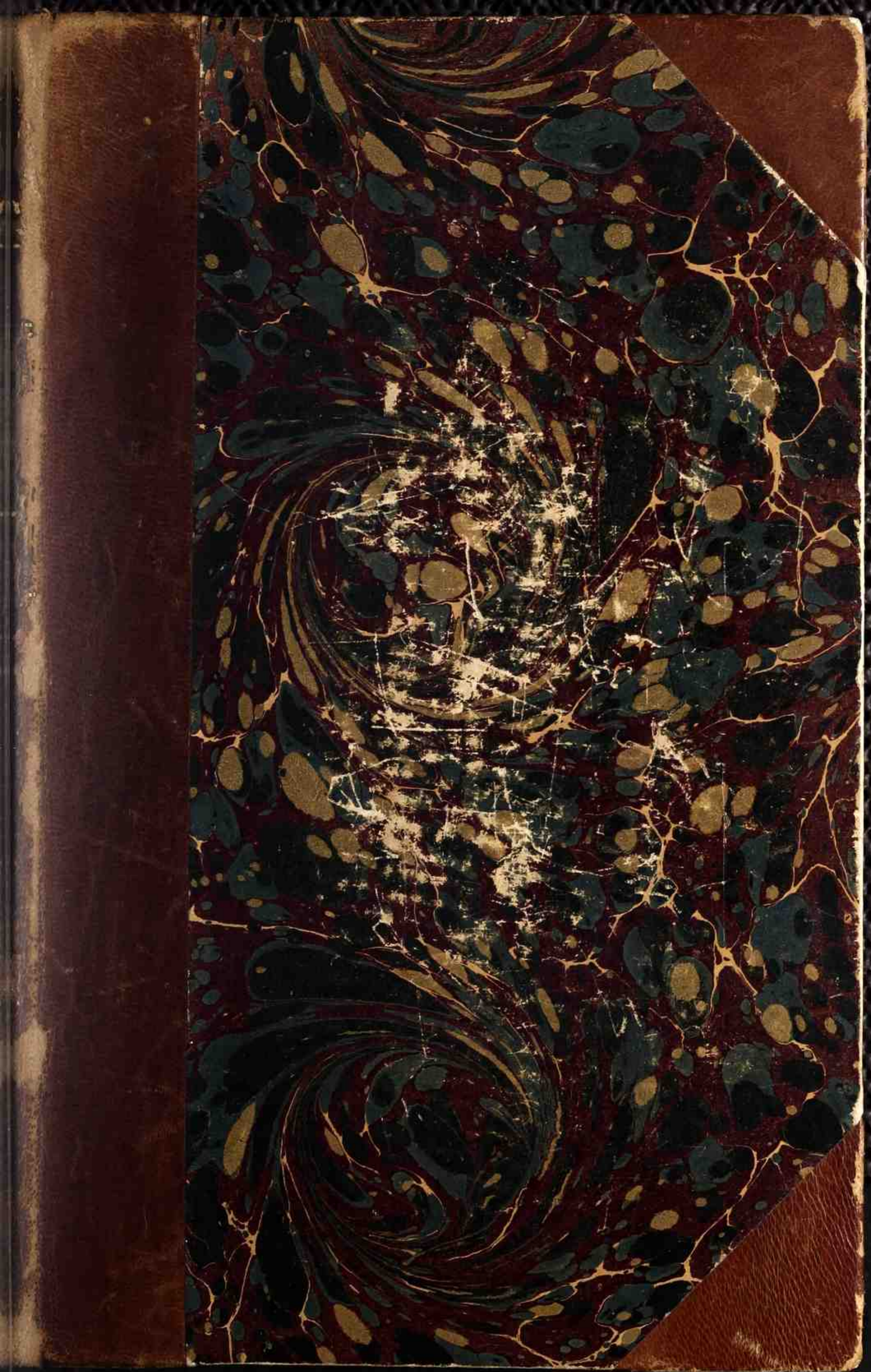
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

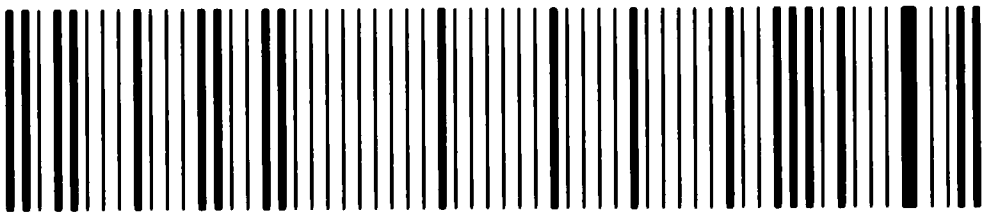
The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.





33,- 382-8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 8°



1 1 33 0 8 04802 7

+ REX



Efterretninger

angaaende

B y e n R i b e ,

udgivne

som Indbydelseskrift til den offentlige Examen
i Ribe Cathedralskole

1842.

Ottende Samling.

Af

Peter Adler,

Adjunkt.

R i b e 1 8 4 2 .

Trykt hos Christine sal. H y p h o f f .

1791

1791

1791

1791



Bidrag til Skildring

af

B y e n R i b e

i

i de forrige Aarhundreder;

efter

utrykte Kilder.

ved

Peter Adler,
Adjunkt.

1ste Hefte.

Skibsfart og Handel.

1ste Udsnit.

R i b e 1 8 4 2.

Trykt hos Christine sal. Hyyhoff.

ANNUALE DE 1871

DE 1871

DE 1871

1871

DE 1871



Forord.

Da Skolens Rektor, Hr. Professor Dr. Thorup, anmodede mig om at forfatte Programmet til denne Examen, opfordrede han mig venstabeligen til at indfrie et i Programmet for 1836 Publikum givet Løfte om en Skildring af Ribes Forfatning i ældre Tider. Ved samme Lejlighed gjorde Hr. Professoren mig opmærksom paa, at jeg vilde finde vigtige Materialier blandt en Del gamle Dokumenter, Raadstuarlivet tilhørende, som han nu havde ordnet, og for hvis Restaurering og Bevaring, han med ufortroden Iver og sjeldent Held nu har sørgt. Flere af de hidtil Utrykte blandt disse ere vel anførte i danske Atlas med en kort Angivelse af Indholdet, men dels er dette i adskillige Tilfælde stet mindre nøjagtigen, dels forlanger man nu slige Dokumenter fuldstændigen aftrykte, hvorfor Hr. Professoren anmodede mig om, at lade de af disse Dokumenter, som jeg maatte afbenytte til min Skildring, aftrykke nøjagtigen og fuldstændigen, hvorhos han tillagde og siden rigeligen ydede mig sin virksomme Bistand til den stundom meget vanskelig Læsning af dem, hvorfor jeg her maa bringe ham min hjerteligste Taksigelse. — De af disse Originaldokumenter, som ere benyttede i dette Udsnit af Skildringen af Ribes ældre Forfatning, findes, ordnede efter Tidfølgen, aftrykte som Bilag 1 til 12.

Hvad dette lidet Arbejde iøvrigt angaaer, vil jeg kun bemærke, at mit Hovedformaal har været det samme, som ved mine tidligere Arbejder af samme Art, det nemlig, af Arkivets Dokumenter og Protokoller at uddrage og samle saameget historisk Stof, som det var mig muligt; at forøge vort historiske Materiale fra de Tider med Samtidiges Bemærkninger og Efterretninger om det daglige Livs Færd, gjengivne med deres egne Ord, og derved bidrage til at oplyse Folkets indre Historie i forgangne Dage. Det Bifald, som sagkyndige Dommere have skænket de historiske og topografiske Undersøgelser, som nu i en Række af Aar ere udgaaede herfra Skolen, har opmuntret mig til at skride videre frem ad den begyndte Bane, og jeg haaber derfor, at den velvillige Læser vil tage til Takke med det Givne, som det er, og bære over med, at Ubetydeligheder ere løbne ind med, som uden Skade kunde have været udelukkede, og at Udbyttet af det Hele ikke giver noget betydeligt Resultat.

Hvis det falder i min Lod at fortsætte disse Skizzer, vil det næste Hefte komme til at indeholde en Skildring af Byens Bestyrelse, Kommunalsforhold, Retspleje, Politi og deslige, i det 15. og 16. Aarhundrede, foruden Fortsættelsen af Handelshistorien.

Sluttelig maa jeg bemærke, at i Pengeberegningerne betyder Daler stedse en Sletdaler til 64 sk. d. (1 Rbd. $6\frac{2}{5}$ sk. i Rigsbankp.) og en Rigsdaler er derimod 96 sk. dansk (9 Mk. $9\frac{3}{5}$ sk. i Rigsb.)

Ribe, d. 1ste September 1842.

Forfatteren.



A.

**Skibsfarten til Ribe i det 15., 16. og til ind,
i det 17. Aarhundrede.**

I.

Ribe var, som bekjendt, fra de ældste Tider, fra hvilke Efterretninger eller kun Sagn ere komne til os, berømt som Hoved-Udfskibningsstedet for Jylland, som den By, hvortil og hvorfra den meste Samfærdsel med fremmede Lande, (Holland, England, Frankrig) fra Danmark skete. Vel synes den i den Periode, hvis nøjere Belysning i denne Henseende efter Dokumenter, Protokoller og Regnskabsbøger er disse Blades Hensigt, at være passeret sit højeste Punkt og alt være begyndt at dale, dog skildres den endnu i denne Tid, efter samtidige eller kort efter levende Skribenters Vidnesbyrd, som den anseeligste i Jylland, og næst Kbhavn den betydeligste i hele Danmark, og den, som de Handlende mest besøgte. I gamle, saavel danske som fremmede, Geografier finde vi den altid nævnet, hvor ufuldstændige endog de Efterretninger ere, de sidste meddele om Norden¹⁾ Om dens Anseelse vidner det fremde-

1) I en gl. forfattet fransk Geogr. paa Skolebib. nævnes allene Kbhavn og Ribe som Stæder i Danmark, og i en noget udførligere tilføjes ved Ribe: port de mer, ou les Hollandois font un grand commerce.

les, at Ribe i det 16de Aarhundrede og ind i det 17de var blandt de Byer, der fattes højest i Skat næst efter Kbhavn. Saaledes har jeg et andet Sted vist, at Ribe og Aalborg i 1618 maatte udrede Omkostninger o. sv. for 47 Konstabler¹⁾, medens Aarhus og Randers kun vare taxerede for 24, og de andre jydskke Stæder for end færre. Imidlertid var Handelen nu bleven mere fordelt mellem Stæderne, Aalborg havde hævet sig op ved Siden af Ribe, og Tilførselen til og Udfibningen fra Jylland dreves ikke længere saa udelukkende eller saa fortrinnsvis over den sidstnævnte By, som tidligere skal have været Tilfælde.

Ribes Strøm- og Forstrands-Ret. Blandt de Privilegier, som Ripenserne synes at have anseet som fortrinlig virksomme til at befordre og betrygge deres Sejlad og Sehandel, anføres ostere de kongelige Bevillinger eller Gavebreve paa Ribes Forstrand, List, Mande og de mellemliggende Strandbredder med deres Dyb (Indsejlingerne til dem). Det ældste Dokument, man har eller som nævnes herom, er af Erik Menved dat. Nyborg 1292²⁾, men deri siges udtrykkelig, at det kun er

1) Se Programmet for 1834. (Ribe under de Keiserliges Indfald) Pag. 6. I en Fortegnelse fra Frederik d. 1stes Tid (c. 1523) i Ny Danske Magaz. 6 Bind 317. — er Ribe Byskat ansat til 237½ Mk.; Aalbergs kun til 200; Malmøe og Odense til 300; alt seruden Told, Sagefald, „Siise,,: Beløbet af disse er ikke anført for Ribe, som for nogle af de andre Byer. Men denne Angivelse synes mig ikke at afgive nogen ganske sikker Maalestok for Byernes respective Betydighed.

2) In crastino Barthol. Apost. in præsentia nostra et dilectæ maris: det er aftrykt hos Terp. Pag. 690; en Oversættelse findes i en Protokol, begyndt 1618, hvori den daværende Bysoged

en Stadfæstelse paa tidligere Bevillinger, eller dog en fgl. Konfirmation paa gamle, hævdede Rettigheder¹⁾. Foruden at dette Gavebrev maa anses indbefattet under de samtlige Riber Privilegier, som ere bekræftede af alle senere Konger, er det særskilt stadfæstet af Kong Christian den 1ste Mar 1450.²⁾

Disse Gavebreve eller Bevillinger, mente Ripenserne indrømmede dem Eneret til Sejlads paa Strømmene mellem Sønderho og Rist og til Udstibning fra alle Steder ved Kysten, inden dette Distrikt. De have endog med Magt haandthævet disse deres Rettigheder, angrebet og anholdt Overtræderne, og det om disse endog vare af de højere Auctoriteter. Saaledes havde i Slutningen af det 15de Marh. Hans v. Ahlesfeldt³⁾, Rensmand i det Slesvigste villet udføre en Ladning Korn gjennem en af de nævnte Strømme, men Ripenserne anholdt Skibet, bortførte dette og Ladningen til Ribe, hvorhen de ogsaa bragte og indsatte i Fængsel⁴⁾ en af Ahlesfeldts Folk, som synes at have sat sig til Modværge. Ahlesfeldt klagede og indstevnede Borgem. og Raad, og 1483 affagde Kong Hans Dom. i Eagen i Graabrodre Kloster i Kbhvn., i Nærværelse af Erkebispem. i Lund, Biskopperne af Roskild, Odense, Viborg og Aarhus, Provsterne af Roskild og Amtvor-

Detlef Hansen har afskrevet Riber-Ret og en Mængde Domme og fgl. Breve Byen angaaende.

- 1) Ligesom de dennem haffue haft af Arvidts Tid (sicut ea habere assueverint ab antiquo.
- 2) Datum in castro Ripensi vigilia Ascensionis. Bilag 2.
- 3) Denne ogsaa i vore Doc. hyppigt forekommende Slægt skrives her, som andensteds, afverleude Ahlesfeldt og Ahnesfeldt, f. Ex.: giffuet N. for hendis Wogn og Godtke von Ahnesfeldts Jomfruer till Rabstedt efter Frue Ingeborg Albret früists befalning. (af et Regnskab for 1590.)
- 4) De havde „stocket oc blocket“ ham.

skov, Landsdommerne i Sjælland, Skaane og Nørre-Jylland, hvori han kjendte de af Kong Erik givne og af hans Fader Christian den 1ste stadfæstede Privilegier for endnu gjeldende og virksomme, saa at ingen hvosomhelst maa udstibe eller indføre noget Gods ad de nævnte Strømme og fra det omtalte Distrikt uden Tilladelse fra Borm. og Raad i Ribe, og dette berettiges til at domfælde og straffe Overtræderne efter Byens Stads-Ret. Hvad den omtvistede Sag angik, da domte Kongen, at hvad de havde gjort ved det anholdte Skib, Kornet og Manden, de havde grebet, det havde de gjort med fuld Ret og enhver, der havde havt Deel i denne „Raad og Gjerning“ erklæredes fri og angerløs¹⁾.

Noget senere bemyndigede (1491) Kong Hans Borg. og R. i Ribe til at anholde og standse (hindre og tæffe) alle Skibe med Korn og andet Gods, som bleve trufne paa deres Strømme i den Hensigt at udføre samme, samt ligeledes alle Barer, som i samme Hensigt fandtes oplagte i Distriktet.²⁾ Regnskaberne vise ogsaa nu og da, at Raadet endog langt senere med Iver holdt over denne Ret, opsogte og anholdt Overtræderne.³⁾

1) Rettertingsdommen findes aftrykt in extenso efter Originalen som Bilag 4. Læsningen af Navnene er blevet mig meget lettet ved at sammenholde denne med en Afskrift i ovenomtalte Protokol af Ditlef Hansen, som har givet den, Erik Menveds Forordning og Christian den 1stes Stadfæstelse den fælleds Overskrift: de tri Privilegier paa Riber Byes Strømme.

2) Dok. aftrykt efter Orig. under Bilag 6.

3) F. Er. 1624. Samdag (6te Sept.) gaff jeg N. M. af Vesteruedsted for hand met hans buod satte Byens Dienere vd fra Vesteruedsted oc till en schiper som hassde indskibet noget Kuorn derpaa strømmen icke at udføre forne Kuorn efter Kong. Maiestadts Mandatte, efter Borgemester oc Raadts Befallning der for 3½ Mk. Denu Johanni Dag daa gaff jeg disse eff-

Søtønder og Kaber. Herfor var Byen ogsaa forpligtet til at bekoste, vedligeholde og udlægge Søtønder for at betegne Indløbene og Grundene, og sætte Kaber (Somærker) paa passende Steder, hvilket man skulde synes, at allerede egen Interesse og Erkjendelse af Sagens Bigtighed for Byen maatte paalægge dem at gjøre. Smidlertid klagede dog Raadet over den betydelige Bekostning, det medførte at vedligeholde disse Søtønder „for den mienige søfarende Mands Lary“, som om det var en Opoffrelse af Byen til Bedste for det Almindelige. Det erholdt ogsaa af Kong Kristian den 3die 1545 Tilladelse til at oppebære af enhver Udlænder (vdtlendiske mandt) 2 sd. af hver Læst Gods, de indførte til eller udførte fra Byen.¹⁾

Ogsaa Byens Indvaanere vare forpligtede til at erlægge en Afgift til Søtønder og Kaber (Thyndpeng), men denne synes ikke at være dem paalagt ved nogen kongelig Befaling, men den er paabudet af Raadet i Forening med de 24 Borgere, som ved slige Aaledninger deltog i Forhandlingerne. Afgiften varlede noget, skøndt ikke meget til forskjellige Tider. Den ældste Bestemmelse, jeg har truffet, er fra²⁾ Anno 1550 Mandag næst efter S. Paulli³⁾ Dag

terschreffue Som vor vdforen paa Byens Rey om Noget Knorn Som Carsten Ogsen havde indschibet efter B. Hans Friises Befalning; (følger 7 Navne) giffuen for en buod, som førte denuem til schiben o. s. v. den 12te Juli daa gaff jeg N. C. for hand haffde verctt vde att forfare om Nogett Rog som schulle haffue bleffuet vdsendt, efter Bor. oc Raadthz Befall.

1) Dok. efter Orig. under Bilag 11.

2) Det Følgende er Ord for Ord efter Raadstubbogen med forandret Ortografi til Rettelse for Uvede, men iøvrigt aldeles uden Forandring.

3) Pauli Omvendelses Dag er 26 Januar.

paa Riber Raadhus med B. og R. og 24 af menige Almue og desligeste med fleste Part af Skipperne her i Byen udi deres Nærværelse blev da vedtaget, bevilget og samtykt, disse efterskrevne Punkter og Artikel at ubrødelig holdes skal, ligervis som heresterken stander og som indskrevet er udi Riber Stads=Bog.

Først at hvilken Skipper, som efter denne Dag fejler ud af Riber=Dyb med noget Kjøbmandskab eller Orne, da skal han være forpligtet til at efter 14 Dage eller inden 14 Dage, efter han er hjemkommen og ind udi Havne, at gjøre der Skrивeren Rede og Regnskab for hvad (hvis) Gods, han havde inde paa samme Rejse og desligeste paa hvis Gods han har igjen hjemført paa samme Rejse ved ti Dalers Brede.

Og hvilken Købmand, Tydsk eller Dansk, ikke vil da redeligen udgive strax samme hans Part Lønd=Pendinge, da skal han have forbrudt 5 Daler. Desligeste skal to Skipperne være forpligtet til hvert Aar den ene efter den Anden at lægge samme Lønder ved fire Dalers Brede, og dertil Hjælp skal hver Skipper lade en Mand til, under en Dalers Brede, og dertil skal lejes en Skude for disse Pendinge.

Sameledis hvilken Skipper, som forsømmer og ikke sætter sin Kabe S. Peder'sdag¹⁾ skal bryde²⁾ en Daler, og hvilke Baadmænd³⁾ ikke sætter deres Kabe inden den

1) Den 22de Febr.: Denne Dag spiller i det Hele en vigtig Rolle i Byens Anliggender, paa den udlejes endnu Byens Enge og Ejendomme, paa den aflægges og afgjordes for Byens Regnskaber o. s. v.

2) s: bøde. Ordet bruges endnu i daglig Tale især i den sønderjydske Mundart.

3) Skipperne, som førte de større Skibe, have nok sat og påsset Kaberne ved Dybet og i Indløbet, og Baadmændene, som

forne Tid og holder den ved Magt hele Aaret igjennem, om den bliver afloben og hendreven, da skal han sætte en anden igjen eller og bryde en Daler, saa det som han ikke dette gjør."

Derefter følger Tarten med Overskrift:

Tønd Pendinge at holde Tønder færdige med.

Af hver Læst Gods 2 β . dansk ligel. af en Pafke Klæde, en Kramfiste, en stor Kramfad, en stor Fad Vin; af en Ane Vin en Hvid. Af et Tusend Skuller og Hvilling her fra Byen 1 Alb. og desligeste fra Sønderho, Mandsø, eller andensteds-paa Byens Strømme; et Tusend Samrast¹⁾ 2 Pending, 1 Læst Lønborg (Lyneborg) Salt 1 β .; af hver Læst „Baye (?) groffue Læst"²⁾ 2 β .; hver Par Orne 5 Hvid³⁾, hver Læst (12 Tdr.) Hamborger Al 2 β . af en Topetsfad og Mommesfad 1 β .⁴⁾

item hvad der skibes ind eller ud her for Byen, der skal gange Tønd-Pendinge af, undtagen Lommer, Steen og Kalk.

Jeg har ladet denne Anordning indrykke i sin Helhed, fordi den synes mig at indeholde flere Oplysninger og jeg nok senere vil komme til at beraabe mig paa den. Imidlertid har man snart fundet denne Bestemmelse ufuldstændig

førte Baadene og Smaaskibene (Skuderne) der kunde løbe lige indtil Byen, dem i Aaen.

- 1) Et Slags mindre vindtørrede Flynder. (Molb. Dial. Lexicon, hvor Terpager citeres som Autoritet.)
- 2) Skulde „bave" være det Slags Tøj, som endnu kaldes saaledes? Grov Læst er vel stor Læst = 18 Tdr.
- 3) Jeg ved ikke, om der var nogen Forskjel paa Benaevnelserne Hvid og Album i Mynt; i denne Tart bruges begge Benaevnelser.
- 4) Hvad Topet skal være, ved jeg ikke; Momme er et eget Slags stærkt Al, som især bryggedes fortrinligt i Brunsvig.

dig. Mange baade Ind- og Udførsels-Artikler vare slet ikke nævnte, og dette har oftere givet Anledning til Bryderier, da der udtrykkelig siges, at enhver Vare skal erlægge Afgift. Endelig bekjendtgjorde Raadet en ny og fuldstændigere Tact i 1583¹⁾, hvilken jeg vil anføre noget forkortet, da man deraf ser, hvilke Artikler der den Gang var Gjenstand for Ind- og Udførsel. Hver Læst Rug, Bvg, Malt, Meel, Havre, Smør, Al, Sild, Salt, Fisk, Tran, Kjød, Honning²⁾ og Hamborger Ol betalte 2 β .; ligel. af en hel Paffe Klæde en Paffe Lærred, en Kramfiste, Kramfad og et Fad Bin. Et Drehoved (hochshoffuit) et „Pind Sun,³⁾ en Ane Bin, et Skippund Bly, et Skp. Stang Jern, et Skp. Flest, Hamp (Hammop) Hør eller Blaar $\frac{1}{2}$ β .; en Slibesten erlagde 1 β . Et Tusind „Huidling“ 2 Alb., et Tusend Tal Skuller 2 Album, et Tus. Meel Skuller⁴⁾ $\frac{1}{2}$ β ., et Tus. Samrast 1 Alb., 10 Dægger Faarestind, Lamme- eller Kalvestind $\frac{1}{2}$ β . hver Dægger tørre Huder 1 Alb., hvert saltede do. $\frac{1}{2}$ β ., og endelig et Par Dren 2 β .

Man ser, at Afgiften var kun ubetydelig i Forhold

- 1) Forordning och Skik vdaß Borgemestere och Raadt och xxiv Mendt Endelig gjort och samtycht att opkrefue Thöndpendinge effther, som her effther følger, och thet besluttet och giordt vdi Man Maaned Mar mdrxxxiii (1583).
- 2) At der fastsættes Afgift for 1 Læst (12 Tdr.) Honning, viser at den ikke har været nogen ubetydelig Handels-Artikel, mere herom længere hen.
- 3) Pind-Sun, et Slags Fustage har det været. Ordet er mig ganske ubekjendt.
- 4) Disse Benævnelser paa de forskjellige Urter Skuller eller tørre Flyndere forekomme ikke mere, saavidt mig bekjendt. Meel Skull. findes i Dial. Ter. blandt de af Terpager Moth. opgivne Ord. Den bedste Sort, i Terten Tal Skulle, kaldes nu Præsteskulle.

til de Dphævelser, jeg oftere kan spore, at den har for-
anlediget.

Endnu gjordes der ingen Forstjæl mellem Byens Bor-
gere og Fremmede¹⁾. Men 1595 bestemte Raadet og de
24 „at Alt det fornævnte Gods, som Borgerne give 1 þ.
danst ud af; der skulle fremmede Mænd give 1 þ. lybst²⁾“.
Bed Fremmede forstaaes her, som overalt i mine Kilder,
Ikke-Nipensere, alle Bestemmelser angaaende Paalæg og
Afgifter til Havnen, Bropenge osv. gjøre aldrig Forstjæl
mellem Landsmænd og Udlændere, kun mellem Byens-
Børn og Udenbyes. En Vardenser var i Ribernes Dine
ligesaavel fremmed som en Hollænder, han maatte, ligesaa-
vel som denne, betale sine to Skilling „Løndpenge“ af
hver Dre, han udførte.

Aarligen forhandlede denne Lønd-Sag i Raadet,
hvor da de to Skippere udnævntes, som skulde lægge Sø-
Lønder for det Aar. Saaledes i Marts 1599, da Raa-
det havde, formodtl. som sædvanlig, tilkaldet Skipperne, af
hvilke ogsaa 13 navngivne Mænd³⁾ havde indfundet sig.
Disse sidste forpligtede sig til, aarligen at aflægge Regn-
skab for Lønd-Penge af de Drer, de udførte i deres Ski-
be, at indestaa derfor og holde Drerne tilbage, hvis Rob-
mændene vægrede sig for at betale⁴⁾. Denne Forpligtelse

1) Med Udlændere har man vel rettet sig efter den før omtalte
fgl. Forordning af 1545.

2) Her synes denne Raadets Bestemmelse at komme i Strid med
den nævnte Forordning.

3) Alle Schippere och Borgere her sammesteds. At ikke alle
Byens Skippere vare tilstede, ses blandt andet deraf, at netop
de to, som valgtes til at lægge Lønderne, ikke findes blandt
de Nærværende, lige saa lidt som 2 af de 6, som i Forsamlin-
gen paalagdes, at give dem hver en Karl, Bodzmand, til Hjelp.

4) Och ther hoer forpligtedt alle forne schipperethennem, att the

for Skipperne, som de selv underkastede sig, som vi her igjen stode paa, og som oftere gjentoges og altsaa er tilslagt nogen Betydenhed, beviser klartigen, at en Del, og det ingen ubetydelig, af de Skibe, som aarligen førte Dren over til Holland, har været hjemmehørende her i Byen, thi ellers var jo Forpligtelsen uden al Betydning.

I Raadstubbogen anføres endnu 1602 de to Skippere navnlig, som for det Nar skulde lægge Tønderne, men senere ikke, saa at Skipperne ikke længere have opfyldt denne Forpligtelse, men Raadet maatte lade det gjøre ved betalte Folk under Kæmmerens Tilsyn. Men kjed heraf, indgik Raadet 1630 en Kontrakt med en Mand paa Sønderho, at denne skulde lægge Sotønderne for Dybene ved Neden og Rakken og sætte Kaberne paa Korresand for 50 Daler aarlig¹⁾. Det er formodentlig de betydelige Befestninger, der vare uundgaaelige, da jo Storm og Flod meget ofte maatte gjøre det nødvendigt, at befordre Folk og Redskaber til Stedet, den Vanstuelighed og de Bryderier, der var forbundet med at faa Folk til at arbejde der²⁾,

aarligen skall gierre Claus Bardscher Regenskab for Thønd. Pendinge aff huis Drne, the haffue Inde vdi theris' Skibe, och beholde thennem huos thennem, ont Kiobmanden vil thennem icke vdgiffue.

1) 1630 d. 18 Decembris Reverendis B. oc R. oc de 24 Mend som tilstede wor bleff forligt oc fordraget medt Poffuel Jessen aff Sønderhuod, att han Aarlig schall lege Siotynderne for Dybene, som er for Neden oc Rakken oc desligeste for Kaberne adt sette paa Korresand, oc schall derfor Aarlig haffue till Løn 50 Slette Daler adt betale halffpartten Naar tynderne leges oc Kaberne Settes och den halffpart Naar the optages, oc forpligther forskreffue P. J. sig same tynder adt lege, saa the schulle vere uden faare oc Byen uden schaade i alle mader. (Raadstubbogen).

2) Item gaff Jeg Nis Giersen paa sonderhuo for Ris och Andet

der have bevæget Raadet til at indgaa denne Afford¹⁾. I 1647 fik en Mand 80 Daler for at lægge og optage Tønder og Kaber. Endnu i 1646 finde vi en Sønderhoer meget ivrig med at redde Kjeder og Kaber fra Flod, Is, og, som det synes, fra Faningers Kleer²⁾. Rømboere brugtes ogsaa undertiden til slige Hverv³⁾.

Foruden disse, nu vel snart nok omtalte, Tønderpenge af Ind- og Udførsels-Gods vare nogle andre Indtagter

hand Afgitt till Kab, som Landfolk Ikie wielle Afgie och siden med Buck och Andett hand Afgiet fraa Kab y Rud. H. Lassen for hand vor vde medt hans schude oc Folk oc schulle hendte Siotunder op oc sich doch icke vden en tynd op, derfor 6 D. it. schall H. Beck betalles for Setønder at optage 20 Daler. (Af Mads Limes Regnskab for 1621) flere Uddrag af dette og andre lignende Regnskaber længere hen.

- 1) Sønderho egnen sig ogsaa bedre hertil end Ribe, hvorfor ogsaa i den seneste Tid hele Tønde og Kabvæsenet er overdraget denne Del af Fanø; nu saameget passeligere, som den Søfart nu drives derfra, som før drevs her fra Byen.
- 2) Giffuet Pouel Jessen Sønderhøued som Borg. oc R. bleff for-
ligt med hannem om, for Kjeder at schille fra Eis-Tønder oc
Utvordet hans Beck dennem. derfor 2 Mk., Saa tog Hans
B. dennem med sig till Fanøe og kaste dem i Fanøe Laa (?),
saa kynde Pouel Wogn och tog Folsch med sig og tog dem op
uuder Isen og lod dennem agge till Sønderhøue igien kostedt
hannem Penng 2 Dal. Siden haffuer hand foruaret dennem
paa adtschillige steder saa de ere endnu beholden, Gud were
loffuit, derfor 2 D. Siden haffuer weret vde wed den nder
-Kabe och bierget; trey Ringe och Bollter, och aget det hjem
til hans Hus, fortjent 3 Mk. siden haffuer Poul Siels 2den
weret med heste och Wogn wed den Underste Kabe och aget
tang till den, derfor fortjent 2 Dr.
- 3) 1624. it. gaff jeg (2 Navne) paa Rom for 2 Eis-tønder at
hiente her och for dennom att liege till gauens och for kabber
ath opsettie paa Korresand och vdi høst for søe-tønder att thagie
op och føre hied och kabter att thagie nier och forbare them
paa Rom Ind till vdi for War.

anviste til Omkostningerne ved Lønder og Kaber, men af hvilke ogsaa Skibbroen skulde vedligeholdes, og ligeledes Prammene paa Naen¹⁾. Disse Indtægter oppebæres af en egen Kæmmer, som ogsaa besørgede det nødvendige Tilsyn og lod udføre hvad Arbejde, der udfrævedes, holdt Regnskab over Indtægt og Udgift og indbetalte Dverstuddet til Byens Rentemester (Pengemester)²⁾ eller modtog det Manglende af ham, naar undertiden Udgifterne ved de nævnte Arbejder oversteg hans Indtægter³⁾.

Disse bestode, foruden Lønde-Pengene af Varer, i Bejerpenge, 2 ß . af hvert Skpd. og af hver Lønde 2 ß . og saaledes Andet i samme Forhold, af alt Gods, som vejedes paa Byens Bejerbod⁴⁾, (Becthus). Hermed gjordes ingen Forskjel mellem Juden- og Udenbyes⁵⁾, Længere hen i 16de Aarhundrede forhøjedes Bejerpengene til det dobbelte⁶⁾. Videre Kraanpenge af Varer, oplagte baade af

-
- 1) Disse anskaffedes derimod af Byens Kasse, som ogsaa udredede Omkostningerne ved Naens Opmdring o. s. v.
 - 2) Byens øverste Regnskabsfører, under hvem Kæmmerne hørte, var en af Raadmændene, sædvanlig en Kobmand (se mine tidligere Programmer, navnlig det om Reisertiden).
 - 3) Af Havne-Kæmmerens Regnskaber har jeg ikke fundet noget fra det 16de Aarh., skødt der ikke findes saa faa af de andre Kæmmeres. De ikke ubetydelige Oplysninger, jeg har øst af dette Slags Regnskaber, henhøre derfor til det 17de Aarh. det ældste er fra 1616. De ere ikke alle lige udførlige, idet nogle ikke specificere enkelte Indtægtsposter, f. Ex. 1624: fanget af skib paa Ried denne Aar 28 D. 8 ß .
 - 4) Betøb sig aarlig til 15 a 23 D. (1624 f. Ex. 23 D. 3 Mk. 9 ß . 1616 kun 9 D. 3 Mk. 10 ß .
 - 5) F. Ex. af Regnsk. for 1821: Vier Birkløff 2 siecker hommel IIII ß . wor hommelmand 10 siecker hommel I Mk. 4 ß ., Een husnimer 5 skipund flis 10 ß ., hans Lauersen 1 skipund flis 2 ß ., en Sildering 2 skip. 4 ß . o. s. v.
 - 6) F. Ex. af Regnskab for 1617 28 Decbr.: weiget 1 schip. 8 ℥

Borgere og Fremmede paa Byens Kran;¹⁾ Leje af Byens Pramme²⁾, af dens Skruer³⁾, Bropenge af alle Barer, som løssedes eller ladedes paa Skibbroen af Skuder eller Pramme af Fremmede); en Afgift af fremmede Skibe, som laa paa Rheden (Key) først 2 Mk. 5 β . siden 3 Mk. hvert Skib; en noget større af dem, som laa paa „Nak“ denne-afverlede noget, først 4 Mk. 8 β ., mest 5 Mk. 12 β ., en Tid 1 Rd. og en Tid 1 Pjaster (Stück v. Achten, spansk Daler) Skibet⁴⁾; en lille Afgift af hver Baad fra udenbys Steder, og af hvert lille Fartoi (Smache), som kom ind til Skibbroen. Denne Afgift kaldtes Kabpenge, og var vel især bestemt til Kaber og Ris paa Laen. Af Byens egne Fartoi (Skuder), som besøilede Laen betales en aarlig Afgift hertil af 12 β . af de mindre; og 24 β ell. 2 Mk. af nogle enkelte større (stor Smache,

for Jens Lauridzen hommelmand for 8 β ., weiget 3 schip. Stang Jern for Clemens Mæsen 12 β . o. s. v. For hele Mæret er det dog kun 17 D. 1 β .

- 1) J. Cr.: Niels Pedersen i Koldingh till Krandpenge af Hollands goedz En liden Vache, en losse (tillaaset) tøund, tou Fad Almdam, en tønde Allund, 2 tønd Sæbe, 50 slaal Gryder, Otte Dusin Ulkaarer (Karter) tilhaabe xx β .; betalt af Kremer i Kolding for hollandzgoeds, et styche Ry, 6 Dusin Kaarer, tre Tønder Valnødder, en Tønd Kauring o. s. v. 29 Nov. betalt af en Joermand af Haderstæff for Threy Dgrehoffueder wiin och en Fad medt tør Goedz udi som var en Hermands Goedz, Krandpenge xii β . o. s. v.
- 2) Indtægten var 1616—21 imellem 50 sog 60 Daler aarlig; herom udførligt siden.
- 3) Skibs Skruer, Schruffuer til schibene; s. Cr. af Jørgen Hollander for Byens Skruer han brugte til sin schude 1 Mk. Denne Indtægt var høist ubetydelig, kun 4 a 5 Mk. dansk aarlig.
- 4) For 1622 betales af Skibe paa Nak 54 D. og paa Rhed 23 enhald D. 1621 87 D. 2 enhald Mk. paa Nak og 28 D. 8 β . paa Rhed.

Kreyer). Videre tilfaldt denne Kasse den Del af Sagsfald, som tilfaldt Byen.¹⁾ Hele Indtægten af disse for

1) Bøder for Slagsmaal (Bordag) Overfald, Mishandling o. s. v. f. Cr.: fangen af H. G. for den Skaade som L. U. y farup paa thuoffs gjorde Gnu, och var sat derfor i Bøddel Hus 5 Slette Daler 3 Mk. 2 s.: Af Jeffren hingste for hand slog Niels Kleder 2 enhalv Daler thill 37 s. er 2 Daler 3 Mk. 9 s. (Dette er et eget Slags Daler, her nævnes 1626, som have været 5 lb. bedre, end de almindelige) aff K. P. paa P. L. y Horstiens wiegen for den Skaade han gjorde Kirsten Bruck der sammesteds 7 enhalv Dr. (Striden maa have været her i Byen, siden Sagsfaldet tilfaldt denne). Af Pier Viendsen for den Skaade hand gjorde Jeffuer Nielsen Broder Datter 2 Dal. 1 s. Aff Gunder Grom sønn Niels for dien Skaad, hand gjorde snart fierers (Sorte Fedders?) piieg madelieen hans Datter 2 Dal. 1 Mk. Aff Hans Bartsker for den vferme (Overlast, Overfald) hand gjorde Jeffer Jøbsen 1 enhalv Dal. Aff Hans Nielsen Skumager for hans suen slog Een Skumager-suenn paa Mond; Aff Knud Knudsen for thuo gang hand vor thuoffsuenn III Dal. Aff N. N. fordi han slog N. N. paa Mond; 1 enhalv Dal.; et Tilfælde og en fast Tært som oftere forekommer, (udpillet af Regnskaberne for 1616—24). Den aarlige Indtægt heraf var mellem 20 og 30 Dal. i dette Tidsrum. 15 Aug. aff Hans Bedsted for den perlament han gjorde Mortten Hollander paa Engen til Byen 2 D. 1 Mk.; betalt af H. M. paa Fanøe for den perlament hand gjorde till thomas schippers her i Ribe, till Byen derfor 3 Daler. N. N. for den Boldstoug, han var i med N. N. 2 D. 1 Mk. (4 Personer) for den Slagsmaal de gjorde paa Laurids Gntdschmidt, derfor till Byen 13 enhalv Daler. Aff N. N. Dutrup for den Ofuerlast han gjorde N. N. hans egen Staldbroder 1 Dal. Aff Anders Svane (Borgmesteren) paa N. N. Regneaff schierne Sogn for den Perlament han gjorde medt den Dreng, som haffde stiaalet di Penge i Markets Dage, til Byen 2 D. Denne sidste Post synes at bevise, at Retten ogsaa revsede dem, som mishandlede Tyve grebne i Gjerningen, eller dem som toge sig selv til Rette (af Regnsk. for 1641—47). Som Kuriosa vil jeg anføre nogle Sagsfalds Notitser af de ældre Regnskaber, skøndt disse Bøder paa den Tid næppe til-

skjellige Poster beløbe sig i Begyndelsen af 17de Aarh. til omtrent 300 Daler, stundum noget mindre, stundum ogsaa en Del derover. I 1616 (et maadeligt Handelsaar) 254; i 1621 (et endnu ringere) 215; 1622 282 Daler, og 1624 377 Dal. Længere hen i Aarhundredet blev Indtægten, som Følge af den aftagende Handel meget mindre, 1641 191 D.; 1642 172 D.; 1645 (et Krigsjaar) c. 120 D.; 1647 222 D. naagtet Vejerpengene og rimeligt flere Afgifter vare betydeligt forhøjede.

Om Udgifterne til disse Lønder og Kaber, hvorover vi ovenfor have hørt, at Raadet klagede, giver Regnskaberne en Del Oplysninger, men først i det 17de Aarhundrede. Saaledes havde Byen 1616 en Udgift af 51 D. 1 Mk. 12 ß. paa Kaber paa Korresand ved Mandoe, dels at istandsætte, dels at forfærdige for gammel Riber-

faldt Sø-Havneaksen, og altsaa er her uvedkommende. It. tu enkende Daler (hele Dalere, Kroner) for theed Bordag (Slagsmaal) som Iwer Jensen i Dokom (maaste Dockum i Friisland) og Hans thyl mester Kaspers (ventelig Caspar Mule, den Tid Provst i Harsyssel, et Kannikdom her ved Domkirken) gjorde y riibe merken, som Ehlaus Iwersen antwordet mig anno 1565. It. haffuer jeg opboren aff Jens Poulsen thyl Baggis xi (11) Daler y danske Penнге for en fierde part schyb, som en Rømmer Karl bleff slagen ihjel paa, oc de andre penнге gaff han mas Dorre (en anden Oppebærer) fierde Juel Dag anno 1565. It. opbored aff niels Borg paa hans Broder tames Borgs wegne for theud Bordaghand ghorde thyl Peder Krag's thyl brolop paa wor herris himmelfardt's Aften, anno 1565 xx (20) enkende nye Daler. Same Dag (1576) opboren aff per Nielsen, som fick Niels Jensens Søster i tuedt, som hand vdgaff for hand bleff hiem der de xii boßmendt bleff syst wdgiordt iii Daler. Af den sidste Notits ser man, at Raadet mod en lille Kjendelse viste sig føjelig mod Folk, der hellere vilde gaae i Brudeseng end til Orlogs.

dyb¹). Hermed menes maaske Løbet mellem Mandsø og Rømø²). 1622 kostede en stor Søkjede over 50 Rd.³). I 1623 købte Knud Lamb. i Hamborg to Søkjeder, den

1) For at lære at kjende den Tids Priser og bidrage til nøjere Bekjendtskab med sammes daglige Færd, vil jeg meddele nogle Enkeltheder af de udførlige Regnskaber: Item gaff jeg N. N. for hand aget mig till Vester Bested, oc der faand jeg meest Part af bege Kaber, som wor kommet fraa Korresand. Item gaff N. N. oc N. N. som hadde bieret dem thil dieris guor hvis thre, som wor beholden af samme Kaber, 2 Mk. 8 β., en Mast til en Kab x Mk., en Fyr thre 1 enhalv Mk., 17 letter, stoc 4 β., to thiere thonner, som kom til at staa paa biege Kaber 1 Mk., 7 stob thier at pige (bege, tjære) medt. 7 β. for Stob. at age alt thre till Mandsø 6 enhalv Mk. 1 enhalv Skp. Jern, som kom til de smaa thno søe kieder XII Daler hvert Skp. for huer Lipp. Arbiedslonn 1 Mk., to Kampstien 20 β. samme at hugge huol igiemmel V Mk. o. s. v. begge de smaa søe tdr, at føre till Mandsø 2 Mk. 8 β. for begge Kaber at sætte paa Korresand oc bege Søe tdr. at lege 10 enhalv Dal. for 1 Ed. All, de fik som lagde sø tdr. for de smaa Kabber 6 Mk. for 2 Hysing oc for dem at binde och huise: Hysing for en Art Seglgarn, et Bindematerial, er et Ord endnu gængs her i Byen, huise er sandsynligviis Stammeverbet til dette Ord: altsaa binde, snøre.

2) Se herom Ripæ Cimbr. Pag. 680.

3) Itt. haffuer jeg fanget thill den store Søe kied af Knud Lambertsen (Regnskabsføreren) 1 Skp. 3 Lpd. 9 Pd. stang stoll som hans Smed vor med och tog dett vd. Skp. 16 D. noch fik jeg Hans Smed 11 enhalv Lpd. Summa 2 Skp. 10 Skaalpund thill hob som kom till den store søe kied, er vdi Riberpund 35 Pd. 15 Mk., som jeg skulde give Hans Smed thill Arbiedslonn for huer Riber Pund 1 enhalv Mk. Gaff jeg 2 Mk. for en Kampsteen, som kom til søe-kiede. 4de Marti haffver Indfangen aff Hans Smed samme søe kied 1 enhalv Skp. 3 Lpd. 7 Skaalp. riester mig aff Byen stoll huos H. M. 2 Lpd. 2 Pd. stoll, paa (det er vel for) samme 2 Lpd. 2 Pd. stoll haffuer H. S. hugent huol paa stien till søe Tdr. o. s. v. Knud Lamb. paa samme Tid givet en Skipper 2 D. for 2 Søkjeder denne førte fra Hamborg, som Knud havde kjøbt der.

ene paa 13 „Fadum“ den anden 9, vejede 1152 Staalpund. og kostede 108 Dal., desuden Drifkepenge, Bejerspenge, Transport o.s.v. I 1624 blev en stor Kab sat paa Sønderho, som voldte en Udgift af 61 Daler 1 Mk. 14 β .¹⁾, nogle Søfjeder bleve s. N. omstøbte for c. 30 D.²⁾. Riiskaberattes i Namundingen til Mands og Remmerseje, s. G. Mar 1645³⁾.

-
- 1) Itt. gaff jeg mieregrett bagis for 1 Jegie thre (Egetræ) 15 Allang 2 enhalv D. noch gaff hiind for 3 fyr Bleckin (Bjelsker) 4 enhalv Dal. o. s. v. gaff Hans Andersen Captienn for 4 Mast som kom till striet piel 7 Dal. o. s. v. for 2 Bielskier som bleff sauet i Latter til Kab 3 enhalv D. Noch gaff Jeffuer Brusieger og Mas for samme at saff i Latter 7 enhalv Mk. Anders tiemmand for 4 Dage hand huog paa Kab 22 β . om Dagen (3 andre 20 β . hver); paa Sønderhoe fik Anders 24 β ., de andre, (mig selffue 4 Dag 5 enhalv Mk.) 22 β ., for 1 Ed. Vi wi fik medt os paa sønderhuo 2 enhalv Dal., gaff jeg 3 kall som hjalp skuden med Kab og Ris ned i 2 Skuder 1 Mk. 2 β . af 2 skuder som førte Kab og Ris ofuer till sønderhuo 6 Dal. For Bucken (Rambuk.) at age oc ind i sancti Vierstierke (der var nemlig Stadens Materialhus; dens Kirkegaard var Byens Tømmerplads for Tømmer til offentligt Brug o. s. v.)
- 2) Itt. haffuer jeg fanget Laurst Emed som bleff huogen af 3 Søfjeder som wor forslitt megiet 1 Skp. 3 Sp. 9 Skolp. jeg gaff hannem til Arbiedelen for hver Lipp. 2 Mk. o. s. v. Itt. haffuer jeg fanget Laurst S. 2 Jærenn som Knud Lambarken haffuer ladet giere n Hamborg som skulle igiellen stien thill die 2 sø fieder som icke thiente, men Laurst motte smiede dennem om weget 4 Lpp. smedlønn 5 Mk., for 1 stien til Søedr. 3 Mk., noch 2 Stien, 1 enhalv Dal. o. s. v.
- 3) 1645 d. 25 Jaun. giffuct for 5 Snees lange Riis Kaaber, komb till at sette fra Namund oc ud til Kiel sand, paa Mands Side og Remmerss Yeje for hver Snees 2 Dal. noch 80 smaa Kaber sat i Maen og Remmerss Yeje. Romboerne dreve betodelig Fart til og fra Byen, saa det er ikke urimeligt, at Remseje var det Sted paa Rheden hvor de sædvanligt laa.

Havnekammerens Løn var aarlig 30 Daler, hvoraf en Del undertiden holdtes inde for at dække forrige Mars Mangler¹⁾. En Forretning, han havde at besørge, var ganske heterogen fra hans øvrige, nemlig at lade dem stævne, som havde gjort Indgreb i Byens Rettigheder, hugget i dens Kjær²⁾ gravet Klyne i dens Moser, Tørv paa dens Hede, osv.³⁾. Tab paa Mynt nævnes ogsaa i disse, som i alle Regnskaber, fra den Tid⁴⁾.

2.

Aaens Dybde og Sejlbarhed. I alle Geografier og Beskrivelser læse vi, at Ribes Forfald, Handels Dalen og Skibsfartens saa godt som fuldkomne Døphor fornemmeligen, ja næsten ene ere foranledigede ved Aasmundings Tilstoppelse og de bestandig vorende Grunde i Aaen, at denne fordum var sejlbar for store, fuldlastede

- 1) Item myn Løn 30 Daler, die 10 hier ind at reignæ oc die 20 at skiffue wed myn gammel Reigenkub, men der er vedteguet under Regnskabet, Samme Mah Times Vdgift paa o. s. v. ephter hans Regnskabs Indhold medt thi Daler som ham er portedt vdi som er hans Løn, in alles o. s. v.
- 2) Ribe Kjær var i det 16de Aarh. en StorKov, i d. 17de endnu en udstrakt Kratskov, (s. Proa. 1838 Tilag 2. Pag. 92.)
- 3) Jtt. gaff jeg 2 som vor i Jedstiedt oc gaff dem warsseel som huog v Kjær 1 enhalv Mk., gaff 2 som vor i Farup og blesbierre oc gaff dem warsseel som haffde grauett Byens tjørre, ligel. en til Harrebj (Regusk. 1621.)
- 4) Jtt kommer jeg for kortt paa 20 Daler jeg haade indfanget vdi löckstadt ment for 4 Skill. och vdgiffuet dennem for 3 enh. ß. d. 8 enh. D. — Glückstadt var kort i Forvejen anlagt.

Skibe,¹⁾ at disse kunde løbe lige ind til Byen²⁾, løse og lade ved Kranen og Skibbroen. Dette har hos Mange vaft næsten fantastiske Forestillinger om store rigtladede Brig- og Fregat-skibe paa Aaen, man drømmer, troer jeg, endog om Ost- og Vestfarere, som have ladet og løst her, og fleres Fantasi fastholder Billedet af en Tid, hvor Nibsaen ved vort Ribe frembød omtrent samme Skue, som Elben nu ved Hamborg. Men disse glimrende Forestillinger om Aaens Sejlbarhed har jeg aldrig kunnet dele, om vi endog nedstemme dem ganske betydeligt. Da Ribe og dens Søfart stod mest i Anseelse og havde det største Ry, var vel selv de anseligere Handelskibe ikke stort større end de Bøtter, som dog endnu, skøndt ikke uden Besvær, kunne flyde ind til Byen³⁾. Paa den Tid, da Talen først med Rimelighed kunde være om Ostindiefarere, og som netop falder sammen med den Periode, hvormed jeg her beskæftiger mig⁴⁾, har Aaen næppe været tilgængelig for Fartøjer, der have stuktet betydeligt dybere end de, der endnu befare den, og frembudt ganske samme Banstueligheder for de Skibe, der med Nød og Næppe kunne komme frem

1) Amnis, per quem e mari ad urbem navigia mercibus onusta ad urbem penetrarunt. Terpager. R. C. 682.

2) Galthen 44 og 86. Der, hvor store Skibe fordum kunde gaa med fuld Ladning, kan nu ikke gaa uden Pramme o. s. v.

3) Man erindre sig de Skibe, navnlig de tv af dem, hvormed Columbus vovede sig over Atlanter-Havet.

4) Portugiserne vare i c. 100 Aar de eneste, der kunde benytte Sevejen til Indien; Hollænderne dreve en indbringende Handel med indiske Varer, som de tilforhandlede sig af Portugiserne, og det var først efter at Portugal var kommet under Spanien, og Hollænd. Handel derpaa derved først blev forbundet med Besværligheder og siden ganske afbrudt, at disse selv sendte Expeditioner til Indien, den første afgik fra Terel 1597, og den første der med Varer kom til Holland var 1600.

her. Det Billede af Aaen og dens Sejlbarhed, som stilles os for Dje i de Regnskaber osv., efter hvilke jeg sammenskriver disse Blade, er omtrent det samme, som det, der endnu fremstiller sig for os. Samme Klager over de samme Mangler, samme ufuldstændige Forsøg paa at afhjælpe dem, samme Besværinger over disses Utilstrækkelighed og Mislykken, over de naturlige Hindringer, Vandfloder, Bundens Bestaenhed osv., omtrent samme Planer til virksommere Foranstaltninger, og saa fremdeles. Jeg vil nu sege nærmere at oplyse og godtgjøre dette, ved at meddele mine Læsere nogle Enkeltheder herom af mine Kilder.

Skibenes Leje. Udsæbningssteder. Større fremmede Skibe løbe sjelden eller aldrig ind i Aaen, men havde deres Stader udenfor den paa to Steder, Neden og Nassen. Det første var længere ude, hinsides det nu saakaldte Skjegum eller maaske netop derved.¹⁾ Her betalte hvert fremmed Fartøj, som før anført, tidligere 2 Mk. 5 β. senere 3 Mk. i Tønd-Penge. Her laa Skibe fra Bremen og Holland med „Guds“ osv., dog vel ogsaa stundom nogle Dren-Skibe²⁾. Disse havde ellers deres sæd-

1) I Regnskabet over Indtægten af Pramlejen for 1611 og sig nævnes ikke Neden, som i de tidligere, men derimod Skjegum, der aldrig anførtes før, og den ansættes nu til en Pramleje og nævnes i de Forhold, hvor før Neden blev omtalt, f. Ex. betalt af Anders Suahne for 4 Pramb fra schögumb til Breuen medt Hollandts-geds 4 Daler. Efter Tarterne for Pramleien, som meddeles lidt længere hen, kan man nogenlunde slutte sig til Afstanden fra Namundingen til Neden.

2) I Regnskabet 1616 siger Mads Lime, som oppebar Tøndpenge, ved at nævne Skibene paa „Niedt: thuo skipper som hadde den waarde Dren siende mig wy i myn Buod 4 Mk.“, han fører til Regning en Daller, han og medens han selv var paa „Nack“ for at kræve Afgift „gaff pier Jensen som var paa Niedt af de

vanlige Stæde paa Natten (Nack, Nach) uden for Aamundingen. De fladbundede hollandske og frislandske Fartøjer, som bringtes til denne Fart, løbe med Floden op paa Grundene langs med Kysten, hvor de stode saagodt som paa det Tørre, hvor da Dyrerne bleve drevne ud til dem og saaledes indstibede¹). Personer, der reiste til Skibs til Holland førtes derud²), ogsaa ere Ind- og Udførselsgods til Bogns bragt i og fra Land, dog befordredes dette sidste vel sædvanligst med Byens Pramme. Havnemesteren eller den, der oppebar Skibsafgiften, førte, imellem ledsaget af et Stadsbud eller en anden Assistent, ud til Skibene, men derude blev han roet fra det ene til det andet³). Terpager siger, at Skibenes Antal undertiden oversteg et Antal af 270⁴), som alle bleve tilladede paa en og samme Dag

Skib"; ligl. til (2 Navne) for di tvende Gange vor paa Rej oc kreffuit Tøndpenge 2 enh. D. (han har lige i Forttejen anført han selv var paa Nack (1617).

1) Et Sted derude kaldes endnu Drenlo.

2) f. Ex. Steelerne 1623, se Noten 2 næste Side.

3) Itt. gaff jeg søffren Raad for han agett mig vd paa Nack oc skriff hvor mange skiff der vor 2 Mk. noch gaff jeg lambarts stadbu som var med mig 10 sk. it. gaff jeg 3 Kall som ruode mig med Een Buod til alle skib 12 sk. (Mads Vimes Regnsk. 1616) Giffuet N.N. i Synderfardrup for han agget mig selff anden ud paa Nache tuende gange der di schibet Dgren, derfor 1 Rd. 1 Mk. en Karl, som var met mig ombor till schibene och kreffuit tønd Penge derfor 3 Mk. it. N. N. paa Mandoe for han met hans baad Roued mig ombord till alle schibene, derfor 2 Mk. (1612).

4) Det Antal, som jeg finder i Regnsk., der har erlagt de befalede Tøndpenge er høist betydeligt mindre; dette kan imidlertid ikke svække Terpagers Autoritet, som kunde være Djenuidne, levede paa Stedet og paa en Tid, da Drenhandelen endnu ikke var ophørt. Herom mere paa sit Sted.

og gif bort igjen med en og samme Flod¹⁾). Dette be-
styrkes end ydermere ved Regnskaberne Udtryk "den Dag
de Dren bleve udfibede. Den Dagh Orne reiste, eller da
de Dren Skibe reigste" osv. Dette store Antal maa alt-
saa have indtaget en meget betydelig Strækning langs Ky-
sten, og jeg finder ogsaa Hvidding Naaf nævnet som et
Sted, hvorfra Ud- og Indskibning skete²⁾).

Byens Pramme. Alle andre Vare bleve førte til
og fra Skibene, saavel paa Rhed som paa Naaf i Pram-
me. Af disse vare flere³⁾ anskaffede og vedligeholdtes paa
Byens Befostning, og de baade Borgere og Udenbyes,
som afbenyttede dem erlagte samme Betaling⁴⁾ efter en
vis af Raadet sat Tarr, af hvilke den ældste, jeg kjender
er fra 1559, og bestemmer Betalingen for en af de store
Pramme til „Theigelholm“ til 8 sk . og af den „liden“ til
6 sk ., for en af de store til Skore⁵⁾ 1 Mk., til Namund
1½ Mk., til Rheden 2 Mk., og dobbelt saa meget med
Kalk. Raadet tilføjer, at Lejen skal erlægges forud, og

1) omnes taren uno die uno eodemque æstu seu excessu maris
solvuntur. Pag. 682.

2) 1623 d. 8de Mæne daa gaff jeg Wolte Nielsen for hand medt
hans Wogen Og velbordige Chresten Skeel och Welb. Otte Skeel
herfra oc till Hvedning Nache dend Tid di Reiske her Fra och
Till Holland effter Bor. Mortten Limes Befalling der For 3 Mk.

3) I 1622, 3, 2 store og en lille (Brie-Pram) It. gaff jeg to
Kalk for Band och Iß att komme aff alle 3 Pram och for di
lagde dennem offuer thill sanct pier.

4) f. Ex. en Ebbelmand Pram til Hollem 1 Mk. Lask bonum till
hollem 1 Mk. (1618) N.N. Kremmer i Koldingh for en pramb
til schuor met goedz till Holland 2 Mk. En Pram fra schaar
til Brouen mett Hamborger Dll fra Jesper. Ibsen 2 Mk. (1642).

5) Skore, skuor, schaar imellem Holmen og Namund, nævnes gjen-
nem hele 17. Aarhundrede, nu kjender ingen, hvem jeg har
spurgt, til dette Navn. Det maa uden Tvivl være samme
Sted, som nu kaldes Kværnsten.

Pengene udgives, førend Prammen løb fra Broen¹⁾. I 1616 og følg. Aar var Lejen blevet noget forhøjet, til Tegls-
holm eller Holm 1 Mk., til Skuor 1½ Mk., til Namund
2 Mk. og til Reden 2½ Mk. Fordoblingen, naar det var
Kalk, der førtes i Prammene, var bortfaldet²⁾. Derimod
vare egne Pramme anskaffede alene til denne Transport³⁾.
I 1641 og følg. A. er atter Prisen bleven forhøjet til
resp. for de forskjellige Stationer 24 β., 2 Mk., 3 Mk.
og 1 D., en enkelt Gang findes en Pram til Slott 8
β.⁴⁾. I disse Aar findes, som før er anført, ikke omtalt
„til Reden“ men nu er „til Schøgumb“ den dyreste og
følgelig den længste Station. Ligeledes nævnes en ikke
før forekommende Station „Børlos“, hvortil Prisen er den
samme som til Teglsolmen. Ved dette sidste Sted har

-
- 1) 1595 thend 11. Decembris bleff bevilget och samtycht af Borg.
och Raad Saa och de 24 Mend, som tilstede waare. Att in-
gen effter thenne dag skall faa Pramme at leie, vadtagen the
giffue theris Pramlie strar wd, och huiltken som thet icke will
giorre, skall lade thennem ligge, Och Pendingen att wdgiffue
forindt the løber fraa Broen medt them.
 - 2) laß fredericksen 1 Pram 4 gang till skor Ester Kalk 6 Mk. noch
2 Gang medt Mollt 3 Mk. 1 gang medt kræmmer goedz 1 Mk. 8β.
 - 3) Jtt d. 29. Nouembier (1624) gaff Jeg 24 Mand, som drog
den store Kalk Pram aff Kiersten Anderskuens kaall guor
(endnu gængs Kalgaard, skotif Kalyard W. Scott, Have) 6
Mk. Der havde ved den Tid været en meget høj Flod, som vel
havde transporteret den til dette upassende Sted. Jtt gaff Son-
nick for han tu gang lagde den stor kalk Pram over till santti
pier och øste vand aff den.
 - 4) Naar Nogen fra Slottet brugte Prammen erlagdes ingen Be-
taling. Willem Hansen paa Slot tu Pram till Riedt 00 1616.
Ei heller ikke naar den brugtes paa Bøens Begne.
 - 5) Schipper Anders Nielsen 1 Pramb fra børlos och till Vand-
porten (paa Slottet) met Huede 1 enh. Mk. schipp. Jorgen
Enewolken Guldagger for tou Pramb fra schaar till Broen
met Kongl. May. Geuer 1 Dal it. Aff Johann Appoteker

lige til den senere Tid, været en af de værste Grunde i hele Aaen¹⁾). Stationerne inde i Aaen vare altsaa beregnede til de Steder, hvor Fartøjerne oftest mødte Vanskeligheder, og hvor altsaa Løsning og Dntladning gjordes mest Behov.

Byens hele Indtægt af Prämleje var 1616 34 D., for 1622 59 D. og for 1624 41 D. I 1641 var den 49 D., i 1642 51 D. og saa fremdeles undtagen i 1645, da den kun var $7\frac{1}{2}$, paa Grund af Krigen, og at Pramene vare ødelagte eller ramponerede af egne og fremmede Krigsfolk²⁾).

Den sædvanlige eller dog jevnlige Gang af Ind- og Udfibningen her ved Byen og Hindringerne ved denne, viser sig klart i en Beretning af Knud Lambertsen 1623 om spansk Salt, han havde modtaget paa det spanske Handels-Kompagnies Vegne. 6 Ræster Salt, han havde kjøbt for det i Hamborg, sender han med en Skipper til Ribe (paa Reden) derfra fører to Skuder det til Teglsholm, hvorfra Byens Pram fører det til Slottet, og derfra føres det endelig til Raadhuset³⁾).

forten Pramb fra Dummund till bronnen met hollandsche gods
1 enh. Dall. NN. en Pramb til schögumb till Underk Matthis.
schibf medt Huder och flesch (alt i 1642).

- 1) I de sidste Aar ere Grundene forandrede i Aaen, og Teglsholm er nu ikke af de værste Steder.
- 2) Kjøbt till att gjøre den pramb færdig met som Kongens Földhaffde Affbrött och brennt osv. (1645) Alt de Kejserslige 1629 vilde have havt fat paa den store Pram (dog maaske den da nok anskaffede Mudderpram), se Progr. af 1834.
- 3) Giffuen jesser Undersen skiper Till Fragt fra Hamborg oc till Riibe af huer Last 5 Mk. lobsch. giffuen tuende Mendt af Ballum for di medt deris Skuder førte førne Sollt fra P. A. Skib oc Till Tegel Hollem, derfor 18 Mk. gaff jeg N. og sine Staldbrødre for samme Sollt att sere fra Tegel hollem oc till Slot-

Til Aaens Opvuddring (Ryddning og Rensning) er der ogsaa sket Foranstaltning og stundum endog arbejdet med megen Iver og Kraft. Og til Forsøg paa ved Gra-
ven og Afspælen at rette Strømmens Løb og forøge dens Kraft, har jeg og fundet Spor. I 1623 anskaffedes, især ved de driftige og dygtige Mænd, Borgemeesteren Hans Frises og Regnskabsføreren (Rentmeesteren) Knud Lambertsens¹⁾, Bestræbelser, en meget stor Mudder-Maskine eller Pram, som kostede omtrent 250 D. eller maaske meget mere²⁾. Og hele Foraaret og Sommeren 1624, fra April

ten 1 Dr.; Samdag gaff N. oc N. for di medt deres Wogn og forne Sollt fra Slotten oc til pachuset vnder Raadhuset 3 Dr. 3 Mk. 8 s. (K. L. Regnskab til Komp. 1623—25.)

- 1) Om disse Mænds Virksomhed findes en Del Træk adspredte i Programmet for 1834, som for en stor Del er udarbejdet efter Kn. L. Regnskabsbøger, og hvad deri indeholdes om Hans Friis har Stiftsprovst Dr. Frossi samlet og sammendrøkket i sine nye udkomne, populære Optegnelser om Ribe. Kun maa jeg, for at vedde gamle Frises Ære og Borgersind i hans Grav, bemærke, at de Side 101 omtalte Kjøbmandskaber, Hans gjorde med Kejsertlige Offiserer, ikke vare for egen, men for Byens Regning, at det Købte anvendtes til Byens Tjeneste, og at Regnskabsføreren erstattede ham de udlagte Penge, hvilket ogsaa udtrykkeligen er nævnet i Programmet Pag. 44 Note 1 og 2; Ordene i Texten, tilstaar jeg, maatte let lede til Misforstaaelsen.
- 2) Denne Aar 1623 paa adtschillige Tider giffuen Willem Johannsen Klocke for en Pram hand byggtte paa Byens Tegenn som skulle bruges Till at renuse Aaen medt, paa det at Dybet Kunde bliffue noget forbedret, efter B. oc N. befalning 187 Dal. 3 Mk. 12 s. D. 30de Oct. gaff Jeg N. for 15 Wgers Koste Wellum Klocke haffde huos hannem vdi medellen Tid hand bygatte en Pram til Byen, derfor 20 D. Bygmesteren var nemlig fra Kjøbenhavn, og forskrevet for at forbedre Sejladsen. 1623 giffuen N. for han gif herfra til Kjøben Haffu medt Skriffuelse til Willum Klocke som skulle forbedere Dybene for Byen, der for 4 D. 1 Mk. For et Anker til Prammen gav K. L. 18 D. foruden nogle mindre Punkter. Har Byen leveret Sommeret,

til September arbejdede 11 a 13 Mand daglig med denne paa Aaens Rydning, hvilke Arbejder lededes af Pram-
mens Bygmester, som var forstrevet fra Kbhvn., hvorover
Knud Lamb. har ført et Regnskab paa sin sædvanlige nøj-
agtige og udførlige Maade¹⁾, efter hvilket hele Arbejdet
kostede 357 D. 2 Mk. 9 β. Men selv efter denne store
Opmuddring omtales Grunde i og for Aaen oftere²⁾. At
Skibsvrag (en sunken Skude) i Slutningen af 16de Aarh.
kunde, endog i længere Tid, blive liggende i Strømmen til
Hinder for Sejladsen og Fare for indsejlende Skibe, vid-

hvorom jeg Intet kan se af Regnskabet, da har Prammen kostet
langt mere, end i Terten er anført. Kæmneren ved Havnen
anskaffede „Jarnskeffel“ med Træfaster; og da den blev lagt
op, gav samme en Mand 4 Mk. for „hjul“ hand huog aff
pram, som kam i Sancte piers Kirke oc for han nu i for Aar
hincte dennem y same pram och for dend bag Bielke at flöttie.
Han gav videre „Vier Norst med 28 kall for denn stor pram att
fn vd“ o.s.v. Vi se, at vore Forfædre gjemte deres Mudder-
pramme i Kirken (men som alt længe i Forvejen var blevet et
Materialhus) og lod dem ikke Vinteren over udsættes for Storm,
Uvejr og Flod.

- 1) Blandt Arbejderne, der er betalt, findes i Begyndelsen ogsaa
Willem Kliche indtil 9de Maj. Han har altsaa sat Arbejdet i
Gang, øvet Folkene i at bruge Maskinen og ledet det Hele.
Hver Arbejder fik 24 β. om Dagen indtil 24 August, fra da af
kun 20 β., paa en Henning Gardener nær, der var Formand
og beholdt sine 24 β. der er beregnet halve og Qvartdage. Efter
det egentlige Opmuddrings-Arbejde paa Aaen, arbejdede de i 3
Dage med at opkaste „Neden for Slotten.“
- 2) 1623. Samdag daa gaff jeg Senich Friis og N. L. for Nogett
Fetalie, de førte fra Slotten oc Offuer Grundene Som kam til
hans Maestads schibe Som var Indstormmedt ved Romme
effter B. oc R. befalning dennem huer 20 β. 1616. Giffuet for
en Steen oc Kiede at opføre till Byen och hiemb Igien till
Senderhøne, som waar till-Smeden at giøre noget wid, derfor
til Baadteye och at hjelpe offuer Teigellhelmb. 1 D.

ner ikke om noget virksomt Havnepoliti i en besøgt Havn¹). Rige ind til Byen løb sædvanlig kun Baade fra Faas, Sønderho og flere Steder, Smaaskibe (Smacher, Skuder) især friske og fra Derne Rom, Fohr, Silt, tilligemed Byens egne Skuder. Om alt dette mere paa sit Sted. Dvertydet af Erfaring om Utilstræffeligheden af de Foranstaltninger til Sejladsens Forbedring, som hidtil vare gjorte, tænkte man ogsaa den Gang paa virksommere, nemlig paa Holmenes Gjennemgravning. Paa Raadets Forstilling af Nødvendigheden af denne, for at sikre Byens Sejlads, tilstod Kong Chr. 4. Byen 1642 en Del Bevilinger (Smaatold, Accise og Ret til at hævde flere Afgifter), som de 1639 havde faaet paa 6 Mar, nu fremdeles paa 20 Mar, dog at paa samme Arbejde strax og for Ilvor skal begyndes²). Krigen, der udbrod Maret efter for-

1) Anno 1598. 5 December. wdaff Ib Thornum, Kiold Jørgensen Borgemestere, Niels Griisbek, Raadmand, N. N. Borgere ic. och 24 Mend theris nerruelse, gaffue forue Ib Thornom och Kiold Jørgensen, Borgem. hans huffbiere (nu Høberg) tillkiende Att ther flagis paa, Att hans Skibswrag ligger wdy Riber Aae och midt wdj Strømen, Saa att thet kunne werre Byenn till stoer skade, Och bad the hannem, Att han skulde giøre hans største flid till, Att hand kunde fange thet op aff wanditt, Paa thet Att ther skulle icke komme entheu fremmede eller ubekiende Schippere eller woris eigene Borgere med theris Skibe paa samme wrag och fange skade, och ther som nogen fanger nogen skade ther aff, tha wille the icke suare ther till wdj nogen maade, medenn hand skall tillrencke och stande ther self for till Ret.

2) Det fgl. Brev er aftrykt hos Terpager, Pag. 681. Som forhen trykt henhører det altsaa ikke i min Plan, men ganske forbigaae at berøre Sagen, vilde jeg dog ikke. Man ser af dette, dels at Raadet dengang kunde blive enig om denne Sag, dels at dette saa ofte omtalte Foretagende, alt for 200 Mar siden, er sanctioneret og approberet af Kongen.

hindrede Foretagendets Udførelse, og siden blev Byen ved den, og end mere ved den følgende, altfor forarmet, til at man kunde tænke paa at optage det igjen.

Kapere i Nordsøen. En Hindring eller stor Ulempe for Sejladsen i Nordsøen voldte den Mængde Kapere og Sørovere, hvoraf den paa den Tid hjemfögtes. Da Krigen næsten gjennem hele vor Periode rasede mellem de Spanste og de frafaldne Nederlande, bleve Hollænderne især forfulgte og efterstræbte af Kaperne under spansk Flag, hvoraf en Mængde udrustedes især i Dünkirchen, hvorfor Skibene, der førte Drex herfra, undertiden bleve konvojerede af hollandske, imellem ogsaa af danske Krigsskibe¹⁾; dette var navnlig Tilfældet strax før og under Danmarks Deltagelse i 30 Aarskrigen, dog ogsaa flere Gange længere hen²⁾. At Udskillige have drevet Kaperiet paa egen Haand, altsaa Søroveri³⁾, beviser den bekjendte Historie med Skipper Hans Jesen, kaldet Søhane, og de 5 Sørovere, han fangede og som henrettedes her for Byen i 1573⁴⁾. Ogsaa Barbarest-Kapere viste sig af og til i Nordsøen, ja endog i Nordhavet, hvor de i Aaret 1627 herjede Is-

1) Navnlig af Presmundt. Se herom Prog. 1634 Pag. 9 og Bilag 7, hvor nogle Exempler paa og Beviser for slige Konvojeringer ere anførte.

2) Navnlig: 1633.

3) Søroveri er uautoriseret Kaperi; Kaperi autoriseret Søroveri. Dette er nok omtrent hele Forskjellen imellem disse to noble Haandteringer.

4) Denne Begivenhed, som jo ogsaa vedkommer den Riber Søfarts Historie, er oplyst af Prof. Thornup i Progr. 1839 Pag. 7, som berigtiger de flere feilagtige Angivelser i Relationen hos Terp. og navnlig viser det Urigtige i at derivere Navnet Hoved Eng af denne Begivenhed. Jeg vil kun bemærke, at i Regnskaberne forekommer endnu i 1592 Benævnelser Luodes Eng. f. C. 23de Febr. 92 aff Mats Quiett af Luodes Eng 25 Dr.

land og Færøerne. Frygten for dem, og de gruelige Forrestillinger om Tyrkerne og deres Behandling af de kristne Fanger, har vistnok næret den Medlidenhed, som idelig ytrer sig i de hyppige Gaver, jeg finder anførte givne Folk, der have været, eller foregive at have været i tyrkisk Fangenskab¹).

3.

Fremmede Skibe. Deres Antal. Skibsfarten dres ves her baade af egne og fremmede Skibe. De større af disse løbe, som alt anført, i det mindste kun sjældent ind i Aaen. De bleve enten liggende paa Neden, eller løbe ind paa Raften, hvilket sidste især var Tilfælde med Drenskibe. Antallet paa disse sidste, forsikrer Terpager, kunde imellem overstige 270²), et Antal, som staar i et stort Misforhold til det, jeg i vedkommende Kæmner=Regnskaber har fundet, der hele Aaret rundt have erlagt Løndepengene paa begge Skibblejerne, og som sædvanligt kun er en $\frac{1}{6}$ eller $\frac{1}{4}$ Del og kun faa Gange henimod Halvdelen af det af Terpager paa Drenskibene angivne Antal. Dog er det langt fra, at jeg herpaa vil bygge noget Bevis mod T. eller omstøde

1) Saaledes i 1621 3 Tilfælde. Giffuert Markus Lymo, som haaffde werit fangen i Torchi Till hjælper till den Ransun, hand hadde vdloffuit efter B. och Raadts Befalling, 2 Dr. De to andre foregivne Er: Slaver kalder Knud Lambertsen Stef-schjonn. Marckel voun Orgenudt och Madhsus Filliamus. Navnene ere i det mindste barbariske nok.

2) Naves istæ, omnes fere Batavæ, boves vehentes, Dren Skibe, inlerdum excessesunt numerum CCLXX, Terp. R. C. 682.

hans Autoritet. Da han var barnfødt her i Byen, Søn af en Handelsmand, levede og skrev paa en Tid, da Dre-Handelen endnu var i Gang og var en Hovednæring for Byen, havde tilbragt saa at sige sit hele Liv her, bestjefstige sig ex professo med Alt, hvad Ribe angik, var Præst til eller ved Udfibningsstedet¹⁾: saa maa det, efter alle disse Præmisses, ansees næsten for utroligt, at han kunde nære og med Bestemthed fremføre for sine Landsmænd en Angivelse, der stred saa meget mod Noget, der maatte være næsten enhver i Byen saa godt bekjendt. Paa den anden Side maa jeg gjøre opmærksom paa, at Angivelser paa Toldlister, paa Fortegnelser over erlagte Ind- og Udførsels Afgifter o.s.v. kun i det Højeste bevise, at de nævnte Gjenstande virkelig ere ud eller indførte, men ingenlunde, at ikke et større Antal eller en større Mængde af samme Slags er ud eller indført. Det kan saaledes her gjerne være, at et Antal har vidst at unddrage sig Afgiften²⁾, eller at flere have oppebaaret denne³⁾, eller at en Del af Skibsførerne have erlagt den til Rentemesteren eller til en

1) Han var Præst til Bestervedsted, som til hans Død var annekteret til Pectoratet her i Byen.

2) Da hele Dre-Udfibningen skete paa en Gang, alle Skibene altsaa vare tilstede samlede, synes det dog ikke, at nogen kunde unddrage sig Opkræveren, da han som vi have set, paa Stedet optegnede (Friff.) Skibene og tog fra Skib til Skib og indkrævede Afgifterne. Heller ikke kunde han konnivere med en eller anden eller stikke Pengene i sin egen Lomme, da Borgemesterne og de fleste Raadmænd vare Købmænd, selv dreve Handelen og altsaa godt vidste, hvor mange Skibe, der hver Gang var kommet.

3) Saa synes det dog, som om i det mindste nogle saa af deres Regnskaber endnu maatte findes.

af Borgemesterne¹⁾). Endnu er der en Omstændighed, at lægge Mærke til. Terpager siger, at næsten alle Skibene vare hollandske²⁾). Saaledes var det vel i Terpagers Tid, men i de tidligere Perioder, hvortil de Kilder høre, hvoraf jeg har øst, er efter min Formening, rimelig en betydelig Del af Udførselen sket med Byens Skibe. Jeg har tidligere Pag 10 hentydet hertil ved at omtale en Forpligtelse, som en Del navngivne Skippere havde indgaaet i Borg. og Raad. Nærværelse og paa disses Opfordring, og som aldeles ingen Betydning havde, naar ikke disse besørgede eller deltog i Dren-Udførselen, og de benævnes udtrykkelig Byens Skippere og Borgere. Endvidere siger Kn. Lamb. i sit Regnskab for 1626, hvor han omtaler nogle Omkostninger, Skibenes Konvojerung til Holland har anlediget, „da han (den hollandske Kaptejn) konvojerede vore Borgere over til Holland³⁾), hvilket synes at tyde paa, at Skibene, i det mindste tildels, vare fra Byen.

Dette være nu, som det vil, vist er det, at Antallet paa de Skibe, som efter Regnskab. have erlagt Afgift ved Udførselen, er betydeligt under det af Terp. opgivne. I 1616, i hvilket Regnskab hvert Skib er specielt anført, betales Afgiften af 20 Skibe paa Naf, hvoriblandt 5 Rømere⁴⁾), som ere anførte under en egen Rubrik; paa Re-

1) Saa maatte det dog findes ført til Indtægt i Hoved-Regnskabet, som aldrig er Tilfældet.

2) Omnes fere Batavæ, l. c.

3) Progr. 1834. Bilag 7. fort i Forvejen har han sagt: „Da hand konvojerdt voris Dren“. Ved Borgere kunde han vel ogsaa mene de Byens Købmænd, som muligen ere fulgte med Skibene paa Handelsens Vegne.

4) Det er rimeligt, at Skibene fra denne S sædvanlig har indtaget en vis bestemt Del af Naffen, det før nævnte, i Regnskaberne ofte omtalte Rømers-Leje.

den erlagdes den af 18 Skibe. For hvert paa Nak betaltes 4 Mk. 8 β ., for hvert paa Red 2 Mk. 5 β . I 1621 anføres Afgiften paa Red til 3 Mk. og erlagdes af 18 Skibe. For Skibe paa Nak, som ikke ere anførte hvert for sig, er i det Hele erlagt $43\frac{1}{2}$ Dal.¹⁾, som naar vi regne $4\frac{1}{2}$ Mk. pr. Skib er Afgift for 38. For de følgende Aar er ligeledes blot hele Summen anført af Opkræverne, navnlig i 1622 paa Nak og Red respekt. 54 D. og $23\frac{1}{2}$ D., hvilket udgjøre, forudsat, at Afgiften er blevet uforandret, 48 Skib paa Nak og 33 paa Red; i 1624 ere Summerne 81 D. 3 Mk. og 28 D. 8 β ., hvilket under samme Forudsætning giver et Antal af 73 Skibe paa Nak, c. 37 paa Red; eller 110 større Skibe i det Hele. Længere hen i Aarhundredet ere Skibene atter anførte hver for sig i vedkommende Ræmners Regnskaber²⁾. Udgiften paa Red var uforandret 3 Mk., men paa Nak $1\frac{1}{2}$ Dal. (6 Mk.) eller 5 Mk. 12 β . I 1640 betalte 51 Skibe Tøndepenge paa Reden og 23 paa Naksfen ialt 74; 1641 32 paa Nak og 17 paa Red. 1642 26 paa Nak og kun 6 paa Red. 1646 netop 46 paa begge Steder o.s.v.³⁾.

Skibenes Hjemsteder. Skibene paa Nak, forsaavidt

1) Jtt. haffner jeg fangeun denne Foraar af huis skib som haffner verit paa Nak och Laud 43 enhalv D. Denne Notis angiver baade Tiden, da Udfibningen skete, og bidrager til at forstaa Bencævnelsen Nak.

2) Disse fra 1640—47 førte af en Clemens Madsen ere særdeles tydelige og fuldstændige, hvorfor jeg har hentet en Del Oplysninger fra dem, skøndt de ligge lidt udenfor den Periode, jeg nærmest havde foresat mig at behandle.

3) Disse Angivelser ere naturligvis tagne af Ræmner-Regnskaberne for de nævnte Aar. Formen er f. Ex.: betalte skipper Rotoff Heinrichsen aff Blachsiel hans Tøndepeng paa Nach 5 Mk. 12 β .

de vare fremmede, vare i 1616 fra Enthuysen (4)¹⁾, fra Uland (4)²⁾, Blochsiel, Hoyer (2)³⁾, Romø (5). Paa Neden vare de samme Aar fra Bremen, Emden, Friesland, Delwersiel⁴⁾, Oldenburg⁵⁾, Hoyer og uncævnte Stæder. I 1640 og de følgende Aar var det største Antal paa Nak, altsaa Drenskibe, og nogle paa Neden, fra Blockzyl⁶⁾ (Blochsiel), iøvrigt fra Kvinder⁷⁾, (Kynder, Kønder) Enthuysen, (1640—8)⁹⁾, Harling⁸⁾ i 40—8. Worfum⁹⁾, Mackom¹⁰⁾ Kampen¹¹⁾, Emden, Schermershorn¹²⁾, Amsterdam), Zwarte=Eleus¹³⁾, Hamborg (3 i 1640)¹⁴⁾, Bremen)⁵¹⁾. Fra indenlandske Stæder var der Skibe fra

-
- 1) Inthysing, Entthysing skriver Regnsk., som bekjendt i Nordholland.
 - 2) Formodentlig Ameland, en Ø ved Vestfrisland.
 - 3) Høffuer, derfra dreves ogsaa i den Tid megen Skibefart paa Holland.
 - 4) Formod. Delfzyl i Grøningen ved Indløbet til Dollart.
 - 5) Oleum Borre, derfra er navnlig indført en Del Humle.
 - 6) Blockzyl, en befæstet Havn i Over=Væsel ved Zuider=So.
 - 7) Kvinder liget. Norden for Blockzyl.
 - 8) Frisland.
 - 9) Vigel. i Frisl. Syd for Harling.
 - 10) Mackum (Machomb) er en Flekke i Frisl. midt mellem begge foran nævnte. Farten mellem den og Ribe har været betydelig (aarlig 7 a 8 Skibe). Især er en stor Del Kalk indført derfra. Flekken er endnu bekjendt for sine Teglstens- og Kalkbrænderier.
 - 11) Landsk. Over=Væsel ved Udløbet af Væsel i Zunder=So.
 - 12) Dette Sted har jeg ikke kunnet finde, uden Tvivl ved Zuider=So.
 - 13) Suartessluis, en Havn og Flekke i Over=Væsel ved Udløbet af den lille Flod Zwarte i Zuider=So.
 - 14) Et eneste Aar 1640, nævnes 3 Skibe, som hjemmehørende der. Farten derpaa dreves ellers af Byens egne Skibe, og af Romøerne.
 - 15) Herfra nævnes i 1611 samme Skipper 4 Gange, (3 paa Ned og 1 paa Nak) han har altsaa drevet en temmelig regelmæssig, omgaaende Fragtfart mellem Bremen og Ribe.

Romo (3 a 5 aarl.), Tønding, Varde¹⁾, Ballum²⁾, Føhr. Den regelmæssige Fart til de større Stæder (Amsterdam, Hamborg) efter Kbmidsgoods og med de sædvanlige Udførselsartikler, dreves mest med Byens egne Skibe, ogsaa deltog Romøerne meget i denne Fart. Ligel., men med mindre Fartøjer, som kunde gaa lige til Byen, Føringerne og især Silderingerne³⁾. Om Fanniker og Sonderhoer tales den Tid aldrig i denne Fart; deres Hoved- og, som det synes, eneste Næring har været Fiskeriet, hvis Udbytte de i Fiskerbaadene førte hertil og til Varde. Af Pramregnskaberne kan sees, at fremmede Skibe ikke sjældent have løstet og ladet ved Skuor (Kværnstenen efter min Mening), stundum og ved Teglsolmen (Børløß)⁴⁾

Smaa-Fartøjerne fra udenbyes Steder. Foruden denne Samfærdsel med fremmede Steder, dreves i den omhandlede Periode en, synes det, ret levende Kystfart, med indenrigske.

Fiskerbaade. Da Fiskeriet i Vesterhavet den Tid, navnlig i det 16de Aarhundrede, var af langt større Betydning, og dreves i en videre Udstrækning end nu, og Ribe havde Stapelret for Handelen med Fisk⁵⁾, saa er det

1) Disse to vare paa Nak, for at hente Dren og føre dem til Holland.

2) Aarlig 5 a 6, muligt var ofte kun Skipperen derfra.

3) Saaledes nævnedes den Gang, og vel tildels endnu, Beboerne paa Sylt (Sild.)

4) F. Ex. betalt af den Hollander, som ligger til Jens brøndumsk for trej Pramb thou fra schaar och en fra Børløß 1 enhalv D. 1 enhalv Mk. Alrendzen aff Hamborg for 4 Pramb fra Dumiud oc tou fra Børløß medt Hommel, Dll och Hamborger goedz.

5) Herom mere, naar vi komme til at tale om Byens Handel; om Beboernes Forpligtelse til at holde sig fra Handel med Fremmede, og kun sælge til Landets Købst. navnlig til Ribe, se fgl. Forordn. af 1545 Bilag 12 og Fritagelse for Told af Fisk fra Vesterside af 1527 under Bilag 10.

naturligt, at en Mængde Fiskerbaade fra Bestkantens Fiskerlejer maatte søge herind og affætte deres Varer her, eller omtuske dem med, hvad de selv trængte til. Dette skete især til Byens to store aarlige Markeder¹⁾, St. Hans Marked og Riber Marked, som det store 3 Dages Marked, der holdtes først i September, fortrinsviis kaldtes²⁾. Da Havneregnskaber osv. fra det 16de Aarhundrede mangle, og da de, der forefindes, fra Begyndelsen af det 17de, ikke ere detaillerede, hvad Tønd- og Rabpengene af Skibe paa Red, og Skuder og Baade ved Broen angaar, saa maa jeg holde mig til de udførligere Fortegnelser i Regnskaberne fra længere inde i Aarhundredet, (1640 og følg.) skøndt Fiskehandelen paa den Tid synes stærkt at have været i Aftagende. De Steder, Fiskebaadene kom fra, vare især Fano og Sønderho³⁾, men nogle og

1) Kaldtes ogsaa tidligere vor Frues Marked, efter Mariæ Fødselsdag, (dies Nativitatis Mariæ) som falder den 8de Sept., ved hvilken Tid det holdtes. Da en Mængde Fremmede i ældre Tider kom til Ribe paa disse Markeder, bestemmes de hyppigt, især det sidste til Betal. Termin mellem Udenbys og Ribere ved Forlig om Pengesager o. s. v., endog ved Dom. Saaledes i en Sag 1548 mellem Jørgen v. Alfeldt, Henrich Schulz og Reinhold Petersen af Kiel paa den ene, og en Riber Borger paa den 2den Side, om gjensidig Pengesfordring, misligholdt Utkord paa Levering af Fisk, Orer og andre Varer, har Ripenserens forpligtet sig til at betale et Afdrag hver St. Joh. Dag til Riber-Marked. I 1606 falder Dommen mellem en Mand i Bilslev og en i Ribe, at Førstnævnte skal betale 80 gode Dalere, 10 Orter Korn, halv Rug, halv Byg, at betale paa fire Aars Terminer, først 20 D. og 5 Orter Korn til vor Frue Dag nativ. førstkommande, og saaledes 20 D. og 5 Orter til hver Frue Dag nativ. indtil samme Penge og Korn er klart afbetalt (Raadst. Dom Protok.)

2) Om dets Betydelighed se ogsaa Programmet af 1836 (Om det 1ste svenske Indfald) Pag. 56 og Note 1.

3) Aaret 1640 var her, efter en hastig Optælling, 57 Baade fra Fano og Sønderho. At jeg overalt hvor jeg bruger Udtrykket

faa fra Mandø, Rømø, Synderside (Ho, Orby osv.¹⁾) og Hjerting. I 1640 var Antallet af Fisterbaadene ved St. Hans Marked 31 og ved Riber Marked 44. Af disse vare 3 fra Sild, 4 fra Mandø²⁾, 3 fra Rømø, 5 fra Synderside og 2 fra Hjerting. I 1641 kom til St. Johannes Marked 42 Baade og 4 Skuder fra Fisterlejerne og i Ribe Marked 38 Baade, Skuderne var 3 fra Sønderside og 1 fra Amrum. I 1645 var her til St. Hans Marked 40 Baade, Riber Marked blev ikke holdt det Aar, da den svenske Oberst Seb. v. Rothenburg efter Freden til Brømsbro, atter marscherede herind og efter mange Udskrivninger her, udfibede sin Bagage, Udbyttet af sine Udplyndringer og sit Fodfolk, medens andre Oberster, som Schlebusch og Rothwein, fore ligesaa afsted i Egnene Norden herfor³⁾. I 1646 vare 44 Baade og 4 Fisterkuder herinde til St. Hans og 41 til Riber Marked. Foruden fra de ovennævnte Steder var der ogsaa nogle Baade fra Strandby.

Friske og andre Smakker og Skuder. Foruden disse Fisterbaade løbe en Del noget større fremmede Fartøjer ind til Byen, hvilke benævnes „Smacher, Skuder og

Fansø efter den her gængse Talebrug forstaar Nordby Sogn, ell. om man vil, Oddenby og ikke den hele D, er en Bemærkning, jeg kun tilføjer for dem, der ere fuldkommen fremmede her paa Egnen; ligesom ogsaa, at Sønderho er en By og et Sogn sødlig paa samme D.

- 1) Ved Sønderside forstodes Egnen omkring Hobugten og det Westen derfor liggende Orby Sogn, eller maaskee blot Fisterhusene ved Stranden. Kysten af Vesterherred Norden herfor kaldtes Vester side. Grændsen er vel ikke saa ganske nøje at bestemme.
- 2) En Del af Dens Beboere have vel ogsaa den Gang, som nu, bragt deres Fisk herover paa Vogne.
- 3) Program 1836. Pag. 55:59.

en enkelt „Kreyert“¹⁾). De fleste af disse vare Friser²⁾, som saagodt som alle vare ladede med Salt hertil Byen, og de fleste ene hermed. I ældre Tider virkedes nemlig en, som vi allene kan slutte af det Kvantum, som førtes hertil Byen, meget betydelig Mængde Søsolt langs med Kysten af Marskegnene i det Slesvigke. Paa Stranden³⁾ udgravede man nemlig en Art Løv eller Mosejord, som findes der under Sand eller Sliflaget, og som er meget faltholdig, da den er blandet med eller vel mest dannet af forraadnet Tang og andre Søværter. Denne Jord bragtes i Land, tørredes i Solen og blev derpaa brændt til Aske; denne blev nu overgydet med Søvand, rensset fra Smaastenene, derpaa gjennemæltet med Fodderne, atter tørret, endnu engang overgydet med Saltvand og derpaa kogt i store Jern-Pander⁴⁾. Hovedsædet for denne Salttilvirkning synes Marskegnene af Bøcking Herred, derfra kom i det mindste det meste af det, der førtes her til Byen, og der har denne Fabrikation ogsaa holdt sig længst, navnlig i Dagebüll. Mangel paa Brændsel skal have været den fornemste Årsag til at den ophørte ind i det 18de Aarh. Denne Handel med Salt⁵⁾ var, som sagt, ikke ubetydelig, og da Tilførselen fra denne Kant var vigtig for Byen, er den oftere blevet reguleret ved Bestemmelser af Raadet. Den ældste jeg er stødt paa, er af 1537 og deri synes Raadet at foreskrive Borgerne den højeste Pris, de maatte give for Saltet, og Borgermesterne at forbeholde

1) Af Baadene betaltes i Raabpenge 4 sk., af Smakkerne 8 sk., af en Skude 12 sk., af en stor Smakke og en Kreyert 3 Mk.

2) Fra Egnen, Syd for Højer, navnlig fra Bøcking Herred.

3) Die Watten.

4) Gudme. Schleswig-Holstein Ister Band. Statistik beyder Herzogthümer. Kiel 1835. Pag. 102—3.

5) Friis-Salt i Modsætning til Lønborg-Salt; spansch-Salt.

sig Forkøbsret¹⁾). En anden Bedtægt af Borg. og Raad og de 24 Mænd af 1598. 12 Decr. stadfæster det tidligere Forbud ikke at købe eller mærke Saltet i Skuden; den antyder, at der svarede Told deraf, som det synes, i Natura²⁾, at Borgere skulle stilles paa Bagt, til Udsalg maa ske, og at, naar der uden for Markeds Tid indtræffer Mangel paa Salt³⁾, skal Saltet i Skuden deles ligelig mellem alle, der trænge dertil.⁴⁾

1) Anno dni mdrxxvii (1537) vigilia sanctor. simonis Jude: (den 27de Oktob.) tha wore borgemesther och raad forsauklet paa raadhus och lagde tessse effterscreffue artikle paa met minig almves samtycke att thette effterscr. skal holdes wbrødelig vnder tessse effterschr. brøde (Artikkel 1 og 2 vedkommer os ej her). Itt. enghen skal och heldher købe salth aff friise førend the haffue leget thet met for skibbroen vdi 3 Dage og borgemesther hafuer gjort køb først och en heldher nogen gaa i skiben oc scriffue syn mercke paa noghen tøndhe och sige han will beholde den, først tessse Dage forgangen ere, wnder same brøde vi Mk. thre Mk. till Kongen och the thre Mk. til Bnen).

Hwo som her dreffwis (drister sig) imoed ath gøre och thesse icke holde will och vdtgiffue theris brøde, om hand saa falder for, hann skal regnis for en minnedher och straffes ther fore. (Foran i Raadstu-Prot. 1.)

- 2) Dette synes at ligge i Udtrykkene: naar N. N. tager Thold-Salt, enten denne Told gik til Kongen eller Bnen kan ikke ses, men før den udrededes, maatte Salget ikke begynde.
- 3) Denne Klausul tilkjendegiver, at en saadan Salt-Mangel imellem, og vel ikke sjeldent, maatte indtræffe.
- 4) Same thiid bleff och samtøcht, Att naar her kommer nogen Skuder med Friis Salt, Tha skall ingen Mand Kjøbe noget Salt wdj Skuden, Eller mercke enn Thønde Salt wdj nogen Skude, førend thet bliffuer satt aff the thoe Mænd, wdaf 24 Mænd, som bliffuer tillsagd, och huem som her imod gjørre, Skall haffue forbrøtt till Borgemestere och Raad och 24 mēdt 10 Mk. danske strax att vdgiffue, Och naar som Nicks Pouellsen afthager Thold-Salt, skall hand strax att waare stadzbudenn Och saa skal stadzbuden strax tillsige same thoe mēd somni stander

Hvor stort Kvantum af dette Strand-Salt, Friserne aarligen har indført her til Byen, kan jeg meddele nogen, om end ikke ganske fuldstændig, Oplysning om. I 1622 betales Bropenge af 270 Læster Salt, indført af Friser. Men Oppebæreren anfører i sit Regnskab et Par Poster, i hvilke han blot nævner sin hele Oppebersel i en Sum, uden som ellers at anføre de enkelte Gjenstande, hvoraf han har oppebaaret den¹⁾. I 1624 erlagdes Afgiften af 401 Læst eller 4812 Tdr., Læsten beregnet til 12 Tdr. og 7218 Tdr. naar den regnes, som den rimeligt maa, til 18 Tdr.²⁾. Længere hen i Aarhundredet, da Regnskaberne ere udførligere og fuldstændigere, var Antallet i 1642 233 Læster og i 1647 210½ Læst.³⁾

Foruden Bropenge (4 β. pr. Læst) Tønd- og Rabpenge maatte Friserne ogsaa muligen, i det Mindste efter 1625 erlægge en Afgift af 4 β. pr. Tønde Salt til det

nest for, Att the skal strax waare paa medt same Skudfuld Salt, Och naar thet thrangt for Salt Vden Markind er, Tha skall enhuer haffue liige mögitt, och bytte thet ligelig emellem huer andre, emeden Rinder och Winder, the som wed Skiben er och haffue thet behoff.

- 1) Item haffuer jeg fangenn y sant Hans Dags Marken til Bro-
penge 4 Dal. 9 β. Item haffuer jeg fangen vdi wor fruedags
marcken, forvden af Saltfuder, tilføjes her.
- 2) Enten Læsten af friskt Salt skal beregnes til 12 eller til 18 Tdr.
finder jeg vel ingen bestemte Data for, men da det sidste var det
Almindelige dengang, og da det gjerne anføres udtrykkeligen,
naar der kun skal regnes 12 Tdr., f. Ex. ved Hamburger Ol, maa
vi vel antage 18 Tdr., især da bevistlig Læsten Spansk Salt
beregnedes dertil. Ku. Lambert i sit Salt-Regnskab anfører
købt 16 Tønder Salt, Læsten 85 Mk. l. bliver for 16 Tdr. 75
Mk. 8 β, hvilket giver 18 Tdr. til Læsten. Ligeledes angiver
han engang at have købt Tid efter anden 3 Læst, 4 L. 6 Læst
og 16 Tdr. og angiver at have faaet i Alt 250 Tdr.
- 3) Uddraget og sammendraget af Regnsk. over Bropengene.

spanſke Kompagni. Et ſaadant kongeligt Handelsſelskab ſom omfattede hele Veſter-Jylland, havde nemlig i Begyndelſen af det 18de Aarh. ſit Hovedſæde i Ribe og Agenter og Dplagsſteder i det mindſte i Varde og Ringkøbing; Det havde ſærdeles Privilegier, Monopol paa Handelen med Salt (baade Spanſk Salt og Strand Salt); ogſaa med Forrettigheder i Handelen med Korn og øvrige Produkter¹⁾; og ved en kongelig Forordning dateret Skanderborg d. 6 Januar Aar 1625, autoriferes dette Selskab udtrykkeligen til at oppebære 4 ſ. af hver Ld. Strandsalt, ſom falbødes paa Jyllands Veſtkyſt²⁾. Denne Forordning, ſom indeholder alle Beſtemmelſer diſſe Handelskompagnier i Almindelighed angaaende, hvilke den fluttelig bringer i ſærlig Anvendelſe paa det for Jyllands Veſtkyſt, angaaer mere en Stadfæſtelſe af tidligere Privilegier, i det Højſte en Reorganisation af diſſe Kompagnier, end en Dprettelſe af ſaadanne. Navnligen har det herværende beviſligen tidligere exiſteret tilligemed dets Filialer³⁾, og at det ligeledes

1) Navnlig naar der ſtete almindeligt Forbud mod Udf. af Produkter, fulde Kompagniet ikke være indbefattet derunder, men have fri Handel, med mindre den udtrykkeligen blev iuddraget under det.

2) For det ſidſte wille wii naadig Compagniet wdj vor Kiøbſted Ribe og dens med Conſorter paa ald Veſter-Judtland haſſue princeligiret ſom deris Salt oc win hos dennem allene haſſuer att bekomme oc ſerdelis at Compagniet allene huis Strand-Salt paa forbr. weſter Søfant af Judtland ſeris, maa ſig thilforhandle, dog at de icke wider fordeel offuer ald anuente bekoſtning en fire Skilling danſke paa Lønden: Hvilcke forſkreffue Naader, Friheder og Privileger wi forbl. Compagnier ſamt oc ſerdelis Compagniet wdj vor Kiøbſted Ribe oc dens med Conſorter naadige wunde oc giſſuer o. ſ. v. Jeg har beuyttet en Uſkriſt i den før omtalte af Byfoged Detlef Hauſen ſammenſrevne Samling Ripenſia.

3) Se et detailleret Regniſkab af Kn. Lambertsen, dengang Kompagn.

tidligere, i det mindste paa sine Steder, har udøvet Ret til at hævde bemældte Afgift af Saltstuderne, bevistes uimodsigelig af et Regnskab, aflagt af Kompagniets Agent i Ringkøbing til dets Formand her i Byen i 1624¹).

Friserne, der, som sagt, førte deres selv beredte Salt hertil, udførte igjen nogen Rug, i ældre Tider noget betydeligere, saa at denne Handel blev Gjenstand for Raadstus Forhandlinger, og et Forbud mod eller Indskrænkning af den holtes fornøden 1596²), senere kun meget saa Ldr. og

(saaledes kaldtes her Compagniet som oftest) Regnskabsfører over Salt indkøbt og modtaget 1623—25, og de derved havde Udgifter.

- 1) 1624 d. 2 September Annamit af Christian Orsen i Marsch aff 66 small thynd Strand Saldt som hand solde i Ringkøbing, aff huer thynd till Compagnien 4 s. Thet er 4 Dal. 8 s. (Af Kompagni-Agentens Regnsk. i Ringkøbing 1624—25) han havde i disse Nar modtaget „fra Compagni Skibenn er mig tilskikkett, Effter Styrmand Bedelers Lydelse ialdt 954 thynndr. Er mig tilschicket fra Ribe. 362. Ldr. i Alt 1316 Ld. 1624 led jeg hjemkøbe fra Hamburg forgangene Sommer tho Viber Franz Wiin, som koste medt første Kjøb og anden Omkostning 74 D. 3 Mk. 12 s. sold Potten deraf for 12 s., bliffuer deraf beholdenn Compag. til Fortieneste 33 Ldr. Noch bleffuen tilschicket fra Hans Friis B. i Ribe 1 Orhosuid o. s. v. endogsaa Sække sendte de ham fra Ribe, men „ther kunde icke gaa en tynde i hver Sek.“ Kn. L. har i sit Salt-Regnsk. ikke beregnet sig nogen Afgift af de frisiske Saltstuder. Maaskee kunde Comp. ikke sætte det igjennem her, hvor Friserne fra ældgammel Tid havde drevet denne Handel. Imidlertid hjemler dog Forordningen Comp. Ret dertil med klare Ord.
- 2) 1596 then 24 Sep. Wdaff B. R. oc 21 M. bleff beuilaet och samtöcht Aldt Ingen maa løbe nogett Korenn her paa Gaden til Forprang, till atselge til Friise eller andre thett att wdsörre oc wdsfibbe, Icke heller Ingen att thage nogen Fremede theris Pendinge att köbe Nogett Koren for, Indtill paa videre beskeden oc till B. oc Raad bliffuer anderledes tillsindz ther om, saa frambt Att the icke skall haßue forbröt theris Borgerschab. (Raadstubbog.)

ikke hyppigt; videre en-sjelden Gang imellem Tørfist¹⁾); men deres hyppigste Udførsel var Skovprodukter af ubetydeligt Værdi, Brændevod, Baandstager særdeles ofte, og en stor Mængde Ris²⁾ ligeledes Gavntømmer, forarbejdede Træ-Varer, som Vogne, især hyppigt Vognhjul, „Wogn-leierer, Vognlederer“, tomme (ledige) Tønder, Ølkar, Kister osv. Denne Handel med Trævare med Friserne er meget gammel, ligesom Salthandelen, thi alt i et Forbud, Christian den 1ste 1480 lod udgaae mod Udførselen af Tømmer og Trævare fra Ribe, er undtaget „det smaa timber“⁴⁾

1) f. Cr. 1622. Dye Brorsen ind 6 læster Solt wdigien hier fraa 60 Tønd Rong, Eidecker Bomesen, ind 5 lester. wd 12 Td. Rong. Senere kun Ubetydeligheder f. Cr. 1612 Christ. Gaddboer Borsen af Gallenspøl. Ind 6 Lest Solt, wd igjen 2 Tdr. Rong.

2) Cr. 1641. Richert Brodersen af westermersch Broupenge af 4 laß brendtræ, 8 Par Wogen hjul, 2 laß Ege Borch, och 1 laß Kromb trej tilhaabe 1 enh. Mk. Carsten Momsen af Gallenspøl Ind 15 L. Salt, Wd igjen 2 Laß brendtrei, 1 Laß Baandstager 1 Par Wogenhjul, Broup. 1 Dl. Dye Brodersen paa ser Ind 10 Tdr. Solt wd igjen 10 Laß fische-Riis, Elluf Jensen Gallensbøl Ind 9 Tdr. salt, wd igjen 8 laß fische Riis. en Muden wd igjen 4 laß Riis 4 smaa stølper. Udtrykket Fiske-Riis syntes at antyde en egen Anvendelse af Risene, neml. til Fiske, men saa traf jeg: Gaddboer Hansen af Gallenspøl Ind 1 enh. lest salt, wd igjen 6 laß fisch och Riis, og saaledes nogle Gange flere.

3) f. Cr. Bonich Carstensen paa Føer Ind en Lest salt, wd igjen tou laß Brendtræ, 2 Kister, 2 Ølkar, 1 laß svr Latter och tomme tynder deraf tilhaabe 20 sk. Hey Knudsen paa Føer, Ind Intet, wdigien 5 laß Brendtre, 3 laß Bøge fjeller, en laß Brandstager, noget Krombtræ, och en Wagn medt hendis tilbehøring, 1 Laß Timber och 10 pedypuder der aff 1 Mk. 12 sk. Falchor 1 leß bøge fjelle, ihou Par Woguhjul osv.

4) I danske Atlas, hvor denne Forord. er nævnet, staaer urigtigen „smaa Tønder“ Dokum. er aftrykt efter Orig. under Bil. 3.

til vore Lande Föhr, Sild og Eydersted,,. I Vedtagterne fra 1540 hedder det, at ingen maa tage Penge af Friser, for at købe Lommer til dem for¹⁾. Antallet paa de til Ribe i Begyndelsen af Aarhund. indløbne Skuder og Baade er vel ikke specificeret i vedkommende Regnskaber, ligesaa lidet i de over Bro-, som i de over Rabpenge; imidlertid ser jeg dog, at i 1622 51 Friser have flaret Bropenge, deraf 19 til Riber-Marked; og i 1624 netop 50. I 41 og følgende ere Regnsk., som før sagt, udførligere, anfører fra hvilket Sted enhver Skude er, dens Ind- og Udførsel²⁾ osv.

Deraf ser man, at de fleste af disse Saltskuder i de nævnte Aar kom fra Galmshüll³⁾, som den Gang maaske have været en nærsom Kirkeby eller Flekke og Hovedsædet for Handelen med Strand-Salt. I 1641 og 42 kom derfra resp. 18 og 20 Smacker til Ribe, og i 1647 endog 36 og tidligere i Aarh. har Antallet vist været end større. Den laa paa en D⁴⁾, skilt ved en bred Kende fra Fastlandet. Først efter at Christian Albrechts- og Marienkogere blevne inddigede, er Stedet, hvor den laa, blevet laandfast. Byen er nemlig ikke mere til. I Dänckwerths Tid havde den endnu, skøndt den da alt havde lidt meget, en Kirke og udgjorde et Sogn. Men Storm-Floders Odelæggelser, og maaske endnu mere Saltvirkningens Standsen og altsaa Ophøret af dens Handel og Skibsfart, fuldendte dens Ruin. Da Marienkog inddigedes 1789, vare kun nogle faa Huse tilbage af den; disse Beboere flyttede

1) Ny danske Magazin 2 D. Pag. 270.

2) Exempler se i de foregaaende Noter.

3) Her skreves de Gallenspøl. Ogsaa Gallintshüll, se Program 1834. Bilag 15.

4) Dörfer kalder det en Halvø.

noget efter ind i Kogen, og „Galmzbüll Knoop“ er nu en Sandbanke, som i Flodtiden overskylles af Bølgerne.

Videre kom flere slige Fartøjer fra „Westermersch“ (Westermark) i Landskabet Eyderstedt¹⁾. Derfra indførtes foruden Salt, Potter (røde Potter²⁾), og de toge ofte Rug og altid Trævarer hjem med. Derfra klarerede i 1641 4, i 42 6 og i 47 14 Skuder. Videre kom af og til en Saltstude herind fra Fagtofft³⁾, Rüttibül⁴⁾, Sielborg⁵⁾. Ogsaa fra Fehr indførtes noget, skøndt ikke meget Salt, ellers Styfgods. Romøerne førte Styfgods her til Byen, navnlig Hamburger=Ol⁶⁾, Silderingerne en Del Byg og Fisk⁷⁾. Fra Amrom kom af og til Østers (Øster=

1) Westermark ligger vestlig i Eyderstedt og hører deels til Ording, deels til St. Peter Sogn. I Landskabet dreves Saltvirkningen stærk, og Gudme paastaer, at den har taget sin Begyndelse der. Om Ribe Handel med Eyderstedt vidner allerede Forord. af 1480 Bil. 3.

2) 3 May Jetrich peitersen Westermersch Ind met Potter, wd igjen 24 Tdr. Kong, deraf broup. 12 s. betalte Jochum Potman och Wibecke Pottmagers aff dend Mads de stander paa met deres Potter 1 Mk. Richert aff Mersch ind Potter, wd Goedts for Nyttter Prest, noch en laß skovet Ege fjeller en laß Kromtræ.

3) Sydligst i Böking Herred, før Inddigningerne i forrige Aarh. en D.

4) Sydvest for Lender ved Vid=Na.

5) Dette Sted, som jeg en 2 a 3 Gange er stødt paa, ved jeg ingen Besked om.

6) Jesper Hannsen paa Rome for thou Lester Lynborger Salt och Hamburger Ol deraf 8 s. Peder Mome paa Rom ind 20 Tdr. Ebbel, wd et Par Vognhjul. 1 Td. Kong, en Squart Kiste. Mattis Jensen paa Rome ind trei schippund Hør och Hamp. wd tou Par Vognhjul, tie Par Vognlenrer osv.

7) Richert Blicher paa Sild, Ind hallem Reb til Slott, wd igjen 6 Par Vognhjul, 3 Kister och 3 Olkar, Fridrich Forodker ind 24 Tdr. Byg, wd 6 Par Vognhjul oc 2 Deventropugh och andet Smaating.

ling), stundom møde vi en Smakke fra en Hallig¹). Alle Dboerne førte Gavntømmer og færdige Trævare tilbage igien, ogsaa Baadene og Smakkerne fra Synderside, Hjerting, Strandby toge saadanne Vare hjem med²). Nærlig kom til Markederne et Par Smakker fra Husum med Potter, andre med Hør, Styfgods, og førte Lør-Fist tilbage³). En Smakke fra Frisland slap ogsaa imellem her ind til Marked med Havesager og med Sild⁴). Ogsaa se vi af og til Transitgods, især fra Kolding, føres til og fra Broen⁵), ogsaa Smakker fra Varde hentedé Havesager og Styfgods her, hvilket Fartøier fra Amsterdam, Hamborg osv. bragte⁶).

-
- 1) Giert Michelsen ind Osterling, wd et Par Bognhjul och nogen anden trævare. Hallig, (Halle) vinddiget S ved Kysten.
 - 2) Bache Jensen fra Synderside 2 last ny feller, 2 last Kromtræ, 2 smaa Støper og nogen anden smaa Tingest.
 - 3) di trej Potmagere fra Husumb af den plads di stander paa brouen met deris Potter huer 8 sk. og et andet Sted af 4 Pottem. fra Husum. betalte Broder Hansen af Husumb Bropenge af 10000 Hvilling oc schulder sem tilhørde Anne troells i Husumb. Aneche smieds i Husumb, 10000 hvillinger oc skuld. Henning Wederkopf aff Husum Brou. aff 4000 huill. och 3000 schuller.
 - 4) Zachob Jacobsen af Umblandet (Umeland ved Frisland). Nogen Kaal, Rødder, Yogh och en Lest sild; wd igien 30 Tønder Biug. Pitter Beredzen Hollander af 6 Lester Salt, 200 Kaal, thou Tønder Sild, thou tønder sieff (Sæbe) tilhaab 2 Mk.
 - 5) Niels Pedersen i Kolding hans Tiener 1 lest Goedts til Holland, och hiemb igien 15 tønnder Sild og en Thønde Sebe. N. V. aff Varde, nogen Kaal, Rødder, Yeg och 1 T. Sild Brou-peng 21 sk.
 - 6) Alf Dirich Corneliusen skipper aff Amsterdam 4 Dreh. Wien thou Seger Hommel, en Lest Sieff, thou Lester Wallnødder, wd igien 36 Tdr. Matt. Denne Skipper synes med sin Smakke at have ført en regelmæssig Fragtfart mell. Amsterd. og Ribe. Jochum Gassing af Hamborig Brou. af trej Kaarre

Byens egne Skibe. Saameget om Fremmede, som fordum have besøgt vor Red og vor Havn. Men Byen har i ældre Tider ogsaa havt sine egne Skibe og talt mange Skippere blandt sine Borgere. Efter Terpagers Udsagn, var der paa hans Tid ingen anden Levning af Skibe, Skippere og Skipperlaug end en Ligbaare, som endnu da benævnedes efter det¹⁾; det øvrige Skibsvæsen "var til Graven baaret."

Skibsbyggeri. Hvad Skibsbyggeri angaar, beretter han videre, at der fordum har været Skibsværfter, indrettede baade til Skibes Bygning og til deres Istandsaettelse²⁾, tæt ved St. Peders Kirke. Skibsbyggerpladsen ved St. Peders Kirke omtales ogsaa flere Gange i det 16de Aarhundrede i Tingbøgerne³⁾. Denne Gjenstand vedkommende har jeg kun at tilføje, at en kongelig Forordning af 1554, som forbyder til udenrigske Købere at sælge Skibe, som bygges her i Landet, førend disse ere 10 Aar gamle⁴⁾, er læst paa Ribe Raadhus og indført i Byens Raadstupsprotokol, og maa selvfølgelig været anset for at have særegen Betydning for Byen⁵⁾; ellers plejede denne Indførelse i Protokollen ikke at ske. Videre har jeg alt i disse Blade anført, at en stor Mudderpram, eller rettere Muddermaskine, er blevet bygget her i Byen

Hommel, en Pest Hamborig Du, Wd igien 4 schipund fleisch, 6 Deger Huder tilhobe 2 Mk. -

1) R, C. 339 og 480.

2) R, C. 682 Prope templum D. Petri Occidentem versus viserentur hic olim Navalia navibus construendis et reficiendis aptata.

3) 1587, 1591, 1595; se Prof. Thorups Program 1839 S. 64 og Note 1.

4) Aftrykt efter Raadstupsprot. som Bilag. 3.

5) Paa samme Tid og Sted er indført en Forord. om Husbygning, af samme Tendens, nemlig Besparelse af Træ for at forebygge Skovenes Udældelse.

1622¹⁾). Vel er Bygmesteren bleven forskrevet andensteds fra, fra København nemlig, men man havde dog vel næppe ladet den bygge her, havde her slet ingen Anstalter til Skibsbygning været, eller deri kyndige og erfarne Arbejdere, men i det Tilfælde hellere ladet den komme færdig fra et Skibsværst, ligesom man jo i vore Dage har gjort.

Skipperne her i Byen udgjorde i det 15de Aarhundrede et Laug, Skibsmandslaug i Ribe kaldet, hvilket havde den hellige Søffren, en indenlandsk Helgen, til Patron²⁾). Dette gav sig i Aaret 1478 en Skraa (Love), som 1ste Fredag i Fasten stadfæstedes af Borg. og Raad i Ribe. Dette Laug talte da henved 70 Medlemmer (Brødre), men indbefattede ogsaa Fiskere, efter en af Artiflerne: hvo, som nærer og bjerger sig ved Skibsmandskab enten ved Fiskeri eller anderlunde, han bør søge S. Søffrens Laug og gjøre „Fyldlyste“. Vedtægterne (Skraaen) angaa mest deres Forhold ved selskabelige Sammenkomster, hvortil man ser, at ogsaa Fruentimmer stededes. De vedtagne Bøder for Overtrædelser bestaa i 1 Mark Bør og 1 Ld. Sil til Lauget. 1 Mark Bør skal saaledes den erlægge, som bliver siddende i Laugshus, efter at Skafferen har opklappet

1) se foran Pag. 25.

2) Søren, en af de saa danske Kanoniserede, skal have været en Bondesøn fra Ny (Vesten for Skanderborg ved Himmelbjerget) være bleven Erkebiskop i Söln og Martyr. Kirken i Ny er indviet til ham, og til en ham helliget Kilde ved Kirken velsartedes stærkt i den katolske Tid.

3) Denne Skraa er aftrykt i ny danske Magazin 2 Bind Pag. 257-61. I de Uddrag, jeg har gjort af den i Terten, har jeg beholdt Originalens Ord med forandret Rettskrivning. Efter den, i alle disse Programmer fulgte Plan, har jeg ikke dvælet længe ved den, da den alt forhen er trykt, men den kunde dog ej heller ganske forbigaaes i en Skildring af Ribes Skibsfart paa den Tid.

tre Gange; ligeledes den, der fortaler sin Broder; rører han paa dennes Ære, skal han desuden give en Td. Ol til Lauget; samme dobbelte Bøde erlægges den, som spiller Ol paa en Laugsbroder eller Søster af Overdaadighed og Brede; det samme bøder den, som slaar Stob og Kande isender, og han skal tillige gjøre dem saa gode igjen, som de var o. s. v. Hjælper han ikke sin Laugsbroder paa givet Barsel dennes Skibe i Band eller af Band, enten det er hjemme eller ude (i Land eller uden Lands), saa bøder han kun en Mark Vor. Ingen Mand's Svend eller Dreng skal komme til sin Husbonde om Aften med Løgte før 7 slaar (formodentlig til Laugshuset for at følge ham hjem), hvis før kommer stander uden Døren til 7 slaar o. s. v.

Ogsaa i det 16de Aarhundrede var her endnu en Del Skippere, som udgjorde et Laug eller en Corporasjon. Vi have før set, at Raadet har tilfaldt dem, naar Anliggender, Søfarten angaaende, forhandlede. Dette var navnlig Tilfælde 1550, da de foran¹⁾ anførte Bestemmelser om Tøndpenge vedtoges, og da Skipperne paatog sig skiftevis at lægge Sotønder. I 1599 var, som berørt er, 13 navngivne Skipperé tilstede, da Raadet fornyede og indskærpede de nævnte tidligere Bestemmelser, og disse synes at have handlet i alle Skipperes Navn, hvilke altsaa maa antages endnu at have udgjort en Corporasjon, de valgte nemlig blandt de Mænd, der skulde lægge Sotønder, eller lade deres Folk hjælpe til derved, 4, som ikke vare tilstede ved Forsamlingen. Ogsaa har jeg antyndet, at vistnok endnu i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede en stor Del af Studene, som udfibedes herfra, førtes til Holland paa Skibe, hjemmehørende her²⁾.

1) Se foran Side 9.

2) Foran Side 10.

Antallet paa de større Skibe, som Byen den Gang har ejet, og som sejlede paa Frankrig, England og Middelhavet, kan jeg ikke angive; ej heller bestemt, hvor de have havt deres Vinterstation, naar de vare hjemme. Dog antager jeg, at den oftest har været i Romø-Havn. Der lagde i det mindste Kompagniets Skibe sig ind, naar de kom fra Spanien med Salt¹⁾. Af mindre Fartøjer, som besørgede Kystfarten, løb til Hamborg, Amsterdām og andre hollandske Stæder, ejede Byen her i det 17de Aarh. endnu omtrent en Snes; de kunde løbe ind til Teglsolmen og endog lige til Skibbroen, og have vel havt deres Vinterleje disse Steder. De kaldes Skuder, store Smakker og Krejter²⁾.

Riber=Skippere i Udlandet. Tvistigheder, opstaaende blandt vore Søfarende paa fremmede Steder og dragne for Domstolene her, have foranlediget, at der i vore Retsprotokoller findes adspredte nogle Træk af deres Færd i

1) Huis Span's Salt Jeg haffuer Entfangen aff Companies Skib som han førde fra Callies i Spanien d. 12 Dg. May 1624. Samdag giffuen forne Skudemend for forne Salt at føre fra Romø Haffuen (det var i Alt 800 Tdr.) (Kn. Lamb. Regnskab) Af Hans Friises Optegnelser i hans og hans Faders Handelsbog, hvoraf mere siden, ser jeg, at de Skibe, hvori han havde Parter, ogsaa havde deres Vinterhavn der.

2) Disse Fartøjer betalte ikke, som de Udenbys, Raabpenge for hver Rejse, men en bestemt aarlig Afgift, 12 β. for hver Skude, 3 Mk. for hver stor Smakke eller for en Krejter. I 1616 erlagde 17 Fartøjer denne Afgift, og de fleste af dem ogsaa for foregaaende Aar, og blandt de 11, som betalte den i 1617, var et som da tillige betalte for 1618, i hvilket der altsaa bevissligen var 18 slike Skuder til Byen, f. Ex. 1616: betalt af Lauridz Baggesen for tuende Aar Raabpenge aff hans store Smakke, huer Aar 3 Mk. er 1 enhalv D., Peder Gregersen tuende Aar i Raabpenge aff hans Krejter 6 Mk.; 1617 betalte schipper Hans Seffrensen Raabpenge aff hans schib for 1546 og 47, 1 enhalv Mk.

Udlandet, men disse bidrage, efter Retsfagers almindelige Natur, just ikke til at fremhæve den lysere Side af samme Færd. Jeg vil meddele nogle korte Uddrag af nogle af af disse Tilfælde fra det 16de Aarhundrede, mere som Bidrag til Tidens Karakteristik, end egentlig til Oplysning af vort Hovedemne¹⁾.

I Holland træffe vi naturligvis oftest vore Landsmænd. Vi stode nu først i Aaret 1561 i en Kro i Gutfhuysen paa nogle unge Ripensere, som det synes, af god Familie, Esfolk og Handelsmænd, der „sade og drucke“. En af dem Per Jensen (den Anklagede) tager en Daler af sin Pung, kaster den paa Bordet og siger: „Brøders, den vil jeg give os tilforne (forud, forlods) O Gud give, at den bliver „pegskurvet“²⁾, der gaar bort, før den er opdrukket.“ Da tog Skipperen denne Daler til sig og sagde, han vilde gaa til Skibs med saa mange, der vilde følge ham, naar de kom til Amsterdam, hvis da nogen vilde give dem noget tilforne, da vilde de takke ham. Per Jensen raabte nu: „Jeg troer ikke, at I vil tage fra mig“. Skipperen kastede da atter Daleren paa Bordet, og det kom til et almindeligt Slagsmaal, hvori Per Jensen haardt saarede en anden ung Ripenser, Jacob Frandsen, som hidtil ikke er omtalt i Sagen. Ved Hjemkomsten klagede dennes Fader og forlanger Skadeerstatning. 12 uvillige Mænd udnævnes nu af Retten³⁾, hvilke tilligemed 4 Bartz

1) I disse Uddrag har jeg bibeholdt Protokollernes Udtryk og Bendinger, naar de syntes mig karakteristiske, dog med forandret Retskrivning.

2) Vore Forfædre vare lidt massive og uhøvlige i deres Udtryk. Retsprotokollen for de sidste Aar kunde maaske vise, om Udtryk ved slige Leiligheder nu falde finere.

3) Næmlig Kønsmanden Niels Lange til Kjærgaard, Borg. Oluf Pedersen og Jens Hegelund.

flerere „udginge og grangivelig besaa Jacob Frandsens Saar, da var han slaget ret udi hans Ryg, hvor alle Alderer (Marer) samles, og hvo, der bliver slaget, det gaar ikke heden uden Mensel, og at de havde meled (maalt) hans Ben, da var den ene Ben forsvunden (indsvundet) af samme Slag, saa at det var 2 Fingersbred kortere end det Andet, og at J. F. havde sin Lest og Lemsel af samme Slag¹). De vurderede Skades-Erstatingen til 100 Mk. d. foruden 10 D., som Per Jensen alt havde udgivet til Kost og Lægelen. Retten domte P. J. til at betale den Sum, da han ikke kunde bevise, at J. F., som han paastod, først havde flaaet ham paa Munden²). P. J. sagsøgte nu Skipperen, som den der først skulde have givet Anledning til det hele Optrin. Denne svarede, han havde i en god Hensigt søgt at hindre de Andre i deres Driften, da Boren blev „levj“ (løs) og de maatte ile, hvis de ville til „Markind“ i Amsterdam med Godsset. Retten domte, at da Skipperen „vor Metborger“ havde villet forhindre, at de skulde forsømme deres Ber og Rejse og Købmændene tage Skade for deres Forsømmelses Skyld, saa havde han gjort som en from Skipper og ikke villet, de skulde forsømme deres egen Gavn og Forbedring, og burde selgelig være fri for al Tiltale.

I 1559 finde vi omtalt, at Raadmand Hans Thygesen her af Byen laa med det ham og en anden Købmand tilhørende Skib i Middelsburg (til Meddelborre

1) Ved at læse dette visum repertum, maa man tænke paa Verset hos Holberg:

~ Nu mister man en Arm, nu Fod, nu faar man Saar
I Hoved, Hals og Ryg, i Side og i Laar.

2) Dommen er affagt midtvi (1562) den Otteusdag nest Ottenedag nest efter Visitationis marie.

vti Seeland) og der handlede med en Fransmand og to andre Niber-Borgere om et Parti fransk Vin¹).

I 1602 har en Skipper her forpligtet sig at føre Vidne, at det var uden hans Brøde, at en Mand af hans Fartøj druknede i Frankrig²), imod et Vidne, der sigtede ham derfor.

I 1564 vare 3 Medejere af et Skib med dette i England, hvor de en Tid lang opholdt sig i London (Lunden) i Anledning af en vigtig Retsfag³). Da de ingen Penge mere havde, udstedte de et Bevis alle 3 til deres Bert; de to rejste nu til Skibet, for at sælge af dette og saaledes skaffe Penge⁴), og den 3die blev som Pant tilbage i London. Men hine solgte Skib og Lad-

1) Det tilhørende Tingsvidne har jeg ladet afstrykke in extenso, som Bilag 16, da det ikke er uden Interesse.

2) Vdi lige maade loffued och forplichted forne hans Jensen Rome sig paa hans Ore och Redelighed for ferne B. och R. och 21 menndt och Borgere, att hand skall føre beuis paa theu Karl som bleff drougnit i hans Baad vdi Frankeriige, wed nassu Søren Andersen, And. Nielsens Søn i Otterøboll hvad heller hand er skyldig wdj hans Død eller icke. Desligeste loffued oc forplichted Las Gregersen Att hand skal føre beuis paa, Att forne hans Jensen thog Naren fraa Thimmermanden och dend kom paa deris Kordeell och ther med welte Boden omkuld och forne Søren Andersen bleff theroffuer drougnitt.

3) Johann Hubbert bestaar, att Frans Ollussen, Jffuer Clausen oc Troels Franssen war kommet till lunden for den store Rettergang och komed wdj herber wdj hans Hus. Videre omtales: den sag de trette om met theres kjøbmend for the xxiii c (2400) Dalers fract; hvilket synes at være noget meget.

4) Och ther the kunne icke wpholde thenne oc betale wti herbergere, tha drog fransk ollussen oc Jffuer Clausen heden wdj Landet som Skibet laa at selge aff Skiet at forne ther werdt kunde bliffue stillet tilfreds for Kost oc tering, tha ware the heden vti xxii vger och en ere komne tilbage till lunden o. s. v.

ning¹⁾) og rejste bort uden at bryde sig videre om deres Medinteressent. Da denne nu ikke kunde fornøje Berten, lod denne ham sætte i Fængsel²⁾, hvor han sad i 6 Uger, indtil en anden Skipper og Borger her fra Byen³⁾ hjalp ham ud, ved dels at betale og dels sige god for ham⁴⁾. Ved sin Tilbagekomst søger den Pantsatte den ene af de to Desertører om Erstatning for sine Udgifter og sit Tab. Retten finder Sagen „tvivlagtig“, dommer den Indstævnte til at betale nogle af Posterne i Modpartens Regning, nemlig hans Andel i den Londoner Berts Regning⁵⁾ og ligel. en Del af Omkostningerne og Fortæringen i Fængslet. Hvad det Dyrige, nemlig Klagerens Skibspart og Andel i Fragten angik, da skulde begge skaffe Breve og Beviser til Beje inden Riber Marked, og da indstille sig med dem for Retten⁶⁾.

1) The havde solt hans Part aff thet Skyb the hadde tillhobe medt skiotte oc ald syn rede, thyn oc andet goeds deri war.

2) Da skulle werdten sige till troells: meden thyne egne bedrage teg, hvor skulle jeg betro teg och kaste hand troels wti fengsell.

3) „Der huid, wor medtborgere“ kaldes saa et andet Sted.

4) Denne vor Medtborger synes heller ikke at have været ved Mussen. Thi de 5 Pd. St. som han betalte Berten kontant, loute han huos en suensche Skrædder, som hand sagde.

5) Denne var for den Tid, da alle 3 vare hos ham, 14 Pd. 11 sh. 8 Pen.; de 21 Uger, Troels var allene 21 Pd. 11 sh. 8 Pen.

6) De huis Troels Francken will haffue ydermere oprettning aff Jhuer Clauson for samme tering, tha skulle hand fly hoffsuit breffuit tillæde saa thet war her vti Ripe inden Riber Marked nativit. Marie, oc skulle bode T. F. oc J. C. hente breff oc beuefning hver paa sin Ord oc Berettning och tha enhver att fange rett for sig som hand haffde beuefning till oc tha gaa om thend Skybs Part oc fract, the trette om, saa meget som logh oc ret er, och tha endeligen att domme thennem imellem paa ald thend kiff oc trette som the haffuer om same engelske ferd then første thing der gaaer effter merkind o. s. v.

Den i forrige Sag nævnte Skipper Hvid var af en skotsk Købmand i Dundee i Aaret 1562 blevet betroet en Ladning og nogle rede Penge, men da Terminen var udløbet, uden at Skipperen kunde betale¹⁾, søgtes han her for Retten og indgik Forlig at levere en Del „Sandeller“ i Betaling²⁾, hvilke da nogle Borgere³⁾ her modtog for en bestemt Betaling, de erlagde til Skottens Befuldmægtigede, da det den Gang ved Egl. Forordning var forbudet at udføre slikt Tømmer⁴⁾.

Traffik med Hamborg har den Tid fundet Sted i betydelig Grad, endog medens Hovedhandelen var med Holland. Jeg vil kun anføre et enkelt Træk paa dette Sted.¹⁾ Der fandt da en levende Sejlads Sted fra Hamborg og Bremen paa Bergen i Norge, hvor Hansestædernes Kon-

1) Men da Per huids Dag war vdhe och ey hand efter syn willie kunde selge same Skibslad.

2) For the rede Pendinge fornesfude Sanders (Alexander) Skottens Fuldmægtig) Høsbond haffde lout hannem ioc for de restter, bondstager och brendtwed bleffue the saa forligte at forthi Per huid icke kunde selge det oc komme wedt at giffue forne Sanders kymrids, tha skulle P. H. leuere hannem sandeler, huer Telt for I enhalv Dlr.

3) Blandt hvilke Borgemester Oluf Pedersen.

4) Alt. Sander eller nogen andenn icke maatte udføre same Deley og thennem anderstedt att selge. Forliget blev indgaaet d. 6te Aug. 1562, og den 5te Juni s. A. var udkommet et Forbud mod Udførselen af Tømmer af alle Slags.

5) Jeg anfører denne Sag, fordi den giver en Udssigt over den da lovmæssige Fremfærd med Brag, og maa ved denne Lejlighed gjøre mine Læsere opmærksomme paa Erik Menveds Forordning om Skibbrudne, som er aftrykt under Bilag 1; da den ikke specielt angaar Ribe, har der ikke været Lejlighed til at omtale den i Terten. Den udmærker sig ved en høj Grad af Liberalitet mod de Skibbrudne, og tilsteder dem en Frihed over deres Gods, de næppe nu have.

tor endnu (i d. 16de Aarh.) var ved Magt, skøndt jo Lybeck og de vendiske Stæder vel havde Hoved-Andelen i dette Etablisement. I Aaret 1597 strandede et Hamborger Skib paa 55 Lester, paa Hjemvejen fra Bergen med en Ladning Tran, Fisk o. s. v. under Vesterside, Riberhus Læn. Braaget indbjergedes uden Folk og det Bjergede af Ladningen blev oplagt paa Kysten i Aar og Dag, efter Soretten. Da inden den Tid ingen Ejer meldte sig, tilhjemledes dette bjergede Gods ved Fano Birke-Ting Kongen, som opgaanget brag. Slotsskriveren folgte nu paa Albert Friises, Lænsmandens, Begne, 30 Tdr. Tran af denne Ladning til 2 Borgere i Ribe. Disse føre det paa et lidet Riber Skib til Elben, hvor Skipperen sælger de 7 Tdr. i Stade, kommer med de andre til Hamborg, sælger dem der, men da Rhederne af det strandede Skib imidlertid har kjendt Mærkerne paa Trantenderne, lægge de Beslag paa Betalingen og fængsle Skipperen, skøndt han fremviser Slotsskriverens Hjemmelsbrev og tilbyder at stille Borgen. Efter 21 Dage kommer han paa fri Fod, og Hamborgerne udvirke en kongelig Skrivelse til at sætte Skipperen under Tiltale¹⁾. Raadstus-Retten dommer her Hamborgerne til at udbetale de anholdte Penge og Varer, og give Skipperen Erstatning, men hvorvidt disse have respekteret denne Dom, ved jeg ikke. I 1583 er indtruffet et lignende Tilfælde med et Bremer Fartøj fra Bergen.

Skibsrhederi. Om Skibes Pris, Rhedernes Omkostninger ved deres Proviantering, og deres Udbytte af dem i Begyndelsen af det 17de Aarh. findes nogen Op-

1) Kongen paalægger Lænsmanden og Raadet paa det nøjeste at undersøge Sagen, og forhjælpe Hamborgerne til deres Ret "paa det hans May. vdi den maade kunde bliffue theris Offuerløb Quit."

lybning i en Handelsbog fra den Tid¹⁾. Den forhen omtalte Kæbmand Hans Friis tog i 1610 paa sin Faders Begne en ottende Del i et Skib, som var kjøbt i Holland for 1400 Stüct van Achten (Piastre). Den aarlige Udgift ved Skibets Forsyning med Levnetsmidler var 8 Dal. af denne 8de Del, og Udbyttet af samme 20 Dal.³⁾ eller lidt derover. Skibet havde Vinterleje paa Romø, indtog om Foraaret Proviant osv. paa Hvidding Nak eller paa Rheden, og foer mest paa Holland. Senere havde han flere Skibsparter, i alt 10; Skibene vare alle købte paa fremmede Steder, især i Holland; og førtes til Hamborg eller Holland, naar de skulde repareres, saa at der næppe har været Skibsbygning her af Betydning den Tid. Størrelsen nævnes ikke. Indkøbsprisen var 1400 Rd. og 8 Rosonobler for et⁴⁾; 1300 D. 4 Rosonob. for et andet⁵⁾. Et kostede 9600 Holl. Gylden, et 3200 Rd.⁶⁾ osv. Ud-

1) Denne er begyndt 1606 af Købm. og Raadm. Niels Hansen Grisebæk, som døde 1618 d. 11 Decbr., men det meste i Bogen er skrevet af hans Søn Hans Nielsen Friis, der fra 1610 bestyrede Faderens Handel og overtog den paa egen Regning i Febr. 1618. Bogen er mere en Noterings- og Numærknings- end en Regnskabsbog.

2) Som han leverede dels i Natura, dels i Penge, f. Ex. 1611. Huis jeg haffuer vdredt paa en 8 Partt vdi Chresten Haresens Skib till Holland Poeske 1611. 1 enhalv Tønd Ol 1 D. 2 Mk. 15 s., 1 Tønd Bred 1 D. 2 Mk. 8 s., 2 Riber Pund Flesk 1 D. 2 Mk. 12 s., 2 Mark Ister og 2 Mark Lys 1 Mark; 1 Schip Bryn 1—8. noch vdi Penge til Flesk 4 Mk., till Kiød 3 Mk., till Smør 2 Mk., till Erter 12 s. Woulene for at føre thette Gods till Hueding Nak 28 s.

3) 1617 var det højest, 28 Daler, og i 1615 lavest, 17 D.

4) Købt 1640 i Mars; deri havde han 4de Parten.

5) Købt 1641 i Flensborg, deri havde han en sjette Part.

6) 1616 i Foraar vdi Holland købte Wandel (vistnok efter Navnet her af Byen) i Holland en ny Galiot Skib, oc Samtid betalt

byttet var dels i Penge, dels i Vare¹⁾, men Udgifterne oversteg stundom Indtægten²⁾. Flere Ulykker rammede endelig denne Traffik; — 1631 toge de Spanste (formodentlig Sørovere) et Skib ved spanst Kyst³⁾, et strandede ved Helsingør 1636⁴⁾, et brændte de Svenske i Røms Havn i Febr. 1644 tilligemed 12 andre Skibe⁵⁾, et bortførde de derfra s. Nar⁶⁾. I 1646 købte han $\frac{1}{8}$ Part i et Skib for 400 Rd. og solgte den alt i 47 for 350 Rd.⁷⁾; i 1648 solgte han sine andre Skibsparter, saa at de ventelig ikke have betalt sig længere.

Med disse Træk til en Skildring af Ribes Sejlads og Skibsfart i ældre Tider ere vistnok Manges Forestillinger

min Søn Ib for min Part vdi Rede Penge, Gud give Lycke 400 Rdr.

- 1) 1625 til min Part af de Pendinge Skipperen sendte fra Aarhus 12 enhalv Sl. Dal. om Høstdag 1625 der Skibben kom hjem 3 Tønder og 3 Fieringe flamsk Sild.
- 2) Af et Skib han i 1641 købte en Sjettepart i, havde han samme Nar i Fortjeneste 79 Rd., men de andre Nar kun Udgifter, til Skibet i 1644 blev taget af de Svenske: s. Ex. Paa den forloren Rejse till Aalborg. 8 Dal. betalt N. N. da hand rejste till Norge, for at hente Skibet 75 Rd. Af et Skib havde han for sin sextende Part et Nar 28 Albertus Daler.
- 3) 1631 blef denne Skib tagenn af de Bostæier vdi Spanien.
- 4) 1636 om St. Nickeldags tider bleff denne Skib for Helsingør, Som er den Unden Skib hand haffuer forsømmeligviis tilfadt for mig, dog bleff der noget bierget af Redskaben oc noget aff Fiske, Som Skiper Nickels skal suare mig til min Part.
- 5) 1644 i Februarii bleff denne Skib brendt aff dj Svenske, som da la fuld af Ege-Timmer, medt 12 andere Skibe Samtid. Saa Gud betale dennom at oprette os Fattige Folck Skaden. Same Brand skete vdi Rømme Haffuen.
- 6) 1644 i Maj da tog dj Svenske denne Skib aff Røms Haffuen, Som dj haffde giordt till et Brand Skib oc paa tredie Dag dereffter bleff vnder Norge.
- 7) Han har her tilføjet: Er det icke en herlig Fortjenist.

om hins Befvemhed og dennes Betydenhed blevne meget nedstemte. Smidlertid se vi dog, at der kan have været meget livligt ved vor Skibsbro, navnlig ved begge Markeder, naar der endnu langt ind i det 17de Aarh. paa engang laa henved et Halvthundrede Fisserbaade, dertil en Snes friske Saltkuder, adskillige Rømøer og nogle Husuner, som havde bragt Kjøbmandsgods hertil, og nu tilligemed Friserne tingede med Skovboerne, og handlede om Fisk med Fannikerne; et Par Hollændere med Havesager, osv.; til den Tid var vel ogsaa Byens egne Fartøjer for det meste hjemme, og Tyst, Plattyst, Frisist og Hollandst lød lystigt imellem hinanden paa Skibbroen og i de omliggende Vertshuse.

B.

Om Ribes Handel i det 15., 16 og ind i 17. Aarhundrede.

Da Sejladsen har opholdt os noget vel længe, maa jeg fatte mig fortere om Handelen, og kan kun omtale enkelte Punkter, den vedkommende, idet jeg opsætter det Dvrigt til næste Hefte af denne Skildring.

Privilegier. Ribes betydelige Handel var ophjulpet og befordret, siden vedligeholdt og dens Afstagen forsøgt standset, ved en Mængde særegne Privilegier. De fleste af disse ere aftrykte hos Terpager¹⁾ og gjentagne i det Mindste i Udtog, flere Steder. De ældre ere motiverede ved Byens Betydenhed og Indbyggernes Fortjenester af

1) R. C. 685—93.

Regjeringen, de senere¹⁾ ved dens Beliggenhed yderst i Riget, og dens Tab ved idelige Vandfloder. De sikrede Ribe fri Samfærsel med fremmede Steder, baade hvad Indførsel, og hvad Udførsel angik. Denne sidste endog paa Liden, naar Forbud derimod var udgaaet for det Øvrige af Landet. De berettigede videre Ribe Borgere til at føre deres Varer, saavel indenlandske, som fra fremmede Steder indførte, frit overalt i Riget, til alle Stæder og paa alle Markeder, uden Hindring og uden videre Afgifter.

Ribe var ogsaa forundt Stapelret. Beboerne i Omegnen, endog i en temmelig vid Omkreds, vare forpligtede til at føre deres Varer til Torvs ene der, og udelukkende handle med den. Et kongeligt Brev fra Kong Hans 1491, foranlediget ved Magistratens Besværinger, indskærper disse Bestemmelser for Beboerne af Hvidding, Frøs, Galslund og Gram Herreder, hvilke det paalægges fremdeles, ene at søge til Ribe med deres Handel, som tilforn²⁾.

Twist om dem med andre Steder. Disse Privilegier foranledigede Besværinger fra andre Byer, og fremkaldte Modstand hos dem. Derfor maatte Ribe Magistrat ofte indstævne andre Stæder for Kongen og Rigsraadet, for at hævde sine Rettigheder, og blev ofte indkaldt for det af andre, for at bevise dem. I 1492 var saaledes Ufsendinge fra flere Stæder samlede i Randers for Kong Hans, for at faa deres Twistigheder (twedract) afgjort af ham. Han stadfæstede de Ribes-Købmænds Ret til at købe og sælge uhindret i hvilken By i Jylland, de vilde, og det enten det var med Borgere, Bønder eller

1) Kong Hanses Stadfæstelse af Ribes Privil. meddeles, som forhen utrykt, under Bilag 5.

2) Dokum. aftrykt efter Originalen under Bilag 7.

Fremmede (Geste), og føre de tilforhandlede Varer, hvorhen de ville¹). I det 16de Aarh. klagede Hertug Hans den Ældre²) oftere saavel over Ribes Monopol paa Sejladss og Udførsel gjennem Riber-Dyb og Listerdyb, som ogsaa over den Handel, Borgerne drev med, og den Tvang de paalagde hans Undersaatter (Tjenere) paa Ribekanten, lagde Hindring i Bejen for, og udgav Forbud mod deres Opkjøbs-Net i de ham tilhørende Distrikter; hvilket atter foranledigede Magistraten i Ribe til at føre Tingsvidner, indgive Bønkrifter osv. herom³). Koldingerne søgte ogsaa at gjøre Indskrænkninger i Ribernes afgiftsfri Udgang til Markeder i Kolding, hvilket afgjordes ved et Forlig, tilvejebragt 1543⁴) mellem Hovidsmændene paa Koldinghus, Riberhus og Bygholm⁵) til Ribernes Fordel⁶). Ogsaa de 5 sædvanlige Markeder i Warde havde Riberne havt fri Udgang til, indtil omtrent 1518, da en Borgemeester i Warde Christen Nielsen lagde dem Hindringer i Bejen. Da maatte nu ogsaa der føres Tingsvidner for Bester-Oster- og Nørre-Herrederes Ting, indtil Striden blev bislagt 1539 saaledes, at Riberne for Fremtiden kun maatte (schulle mæ) besøge 2 af de 5 Markeder med den sædvanlige Frihed⁷). Endog Sællænderne klagede over at Riber Borgere kom til Sælland og gjorde Landkjøb, hvorfor disse indstævnes 1530 at møde i Abhyn. med deres Privile-

1) Dokum. er aftrykt efter Original. som Bilag 8.

2) Christian d. 3dies Broder, residerede i Haderslev.

3) Efter forte Extracter af vedkommende Dok. i en Kopibog og Registrering af Byens Dokum., tagen 1601.

4) Efter samme Kopibog.

5) Hendrik Below, Albret Friis og Erik Lange.

6) De Fogit Pendinge eller Stadependinge Riber Borgere efter den Dag skulle være forskaaet for wdj Kolding.

7) Efter Extracter af Dokum. i anførte Kopibog.

gier¹). Disse Kævlerier og Processer varede langt ind i det 17de Aarh. og har maaskee paa den Tid paaført Byen større Udgifter, end Privilegiernes Haandhævelse har bragt den Fordele. Med Horsens var der saaledes Strid om disse Rettigheder i 1620 og følgende Aar²).

Udførsels=Artikler. Hvad Gjenstanden for disse omstristede Landkjøb, og følgelig for Udførselen, angaaer, da nævne vi først Korn, især Rug, dog langt fra ikke som den betydeligste. Det er bekjendt, at Danmarks Kornavl ikke før i det sidste Aarh. har leveret noget betydeligt Overskud, og dette fandt kun Sted i særdeles gode Aar. Derfor indtraf ved slet eller blot middelmaadig Høst ofte Kornmangel, hvilket gav Anledning til de hyppige Forbud mod Kornudførsel i det 16de Aarh. Stundum ser man, at Raadet har søgt at hævde Byens Privilegium paa Udførsel; selv under almindeligt Forbud. Saaledes indgik det med Forestillinger desangaaende til Rigsraadet i Christian den 4des Mindreaarighed 1596, og udvirkede og=

-
- 1) Indbyggerne vdi Seeland haffver beklaget dennom for K. M. offver Riber Bergere som inddrager vdi Seeland oc der giøre Landkjøb oc indkjøbe Korn oc anden Waare. Det fgl. Brev er dateret Tønder vor Frue Dag Visitationis 1530. (Kopibogen.)
- 2) 1623 d. 30 Oct. daa gaff jeg Madz handsen fiere Rigs Daller, Som Hannem wor beuilliget, for hand Vor vdi Byborig Om Nogen bescheden om den Trette di horsenn borger haffuer medt Borgermester oc Raad om Voris friheder. 13 Sept. gaff jeg N. for hand vor vdi horsenns medt nogle bressue til Borg. oc Raad 1 enhalv Dal. D. 10de Dec. daa gaf jeg Borg. Worthen Lime for huis hand haffde vdgiffuet medt Vogen leye oc fortering paa den Rejse hand gjorde til Kiøbenhaffu frem oc tilbage oc desligeste paa den Rejse till horsenns om nogen Trette di haffde vdi mod hien Vnden 74 Dal. I lignende Privilegie=Sager er det ogsaa, at „N. medt hans Vogn oeg (agede) Morten Frederichsen raadmand og Math Lassen byscriffuer, 13 Sep. 1622 til Frøs= og den 16 til Gram=Herreds Ting. (Knud Lamb. Regnsk.)

faa Tilladelse¹⁾), dog mod Forpligtelse at afholde sig fra Optjeb i Jylland²⁾). Men oftere finde vi, at Forordningerne ere læste her og indførte i Protokollerne, og altsaa gjort gjeldende her i Byen³⁾). Ogsaa ere Forbud, synes det, imellem udgaaede fra Borg. Raad og de 24 Mænd⁴⁾), navnlig mod at sælge til Friser. Endnu i det 17de Aarhundrede fandt disse Forbud Sted, og Raadet synes med

- 1) Rigsraadets Skrivelse til Lænsmanden Waldemar Parsberg tiligemed Borg. og Raads Indledning dertil, er aftrykt som Bilag. 14.
- 2) Dog skulle de icke mæe inddrage her vdi Jutland. oc till Forprang oc Rigenz Indbyggere till Skade kiøbe Rug eller Haffre.
- 3) Saaledes et 1541, Tirsdagen efter Palmesøndag. I Raadstusprotok. er vedtegnet, at det først kom til Ribe Mandagen efter Søndagen Cantate. Palmesøndag er Søndagen før og Cantate den 4de Søndag efter Paaske. Brevet har altsaa været 5 Uger gammelt. Haderslev maa man her have anset for Udenrigsk, da en fgl. Skrivelse samme Aar paalægger Raadet ikke mere at hindre Tilførsel af Kræg og Fisk til Haderslevhus. Dette Brev er dateret Malmø sancti Jacobi Apostel Dag og her er atter vedtegnet, at det først kom „helle Korsdag exaltationis.“ Jakobs Dag er 25de Juli og Korsets Ophøjelse 14de Sept. Det har altsaa været en 7 Uger paa Rejsen. Begge Dok. under Bilag 13 A og B.
- 4) J. Ex. 1596 d. 24de Sept.: Aff Borgm., Raad oc de 24: bleff bevilget och samtøcht, Att ingen maa Kiøbe nogedt Korn her paa Gaden till Forprang till att Selge Friise eller Andre det att wdføre eller vdfiibe, icke heller att tage Nogen Fremmede deris Pændinge at kiøbe Korn for dennem, indtil widre besæden, saafremt the icke skall haffue theris Borgerskab forbrøtt, och B. och R. tha att raade om the wille tage thennem till Borgere igien. Og 8 Mænd bleve (2 i hver Tjering) beordrede at have Indseende dermed. 1597 d. 1ste April vedtoges det indtil Pindse næstf. icke at sælge eller vdfiibe Rug, Mel eller Brød undtagen til Fanøland og til Mandø, som ere Kongens Tjenere; og undtagen Brød for 1 Mk. eller 2 til en Wogn, som har det Behov eller til Skibsbehov.

Jver at have overholdt dem og estersporet Overtræderne¹). I Begyndelsen af samme Aarh., da Regnskaber først sæt- te mig istand til at levere Talangivelser, saadanne som de ere, finder jeg, at af og til en Del Rug, ikke noget me- get betydeligt Kvantum, er udført fra Byen, navnlig i 1622 og 24 baade af Byens Borgere og af Fremmede, især af Hollændere og Friser, i større og mindre Partier²). Malt omtales til Udførsel en sjelden Gang, Byg derimod indførtes, navnlig fra Sylt, eller dog i Sylter Fartøjer. Efter en gammel Handelsbog har Bremen ogsaa været et af de Steder, hvorhen Rug især er ført. I Døggjørelsen af sin Status for 1594 anfører Købmand N. Griisbek, at han har 606 Daler tilgode hos de Bremer for Rug, og 1595 706 Daler. Flest synes at have været en temme- lig vigtig Udførsels-Artikel. Af Fortegnelserne paa Ind- tægten af Bejerboden har jeg uddraget og sammenregnet, at der i Aaret 1622 er vejet 270 Skpd. 10 Lpd. og i 1624 200 Skp. 5 Lpd. Meget er naturligviis udført, som ikke er blevet vejet paa Bejerboden, Adskilligt ogsaa vejet der, som er blevet forbrugt her i Byen. Videre er en Del, som er vejet paa begge Markeder, ikke specificeret³). Det

1) 1624 giffuet N. for han haffde været vde at forsare om nogen Roug, som skulle vere vdsendt.

2) 1622 Bropenge. Tuo Hollander af Rug 3 D., af hver Ed. svaredes 1 Hvid, altsaa et Parti af 576 Ed., en Thetmarster 2-Mk. 12 s. bliver 132 Edr. o.s.v. Summen af Rugen, der er betalt Brop. af, kan jeg ej anfere, da flere Artikler ofte ere slaaede sammen. Bropenge betaltes desuden blot af Fremmede, de hævedes ifølge fgl. Bevilling af 1603 for den store Befost- ning, de havde havt paa Skibbroen med merkelig Bygning, baade med Kampesten og Murr af Grund.

3) Item haffuer jeg vejget til Riber Merkind vor Frue Dag for 4 Mk. 4 s. (1621).

meste er udført af Byens Købmænd, dog nævnes imidlertid ogsaa imellem Fremmede¹⁾).

Smør forekommer hyppigt i Vejer=Regnskaberne i saadant Kvantum, at man kan slutte, at det ogsaa har været en Gjenstand for Udførsel, om just ikke nogen betydelig. I 1622 er vejet 206 Ldr.

Et Produkt, som nu næppe forekommer i Udførsels=Handelen, men i fjernere Tider har spillet en betydelig Rolle i den, og endnu i Begyndelsen af det 17de Aarh. synes at have været af nogen Betydenhed, er Honning. I Riber Ret beskjæftiger en egen Artikel sig med Fremfærden mod de, der anklages for at forfalste Honning og bestemmer Dødsstraf for den overbeviste Forfalster, og Honningens Tilintetgjørelse ved Ild²⁾. Honning er ogsaa blandt de Artikler, paa hvis Udførsel, der jævnlig lagdes Forbud²⁾, fordi de ansaaes for Nødvendigheds=Gjenstande, der ikke burde fordyres for menig Mand.

1) Item wieget for en Hollender Flisck och Istier for 3 enhalv Mk. (er 28 Sk.); noch for en Husummier 5 Sk. v. s. v.

2) 18de Artikel. si is vel ille iq purgatione deperit, capitali sententia subiacebit, et ipsum mel comburi debet et igne concremari. feiler han paa saadan Forklaring, da skal han være undergivet halvsøs Dom og Straf, og samme Honning skal brændes og omkomme i Ild (Oversættelsen er anført efter Ditlef Hansens Protokol, som Prøve.)

3) Anno mdcxix (1549) Onsdagen nest ephter Søndag Jubilate paa ryber raadhuus Satthe Sønnick Mersker thisse effterscreffne borigher, Som er Matts Knudsen, jeffuer krag, Oluf=Stephenssen oc Jens tornum til vising oc Borgen for Sig at hand skal were vdi Ko. Maj. egne Dom oc ret at nyde oc vndgjelde, for then honning Som hand førde vd til Skorden (det samme Sted i Naen, som i Regnsk. kaldes Sknor, Schaar) oc sagde sig at haffue Sold til Johan Retloff imod Ko. Ma. bress oc forbud Som Hans Nade gjorde thette aar oc skal hand blifue tilstede oc møde for hans nade thet første hand kommer till rybe.

I 1622 vejedes efter Regnskabet her paa Wejerboden 104 Tdr. 3 Fdgr. Honning. I 1621 og 24 efter et flygtigt Gjennemsyn noget mindre (mel. 80 og 90), foruden hvad der er indbefattet i de almindelige Angivelser om, hvad der er vejjet i Markederne. Lybek har det især været, hvor denne Artikel er blevet affat¹). Bialvl har man paa den Tid her i Byen, som overhovedet her i Landet, lagt langt mere Bind paa end nu. Af den forhen anførte Handelsbog se vi, at Hans Friis i 1624 tog 70 Bistader til Halvt med en Landmand, hvorpaa han anvendte 217 D. Han beregner, at Udbyttet deraf ikke allene gav ham Rente af hans Penge, hvilken han den Tid altid beregner til 6 pSt., men endogsaa et saadant Overskud, at i 1631 de derpaa anvendte Penge allerede vare indkomne²). I en Afregning med en anden Købmand har

1) N. Griisbeks Handelsbog, under Aaret 1595: tilgode i Lybek for Honning 130 Daler. Ligel. siger Hans Friis i 1630: Min Tjener N. blevet skuldig i Lybek for Hamp, Kramvare og Jernkram 320 Mk. Lybsk som skall betales vdj Honningtiden.

2) Jeg vil give en forkortet Afskrift af det Blad i Handelsbogen, hvorpaa denne Beregning findes, fordi der er Aldskilligt deri, der karakteriserer Tiden. Bladet har til Overskrift: Aldting aff Gud! Vdy Jesu Massuen haffuer jeg kiefft Venendis Bn, Som er nu Sadt till Winter 1624 paa 70 Steder, Som jeg haffuer till Halldt medt Hans Hanssen i Lorus (form. Laurup enten i Gjording S. ell. i Døstrup S.) Effter Rigtige Registers Lydelse oc koster same Bn mig Rede Penge 217 Dal. 1626 optagen til min Part Honing for 2 Mars Rente aff forskrevne Summa oc der foruden aff Hoffuit-Summen 24 D. 1627. Rente og desuden 24 S. D. 1628 Er Intet mere Optagen end knap Rente aff Penge. 1629 Rente og af Hoved-Summen 60 D., i 1630 38 D. og i 31 60 D. och dermed min Hoffuidt-Sum oc Rent er klar til Dato. Huis Videre jeg her aff kand bekomme Er aff Gudz Belsignelse och hannem derfor at tache. — Overalt i denne Handelsbog finder man denne Hengivenhed til Gud og Taknem-

han leveret i Betaling 521 Skaal pund Bor for 12 lb. Pundet, er 130 $\frac{1}{4}$ Rd.¹⁾. Ogsaa er af og til Partier af 1 Skpd., 12 Lpd. osv. Bor blevet vejet paa Bejerboden²⁾.

Lælle, Huder, saltede og tørre, samt Skind have ogsaa været Gjenstand for Handel og Udførsel, hvilket Registerne over Bejerpenge og Bropenge udvise.

Handelen med Fisk omtales altid som en af Byens vigtigste Næringsgrene, og dens Betydning kan man blandt Andet slutte sig til af den Tver, hvormed man søgte at sikke sig denne ved Monopoler og Privilegier. Paa Raadets Klage over ny Paalæg og Told paa Fisk, der indførtes i Ribe fra Fisterierne paa Vesterside³⁾, ophævede Frederik den 1ste 1527 alle disse Afgifter af Rokker, Skulle og anden grov Fisk⁴⁾. Paa andre gjentagne Klager af Riberne forbød Christian den 3die Mar 1548⁵⁾ Indbyggerne af Mando, Fano, Sønderho, „Langelegh“⁶⁾ Vesterside, Nyminde og andre flige Fiskelejer at sælge Fisk til fremmede Købmænd, men bød udelukkende at føre dem til Landets Købstæder. Imidlertid vare de tyske Købere ikke blevne rent borte. I en Rets sag af 1551 omtales en Købmand fra Stade, Johan Becker, som kaa og opkøbte Skul-

melighed mod ham afpræget. Hvert Blad har en gudelig Overskrift, f. Ex.: Hjælp Gud altid; Lans Deo v. s. v.

- 1) I samme Afregning forekommer leveret 23 Skip. 6 Lp. 8 Pd. Fisk, Skp. for 16 enqvart Rdlr.
- 2) I Dombogen erklæres 1605 et Fordelsbrev Raadmand her Niels Griisbek havde erhvervet over en Borger i Bergen for 14 Lp. Henning, dødt og magtesløst, i Følge et indgaaet Forlig.
- 3) Vestkysten af Vesterherred.
- 4) Forordningen, aftrykt efter Originalen, findes under Bilag 10.
- 5) Forordningen efter Originalen, som er i maadelig Forfatning og nogle Steder ulæselig, under Bilag 12.
- 6) Ventelig Langlibjerger, en nu ubeboet Ø i Hjerting Bugten. Skulde der den Gang have været et Fiskeleje?

ler paa Sønderfide og kom i Klammeri med nogle Niber Købmænd, som ogsaa vare der paa Dpføb og nok vilde spionere lidt¹). Hamborger-Købmænd kom ogsaa her til Byen for at indkjøbe Fisk, især Skulle. I 1540 bleve to indstævnte for Retten af to Borgere, som foregav at have afleveret et Parti af 100,000 Skulle i deres Hjem i Hamborg²). Sønderfide, som nævnes i disse Sager og flere Steder, beskrives nærmere i en Sag af 1604, som en Mængde Huse uden Jord og Ejendom, mellem Ho, Orby og Stranden, opførte paa den kongelige Forstrand³).

Alt Fisk er leveret til Hoffet, altsaa som Deputat, formodentlig fra Slottet, er der ogsaa Spor til⁴).

Hvor-stort der Kvantum Fisk var, der aarlig udskibes, lader sig ikke bestemme. I de katolske Tider har det været meget betydeligt, og endnu i det 16. Aarhundrede er denne Handel, som vi have set, tillagt stor Vig-

1) Han stævnedes Niberne, fordi de havde banket ham; disse førte en stor Mængde Vidner paa, at han havde kaldt alle Nibere Praktere; hvilken Forbrydelse nok er foranlediget ved et Ordspil, ved den jydsk Udtale af Stadere (Staadere); ogsaa vidnes mod ham, at han har sagt, at Niberne burde hænge i en Galge, og at de Forbud mod Udførsel og Paalæg, som de sagde kom fra Kongen, var kun deres eget Vaafund o. s. v.

2) Fredagen, som sancte Cathrine Dag paafuldt indrl. (25de Nov.) Sagen blev afvist, da Niberne manglede Beviser. Ogsaa her bestemmes Niber-Marked som Termin.

3) Sagen er mellem Ejeren af Wesselsbjerg Hans Muak, der, som Ejeren af de fleste Gaarde i Ho og Orby, (hans Skøde lod paa 33 og Kongen ejede kun 12 a 13,) ogsaa tilegnede sig Ret til disse Fiskerhytter, med den kgl. Kænsmand Albert Steel, som hævdede dem under Kongen, fordi de laa paa Kongens Strand; og som Vidner oplyste, stedse havde svaret Sagesald og "Sond-tollen" til Kongen.

4) Giffnet thames stodzbu then 26 Juli for hans 2 Wogue waare y Wandrup gørdt medt kgl. Majestadz Fisch. (Regnsk. 1589.)

tighed. Først fra det 17de Aarh. kan jeg angive nogle, og det endda i Hovedsagen uafgjørende, Talbestemmelser. Af Skulle, Flynder, betaltes i Tøndepenge, efter den før anførte Tært af 1583, respective af de 3 anførte Slags 2 Hvid, $\frac{1}{2}$ β eller 1 Hvid. I 1616 er denne Afgift af udfibede Skuller erlagt af 8 Købmænd med 5 D. 3 Mk. Regner vi nu $\frac{1}{2}$ β . som Middelaafgiften af hvert Tusind, er i det Aar udfibet 736,000 Skuller. I 1624 var Afgiften 4 D. 1 Mk., som giver et Antal af 544,000. Fisken for- tes meget til Tyskland, navnlig til Hamburg. Naturlig- vis er den ogsaa sendt omkring her i Landet, og endnu længere hen i Aarhundredet finde vi, at Købmænd fra Kbhvn. have været her ved Markedet og opkøbt Fisk¹⁾, ligesom ogsaa, som før anført, Skibe fra Husum aarligen indfandt sig i samme Anledning²⁾. Foruden Skuller og Hvilling nævnes ogsaa stundom Rokkel som en Gjenstand for Handel og Udførsel, ogsaa Hundetunger.

Herhen hører endnu en Formaning eller Befaling af Raadet til Fiskerne her i Byen, ikke at købe fersk Fisk af fremmede Fiskere, men fiske selv³⁾.

1) Niels Mattisen aff Kiøbenhaffu betalt Bronpenge aff 12 thussind salt schulder 5 thussind huilling, 1500 Rocheller och 5 thussind Samrasch. Carsten Jacobsen aff Kiøbenhaffu Bronpenge aff 7 thussind salted schulder, Itt thussind Hundtonger, 400 Rocheller och 500 huilling. (Regn. 1611.)

2) Betalt af Niels Andersen Orby Bronpenge af 11 Tusind huilling och schulder, som tilhørde Micregret Ibs och Frederich Dettles- sen af Husum. (1611)

3) 1599 d. 20de Jan. For B. oc R. beplicated (4 Navne) thennem, at the aldrig effther thenne Dag wille eller skulle kiebe nogen fisk aff nogen fremmede fiskere till Forprang, och ther som the thette giøre och dermed theennem befindis, Tha skulle the huer vdi sin sted, som de met befindis, haffue forbrott theris Cætt och icke mere att fiske paa Riben Aae efter thend Dag vdi nogen

Stude og Dren vare, som bekjendt, en Hoved-Udførsels-Artikel, og Handelen med dem en af Byens vigtigste Næringsgrene. Men denne Handel maa, navnlig i det 16de Aarhundrede, have været underkastet store Hindringer i de idelige Forbud, som udstædedes, navnlig mod Udførsel af Græs-Dren¹⁾. I et saadant Forbud af 1551 siges, at det er en Fornyelse af et da udløbet, som havde været gjeldende i 3 Aar²⁾; Idette indbefattede ogsaa saltet Dre- og Faarekjød. Og vi have foran set, at et almindeligt Forbud mod Udførselen af alle Slags Fede-vare (edendes Waare) var udgaaet ti Aar tidligere³⁾. Da der udtrykkeligen er tilføjet i Raadstupsprotokollen, at de ere af Lænsmanden foranstaltede læste paa Raadhuset, ere de ogsaa blevet betragtede som gjeldende her, og Raadet har altsaa ikke kunnet hævde Ribe sit Privilegium paa Udførsel, selv naar almindeligt Forbud udgik. Af Indledningen til nogle af disse Forbud ser man, at det er Frygt for Mangel og Dyrtd, som har foranlediget dem.

maade, dis ligeste lofuede the, at huis sit som the haffue sitet Skall the fere ther paa thorffued att Selge og icke att lebe omkring her vdi Byen met theu at Selge, saa framt som the icke skulle haffue same sit forbrott.

- 1) Der gjøres næmlig Forskjel paa Græs-Dren og Stald-Dren.
- 2) Dat. Kbhavn Mandag nest epster S. Jacob Apest. Dag, thaa wij forfare, att wort Forbudt om Gress-Dren, som wi haffue ladet vdgaa vdi tre Samfoldige Aar er forlebeuu Tha osv. haffue wi giordt en almiudelig Forbudt paa Gress-Dren, saa att Jugen skal vdføres eller vdtiubbes.
- 3) 1541 anført Bilag 13 A., af den specielle Tilladelse der meddeles (s. B. B) Breide Ranzou, Lænsmanden paa Haderslevhus til i Jylland at købe og dervfra udføre Græs-Dren til Stottets Behov, ses, at disse ogsaa vare indbefattede i Forbuddet, hvori de ikke udtrykkelig nævnes, og at det ogsaa har været gjeldende for Ribe.

Det Fordelagtige ved Studehold og Studehandelen gjorde, at Adelen stedse søgte at skaffe sig et Slags Monopol herpaa, og det er bekjendt, at Ret til at opstalde Stude langt senere udelukkende forbeholdtes Adelen's Gaarde. I Begyndelsen af det 17de Aarh. var det alle Uadelige forbudt at købe eller lade købe Orne paa Landet. Dette ses af en fgl. Forordning af 1622, hvori det hedder „at eftersom vi nogen Tid forleden haver naadigst ladet gaa Forbud, at ingen ufri (uadelig) Mand sig paa Landet maatte tilforhandle Ornen¹⁾, saa have vi nu derimod saadant vort Forbud af fgl. Gunst og Mildhed saavidt relaxeret, at det Købmandene skal staae frit for, at købe paa Landet saamange Orne, som de paa vore eller Adelen's Huse og Gaarde eller paa deres eget indavlede Foder stallendes vorder²⁾ o.s.v. En tidligere Forordning, som erkjender den store Bigtighed, af hvilken Studehandelen var for Landet³⁾, befaler, at alle Orne eller andet Fæ, som udføres af Jylland til Lands, skulle uddrives i Marts Maaned, med mindre det bevisliggjøres, at Kvæget er blevet opstaldet til at uddrives, men forhindret ved Vind, Is og deslige; men Orne, som pleje at udføres til Skibs paa Bestersøen eller til Tyskland, skulle ikke være indbefattede herunder.

Man kan slutte af denne Forordning, at Studehandelen alt i det 16de Aarh. ikke saa udelukkende er drevet

1) Muligt er denne sidste Forordning udkommen under de 4 Rigsraaders Formynderregjering, da denne beskyldes for at have en stærk aristokratisk Tendens.

2) Efter en Kopi af Forordningen i Detlef Hansens Samling.

3) Paa det Ornehandlingen, paa hvilken oss voris gode Understatter och dette Rigis Indbyggere synderlig mact ligger, kan dis bedre vnderholdes osv., Forordn. er dat. Kbh. 1ste Juli 1619.

føvertz, især over Ribe og til Holland, som man almindelig-
 ligen tror. Dette bevises ogsaa ved de gjentagne Forbud
 mod at drive Kvæget ind i „Fyrstendømmene“ over andre
 Grændse-Toldsteder end Ribe og Kolding. Saaledes
 klager en Forord. af 1545¹⁾, at mange, baade Indlæn-
 diske og Udlændiske Købmænd, Herremænds-Bud, Bønder
 og anden Almue ad ulovlige Vadsteder og Veje²⁾ føre og
 drive af Riget, Heste, Føler, Dren, Kjør, Flytte-Læs og
 andet Gods og byder strængelig Intet at udføre uden over
 Ribe og Kolding³⁾. Dette Forbud gjentages ved et Res-
 skript fra Fred. den 2den til Lænsmanden paa Koldinghus
 Caspar Markdanner 1570⁴⁾ og atter ved et til samme og
 til Waldemar Parsberg paa Riberhus af 1596, i hvilken
 der føres samme Klager over idelig Inddriven af Heste
 og Kvæg i Fyrstendømmene, som og indskærpede Befalingen
 at have nøje Indseende dermed⁵⁾.

Et mere direkte Bevis paa, at Studehandel ogsaa er
 drevet paa Hamborg fra Ribe i det 16de Aarh., er en

1) Dateret Koldinghus Mandagen nest efter Midfaste Syndag.
 Anno mdrlo.

2) Som saadanne nævnes: de fare offuer Issewadt, Holckewadt,
 Esterup Mølleuadt, og igiennem Gilballe (Skandrup Sogn)
 Hierderup (Hjarup) Kluckbeck och andere.

3) Och giffue Fuldmacht wore Toldere wdj Kolding och Ribe then-
 nem att forfølge paa Koldinge och Riber Bye thing som andet
 Lyffnet.

4) Dat. wort Slott Koldinghus den 6 Dag Aprilis mdrxx.

5) Denne Forordning anføres i en Landstingsdom, som Albert
 Steel 1603 erhvervede over Christoffer Rosenkrands. Den
 samme som 1610 blev henrettet i Kbhavn, for at have skrevet
 falske Gjeldsbeviser, hvilket Christian d. 4de, som bekjendt, skal
 have opdaget ved Vandmærket i Dokumentet. Han var Ejer
 af Hørbrogaard; Enken, han vilde forurette, Karen Strange sal.
 Christopher Juels, ejede Donslund i Slang's Herred.

Klage, som Hamburgerne havde indgivet over de Ribers Købmænd over Drentold, Tøndepenge og mere, og som er besvaret fra Kolding 25. Avg. 1548¹). Det hedder deri, at Regjeringen har modtaget Klagerne fra de Købmænd, som drive Handel paa Ribe (in unser Stadt Ripen Handterung haben), men at den ikke kjender meget til Handelen, og derfor maa indhente nærmere Underretninger, førend den kunde give endelig Bæsted. Saameget foreløbig, at Drentolden er en Afgift, hvorfor ogsaa Landets Børn (die Unsrigen) ikke forskaanet, de 5 Skilling af Hvilling (von dem Willing) er intet nyt Paafund (keine Neuerung) og Tøndepenge ere en nu ogsaa paa andre Steder sædvanlig Afgift (zu gemeinem Pesten)²).

Alt i det mindste en Del af Beløbet af Konfiskationer og Bøderne, naar ufortoldede Stude anholdtes her, tilfaldt Byen, maa man slutte af en Raadstubeslutning af

1) Trykt i ny danske Magazin 2 Bind S. 145. Overskriften er: Antwort den von Hamburg geben, Clagen über die Kaufleute zu Ripen, Ochsenzollen, Tonnengeldt undt anders betreffend: Nyrup, som har meddelt Stykket, mener, at denne Rubrik ikke er saa ganske rigtig, og at det ikke var over Købmændene i Ribe, der blev klaget, men over Tolden sammesteds. Men Hamburgerne kunne have forment, at det var Borg. og Raad, som saa godt som alle vare Købmænd, der havde truffet disse Foranstaltninger og Paalæg, for at holde fremmede Købmænd ude fra denne Handel. Vi have ovenfor Pag. 67 set, at en Købmand fra Stade havde denne Ulfuelse. Da dette Aktstykke staar paa et Sted, hvor det let kan overses, har jeg troet at burde omtale det, skøndt det er trykt før.

2) Et Brevs kunde maaskee ogsaa hentes af et Tingsvidne i en Sag om en Drenghandel og en Klædehandel paa Hamborg, men da Sammenhængen er noget dunkel og afbrudt, berører jeg den kun. Sagen fortoges mdlrviii paa the wischyldige Børns Dag (28 Decr. 1568).

1549, at opbygge „Raadskammeret“ for 70 Daler, en Defraudant har erlagt¹).

En anden Toldsag viser, hvor langvarige Rettens Beje undertiden vare, i det der fores Bidner mod en Raadmand i Haderslev, at han havde ladet 14 Dren drive ufortolde over Grændsen „effther Sancti Sessuerens Dag sidst forleden, for fjorten Aar siden“²).

Hvad Antallet af de udforte Drex angaar, da kan jeg først angive Talbestemmelser fra Begyndelsen af det 17. Aarh., og disse kunne, som jeg før har vist, ingenlunde anses for afgjorende. Smidlertid kan jeg anføre fra den Tid, hvormange Dren der aarlig er betalt Tøndpenge af. Hertil erlagdes af hver Stud, der udfibedes, 1 β . d. af Indenbyes, og 1 β . af Udenbyes. De fleste, der udfortes søværts, gif til Holland, paa egne og hollandske Skibe. I 1616 erlagdes denne Afgift for 2081 Dren, hvoraf 282 indfertes af Udenbyes; i 1622 af 2170, deraf 154 af Fremmede; 1624 af 6087, hvoraf 1861 af Udenbyes, og i 1627 af 5409, hvoraf 3271 af Fremmede. Af disse udforte Hollænderne flest³). Fra Aalborg udfortes her

1) Anno mcliv Torisdagen epster misericordias domini (2 Sønd. efter Paaske) paa raadhus wor bor. oc raad oc riiii almossue forsamblet oc samtycket thesse epsterscreffue artikel. først, att hanns Anderssen oc Ebbe Jbsen skulle kiøbe tember oc lade then raads kammer bygge met the lxx Dr. Som thend mand skulle gifue for hand drest nogen Dren igemell byen vfortollet.

2) I et plattysk Skudsmaal; den Anklagede fremlægger fra sine Medborgere, hedder det, at han bestandig „vier Wecken na Michaelis beyde wegen seines seligen Vaters und seiner eigin Person Seine Handthierung und Nahrung al-Jahr up Lybeck mit seinen güdern, Honingh und andre Waaren. Honning nævnes altjaa som den vigtigste af hans Handels-Artikler.

3) F. Cr. 1624. Jesak aff Liedenn (Leyden) y Holland 820 Dren, Gießbrandt holender 168 osv.

stadigt, ligeledes fra Varde, men smaa Partier; jevnlig fra Odense¹), stundom fra Horsens, Nykjøbing (paa Mors), Lønder²). Længere hen i Aarhundredet er Antallet endnu meget mindre; i 1741 1145, deraf 138 af Udenbyes (alle fra Aalborg); 1642 888, (100 deraf fra Kjørgaard); i 1646 1100, deraf 262 Udenbyes (Aalborg, Amsterdam, Hamborg,) og 1647 1678, deraf 704 af Hollændere, 249 fra Odense, de andre Indenbyes³).

Det er bekjendt, at der fra det 15. og 16. Aarhundrede oftere høres Klager over, at Adelen og Bisperne opkøbte Landets Produkter for Hansestæderne og handlede direkte med dem og andre fremmede Købmænd. Det synes ikke, at Lænsmandene paa Riberhus altid have holdt sig fri for saadan Traffik. Saaledes har Arel Wiffert⁴) i 1569 faaet en betydelig Sum tilgode hos en Amsterdammer

1) J. Cr. 1624. Buorknor aff Odens 245 Drl.

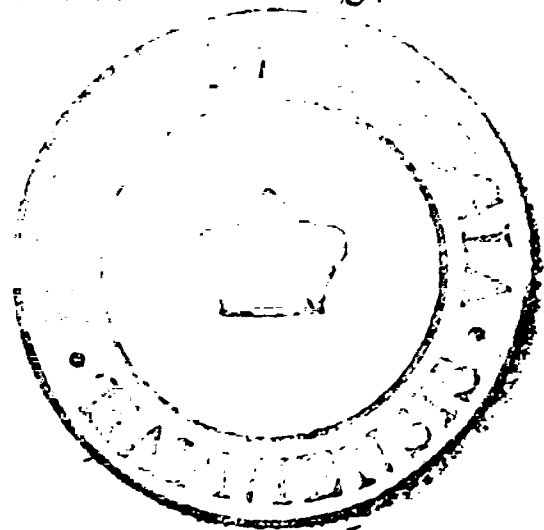
2) 1616 Lucbert wiede aff Lønder var her ind stormit.

3) Blandt disse var i disse Aar stedse Mag. Christen Friis, Rektor her, og derpaa Lektor (Læsemester) og Præst til Vester-Vedsted, en Broder til Borg. Hans Friis. Faderen har i den omtalte Handelsbog noteret, hvad Sønnen har kostet ham i Kbhvn. 1603 d. 19 Sept. forsende jeg begge mine Sønner Christen oc Hans till Kbhaffu, Chr. der at Studere, Hans att tiene den Dannemand Thomas Lorck, Gud giffue dennem Lycke oc Sallighedt. Sif jeg Christen med sig 7 Daler. noch sende hannem 1 Debr. med Thomas Jodsuen 3 Daler, noch 20 Febr. 1604, mit J. J. Hundgad 4 D. sif hand fri Kost 25de Maj 1604 osv. sendt hann. 1 Par handtscher, 1 spans Gjordel, som kost begge Diel 3 Dal. Han blev i Kbh. til i 1606 og kostede i Alt 61 D. 1 Mk., „foruden hans kleder.“ Saaledes levede Skolens Alummer den Tid. Unge Venner! vore Samtidige, gaar hen og hjælper Eder dermed — i de 3 første Maaneder.

4) Til Arelvold i Ekaane, var Lænsmand 1565:70, se Program 1835; hvor der vises, at han ogsaa, maaste rigtigere, skrives Besfart: Jeg har beholdt Raadstuprotofolens Skrivemaade.

Købmand, ved hvilken Handel Lænsmanden' dog ikke synes at have spundet Silke. Ved et Tingsvidue, indført i Raadstusprotokollen, har han nemlig ladet oplyse, at da han først ved en Borger her af Ribe, siden ved en af sine Tjenere forlangte af Borg. Raad i Amsterdam Købmanden sat fast for denne Gjeld¹), fordrede disse først 4 vederhæftige Mænds Borgen for den Skade, hans Sundhed kunde lide i Fængslet, og som Sikkerhed for hans Kost og Tæring²); og da Buddet lover to Mænds Borgen her for, jage de ham bort med haarde Ord og drive ham tilbage til Ribe med usorrettet Sag³). Axel Wisfært indberetter Sagen til Kongen af Danmark, udvirker en kongelig Skrivelse til Raadet og sender sit Bud, forsynet med denne⁴), anden Gang til Amsterdam. Men der har Borg. og Raad ikke mere Respekt for Kongen af Danmarks Autoritet end for for Lænsmandens paa Niberhus.

-
- 1) Och tiltalld hand (Buddet) B. oc Raad (i Amsterd.) och den öffuerste Skulte, adt the wille were hannem behielpelig, at hannom motte wederfaris retth öffuer forne Rheinhold Corneliusen (Købmanden) eller och ath thenne motthe blisue hegetedt och satt paa en rett, Gud till saa lenge hand stilled hannom till freds paa forne hans Hofsbonds Wegenn.
 - 2) Tha gaff forne B. oc R. og Skulte saa for svar att hand schulle sette thennom fire wederheftige mendt till wisning och Borgen for forne R. C. hans Lif och helbrede, om hannom bleff uoget adt schade vdi fengsel och tillige for hans Kost och Tæring.
 - 3) Ther till suorde forne Skultus och sagde, adt han icke kunde were hannom behielpelig, men bad hannem packe sig vdaß Derren, hand hagde andet adt bestille och icke hand heller kunde fange anden Ret eller anden bestiede paa forne Axel W. wegenn Skult (Skultus, Schultheiß, Foged), er vet det Samme som Syndicus, Retslærd Medlem af Raadet.
 - 4) Adt han end en Gang som var nestfergange Juli war till Amsterdam, och hagde medt sig Kong. May. wor alder naadigst Herres forskriff till forne Borg. och Raadet.



De true med at faſte Buddet paa Døren og overvælde ham med Grovheder¹). En Retsbetjent, han henvender ſig til, erklærer, at han ikke vilde befatte ſig med den Sag, om man gav ham 20 Daler, thi Købmanden var i Slægt med den ene Borgemeſter og med den første Skultus²), og den arme Anders Ingvarſen (Sendebuddet) maa nu atter vende tilbage til Ribe med en lang Næſe, for paa Raadhuſet der, at levere dette Bidrag til en Skildring af den hollandske Retspleje³). Ved ſamme Tid beſtyldte Folk i Jylland Bedkommende i Ribe for, at de lode ſig beſtikke af Fremmede, der dreve Forprang⁴).

Jndførfelsartikler.. Nu i al Korthed et Par Ord om nogle af de vigtigſte Jndførfelsartikler. Humle ind-

- 1) Tha gick forne N. J. till B. och R. och offuer andt uorde thennom ſame Kong. May. Forſchrift och begierede endnu gantz gierne vdaff thennom, adt the wille were hannom, paa Nrel Weffert, hans hoſbondſ Wegene behielpelig adt hanem modte wederfaris ſaa megit ſom retth waar offuer form. N. C. och adt hand maatte nyde Kong. May. forſchrift gott adt; Tha kunde hand ingen beſtedt ſaa vdaff thennem vden vndhe och vbequemes ordt, ſom the gaffue hannem, och ſpurde om the waare plictige till adt betalle forne N. C. hans gieltt och motte ther vdoffuer drage tillbaka igenn till Danmarck medt then ſame beſted.
- 2) Och ther hand waar kommet till Amſterdam, gif hand till- een vdaff Stadztienere och begierit aff hannom, adt hand wille gaa medt och forfare om forne Rheinholdt Corneliuſſen waar ther vdi Byen eller icke: Ther till ſuaridt forne Stads Tiener, adt hand thet icke giorre tuerde eller wille, ther ſom hand endt kunde fange xx Daller for ſyn wmage, Thi forne N. C. hørde then ene Borgemeſter oc første Skulten till.
- 3) Vidnet er dateret: midlrix Then leffuerdag neſt for Santi Valentiniidag. Amſterdam var endnu den Tid ſpaniſk.
- 4) midlrix tiifsdag neſtepfter Alduent Sendag. N. N. beretted och ſagde for thennem, adt ther gick rechte och tündend y Ner intland, adt ther wer noget y Ripæ, ſom fick en Ed. ſmer, en fick thou

fortes, som det synes, i betydelig Mængde fra Lydsland, (Oldenburg)¹⁾ og især fra Holland. Da det var en almindelig Nødvendigheds-Artikel, saa foranledigede dens Udsalgelse oftere Raadet, som synes at have taget Torve-Politiet under sin særdeles Baretægt, til at tage strenge Bestemmelser, for at forhindre Forprang eller Ovkjøb af denne Artikel, og derved dens Fordyrelse for menig Mand. Ingen maatte købe Humle i hele Sække, førend Humlesørerne havde staaet 3 Dage med aabne Sække paa Torvet²⁾. Dens Udmaaling maatte ene ske paa Torvet, og derved skulde stedse en Raadmand eller en af de 24 Mænd være tilstede efter Omgang³⁾. Ingen Humlesører maatte føre sine Varer fra Torvet⁴⁾, førend han havde staaet der

daller vðaff the forpranger som nogen tiidt siden forleden werthe fordelt her, dog naffu gaff hand ingen.

- 1) Betalt af Thønns af Olden borig till Broupenge aff 20 Secher Hommel smaa og stoere.
- 2) Desligeste bleff beuilget och samtøckt, (1598) att naar her kommer nogen Homelmendt eutthen medt Kareguodis eller Andett, Tha maa ingen fordrifte thennem til att kiøbe nogen heel Seck homell til samkiøb, førendt the haffue holdenn medt same homble paa torffuet wdj tre Dage (under Borgerstabs Fortabelse).
- 3) Att naar her kommer nogen Kare-Homble eller føre her till Byen att vdmædis (udmaales) Tha skal the vdmædis paa thorffuidt och icke andenstedis, Och tha skal en vðaff Raaditt stande hos huer Kare eller føre indtill dend er bliffuen vdmædit, och naar thet er omgangen medt Raadit Sa skal En vðaff the 21 mendt En, effter anden ligesom the stander screffuen stande hos huer Kare eller føre osv. (1598).
- 4) Att naar komer noger homblesører her paa Torffuid medt homble, och effter hand har ladet thend sette, skal hand vdi 3 Dage stande medt oben Secke, om hand thennem opslar och selger aff thennom, naar 3 Dage ere forløbene, maa hand fare medt thennem. Men naar the will icke lade thennem opsla effter the ere bleffuen satte, Skall the wdj liige maade stande wdj 3 Dage och siden maa the fare med thennem.

i 3 Dage, og undertiden, formodentlig naar der var Mangel, vedteges at ingen maatte købe mere end et vist Kvantum (12 Skpr.¹). Enhver, der købte Humle til Bønder, maatte erlægge Bøder, og enhver gjøre Ed paa, at den Humle, han købte, kun var til eget Brug²). Humleførere, især de som førte Humlen tilføes hertil, købte og udførte igjen Flesk, Fisk og andre Produkter³).

Foruden det betydelige Kvantum Salt, som Friserne førte hertil, som forhen er berettet, omtales af og til Løn- borg (Lüneburg) Salt. Handelen med spansk Salt drevs fra 1622 af et eget, Kgl. avtoriseret Kompagni, som organiseredes det nævnte Aar af fgl. Kommissarier. Dets Monopol gjaldt for hele Vestkysten, og dets Hovedsæde var her i Ribe, hvor 3 af de fornemste Købmænd bleve beskikkede til Kompagniets Forvaltere⁴). Alt i 1623 finde vi det i fuld

1) 1600. Disligiste bleff wedthaged, Alt ingen maa fange flere homble end som 12 Skjper for thet første, Paa thorffuied vdaß nogen fare-guodh eller andre homble, Och huilcken En, som bliffuer tillsagdt att stande och see paa same homble maal, maa raade for huilcken sæck, som skall først opslaes.

2) 1598. Och huem som befindis att kiope homble till Bønderne skall bede vdi lige maade x Mk. til B. och R. huem som kieber same homble skall holde thennem wedt theris Edt, Alt the kieber same homble thill theris egenn husis behouff och icke till Bønder.

3) F. Cr. 1616. En hommelmand weigitt 1 Tdr. Thalle; en Hommelmand 1 Skpd. Flesk, 10 Lpd. Thalle.

4) Hans Friis, da Raadmand, siden Borgemester, siger i sine egenhændige Autequinger i den østere omtalte Handelsbog: Anno 1622 d. 28de October paa Ribes Raadhus bleff Jeg, Jens Joenson, och Knud Lambartsen af Kon. Maj. Comiscario woris fiere Lænsmand Welb., Hr. Albret Steel, Eise Brock, Christen Holdt oc Iffuer Juel Daunmarkis Rigis Raad wuerde:igen kaldt till det Spanste Compagnies Forvalter. Gud gifue os dertil Lykke oc gode Raad.

Birkjomhed, skøndt dets Oktroj først er dateret 6te Januar 1625. Det havde Monopol paa at drive Handel med Salt og Vin, Ret til Optjeb af Produkter og Udførsel af dem, endog naar denne ellers var forbudt. Kompagniet havde imellem Dplag paa Fano¹⁾. I Ringkjøbing havde det en Agent, som foruden at bestyre dets Handel med Salt og Vine der paa Stedet²⁾, skulde paase, at ingen uvedkommende Skibe iudførte af de Varer, Kompagniet havde Monopol paa³⁾. Saltet kom dels direkte fra Spanien, dels blev det købt i Hamborg⁴⁾. Vinen er ligeledes undertiden hentet lige fra Frankrig eller Spanien, men oftere købt i Hamborg eller Holland⁵⁾.

1) 1625 daa gaff jeg N. for 24 Tønder, han førde fra Fano, Som hand icke der kunde selge.

2) Fra en saadan Bestyrer i Ringkjøb. har jeg fundet et Regnsk. for Aarene 1624—25, i hvilke han har modtaget 1316 Tønd. Salt: de 954 i Maj 1624 „mig tilskicket fra Compani Skibenn,“ om hvilket vi af Kn. Lamb. Regnskab ved, at det i den Tid var kommet fra Spanien og laa i Romø Havn, det Ringkjøb. Regnsk. anfører ogsaa, at Fragt er betalt til 5 Skuder, som førte Saltet derfra til Ringk. I 1625 fik han 362 Td. tilsendt fra Ribe. Hans Indtægt af solgt Salt i disse 2 Aar Tønden til 3 D. 8 s. beløber til 3581 D. Af Vin har han i samme Tid købt to Viber fransk Vin i Hamborg, og faaet et Dreh. sendt fra Ribe.

3) Blandt hans Udgifter findes i 1624 og 25, Baadlie for att føre mig till ankømendis Skibe, att erfare om de haffde forbudue Whare inde, 2 D. 2 s. Budlie thill borm. Hans Friis om dett Salt oc Wiin, som bleff indschibet mod Compagniens Frihed.

4) Jeg har forefundet et Regnskab af Kn. Lamb. over Kompagn. Salt i Aar 1623—25, og af det ses, at han i Aar 1624 fik Salt direkte fra Spanien, som Companiets Skib førte fra Calles (maaske Caldas i Catalonien) til Romø, hvorfra 7 Smaa-skibe fra Ribe (7 Skudemend) bragte 800 Tdr. ind i Aaen til Skaar (Kværnsten). Byens Pramme førte disse til Slottet, hvorfra det fjortes til Kompagni-Vakhuset i Raadstufjelderne. 954 Tdr. af Ladningen førtes, som ovenfor meldt, til Ringkjøbing.

5) I 1623 købte Knud Lamb. til forskjellige Tider af 3 Riber-

Vin var i det 16de Aarhundrede en gængs Artikel. Her vare flere Steder i Byen offentlige Udsalgssteder (Winkjeldere) hvilke der ofte vil blive Tale om, naar jeg i et følgende Hefte kommer til at skildre Politivarfenet, berøre voldsomme Optrin o.s.v. Raadet udnævnte 4 Mænd af sin Midte til at bestemme Vinpriserne, (sætte Vinen) visitere Udsalgsstederne, undersøge og prøve Vinen i det mindste en Gang hver Maaned¹). Hoved-Pakhu-

Borgere, 1 Købmand, 2 Skippere, 850 Tdr. Salt; men hvilke alle bleve leverede i Hamborg. Læsten kostede 85 Mk. Iby i Hamb. Her blev Tønden solgt for 3 Dl. I 1625 købte han det dels selv, eller ved en Skipper, dels gjennem Kømands-Eken Margeret Bagge Pedersens. Denne, som har drevet en betydelig Udførsels-Handel, især med Flesk, Fisk og Dren; er vistnok Moderen til de Baggeseener, som spillede en betydelig Rolle her i Byen længere hen i Aarhundredet. Saltet var dels Bayr- (bayerisk?) Salt, dels spank. Det første kostede i Hamborg 74 Mk. det sidste 71 Mk. Iby læsten. En betydelig Forskjel paa Prisen fra 1623. I Ribe solgtes Tønden for 11 Mk. I Fortsættelsen af disse Bidrag haaber jeg at kunne levere en fuldstændigere Beretning om dette Handelselskab, dets Forpligtelser til Byen, dets Virksomhed og endeligt dets Ophør.

- 1) 1599 d. 22 August wdaff Hans Jessen, Ebbe Monsen, Thomas Jørgensen och Niels Griessbeck Raadtmænd bleff ihette efterkreffue Win sat, som the bleffue tilfororduede wdaff B. och R. Tha satte the først Bertell Strucks win, then beste for 28 s. Kanden, den næste 24 s., den 3die 20 s., den 4de 18 s. Niels Klocker's win sat for 24 s., Niels Thøgersens for 24 s., Ingeborg Laurets Thøgersens for 16 s. Kanden. Siden var det stedse 3, en Raadm. og 2 af de 24 Mænd. F. Cr. 1605 ere efterkreffue tilschicket at waare paa Winhandel Bertel Struck Raadm. osv. I 1615: forordnit Lydich Andersen, Magnus Grane Raadm., Laß Bonum Borger, schal prøfue och sette huis win, som vdtappes her i Byen, Winkjeldere adt wistere och besøge huer Monetsdag. 1617 blev 1 Raadm. 2 Borgere og Byskriveren tilschicket adt haffue Indscende medt Winhandeler, som handler her i Byen medt Winhandel, baade medt Rinsch win,

set, hvor Vinen oplagdes baade for Byen og for Egnen, var Kjelderens under Domkirken, af hvilken Kapitlet oppebar Lejen¹). Ogsaa fremmed Ol indførtes fordem og det ikke noget ubetydeligt Kvantum. Den Sort, som nærmest hyppigst og synes at have været mest afholdt, var Hamburger-Ol. De gamle Bedtægter, de saakaldte Bursprog, bestemte Straf for hver, som solgte Stader, Husumer eller Flensborger Ol under Navn af Hamburger²). Ogsaa dette skulde prøves og undersøges af Raadet paa Udsalgsstederne³). Endnu ind i det 17. Aarh. vedblev det at indføres⁴). Ligesom Byen havde sit eget Korn-Maal (Riber-Lønde til 10 Skpr.) sin egen Vægt (Riber Pund, c. 18 Pd. af vore Pd.) havde de ogsaa et eget Maal for flydende Vare, Riber Kande. Raadet besluttede 1613, at enhver, som udmaalte Vin og Ol med andet Maal, end

Frandsche win och Spansche win, och schall slikt winproffuen
haffue Indsiende huer Mandesdag, oc Tagsten at lade Ansla
paa Radhusdøren.

- 1) 1614 indstævnes Erkedegnen E. Egidius og Sognepræsten M. Nors fordi de havde forholden Welb. Kield Brockenhus, hans Wiin, som er indlagt vdi Capitelz Kjelderens for Kjelder-Leien, og afvist hans Folk, der med Heste og Vogn kom at age samme Vin hjem "hannem til stuor Hoffnuod och till stuere schaade."
- 2) Item ingen maa selge Stader Ol for Hamburger Ol ved sin Brøde, og i de udførligere Bursprog, 10, Ingen maa selge Stader Ol, Husumer Ol eller Flensborger Ol, som kaldes Ischar Ol for Hamburger Ol. (Ny Danske Magazin 2 Bind Pag 263 og 265.)
- 3) 1605; desligeste att waare paa Sild, Riød, tydsk Ol och ald anden fremmed Driick medt Setten och Bragerj.
- 4) F. Cr. 1642. Betalt aff Jochum Gassing aff Hamborg Broupenge aff trej Karrer Hommel, en Lest Hamburger Ol; vdigien 4 schipund flesch, Sechs Degger Huder.

den rette Riber-Kande, skulde bøde 10 Rd., og Kanden, han havde brugt, hænges paa Raagen¹⁾).

Kalk indførtes fra Holland, især en Mængde fra Makkum i West-Frisland²⁾).

Specerier kom fra Holland og, især i det 17. Aarh., ogsaa fra Hamborg³⁾. Med Klæde har Handelen ikke været ubetydelig, og er nok drevet mest over Hamborg⁴⁾.

1) Aff B. oc R. oc 24 Mend bleff samtychet i Dag (15 April 1613) att herefter denne Dag schall altid were och bliffue wdj Riber Bye en Ret Kande och Maal, effter Byens Raaber Kande paa Radhuß, saa ingen schall herefter vdtappe eller selge wdj theris Huse eller vden Huse i Kandtall entheu Ell eller Wiin, eller andre Slanges fremmede Drych medt andere Maade end med Ret Riber Maal och Kande, baade halff Kander, Quarter osv. Huo som befundis her imodt att giøre och inden Huse eller vden Huse selger och mæder medt andere Maal, end som før er vort, tha schall the haffue forbrøtt forst till Byen x Rd. och thieris Kande som the haffuer mædt medt schall hengis paa Raagen osv. Huo som mæder med Thre-Kande, thaa schall the laade theunem Lempe och brende medt Byens Brende osv.

2) F. Ex. 1611. Betalt af schipper Peitter Ides af Mackom for tou Pram fra Namund till Brouen met Kalch. Ogsaa til Byens Arbejde kom Kalcken dervfra, f. Ex. 1624. 12 April: daa gaff jeg en hollander ved Nassu Jochom Borstems for 5 Lest. 1 T. Kalch 14 lb, Tonden, Som B. och R. kioffte af ham til Byen 26 Dal. 2 Mk. 27 Maj gaff jeg en Hollander vdaff Westfriis Land for 2 Lester Kalch Tonden 13 lb. efter B. och R. befallning 97 enhalv Dal. Da det Spørgsmaal, hvilken Kalk burde bruges til offentlige Bygninger, for kort Tid siden voldte en betydelig Gjæring blandt vort Publikum, troede jeg, at det muligt kunde interessere at erfare, hvorledes Forsædrene løste denne vigtige Opgave.

3) Skyldig Jacob Krydenerer (Urtekræmmer) for Spedseri osv., item sendte han medt Søren Skudemand til Trf. Ellen Arenfeldt for 118 Mk. lübsk. (Hans Friis Handelsbog).

4) Se f. Ex. Hans Friis Handelsb. Mar 1637; 28 Juni sendte Arnoldt v. Ginkel fra Hamborg noget Klæde at betale paa 6

Spanst Klæde nævnes ofte og synes at have været en af de kostbareste Sorter (s. E. til 12 Mk. lybst Al.). Silkevarer tog man, for en Tid i det mindste, paa Silkekompagniet i Kbhvn.¹⁾, ellers fra Holland²⁾. Af Fløjel fordrede den Tids Klædedragt ikke lidet, ligel. af Tresser, Snorer³⁾ og anden Stads. Over Lybek toges især Hamp og Her, og der affattes Honningen⁴⁾.

Jeg vil slutte denne Skizze, som jeg haaber en anden Gang videre at udføre, komplettere⁵⁾ og fortsætte, med en Skildring af de Midler, der i det 16. Aarh. vare tilstrækkelige til at begrunde en Handel, og af dennes gradvise Fremskridt, givet af Bedkommende selv.

Niels Griisbek, som har begyndt den oft anførte Handelsbog, har bag i denne, blandt andre Notitser, anført: „i Anno 1580 tog jeg for mig selv, oc hafde ieg fri Pendi-

Maaneder for 815 Mk. 2 s. lybst; (Hamborger Bay ansættes til 6 enhalv s. Al.) noch om Mikkelstag sendte Hendrick Vrendz af Hamborg mig noget Klæde adt betale paa Foraar beløber til 1371 Mk. 14 s. lübsch. noch sendte Hendrich 2 Stkr. Spanst Klæde, som kost 428 Mk. noch 6 Stk. Klæde for 261 Mk. lübsch. noch for 12 Al. Klæde 144 Mk. 1. I Margen har han tilføjet: offuer sendt met Karsten Pedersen d. 21 Jaun. 1638 en Verel-Bress paa 12000 Rdr., in specie. Af hans Bog ses videre at han samme Foraar ved sin „Diener“ blev skyldig i Holland 1663 hollandske Gylden. I 1625 er hans Betjent blevet 3522 Gylden skyldig i Holland.

- 1) Item 1627 blef jeg skyldig til det Silke Compagn i Kiebenhaffu 511 Mk. lübsch.
- 2) Frises Handelsb. s. Er. 1638 er jeg skyldig Martin Lambring i Warenstrat wdj waben van Lybeck; Amsterdam 331 Rd. 2 Mk.
- 3) Daniel Rutandt v waaren Strat v Strusen (Amsterd.) noch for di Snorer 56 gl. osv.
- 4) Om Frises Handel paa Lybek, se foran Side 65, Note 1.
- 5) Saaledes har jeg endnu aldeles Intet oplyst om Toldvæsenet paa den Tid, om Gilden og andet mere.

ge 29 Dal. noch til Løn 40 Dal. noch 100, som jeg tog paa Rente, noch laant jeg 40 Dal. af Peder Baggesen, noch laant 20 Dal. af Anders Søffrensen, noch borget jeg en Hest af Hr. Martin¹⁾ i Nastrup for 21 D. noch borget jeg en Læst Rug af Hans i Endrup for 44 D. noch af Jan Hanssen min Broder en halv Lest Rug er 22 D. uoch laante Anne Jøsdatter²⁾ mig 36 D. er In Summa 352 D. — Dermed har han begyndt. Fra 1591 af har han aarlig om Foraaret opgjort sin Status og indført Resultatet og det forløbne Aars Fortjeneste eller Tab i den omtalte Bog; her medregner han dog aldrig hvad hans faste Eiendomme ere værd. I 1591, siger han, 8 Marts var al min Udgjeld³⁾ 920 D., samme Dag mine Bøger 1389½, min Gods 673½, vdi rede Pendinge 309 D. Summa al min fri Gods foruden Eiendom er 1452 Dal. Summa al min Fortjeneste dette Aar foruden min Bygning og Margrettis Bryllup 89 D. Jeg vil naturligviis ikke følge ham Aar for Aar, men kun anføre nogle enkelte; f. E. I 1595 Udgjeld 597 Dal.; Bøgerne 1441 D. mit Gods 929 D., hos de Bremer for Rug 706 D. i Lybek for Honning 130 Dal.; rede Penge 81 D. udlagt for Moeder for Bing 160 D. Sum. al min fri Gods foruden Eiendom 2850 D., min Fortjeneste dette Aar 554 Dal. I 1598 er Resultatet: er jeg kommen til Agter udi dette

1) Præsten der paa Stedet.

2) Den hjælpsomme Veninde blev ikke Moer Grøisbeks, thi ved Aar 1583 paa 3die pinsdag bleff jeg och tiersten trolofsuit vdi hendes salig Faders Dørens paa ny Jord, og samme Aar den næst Søndag efter Bartholome Dag stod vores brøllup vdi vores egen Hus paa Ny Jord: saaledes kaldtes den endnu ubrolagte Del af Skibbroen. (Se Professor Thorups Program af 1839).

3) De Penge, han er bo. tilgældig. Indgjæld derimod, hvad han har tilgode.

Aar 565 D., men dette og det følgende er ogsaa de eneste, i hvilke han kommer til dette sørgelige, skjøndt hyppigt desværre! ikke usædvanlige Resultat. I 1608 hedder det d. 12. Febr. Al min Udgiæld 209 D. Mine Bøger, Handskrifter og Indgiæld nu vis, 3148 D. Min Gods, Dren, Hø og Korn og Alt Andet 2676 D. udi rede Penge med de 700 Dal. Honning Pendinge, som stander udi Lybek 1052 D. Sum al min fri Gods foruden Huse og Ejendom 6667 D. I 1611 var Udgiæld 145 D. Bøger og Handskrifter 4734, Gods, Hø, Korn, Etude Pander og en Ambolt, 2915 Dal. noch en Skibspart 72 D. alt fri Gods 8376 D. Summa er fortient, Gud were loffuet, foruden de 200 Dal. jeg fik for Suintrog 946 D. Endelig det sidste Aar 1618, i hvilket han overgav Handelen ganske til sin Søn, „var i Februar al min Udgiæld 118 D. Mine Bøger, Handskrifter og en 8 Part Skib 8422, midt Gods, Hø, Korn, Etude, Pander er 3914 D. vdi rede Pendinge 1778 D. Summa ald min fri Gods foruden Ejendom er, Gud were loffuid oc lade sin Belsigelse og Benedidelse were derudi 14000 D. ÷ 4, fortjent vdi dette Aar 928 D. Den Stald jeg kofte vden Norport oc den Begravels=Sted vdi Kirken kost 200 D. Soli Deo Gloria¹).“

1) Sønnen, Borgemeester Hans Friis, har i samme Bog noteret nogle af sine vigtigste Livs=Mementoer, ledsagede stedse af gudelige Udraab og Susser. Han er født, siger han, 1687, i hans Forældres Hus, som han nu selv beboer. Det laa, saa vi ovenfor, paa Ny=Jord. Der maa altsaa have været anseligere Steder end nu; thi i 1627—29 medtog H. Friis ostere Fyrsten af Sacksen=Lauenborg, som var keiserlig Guvernør i Haderslev=Amt, og havde ham med Følge endog imellem i flere Dage (Program 1834, Bilag 22). Han nævner ogsaa i Anledning af en Ildbrand en anden af de anseligste Købmænd og Raadmænd, Jens Joensen, som sin Nabo. I sit 15de Aar blev

Fris af sin Fader bragt til Hamborg, og var der for at lære at skrive og regne, omtrent halvandet Aar, fra Paaske Dag 1602 til Jbedag (Jacobsd. d. 25de Juli) 1603. (Faderen har noteret et Sted, at han gav i Kost og Logis for lille Hans 26 Daler i Penge og til Forering 1 Fjerding Smør, 2 Fleskes Bøster og Fisk for 1 enhalv Dl.) Derpaa kom H. Fr. til Kjøbenhavn i Lære, hvor han tjente i 7 Aar, saavel i Krambod, som andensteds, indenbys som udenbys, kaldtes hjem og bestyrede Faderens Handel til 1618, hvorefter han overtog den for egen Regning, blev Raadmand 1620 og Borgemeester 1623. De øvrige Notitser er om hans Giftermaal, hans Børns Fødsel og hans Kones Død, hvormed han ender. Af andre Begivenheder taler han kun om den store Vandflod 1634 Natten mellem 11 og 12 Okt., da paa 3 Timer fra 11 til 2 steg Vandet saa stærkt og højt, at det gik tvært gennem Domkirken, Skibe og Skuder bleve opsatte ved Farup Kirke; alle Broer, Dammer og Diger, Møller Huse og Stalde meste Part fordærvet og nedslaget. I Farup Sogn blev allene 295 Mennesker. „Gud were dieris Siel nadig, oc forskone os fremdelis for Sadane gudhs store Bredis Straf for dit hellige Naffus Skyld.“

Tillægs-Note til Pag. 28-29: At det Forgivende at have været i tyrkisk Fangenskab ikke altid har været Opsvind af Bagabonder, og Unmodning om Bidrag til Løsepenge (Rançon eller Ransun, som de skrive det) ikke altid har været Paaskud for Trygleri, finder jeg i Handelsbogen et ikke uinteressant Bevis for, hvilket jeg forhen har oversat: „Item haffuer jeg hos mig (Maret nævnes ikke men de nærmeste Antegninger ere fra 1627 og 1629) 145 Rd., som er aff di Rendson Penge som Clemend Maltbeck skulde haffue weridt ransouirt for vdi Tyrky, som wor osuergjortt paaverel till Noel de Villom vdi Amsterdam. Och effterdj det befandtes, adt Personen war død, kom Pengene tilbage fra Holland och stander hoes mig, mens di 5 Dall. som fattes vdi 150 er forumkosten effter Hendrick Willumsens beuisse, som oc findis hos mig. Herunder er skrevet med andet Blæk, og kjendeligt langt senere: Disse Penge er nu beuilgett till Gilden oc stander vdi Jens Narilds Hus y Grobrødregade, som Gilden haffuer Pant for.“

Bilag.

I.

Kong Erik Glipping forbyder sine Læns mænd og disse Fogder at forhindre Skibbrudne i at bjerge deres Gods selv eller ved hvem de vil. (1282).

Ericus dei gratia danorum Sclavorumque rex omnibus presens scriptum cernentibus in domino salutem. Conquestum est nobis a dilectis nobis mercatoribus regni nostri et aliis extra nostrum regnum commorantibus, quod quotiens aliqui naufragium patiuntur, magna eis injuria per advocatos et eorundem officiales contra leges patriæ violenter infertur. Unde nos leges in libro legali de naufragio a rege Waldemaro felicis recordationis avo nostro edito apud omnes et singulos in regno nostro naufragium patientes illibatas conservare volentes, districte prohibemus, ne quis advocatorum nostrorum vel eorundem officialium seu quisquam alius audeat aliquos naufragos, qui per se seu per aliquos alios res suas salvare poterint, impedire. Quod si quis ausu temerario contra nostram prohibitionem attemptauerit, regiam non

effugiet vltionem in bonis pariter et persona. In cuius rei Testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum, Datum Worthingborgh Anno domini MCCLXXXmo secundo proxima sexta feria ante dominicam palmarum, presentibus dominis Nicholao præfecto Lundensi, andrea fratre suo, Joon litle et petro dapi-fero nostro.

(Originalen i Raadstu-Arkivet er paa Pergament med vedhængende, temmelig konserveret Segl).

2.

Kong Kristian den 1stes Stadfæstelse af Erik Menveds Privilegier paa Ribe fri Strømme (1455.)

Wii Cristiern met gudz nadhe Danmarcks Norgis koning Greue y Oldenborgh oc Delmenhorst Göre widerlight alle mend, som nw ære oc komme skulle att för oss har wæriþ wor ælskelighe borgemester oc radmen y Ribe met et wor forfather koning Erics breff som giffuit war y Nyborgh effter gudts byrd mcclxxxiiido ste bartholomei afften ludeude om friiheet paa forstrand och haffne wedt list manöö oc anderstedz vden for ribe &c. hwilket wor forfathers breff wii haue ladhed wedherhenge thette wort opne breff oc stadfeste oc fuld-
burdhe thet i alle syne article ubrödelighe holde scule, fforbyudende alle ehwo the helzt ær eller wære kunne oc serdelis wore foggede oc æmbitzmend forne wore borghere i Ribe pa swodan friiheet oc priuileger i noghen made at hindre quælie eller vforrette vnder wor koniglighe heffnd och wredhe. Datum in castro nostro ripensi vigilia ascensionis Dni, nostro sub secreto. Anno Dui mcdlquinto.

(Efter Pergaments Originalen; Sigillet er afrevet.)

*Forbud mod Udførsel af Tømmer undtagen til Øerne
og Eyderstedt¹) (1480.)*

Wij Cristiern mett gudz nade Danmarcks, Sweriges, Norges, Vendes oe Gothes Konig, Hertug i Sleswiig ock i Holsten Stormarn oc Dithmerschen Hertugh Grewe i Oldenborg ock Delmenhorst Helsse ether oss elskelige werduge father Biscop peder i Ribe oc wore elskelige borgemestere oc radt sammestedz kerlige met Gud oc wor nade. Wither kære wener att oss ther till widdende wordet, at ther aff byn oc annerstedz ther omkring vdföres meget timber vdenlandtz Swo at skowene thermet forhugges oc sammeledes wore Borgere ther aff Byn oc andere wore vndersathe kunde ey ther fore fange timber till theres Huszbygning. Tha wele wij nw for thenne oc andre saghers skyld, at ther omkring eller ther aff byn Inthet timber her effter schall vdföres vdenlandz vden allene smaat Timber till wore Land sild, før oc eyderstæde. Thi bede wij oc biwde ether ati her vppa lade ware tage at thette swo aldeles holdes i alle made, ock lader thet engelund. Thi wij forlade oss ther wisselige till. In Christo valet. Datum in castro nostro Nybbwrgh feria sexta post Dionysii et sociorum ejus martyrum anno Dni mcdlxxx nostro sub secreto dorsotennis impresso.

1) Jeg har uden Tvivl fejlet i at söge det i Regnskaberne oftere nævnte Westermersch i Vestermark i Eyderstedt (foran Pag. 44). Herved menes vistnok Dagebüll, hvor Overfarten til Föhr er, som den Gang var en Ö, og som efter Danckwerth ogsaa kaldtes Westermersch.

Rettertingsdom, afsagt af Kong Hans (1483) mellem Hans von Alefeldt og Raadet i Ribe om Byens fri Strömme. (1483.)

Wij Hanss met gudz Nade Danmarks, Norges Wendes oc Gothes Konning, utuald Konning¹⁾, Hertugh i Slesuigh, Holsten, Stormarn oc Ditmarsken, Hertugh, Greffue i Oldenborg oc Delmenhorst Göre alle widerlight, ath Aar effther gudz byrd mcdlxxxtertio feria sexta proxima ante diem sti Urbani pape for oss paa wort Retherthingh i Graabrödre Closterstowe i Köpenhaffn nerwerendes oss elskelige oc werdugste oc werduge fædre erchebiscop Jens Brostrop i Lund, biscop Oloff Mortensen i Roskylle, Biscop Karell i Othens, Biscop Niels Glud i Wiborgh, biscop Eyler i Arus, Doctor Cristoffer prouest i Roskylle, Hr. Prior Jep Mortensen i Antworskow, Hr. Abbed Oloff i Soore, Hr. Erich ottesen, Hr. Claus rönnow Hr. Niels Eriksen, Hr. Strange Nielsen, Hr. Johan Oxe, Hr. Knud Tvgedsen²⁾ Hr. Lodvig Nielsen, Hr. Werner Barsberg, Hr. Eggert Krummedige, Hr. David Hack, Hr. Niels Thomsen, Hr. eskil göye Hr. Anders Jacobsen Riddere, Henrich Mogenstrup Landsdommer i Sielland, Bent Bille³⁾ Claus Bryske, Pether Nielzen Landzdommer i Skane, Oluff Mortensen wor Landzdommer i Nörre Jutland, Laxman oc mange flere gode men ther tha nerwerendes wore, wore skickede Siword rettlöff pa Hans von Annefeldts

1) „til Sverrig“ er glemt af Copisten.

2) Dette Navn er vist ikke ganske rigtigt. I Afskriften i Detlef Hansens Samling hedder han Wundsen.

3) Afskriften har Berent.

wegen pa then ene side oc Jver Nielsen¹⁾ oc Las Pethersen Borgemestere iripe pa then annen side om trette oc Dele the sammen haffde, Tha lod for^{ne} Siword lese een schriff ath for^{ne} Hans von Anefeldh kerde, at Burgerne i ripe woldelige toge hanz skiib oc korn fra hannem i hans Laan i hertugdömmet oc ther til stockede oc blockede hans tienere imod logh oc reth Meth flere article oc Kæremall, som thenne schriff inneholder, Ther til suarede for^{ne} Burgemestere, ath the behindrede thette skiib pa Riber frii ströme, som war en wxiöes²⁾ innen for Liist oc ey i hans von Anefeldz laan oc i rethe lagde the gode Privilegier wed tu hundrede Aar gamble, som Konninger, Herrer oc förste haffue vnth oc giffuet Ribere Indbyggere meth theires frii Ströme³⁾ oc forstrand, som er Liist, Mannö oc alth thet imellom for^{ne} Liist er oc indtil Riberby met theres Haffne oc Dyb Hüilke Previlegier wor kære Hr. father Konningh Christiern hues siell gud nade, haffuer stadfest oc fuldburd met sit obene breff⁴⁾ oc ther till lode the lese worth breff som wii oc Danmarks raadh them haffue tillscreffuet oc forbudt noget Korn wd at föres oc budet at hindre thennem, som gjorde imod worth forbudh Item ydermere haffue the oc godh Bewiisningh ath the behindrede for^{ne} skiib mere end een wxiöes

1) Ventelig den samme, som under Navnet Store Jver er den første i Rækken af Borgemesterne hos Terpager, som dog först lader ham optræde 1588. I en Rettértingsdom af 1587 nævnes han ogsaa,

2) Uxiöes — Ugsiöes. I Afskriften „en Ugesöes.“ Skal det betyde en Uges Sejlads, saalangt man almindelig sejler en Uge, saa faar man kun maadeligt Begreb om den Fart, de da skjar.

3) De fire sidste Ord ere ulæselige i Originalen og supplerede af Afskriften.

4) Her er atter et Hul i Orig., som er suppleret efter Afskriften.

innermere¹⁾) end theris frihed wdrecker Tha gaffue the them i rette for oss pa bode sidher, Tha sagde wii swo for rette effter theris gode Previlegiers oc obne bresss Liudelse som the i rette lagde for oss som wore i alle made vforderffuede, tha bör for^{ne} Riber Indvaanere alle the haffne oc forstrandh qwitte oc frij at nyde oc beholde, som ere mellom liiste oc riberby oc ydermere ath enghen maa skiibe eller wdföre noget godz ther emellom wden met Borgemestere oc raadhs willge oc tilstædelse, Thii forbiwde wii alle ehuo the helst ere heremodh at göre i nogen made. Derffues oc noger ther emodh at göre tha maa the thet forfølge met theres stadz reeth, Oc ydermere ath hues the haffue giorth paa for^{ne} Skiib oc korn oc then man som grepen wor, thet haffue the giorth met rette oc döme wii them alle som met wore, bode i raadh oc gierninger qwitte oc fri oc angerlöse i then sagh. Datum anno die et loco supradicto. In cujus rei testimonium sigillum regni nostri Dacie ad causas presentibus est appensum. Teste Efferardo grubbe de tryggewelde Justitiario nostro dilecto. In testimonium omnium premissorum.

5.

Kong Hans konfirmerer Ribes ældre Privilegier 1483.

Wii Hanss met Gudz nade Danmarckes Norges Vendes oc Godes Konning Vduald Konning til Swerriges Rige Hertug vdi sleswig oc hertug vdi Holsten stormarn oc Ditmarsken, greffue vdi Oldenborg oc Delmen-

1) Afskriften har „ydermere“. Meningen er, at de anholdt det omtalte Skib en „Uge Söes“ inden for Grændsen af deres privilegerede Farvand.

horst Göre alle witterligt at wii aff wor synderlig gunst
 oc nade swo oc fore wore kære Vndersatters Borgeres
 oc menighedz vdi wor oc kronens Köbsted Ribe boendes
 beste oc bestand skyld haffuer taghet, annammet oc vnt-
 fanghet oc met thette wort obne breff thage, annamme oc vnt-
 fange oss elskelige Borgemestere Radmen oc mene Al-
 mvge vdi Ribe vdi wor Konniglige hegn, worn fredh oc
 beskerming besynderlige at forsvare oc fordeytinge¹⁾ till
 Retthe oc paa thet at forne wor oc kronens Köbstedh
 maa this ydhermere bygges oc forbethres oc forne wo-
 re kære vndersatte mwe this bæther wedkomme at vd-
 giffue oss oc wore effterkommere Koninge vdi Danmarck
 theris aarlige Byskath oc thieniste haffue wii vnt stad-
 festh oc fuldburdhet oc met thette wort obne breff vn-
 ne stadfeste oc fuldburdhe forne Borgemestere Radmen
 oc menighet vdi Ribe alle theres priuilegier nadher oc
 friihedher, som wor kære her father Konng Christian
 hwes siel gud nade oc andre wore forfæthre fremfarne
 Konninger i Danmarck oc Hertuger i synderjutland then-
 nem nadelige vnt stadfesthet oc fuldburdhet haffue.
 Swo at the thennem nyde beholde oc bruge mwe oc
 skulle vdi alle made oc alle article effterthii som forne
 wor kære Hr. fathers oc andre wore forfæthres frem-
 farne Konningers i Danmarck oc Hertugers i synderjut-
 land obne breff forne wore kære vndersatte vdi Ribe
 ther vppa gifne ydhermere innholde oc vtwise oc be-
 holde wii hoss oss then Mact forne theres priuilegia at
 forwandle effther thii som oss tyckes nytteligt wære oc
 behoff göres effter wort elskl. Danmarcks Righes Radz
 Radh. Thii forbywde wii alle ehwo the helst ære eller
 wære kwnne oc serdeles wore oc kronens fogethe oc

1) vertheidigen; Ordet i Texten ved jeg ikke oftere at være stødt paa.

embetzmen oc alle andre forne wore vndersatte Borge-
mestere, Radmen, Borgere oc mene almwe vdi forne
Ribe emod thenne wor besynderlig gunst nade oc be-
skermelse pa persone eller godtz vdi nogher made at
hindre eller hindre lade mödhe platze dele vmage eller
vdi nogher made at vforrette Vnder wor kongelige hef-
fned oc wrede. Datum in castro nostro Hafniensi feria
sexta quatuor¹⁾ proxima post festum pentecostes
anno Dni millesimo quadringentesimo octuagesimo tertio
nostro regali sub secreto presentibus inferius appenso.

(Efter Originalen paa Pergament).

6.

Forbud mod Kornudførsel paa Ribe Byes Strømme 1491.

Wii Hans met gudz Nade Danmarcks, Norges, Ven-
des oc Godes konning, vduald til suerige, Hertug i Sles-
uig oc Hertug i Holzsten, Stormarn oc Ditmersken Gref-
fue i Oldenborg oc Delmenhorst göre alle vidherligt at
wor borgemesthere oc Rad i Ripe haffue beræth fore
oss at ther föres möget korn vd af theres ströme ther
fore Byen emod swodant forbud som wij oc wor kære
Brödre vdi wore Land oc Righe giord haffue Thii haf-
fue wii Befalet oc fuldmacht giffuet forne Borgemester
oc Rad i Ribe at hindre oc töffue alt thet korn oc an-
net godz som pa theres strömme kommer met thet
skæl²⁾ at thet skal vdföres imod forböt. Datum in ca-
stro nostro Kolvinge Die commemorationis animarum au-
no dni Mcd nonagesimo primo nostro sub Signeto.

(Efter Originalen paa Papir).

1) Her er et utydeligt abbrevieret Ord, der ligner lidt tempus.

2) o; den Hensigt.

7.

Befaling til Jndbyggerne i Hvidding, Frös, Kalslund og Gram Herreder at söge Torv og Marked i Ribe (1491).

Wii Hanss met gudz nade &c. helse ether alle wore kære vndersatte, i huem i helst tilhöre eller thiene som bygge oc boo i hwidding herret frötz herret kalslunds herret oc Gramherret kerlige met Gud oc wor nade Vither at Borgemester oc Rad i Ribe haffue bereth her fore oss Atj ey nw wele söghe market ther till byen i pleye at göre, bede wij ether oc biwde alle ati hereffter söge till forme by till thorff oc till market som i haffue giord aff Arild tiid oc gammel sedwane oc lader thet Ingenlunde vnder wor hyllest oc nade. Datum in hadersleue feria quinta proxima post omnium sanctorum anno Domini Mcdxcj^{mo} nostro sub signeto.

Paa Foden er paategnet: lest paa frösz herrids ting for Dom og Ret Thorsdagen d, 30. Dcbr. 1675. — Kgl. May Ridefoget welagt. Lauridz Petersen begjerede en Copia herefter — og paa den anden Side: lest paa Kalszlund herredsting for Retten Fredagen d, 31. Xbris 1675.

8.

Tilladelse for Ribe Köbmænd at köbe og sælge over alt i Köbstederne i Jylland 1492¹).

Wii Hansz met gudz nade etc. göre alle vitherligt at wore vndersatte Borgemestere radmen oc Köbstederne her i Jutland wore nw her i Randers fore oss oc wort elskelige Rigens Rad her nw tilstede wore om twedract them emellom wor om köbmandszskab etc. Tha

1) Dette Dokument er, ligesom flere af de andre her aftrykte, nævnet i Pontoppidans Atlas Tom. 5 Pag. 609, hvor det siges tillige at indeholde Tilladelse till at udtappe Vin i Kandetal, men hvor om Intet findes i Dokumentet.

effther wort elskelige Rigens Radz Rad vnne wii oc tillade, at hwar wore köbstedemen i Ribe kommer i wore Köbsteder her i Landet mwe the köbe oc handtere theres Köbmandskab met borgere gjæster oc bönder hwer hoess annen effter som thennom behoff göres oc hwess the swo köbe mwe the vhindred före i Landet hwort the vele. Datum in opido nostro Randrusiensi octavo Epiphanie domini anno ejusdem mcdxc secundo nostro sub signeto.

Originalen paa Pergament, Sigillet mangler.

9.

Tilladelse for Middelfart Borgere at före Korn til Ribe. 1510.

Wii Hanss met gudz nade Danmarcks, Sueriges Norges Vendes oc Gothes Koning, Hertug i slesuig, Holsteen, Stormarn oc Ditmersken. Greffue i Oldenborg och Delmenhorst giöre alle vitherlicht at oss er till vidende wordet at nogre wore kiære vndersatte vdi vor kiöbstedt medelfar haffue korn oc andre ware som thee vele före till wor Stadt Riibe oc at thennom giöres ther paa hinder, swo at the swodanne ware diit ey före mwge, Tha efftherdii at swodanne handling ær paa begge sider imellom wore vndersatte i wort rige Danmarck oc ær thet forbudt som wii oc wort elskelige raadt giort haffuer ther met vforkrenket, haffue wii vndt oc tilladt oc met thette wort obne breff vnde oc tillade at forne wore kiære Vndersatte vdi medelfar mwe före till Riibe hwes korn oc andre ware thee haffue oc selge vele fforbiwdendesalle ehwo thee helst ere eller were kwnne oc serdeles wore Borgemestere oc raadmen vdi forne vor kiöbstedt medelfar thennom her emod at hindre, hindre lade

eller i nogen made forfang at giöre vnder wor hyllest och nade. Giffuen paa wort slot Synderborg Georgii martyris Dag Aar etc. mdx vnder wort Signet.

(Efter Papirs-Originalen i Raadstu-Arkivet.)

10.

Ribe fritages for Told af Rokkel, Skuller og anden grov Fisk, som falder under Vesterherred. 1527.

Wii Frederich met gudz nade Danmarcks Vendes oc Gothes Konning, vdwaldt Konning till Norge, Hertug i Sleswich holsten Stormarn och Ditmerschen Greffue y Oldenborrig och Delmenhorst Giöre alle witterligt at wore kære vndersaatthe Borgere vdy Ribe haffue beclageth fore oss ath the nu Beswares met vloglige toln aff Roker, skulur och andhen groff fysk som tagis vnder westher herrits siidhe ydermere en gammel sedvane Thii haffue wii aff wor sunderlig gunst oc nade vnth oc til-lath oc nu mett thette wort obne breff vndhe oc tilladhe at-forne wore Vndersaatthe mue oc skulle være altingest¹⁾ frii fore slyg ny tolnn oc icke beswares ther met ythermere end som sedwane war vdy hogborne förste Kong Hanzzes wor kære broders tiidh, dog saa ther icke skulle fiske flere end som ther pleyer at fyske aff gammel tiidh. Thii forbiwde wii alle ehwo thee helst ere eller være kunde serdeles wore fogether Embedszmen oc alle andre forne wore Vndersaatthe y Ribe her emodt hinther eller forfang at giöre vnder wort hyllest

1) Aldeles, ganske. Man kan slutte af denne Forordning, at det paaankede Paalæg er sket i Chistian d. 2dens Tid.

oc nade. Giffuet y wor Stadt Ottensjö ottensdag nest
effther wor frue dag assumptionis Aar etc. Mdxvii.

Tygge Krabbe marsk.

(Efter Papis Originalen.)

11.

*Tilladelse til at hæve Töndepenge af fremmede Skibe.
1545.*

Wii Christian mett gudts naade Danmarcks, Nor-
ges, Wendis och Gottis konningh, herthugh i Slesuigh
Holsteen Stormaren och Dyttmerschen Greffue vdj Ol-
denborgh och Delmenhorsth Gör alle witterligt att eff-
ter thii wore vndersotte Borgemestere Raadtmentd och
menige borgere heer vdj wor kiöbstedt Riibe haffue
nu berett for oss huorledes att the finde thennom stör-
ligeen besueret mett the tuende siöetönder som the for
thendt menige siöfarendis mandt schulle holle alle tiidt
ferdige paa Riiberströme. Tha haffue wii nu aff wor
synderligh gunsth och naade vndt och tilladett och mett
thette wortt obne Breff vnde och tillade att forne wore
vndersotte heer vdi Riibe mue vppebere och till then-
nom annamme tuo skellingh danske till toldt aff huer
vdtlendiske mandt for huer lesth godtzs som the heer
indt for Byenn eller vdt igenn förendis worder till saa
leng wii anderledis ther om tillsiigendes worder, Thii
bede wii och strengeligen byude alle fremmede vdtlen-
diske kiöbmentd som heer for byenn eller igenn theris
godtzs heer vdtförendis worder, attí till gode rede vdt-
giffue forne wore vndersotte heer vdi Riibe tuo danske
skellingh aff huer lesth godtzs som i heer vdt och indt
förendis worder effther som forskreffuit staar, Saa framt

att ther fore nogenn fordrister sigh till att forlöbe samme toldt och icke then reddelige vdtgiffuendis worder Tha schall handt ther for straffis som wedt bör. Thii lader thet ingenlunde. Giffuet vdi wor kiöbsted Riibe Sancti Hans Dagh midtsommer Anno etc. mdxlv vnder wort Signett.

Johan friiss Canzeler.

(Originalen er paa Pergament med vedhængende, særdeles vel konserveret Sigil.)

12.

Forbud for Fiskere paa Vestkysten at sælge deres Fiske til Udlændere (1548.)

Wii Christian mett gudz naade Danmarckes Norges Wendes och Gottis Konning, Hertugh vdi Slesuigh Holsten, Stormarn oc Ditmerschen, Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst helse ether wore och Kronens Vnder-sotte som bygge oc boo offuer aldt Mandöö faanöö Sönderhoffuit, Langelegh Westersiide Nyeminde oc paa alle andre slige Fiskerleyer vnder westerlandsiide vdi Riber stigt liggendis euindeligh mett gud oc wor naade, wiider att oss er tilliudendis worden, hvorledes atj bortselge till vdtlendiske Kiöbmendt meste partten ethers Fisk bode skullerne oc andere fisk som ther fanges huos ether paa fiskerleyerne och mange aff ether forleggis¹⁾ oc fange meste partten ethers fiskeredtskaff aff wore vndersotte bode vdi Riibe Warde och andre wore Kiöbsteder heer vti wortt Lanndt Nörre-Jutlanndt och blifuer heraff stoer dyer tiidt her vdi Riiget ydermere

¹⁾ Forstrækkes, faar, forud.

endt som tillforne werett haffuer att samme fisk saaledes bortt selges till vdtlendiske Kiöbmendt Thii bede wii ether alle och huer serdelis strengeligen byude atti heer effter aldeles inngen fisk borttselge till nogenn vdtlendiske Kiöbmendt, medenn alene till wore egne vnder sotté Riigens Indbyggere oc till¹⁾ paa nogen maade fordrister sig nogenn heremodt at giöre, tha skall han thermet haffue forbrött allt hans Fiske retskaff till hwilcke som therpaa kerer och ther till mett böde xl marck till sit Herrskaff. Thi lader thet ingenlunde giffuet paa wort Slot Collinghusz Löffuerdagen nest effter wor herres Himmelfarsdagh Aar Tussinde fem²⁾ hundrede fyrgetyffue paa det ottende.

Vnder vort Signet.

(Pergaments-Originalen er meget beskadiget og paa nogle Steder ganske utydelig.)

13.

A.

Forbud mod Udførsel af Födevare 1541.

Wii Christiann medt Gudz Nade etc. göre alle witterligt att effter thii wii haffue forfaret aff the mangfoldig klagemaal, som for osz er komen then store och vanskelige Dyre-tiid som sig begiffuer hervdj Riget, saa ath korn och andhen fetalie haffuer her til weret soldt och köfft mangesteder her i riget, meget dyrer end thet nogenstedtz vdi tydsland gieldet haffuer. Tha haffuer wij aff mange wore vndersatters begeringe meth

1) Her er Bræk og Huller i Originalen, som gjöre den ulæselig.

2) „fem“ er næsten ulæseligt men bag paa Dokumentet staar to Steder Aarstallet 1548.

wort elskl, Danmarcks riges raad som her nw forsamb-
 let er thet nw saa beuilligt och samtyckt ath aldeles
 intthet korn fetallie oc edende ware skall skibes eller vd-
 föres her aff riget, förend wii lade wore breffue ander-
 ledes therom vtgaa. fordrister sig nogen geistlige eller
 wertslige, indlendske eller vdtlendske her emod vdt at
 skibe eller vdföre korn fetalie eller nogen edende wa-
 re aff riget eller bliffuer befundhen ther met, Tha skul-
 le the ther met haffue forbröt huisz the haffue met ath
 fare och haldelen theres boeszlod och andhen haldelen
 them som the handeler met, bedendes och biudendes alle
 wore fogdher embetzmend borgemesther raadmend by-
 fogeder tollere och alle andre attj haffue flitige tilseen
 at thet saa fast oc wbrödeligen aff alle och huer ser-
 deles geistlige oc werdtzlige indlendske och vdtlendske
 wed mact holde saa frampt som huer effter syn person
 wil icke lide straff ther fore effter wor ordinantzess liu-
 delse Thi lader thet ingenlunde. Giffuen paa wort slot
 köpinghaffu tiisdagen nest effter palme syndag anno
 mdxli vnder wort signet.

Thette forne breff finge wii icke til ribe förend then
 mandag nest effter syndagen cantate ther klocken wor
 mellem tre och firre afften.

B.

Wii Christian met gudtz nade etc. Göre alle wit-
 terligt ath wii nw haffue forfaret oss elskl brede Rant-
 zow wor mand, raad och embetzmannd paa wort slot ha-
 derslöff ath skulle indskicke sit wisse bud ind wdj nör

Jutland och ther lade kiöbe saa mange gressÖxen och fisk, som han behoff haffuer ath bespise och försörge for^{ne} wort slot met Thi bethe wij och bywde alle wore foghter embedtmend och alle andre athi ere for^{ne} brede rantzow eller hanss fuldmectige behjelpelige ath bekome same öxen och fisk for wore penge forbiudendes ther for alle huo the helst ere eller were kunde for^{ne} brede rantzow eller hansz fuldmectige her imod paa samme gresz Öxen och fisk som han vdi saa maade paa wor wegen köpende wdriffuende och wdförende wordher ath hindre eller nogen made forfang ath göre wnder wor hyldest och nadhe, Giffuen wdi wor stad Malmöe sancti Jacobi apostl dag anno wnder wort signet mdxlj.

Och same breff kom icke hier til ribe förend i dag helle korszdag exaltationis Mdxli.

(Aftrykt efter Raadstuprotokol.)

14.

Wdi anno 1596 och Anno 1597 haffuer Kong M. Konning Christian vduaald Konning ladet sin Naadis almindelige Forbud vdgaa om Rug at vdföre aff Riget, oc vdi Anno 1598 ladet forbyde adt intet Byg eller Malt skulde vdföris aff Riget, Da effterdi Riber Borgere oc Indbyggere ere aff fremfarne Herrer oc Koninger I Danmarck Saa oc förster vdi förstendommen Slesuiig oc Holsten (som da ogsaa haffuer haffd Regimentet i Riget) priuilegiret at maa imod Forbud vdföre aff Riget icke

alleneste Korn men ocsaa Smör, Flesk oc all Anden
 Waare, wanseet nogen Forbud, haffuer Borgemester oc
 Raad hervdi Ribe wed Waldemar Parszberg, da Lensz-
 mand her paa Riberhusz, ladet hosz hans Naade oc hansz
 Naades Regerings Raad, vdi hans Naadis wmyndige Aar
 om slig deris Priuilegier oc Friheder ladet titkendegiffues,
 at dennem icke skulde imod samme deris Priuilegier
 paa Vdförszel giöres Nogen Forhindring. Oc haffuer de
 bckommet denne effterscreffne Forbeskeed tilbage vdigen,
 som effterfølger. Först welbemelte Waldemar Parszbergs
 hans Missiue oc Sendebreff, at hand hosz Kongelig Re-
 gerings Raad derom haffuer ladet anholde oc derom be-
 kommit de fire Regerings Herrer deris scrifftlig Ansuar,
 Lydendis effter Indgangen, Helsen oc Taksigelse in Ori-
 ginali Ord fra Ord, som effterfølger. Kiere Waldemar,
 Som Eder er witterligt, at woris Naadigste Herre Printz
 oc vdualde Konnings obne breffue ere vdgangne om For-
 bud, at ingen Rug skal vdföres aff Riget, saa haffue
 wii forfarit, at Riber Byes Indbyggere haffue Priuilegi-
 er, at de mue vdföre Korn enddog Forbud er skeet
 derom her vdi Riget, och samme deris Priuilegier aff
 fremfarne Konger at være stadfest, saa giffue wi eder
 derfor paa voris naadigste Herris Vegne, venligen tilken-
 de, at dennem effter slig Leilighed, maå være frit for
 deris Korn at vdföre oc deris Næring der met at söge,
 som de hertil giort haffue, Indtil saa lenge I fanger
 Anden Beskeed derom, Dog skulle de icke mue inddrage
 her vdi Iutland oc til Forprang Rigens Indbyggere til
 skade kiöbe Rug ellsr Haffre, oc den vdsckicke imod de
 Forbudsbreffue, som om Rug at vdföre vdgangen ere.

Thette vi Eder venligen icke ville for holde. Datum
Hyllested, den 15 Dag Martii Aar 1596.

Peder Munck, Manderup Parszberg,
Jacob Seefeld, Albret Friisz.

(Efter en Kopibog i Akivet, skrevet 1601)

15.

*Forbud mod at sælge Skibe til Udlændinge, förend
de ere 10 Aar gamle (1554).*

Wii Christiau met Gudz Nade etc. giöre alle wih-
herligt at ephter thij wij ere komne vdi forfaring, at ther
bigges mange skybbe vdi wort riget Dannemarck oc
Norge oc skouffene ther vdi Riget ther met storligen
ödelegges, oc nar the ere bygde oc kunne bruges vdi
Söen, Sellges the strax störste parthen vden rigerne,
Saa at wore Vndhersatte ringe ther aff forbederis, Tha
paa thet at slige Skybbe Som vdi rigerne vpsettis oc
byggis kunde komme rigernis Indbyggere til beste, haf-
fue wi met wort elskl. menige Dannemarkis rigens raadts
beuilliget oc samtöckit at alle the skybbe Som er big-
de eller herepther bigges vdi forne wor riget Danmarck
oc Norge skulde bliffue hoes wor vndersatthe rigens
Indbyggere oc icke Sellges eller afhendes nest ephter
the bigde ere vdi X Samfelde aar, oc ther Som noghen
trengher till at afhende Same skybb, Tha skulle the
Selge thennem till rigens Indbyggere oc till Ingen An-
den, fordrither sig nogen till herimod at giöre ephter
Som forent staar Tha skall thennue haflue forbröt thet
skybs werd, Som hand thet afhendet fore, till osz oc
kronen eller till sit Herskape, om thet icke er af wore
borrighere eller aff wor oc krones tiener oc ther till

mett straffes Som then wore breffue oc bud icke agtthe wille, giffuet paa wort gaard vdj Otthense S. Michels Dag Anno etc. mdliliii wnder wort Singnett.

(Efter en Kopi, indført i den ældste RaadstuProtokol. Paa det første Blad af denne er skrevet: Vti thend Bogh skal schriffues huat dom och reth som aff seges paa raadhusss. Anno dm. md. (1500) den første Sag er dog først fra 1531 og Protokollen naar til 1571).

16.

Vidne angaaende en Vinhandel i Middelburg. (1559)

Wy epterskreffne Borgemester oc Raad vti Ribe giöre witterligt for alle met thette wort opne breff, at for osz vti dag paa wort Raadhusz for en besidende Raad oc ret, tha wor Frans Olufsen woris medborger hans hustru gunder Franses, oc vtj hans frawerelse tha hagde hun ladet y rethe for osz erlige oc traafaste mend Jens Klyne¹⁾ oc Seueren Swensen woris medboriger och begierde at the wilde sige theris sandhed, hwes vittherligt ere, om then fransze win, som wor Inne paa Hanns Tygessen og frans Olufsens Skyb, Som laa for Medelborre vti Seeland, oc tha framginge the wedt theris hel lens eedt oc medt opregtho fingere for os, och berette Jens Klyne, hworledis at Frans Olufsen kam först tyll hannem oc at spurde, om hand wilde kiöbe nogen franske Wiin aff thend Franzose vid naffn Christopher Inspegt²⁾, tha sagde hand ney, och nogen tyd ther epther, tha kom forne Christopher Inspegt self tyll hannem vtj hansz husz och hagde Frans Oluffsen met sig oc baad hannem thet Frandze wien fall, och tha swarde Jens

1) Klyne er en oftere forekommende Familie. Uden for Byens Nörreport er Frans Klynnes Toft; Klynborg hed för dum det nuværende Raadhus.

2) Det er ikke let at slutte sig til, hvad Franskmanden virkelig hed.

Klyne hannom, at thet wor icke hans gandinge¹), doch köffte Jens Klyne Christopher same tydt en fad aff thet fransze wien paa hugborne Förste oc Herris kon. Matz aff Franckrigs Död²), Item wond Söueren Swensen for osz at hannom fuld witherligt er, at for^{ne} Christopher hand baad thet Frandze wien fal her y byen oc sagde for hannom at hand stöed vti köp met Jens Klyne ther om, vtj lige made bestod Hanns Tygessen Radmand att hand haffde köfft Christopher Inspegt hans win aff, om then hannom behagde, och ther hånd thend finge pröffuet tha befald thenn hannom icke, och tha antwurdet hanns Tygessen Christopher syn breff vtjgen. At tisse for^{ne} III Mend haffuer saa bestanden for osz ligeruisze Som forskreffuet staar oc till vthermere uindesz börd, tha lader wy henge woris Stadz Secrete nedden for thette wort obne breff, dat Ripis thend XI. Dag octobris anno dni mdlix.

(Af Raadstudomprotokollen).

1) Et endnu her i Byen og Egnen brugeligt Udtryk.

2) Henrik den 2., som 1559 döde af et Saar, han havde faaet i en Tournering.

The first part of the document is a letter from the
 Secretary of the Board of Directors to the
 members of the Board. It is dated the 1st day of
 January, 1907. The letter is addressed to the
 members of the Board and is signed by the
 Secretary. The letter contains the following
 text:

Dear Sirs: I have the honor to acknowledge
 the receipt of your letter of the 28th inst.
 in relation to the proposed amendment to the
 charter of the Corporation. The same has been
 referred to the Finance Committee and they
 have reported thereon to the Board. The
 Finance Committee is of the opinion that the
 proposed amendment is not in the best
 interests of the Corporation and they
 therefore recommend that it be not adopted.
 I am, Sir, very respectfully,
 Yours very truly,
 Secretary

In witness whereof, I have hereunto set my
 hand and the seal of the Corporation, at
 New York, this 1st day of January, 1907.

Attest:
 Secretary

I, the undersigned, Secretary of the Board of
 Directors, do hereby certify that the foregoing
 is a true and correct copy of the letter
 of the Secretary of the Board of Directors
 to the members of the Board, as the same
 appears in the minutes of the meeting of the
 Board of Directors held on the 1st day of
 January, 1907.

Secretary

Skolefterretninger.

1911

1912

1913

1914

1915

Uf Discipeltallet, som ved forrige Skoleaars Slutning var 36, afgik 4 til Universitetet, nemlig Knud Peter Callsen, Henrik Georg Marius Hansen, Harald Ussing og Michael Bendix Holst Koch. Ved Examen artium erholdt de tre førstnævnte Hovedcharacteren Laudabilis, den sidstnævnte Haud illaudabilis.

Umiddelbart efter den afholdte Skoleexamen ombyttede C. K. Hansen, af 2den Klasse, Ribe Skole med den ved hans Fædre hjem, Lundum Præstegaard, nærliggende Horsens Skole. J. P. Bøiskou, af samme Klasse, blev udmeldt den 5te Marts d. A. for at tage privat Underviisning, hvorved han haabede snarere at kunne opnaae det academiske Borgerskab. Denne Afgang er i Skoleaarets Løb erstattet ved følgende Tilvæxt: 1, Christian Julius Salsdan Berg Juel, en Søn af Bysskriver og Raadmand, Krigsraad Juel i Ribe, 2, Rudolph Vilhelm Valdemar Bertelsen og 3, Edvard Thomas Gottlob Bertelsen, Sønner af Amtsforvalter Bertelsen sammesteds, 4, Lesor Kleisdorff, Søn af Kjøbmand Kleisdorff her i Byen, 5, Thomas Martinus Holst, en Søn af den afdøde Eegnepræst for Nørbeek, Sønderbeek og Læsten Menigheder i Vib. St. og, 6, Johannes Borchsenius, en Søn af den

ligeledes afdøde Sognepræst i Henne. Peter Adolph Bernhard Suhr, en Pleiesøn af Adjunct Dr. Suhr, blev ogsaa i Begyndelsen af Skoleaaret optagen, men igjen udmeldt, da Adjunct Suhr blev kaldet herfra til at være ord. Catechet og første Lærer ved Borger-skolen i Holbek. Discipeltallet er saaledes det samme, som ved forrige Skoleaars Udløb, nemlig 36, alle studerende. Under de 4 Classer, hvoraf Skolen bestaer, anføres de herefter i den Orden, som ved Censuren i Julimaaned blev dem tilkjendt.

IV Classe.

A. De, som iaar dimitteres til Universitetet i Kjøbenhavn:

- 1, Henrik Adolph Krøyer, en Søn af den afdøde Sognepræst-Krøyer i Fohl,
- 2, Laurids Thurah, en Søn af Sognepræsten de Thurah til Cathrinekirke i Ribe,
- 3, Matthias Theodor Magen, en Søn af Provst Magen i Hygom.

B. De øvrige, som blive tilbage i Classen:

- 1, J. S. Holm, 2, S. Lund, 3, E. P. V. Volf,
- 4, Th. W. Glensburg, 5, S. Th. Thorup, 6, S. J. Jørgensen, 7, N. Brasen.

III Classe.

- 1, N. C. Greibe, 2, C. T. E. Bruun, 3, C. St. Heiberg, 4, N. L. Dynesen, 5, C. S. Koch, 6, N. Tvede, 7, S. Tvede, 8, J. B. Smith, 9, Th. S. Brasen, 10, Th. E. J. Bøggild, 11, S. D. Krarup.

II Classe.

- 1, N. C. Riis, 2, S. E. M. Randrup, 3, C. N.

Slensburg, 4, C. S. Thurah, 5, L. O. Kjer, 6,
C. J. S. B. Juel, 7, Th. Ussing, 8, J. J. Kjer,
9, S. J. Pontoppidan.

I Classe.

1, L. Kleisdorff, 2, J. Jørgensen, 3, R. V. V.
Bertelsen, 4, J. Borchsenius, 5, Th. M. Holst, 6,
E. Th. G. Bertelsen.

Med Lærerpersonalet er den allerede berørte Forandring foregaaet, at Adjunct Dr. Suhr den 30te Jan. 1842 er befordret til geistligt Embede. I hans Sted har den Kongl. Direction for Universitetet og de lærde Skoler under 30te April derefter constitueret Cand. theol. Carl Ludvig Theodor Jacobi.

Lectionstabellen for det afvigte Skoleaar har undergaaet den Forandring, at Læsetimernes Antal er indskrænket til i det høieste 6 Timer daglig foruden Underviisningen i Gymnastik og Sang.

Her meddeles Lectionstabellen for det sidste Sommersemester, hvis Afvigelse fra den for Vintersemesteret approberede bestaaer deels i de Forandringer, som en ny Fordeling af Lærefag ved Dr. Suhrs Forflyttelse gjorde nødvendige, deels deri, at Underviisningen i Gymnastik og Sang, som nu er ansat i Timen fra 5—6, blev givet om Vinteren i Formiddagstimen fra 11—12. De enkelte Læreres Andeel i Underviisningen vil sees af selve Tabellen, hvor Rector Thorups Timer ere betegnede med R., Overlærer Hansens med H., Adj. Adlers med A., de constituerede Læreres Cand. Thorups og Cand. Jacobis Timer med T. og J. og Timelærer Pastor Müllers med M.

	Mandag.	Tirsdag.	Onsdag.
8—9	T Latin . . . 1 A Græsk . . . 2 R Latin . . . 3 H Arithmetik 4	T Latin . . . 1 J Fransk . . . 2 R Latin . . . 3 M Hebraisk . . 4	T Latin . . . 1 A Græsk . . . 2 R Latin . . . 3 H Geometrie . . 4
9—10	A Historie . . . 1 T Latin . . . 2 H Geometrie . . 3 R Latin . . . 4	A Historie . . . 1 T Latin . . . 2 H Arithmetik . . 3 R Latin . . . 4	A Historie . . . 1 T Latin . . . 2 H Geometrie . . . 3 R Latin . . . 4
10—11	J Dansk . . . 1 H Tydsk . . . 2 m. u. P. af 3 A Geographie . . 4 m. o. P. af 3	T Latin . . . 1 A Geographie . . 2 m. u. P. af 3 H Tydsk . . . 4 m. o. P. af 3	H Arithmetik . . 1 T Kalligraphie . 2 A Græsk . . . 3 R Latin . . . 4
2—3	J Religion . . . 1 T Latin . . . 2 H Arithmetik . . 3 R Latin . . . 4	J Fransk . . . 1 H Arithmetik . . 2 T Religion . . . 3 R Latin . . . 4	J Dansk . . . 1 T Religion . . . 2 A Historie . . . 3 R Græsk . . . 4
3—4	T Kalligraphie . 1 H Naturhistorie . 2 R Latin . . . 3 J Dansk . . . 4	T Kalligraphie . 1 A Historie . . . 2 m. u. P. af 3 J Fransk . . . 4 m. o. P. af 3	A Geographie . . 1 J Dansk . . . 2 R Latin . . . 3 T Religion . . . 4
4—5	J Dansk . . . 2 A Græsk . . . 3 R Græsk . . . 4	A Geographie . . 1 J Dansk . . . 2 M Hebraisk . . . 3 T Religion . . . 4	T Kalligraphie . 1 J Fransk . . . 2 m. u. P. af 3 A Historie . . . 4 m. o. P. af 3
5—6	J Gymnastik } 1 } 2	J Gymnastik } 3 } 4	Sang . . . } 1 } 2 } 3

	Torsdag.	Fredag.	Løverdag.
8—9	T Latin . . . 1 A Historie . . . 2 R Latin . . . 3 H Geometrie . . . 4	T Latin . . . 1 A Græsk . . . 2 R Latin . . . 3 J Fransk . . . 4	T Latin . . . 1 A Græsk . . . 2 R Latin . . . 3 J Dansk . . . 4
9—10	H Arithmetik . . . 1 T Latin . . . 2 J Fransk . . . 3 R Latin . . . 4	H Arithmetik . . . 1 T Latin . . . 2 J Dansk . . . 3 R Latin . . . 4	H Arithmetik . . . 1 T Latin . . . 2 M Hebraisk . . . 3 R Latin . . . 4
10—11	T Latin . . . 1 A Geographie . . . 2 m. n. P. af 3 H. Tydsk . . . 4 m. o. P. af 3	J Dansk . . . 1 H Tydsk . . . 2 m. n. P. af 3 A Geographie . . . 4 m. o. P. af 3	T Latin . . . 1 A Historie . . . 2 m. n. P. af 3 J Fransk . . . 4 m. o. P. af 3
2—3	J Dansk . . . 1 H Arithmetik . . . 2 A Græsk . . . 3 T Religion . . . 4	H Naturhistorie . . . 1 T Latin . . . 2 A Græsk . . . 3 R Latin . . . 4	J Religion . . . 1 H Arithmetik . . . 2 T Kalligraphie . . . 3 M Hebraisk . . . 4
3—4	H Naturhistorie . . . 1 T Kalligraphie . . . 2 J Dansk . . . 3 A Historie . . . 4	J Religion . . . 1 T Kalligraphie . . . 2 R Latin . . . 3 H Arithmetik . . . 4	J Tydsk . . . 1 H Naturhistorie . . . 2 T Religion . . . 3 R Græsk . . . 4
4—5	J Tydsk . . . 1 T Kalligraphie . . . 3 R Græsk . . . 4	T Kalligraphie . . . 1 J Fransk . . . 2 m. n. P. af 3 A Historie . . . 4 m. o. P. af 3	T Religion . . . 2 H Naturhist . . . { 3 4
5—6	Sang { 1 2 3 4	J Gymnastik { 3 4	J Gymnastik { 1 2

Med Hensyn til Lære- og Læsebøger er ikke skeet nogen, af den Kongelige Direction approberet, Forandring.

Angaaende Underviisningen i ethvert Lærefag meddeles herved en kort Oversigt af det Behandlede, i hvilken indeholdes saavel mit eget, som mine Medlæreres Regnskab, det sidste i Overeensstemmelse med de fra dem selv modtagne Indberetninger.

D a n s k.

IV. Klasse. Litteraturhistorie efter Thortsen indtil Christian den 7des Thronbestigelse. Begyndt paa en Theorie om Stilen efter Rahbek. Jevnlige Stiiløvelser, deels Oversættelser fra Tydsk og Fransk, deels Religions-, historiske og philosophiske Opgaver. Disciplene ere desuden blevne gjorte bekjendte med de nyeste danske Forfattere og øvede i Recitation.

III Klasse. Med Undtagelse af Theorien om den danske Stiil forresten ligesom i 4de Klasse, kun have Opgaverne til skriftlige Arbejder været af noget lettere Natur.

II Klasse. Wissens større danske Grammatik gennemlæst; ligeledes Mallings „Store og gode Handlinger“, S. 62—119, med Analyse. Vers lærte udenad, som Disciplene bleve øvede i at gjentage med deres egne Ord. Lette Opgaver til Stiiløvelser efter foregaaende Udvikling eller i det mindste Anviisning.

I Klasse. Molbechs danske Læsebog til S. 120 med Analyse. Wissens mindre Eproglaere. 2de Timer om Ugen anvendte til orthographiske Øvelser efter Dictat, eller skriftlig Gjentagelse af mundtlig fortalte Smaahistorier. Ogsaa ere Vers memorerede og behandlede ligesom i 2den Klasse.

L a t i n.

IV Klasse. Cicero de finibus honorum et malorum, 1 Bog, den 3die og 4de Tale mod Catilina, Cæsars Bellum Gall., 4de Bog, Horatses Oder, 4de Bog, 1ste Bog af Epistlerne og ars poetica.

I Madvigs latinske Grammatik, som Disciplene frivilligen have anskaffet sig og som vil blive foreslaaet til Indførelse med den Kongelige Directions Approbation i det næste Skoleaar, have de gennemlæst af den syntactiske Deel det 2det Afsnit fra S. 307 til 411. Efter Schaafs Haandbog bleve de græske Antiquiteter gennemgaaede.

Mundtlig og skriftlig (ogsaa extemporal) Øvelse i at oversætte fra Dansk paa Latin er foretagen paa samme Maade som forhen; ligeledes udarbejdedes et Par Gange om Maanedens skriftlige Oversættelser fra Latin paa Dansk af Stykker, som Disciplene ikke forhen havde gennemgaaet; ogsaa bleve flige Pensa undertiden mundtlig fortolkede af dem paa egen Haand.

III Klasse. Cæsars Gallerkrig 1, 2 og 3 Bog (den 2den ikke repeteret), Ciceros Tale pro Milone, den 1ste mod Catilina, Virgils Eneide, 1 Bog. Stil 2 Gange om Ugen, af hvilke den ene blev strax nedskreven under mundtlig Hjælp og Veiledning. 1 Time om Ugen anvendtes til Grammatikens fortsatte og gjentagne Læsning.

II Klasse. Øverste Parti alene: 1og 2 Bog af Cæsars Gallerkrig; i Cornelius Nepos Datames, Phocion, Timoleon og de regibus.

Nederste Parti alene: af Cornelius Nepos Themistocles, Aristides, Pausanias, Alcibiades, Thrasymbulus, Conon og Dion.

Begge Partier i Forbindelse: Brøders Letiones lat.

pag. 47—108, samt af Cornelius Nepos Epaminondas, Agesilaus, Miltiades, Simon og Lysander.

Til Veiledning i den latinske Stil har hele Classen benyttet Ingerslevs, Borgens og Weinschencks Stiløvelser. Læeningen af Badens Grammatik er fortsat.

I Classe. Øverste Part: Blochs Elementarbog fra *Fabulæ poeticæ* indtil *Historia Romana*, lib. VII; Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Pausanias og Simon. Begyndelse er skeet til Øvelse i latinsk Stil.

Nederste Part: Blochs Elementarbogs hele 1ste *Cursus* samt af 2det *Cursus* indtil „*Variæ narrationes.*“ Badens Grammatik, hele den etymologiske Deel og et Udvalg af syntactiske Regler.

Græsk.

IV Classe. Herodots 3 Bog, Cap. 60—130; 9de Bog, Cap. 32—90. Homers Iliade 6te og 7de Bog. Platons Krito. Af Langes Grammatik er S. 34—42 repeteret.

III Classe. Herodots 5te Bog fra Cap. 62 til Enden, samt 1ste Sang af Homers Iliade.

Af Langes Grammatik er læst og repeteret Læren om Accenterne, og Belflangsbreglerne; desuden er den etymologiske Deel gjentagen saaledes, at Bemærkningerne om den episke Dialect og de Anmærkninger, som bleve oversprungne i 2den Classe, her alle ere medtagne.

II Classe. Øverste Parti: Arnesens Læsebog fra S. 35 til 62 og Herodots 1 B., Cap. 108—119. Tillige gennemgaaet Grammatikens etymologiske Deel fra *verba pura* til Enden og repeteret det foregaaende Pensum, hvoraf Udskilligt, der før var forbigaaet, nu blev medtaget.

Nederste Parti: Arnesens Læsebog S. 1—15; den etymologiske Deel af Grammatiken.

S e b r a i s k.

IV Classe. Øverste Parti: Josva Bogs første 10 Capitler, Dommernes Bog, paa de tre sidste Capitler nær, Ruths Bog, Esthers Bog, Esras Bog, Jeremias Prophetie, 26, 27, 28, 35—44 og 52 Cap. Endvidere er gennemgaaet og een Gang gennemlæst de første 6 Cap. af Daniel, samt i Forbindelse hermed og med de chaldæiske Uffnit af Esra gennemgaaet et Udtog af den chaldæiske Grammatik.

Nederste Parti: hvad der manglede af 1ste Mosebog; tillige har dette Parti cursorisk læst det Samme, som det øverste paa de chaldæiske Uffnit nær.

III Classe. Øverste Parti: det, der manglede af 1ste Mosebog. Dog har 2 af dette Parti kun læst til Cap. 41.

Det nederste Parti: de 4 første Capitler af første Mosebog.

R e l i g i o n.

IV Classe. Krog Meyers Lærebog fra Afsketiken til Bogens Ende, samt forfra til Pligtlæren: En kort Udsigt over Kirkehistorien indtil den franske Revolution; det nye Testaments Bibelhistorie efter Suhrs Lærebog; i det græske Testament de 4 første Cap. af Pauli 1ste Brev til Corinthierne samt Halvparten af Johannes Evangelium.

III Classe. Krog Meyers Lærebog indtil Pligtlæren, samt en Deel af Christologien. Suhrs Bibelhistorie: hele Jesu Liv.

II Classe. De 6 første Capitler af Balles Lærebog;

hele det N. Testamentes Historie, samt det G. Testamentes indtil Moses.

I Classe. Øverste Parti: Balles Lærebog 1—3 Cap., Suhrs Bibelhistorie til Josva og Dommerne, samt nogle Psalmer.

Nederste Parti: Balles Lærebog 1ste Cap., af Bibelhistorie og Psalmer det Samme som øverste Parti.

Geographie.

IV Classe og øverste Parti af III. Efter Ingerslevs Lærebog: Italien, Tyrkiet, Grækenland, Asien, Africa, America og Australien.

II Classe og nederste Parti af III. Efter samme Lærebog den almindelige Indledning, den specielle til Europa, Sverrig, Norge, Rusland, Preussen, Tydskland, Østerrig, Danmark med Bilande, Holland, Belgien Portugal, Spanien, Frankrig og Engelland. Maanedlig er et Kort tegnet af Disciplene i disse Classer.

I Classe. Efter Rosods mindre Geographie fra Begyndelsen til Engelland inclusive, fremdeles Nederlandene, Belgien, Østerrig, Frankrig, Spanien, Schweiz, Ungarn, Italien, Tydskland, Tyrkiet og Grækenland. Den physiske Geographie er behandlet med større Udførlighed, end i selve Bogen.

Historie.

IV Classe alene (1 Time ugentlig): Sverrigs, Ruslands, Polens, Preussens, Danmarks, Ungarns, Tyrkiets, og Italiens nyere Historie (fra 1517 til vore Dage) efter Roefoed og Kall.

Med Dimittenderne (1 Time ugentlig) repeteret den

gamle og tildeels Middelalderens Historie efter Rangbergs Udgave af Kosod.

Samme Klasse i Forbindelse med øverste Part af III (2 Timer ugentl.): Frankrigs, Spaniens Engellands, Tydsklands, Portugals og Nederlandenes nyere Historie efter Kosod og Kall. I det sidste Kvartal ogsaa en Deel af Middelalderens Historie.

III Klasse alene (1 Time ugentl.): Rom's Historie indtil det vestlige romerske Riges Undergang (med den dertil hørende gamle Geographie) efter Rangbergs Udgave af Kosods Historie.

II Klasse med nederste Parti af III (2 Timer ugentl.): den gamle Historie (med tilhørende Afsnit af den gamle Geographie) efter Rangbergs Udgave af Kosods Historie (S. 1—188.)

II Klasse alene: Historiens vigtigste Begivenheder fragmentarisk fremstillede af Kosod, fra Americas Opdagelse indtil vore Dage.

I III og II Klasse have Disciplene maanedlig tegnet et historisk Kort, i III efter eget Valg, i II efter Opgave.

I Klasse har gennemgaaet Historiens vigtigste Begivenheder forfra til Religionskrigene i Frankrig. Af det øverste Parti er tillige læst fra Reformationen til vore Dage.

Mundtlige Udvißlinger og Forklaringer, indrettede efter enhver Classes Lær, have overalt ledsaget Lærebøgerne; navnlig er den danske Historie, hvor den i de anførte Pensæ behandles, udvidet ved mundtlige Tillæg.

A r i t h m e t i k.

IV Klasse. Bjørns Lærebog, alle tre Curus.

III Classe. De to første Cursus af samme.
II og I Classe. Dvelse i praktisk Regning.

Geometrie.

IV Classe. Alle Dele af Bjørns Lærebog gennemgaaede, Plangeometrien to Gange.

III Classe. Øverste Afdeling læst og repeteret hele Plangeometrien; anden Afdeling gjentagne Gange gennemgaaet § 1—98.

Naturhistorie.

Med IV og III Classe er gennemgaaet Fiskene og de følgende Classer af Dyreriget, (Drejer S. 172—276). Antallet af de i denne Underviisning deltagende Disciple var 5.

II Classe har læst Dyreriget og Mineralriget efter Junke.

I Classe. Dyreriget ligeledes efter Junke.

Tysk.

IV Classe og øverste Parti af III have læst Behrmanns Haandbog, S. 175—288, og Meyers, S. 431—588.

II Classe og nederste Parti af III: Campes Robinson fra 16de Aften til Enden.

I Classe. Rises lille tyske Læsebog fra Pag. 69—78 og 94—131, samt til Udenadslæsning fra Pag. 5—8 og 105—8. Grammatik forfra til Verberne.

Fransk.

IV Classe. Af Borrings Etudes litt., som af Dismitterne heelt er gennemgaaet, have de øvrige læst fra Pag. 110—204, samt fra Pag. 333—379 med stadig Analyse og Dvelse i at oversætte fra Dansk til Fransk.

III Classens øverste Afdeling: Borrings Etudes litt. Pag. 141—204 og Pag. 333—367; desuden i Telemaque sammen med 2den Afdeling fra 8te til 12te Bog (excl.). I Forbindelse med IV Klasse har den øverste Afdeling læst Deichmanns Grammatik heel paa enkelte Stykker nær, som ere forbigaaede. Ingerslevs Materialier ere blevne benyttede til Stiiløvelser.

II Klasse og nederste Parti af III. Borrings Læsebog for Mellemklasserne forfra til Pag. 23; til Udenadslæsning fra Pag. 1—5 samt 16—18. Deichmanns Grammatik til de uregelmæssige Verber. Ingerslevs Materialier til Pag. 10.

I Klasse. Gedikes franske Læsebog, Pag. 41—52, anvendt til Dplæsning og til S. 47 med Oversættelse.

Den Sum, hvorover Skolebibliotheket for det indværende Aar kan disponere, er foruden dets egne Indtægter et Tilskud af 150 Rbd. Deraf udredes ogsaa en Godtgjørelse af 32 Rbd. til den Adjunct, som deltager i Bibliothekforretningerne. Det iaar foregæde Tilskud har sin Grund i den Kongelige Directions Beslutning, ikke, som forhen, selv at subscribere paa adskillige Skrifter til Fordeling blandt Skolernes Bogsamlinger. Paa følgende Fortegnelse, der slutter sig til den i Programmet for 1841 meddeelte Beretning om Bibliothekets Tilvæxt, ere de af Rector anskaffede Bøger betegnede med *. Skulde noget fra den Kongelige Direction tilstillet Skrift her savnes, vil det blive anført paa næste Fortegnelse, ligesom ogsaa, hvad der videre for dette Aar anskaffes.

Barfod. S. Brage og Idun. 4 B., 2 H. Kbhvn. 1841.

Beckers Verdenshistorie, oversat af Rife. 3 B., 1—6 H.

Kbhvn. 1841.

- Blache, S. S. Nogle fragmentariske Bemærkninger
det lærde Skolevæsen angaaende. Progr. Aarhus
1841.
- Bloch, S. W. J. Fortsatte Undersøgelser om det gamle
Helleniske Sprog's rette Udtale. 2 H. Progr. Køb-
stilde 1841. 4.
- Bohr, P. G. A. Nogle Bemærkninger om Methoden
ved Indevelsen af det latinske Sprog. B, Latinsk pro-
saisk Omskrivning af Horats's 6 første Oder. Progr.
København 1841.
- Borgen, B. Forsøg til en Fremstilling af den latinske
Declination- og Kjønslære. Progr. Kbhvn. 1841.
- Budget for Aaret 1842. Kbhvn. 1842. 4.
- *Cicero's Werke, übersetzt. Herausgegeben von Klotz. 1—2
B. Leipzig 1840—41.
- Erslev, Th. S. Almindeligt Forfatterlexicon. 1—2 H.
Kbhvn. 1841—42.
- Examenslister for Ex. art. 1841.
— • for en extraord. Ex. i Jan. 1842.
— over de i Aaret 1840 til Universitetet Di-
mitterede, som i Aaret 1841 have bestaaet 2den Examen.
- Fenger, C. Æm. De erysipelate ambulanti. Diss.
Hauniæ 1842.
- Hlemmer, S. W. Efterretninger om Frederiksborg lærde
Skole. Progr. Kbhvn. 1841.
- *Friedemann S. T. Paränesen für studierende Jünglinge.
5, 6 B. Braunschwr. 1840—41.
- Grønland, J. Om Underviisningen i Dansk i Kolding
lærde Skole. Progr. Odense 1841.
- Jónsyni, J. Skirsla um Bessfastada-Skóla fyrir Skola-
arid 1810—41. Progr. Vidnyar Klaustri 1841.

- Kayser, C.* De eventu sectionis Cæsareæ. Diss. Haun-
niæ 1841.
- Rjerkegaard S. A.* Om Begrebet Ironi med stadigt
Hensyn til Socrates. Disp. Kbhvn. 1841.
- Krarup, W. B.* Om Oprettelse af Elysiæ eller Asyl-
er for formuende Folks Børn. Progr. Kbhvn. 1842.
- Krieger, A. F.* De legibus ad ordines provinciales re-
ferendis. Diss. Haunia 1841.
- Brøyer, S.* Naturhistorisk Tidsskrift. 3 B. 6 H. Kbhvn.
1841.
- Lange, S.* Efterretninger om Bordingborg lærde Skole.
Progr. Kbhvn. 1841.
- **Langebek, J.* Scriptores rerum danicarum. T. VII et
VIII. Haunia 1792 et 1834.
- **Mignet, S. A.* Den franske Revolutions Historie, over-
sat ved Rahbek. 1—2 D. Kbhvn. 1826—27.
- Lektionscatalog for Vintersemestret 1841—42 ved Kbhvns
Universitet.
- Samme paa Latin.
- Lektionscatalog for Sommersemestret 1841.
- Samme paa Latin.
- **Madvig, J. W.* Latinisk Sproglære til Skolebrug.
Kbhvn. 1841.
- Molbech, C.* Historiens Philosophie. 1—2 D. Kbhvn.
1840—41.
- Dansk Dialectlexicon 7 H. Kbhvn. 1841.
- Historisk Tidsskrift. 3 B. 1—2 H. Kbhvn.
1841—42.
- Møller, A. S.* Efterretninger om Horsens lærde Sko-
le. Med indstrøede Bemærkninger. Progr. Kbhvn. 1841.
- Nielsen, K. C.* 1, Et Foredrag i Skolen ved den maa-

- nedlige Censur. II, Skolefterretninger. Progr. Aarhus 1842.
- Nissen, L. N. Om den i vore Dage paatænkte Udvidelse af Underviisningen i de lærde Skoler ved en Gymnasialclasse. Progr. Kbhvn. 1841.
- Otto, C. De quibusdam Americæ meridionalis medicamentis parum cognitis. Progr. Hauniæ 1841. 4.
- Palludan-Müller, C. Om den historiske Underviisning i de lærde Skoler. Progr. Odense 1841.
- *Pauly, A. Real Encyclopædie der classischen Alterthumswissenschaft, 25—30 Lieferung. Stuttgart.
- Preller, L., et Ritter, H. Historia philosophiæ græco romanæ. Hamb. 1838.
- Rosendal, E. P. Optegnelser fra Fredericia. Progr. Nykjøbing 1841.
- Selmer, S. P. Kbhvns Universitets Aarbog for 1840. Statistisk Labelværk. 4 og 5 H. Kbhvn. 1841—42.
- Stephani, H., Thesaurus græcæ lingvæ. Vol. III, fasc. 8, Vol. IV, fasc. 7, Vol. V. fasc. I.
- Stern, S. Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kbhvn. 3 H. Kbhvn. 1841.
- Tauber, E. Biographiske Notitser om Nogle af de fra Aalborg Cathedralsskole til Universitetet dimitterede Disciple. 2det H. Progr. Aalborg 1841.
- Velschow, S. M. Om Folkemængden i Danmark i Midten af det 13 Aarh. Kbhvn. 1841. 4.
- Wesenberg, A. S. Emendationes M. C. T. Ciceronis Tuscul. disput. P. I. Progr. Viborg 1841.
- Whitte, J. K. De scriptoribus antiquis Chiis. Progr. Hauniæ 1841.
- *Virgilii opera. Ed. Wagner. T. I—V. Lipsiæ 1833—41.

Disciplenes Morsskabsbibliothek, som Hr. Pastor Müller nu, efter Dr. Suhrs Forflyttelse, bestyrer i Forbindelse med Skolens Dur, har fra Januar til Aug. d. A. havt en Indtægt af 21 Rbd. 4 Mk. 3 ß.; paa Regninger er afbetalt 18 Rbd. 5 Mk. 3 ß. De Bøger, med hvilke det i samme Tid er bleven forøget, ere:

Cooper: Eva Effingham, 2 Dele.

Bræmer, S.: Nina, 2 Dele.

Folkecalender, Dansk.

Howards Ardent Troughon, 2 Dele.

— Jack Ashore, 2 Dele.

— Ralph Katlin, 2 Dele.

Solbergs Comedier, 1ste H.

Jngemanns Morgensange.

James's Attila, 2 Dele.

— Henrik af Guise, 3 Dele.

Marryat: den fattige Jack, 2 Dele.

— Mastermand Flink.

Nordisk Skillings-Magazin 1 Aarg.

Pontoppidans Reise til Sydamerica.

Scribe: et Glas Vand.

Lordenstjold af P. P., 2 Dele.

Victor Ducange: Brødrene, 2 Dele.

Wehlenschlägers Tragedier, 7 B.

Fordelingen af Beneficier for det sidst forløbne Skoleaar var ved Kongelige Directions Skrivelse af 23 Oct. 1841 bestemt saaledes:

1) Spieste Stipendium, 50 Rbd. Solv.

1, S. Lund, at udbetale 25 Rbd., at oplægge 25 Rbd.

2, S. A. Krøyer — 25 Rbd., — 25 Rbd.

3, W. L. Dynesen — 25 Rbd., — 25 Rbd.

2) Mellemste Stipendium, 35 Rbd. Solv.

1,	L. Thurah,	at udbetale 15 Rbd.,	at oplægge 20 Rbd.
2,	E. P. V. Volf	— = Rbd.,	— 35 Rbd.
3,	J. S. Holm	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.
4,	N. C. Greibe	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.
5,	C. T. E. Bruun	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.
6,	S. T. Thorup	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.

3) Laveste Stipendium, 20 Rbd. Solv.

1, N. Tvede. 2, S. P. N. Tvede. 3, S. D. Krarup. 4, Th. N. Slensburg. 5, S. J. Jørgensen. 6, C. S. Koch. 7, J. P. Bøiskou. Alt at oplægge.

4) Fri Underviisning.

1, M. T. Magen. 2, N. Brasen. 3, T. S. Brasen. 4, S. E. M. Randrup. 5, S. J. Pontoppidan. 6, T. Ussing. 7, L. D. Kjær. 8, J. J. Kjær. 9, C. S. Thurah. 10, J. B. K. Smith. 11, C. N. Slensburg. 12, T. E. J. Bøggild. 13, J. Jørgensen.

Til disse Gratifiers Tal ere siden komne 2de, nemlig C. J. S. B. Juel og P. A. B. Suhr ved den Kongelige Directions specielle Bevillinger af 11 Dec. 1841 og 8 Jan. 1842.

Ovenanførte deels udbetalte, deels oplagte Stipendieportioner udgjøre i det Hele et Beløb af 500 Rbd. r. S.

Det Moltkeske Legat nyder J. S. Holm og S. N. Krøyer, den sidste udnævnt dertil af Hans Excellence Grev Moltke den 8 Marts d. N.

Angaaende det hele Beløb af de paa Skoleværelserne, Inventariet og Gymnastikapparaterne forrige Aar anvendte Udgifter blev i Programmet for samme Aar henvisst til de næste Skoleesterretninger, da alle Regninger paa den Tid endnu ikke vare indkomne. Efter Regnskabet

for 1841 udgjorde Beløbet af ovennævnte Konto 157 Rbd. 30 ß., hvoraf omtrent 125 Rbd. kunne henregnes til extraordinaire Udgifter af dette Slags, Resten til almindelig Istandsættelse og Vedligeholdelse.

Slutteligen bør det erindres som en Mærkværdighed ved det afvigte Aar, at Hans Majestæt Kong Christian den Ottende besøgte Skolen den 26de Juli, hvor han blev modtagen med Sange af Disciplene og en kort Til- tale paa Vers af Skolens Rector. Examination fandt ikke Sted. Efter at have beseet Localet og ladet sig Dis- mittenderne forestille, forlod Hans Majestæt Skolen med Uttringer, der vidnede om, at Skolens Modtagelse ikke havde forfeilet sin Hensigt.

Examen begynder d. 12te September og holdes i følgende Orden:

Mandagen den 12te Sept. 2de Cl. (Dimittenderne indbefattede) Form. Latinse Stil. Efferm. danske Stil.

Første Mærkelse.

Andet Mærkelse.

Tirsdagen — 13de — Form. Dimittenderne Mathematik og Tydske. 2de Glasfer Religion.

Efferm. alle Glasfer Hebraisk.

Onsdagen — 14de — Form. Dimitt. og 4. Cl. Hebrisk. Døerf. f. Latin.

Efferm. Dimittenderne Religion og Sranck.

Torsdagen — 15de — Form. Dimittenderne Græsk og Latin. 2de Glasfer Form. Sranck.

Efferm. Dimitt. Siforie og Geographie. 2de Glasfer Efferm. Gymnastik.

Fredagen — 16de — 2de Glasfer Siforie og Geographie.

Lørdagen — 17de — 2de Glasfer Græsk. 2de Cl. Tydske og Naturhistorie.

Mandagen — 19de — — Latin.

Tirsdagen — 20de — — Mathematik.

Onsdagen — 21de — — Dansk.

Examinationstiden begynder hver Formiddagen kl. 8, Effermiddag kl. 2.

Den os anbettede Ungdoms Forældre og Hæderende, saavel som andre Skolens Medlemme, indbydes herved til at overvære Examen og den Spøisdelighed, med hvilken den flittes Fredagen d. 23de September, om Effermiddagen kl. 3.

Thorup.

Efterretninger

angaaende

B y e n R i b e ,

udgivne

som Indbydelseskrift til den offentlige Examen
i Ribe Cathedralskole

1844.

Tiende Samling.

af

Peter Adler,

Adjunkt.

R i b e 1 8 4 4 .

Trykt hos Christine sal. Huphoff.



Øvrighed og Retsvæsen i 15., 16. og ind i 17. Aarhundrede.

Efter Ribe gamle Stadsret, givet den af Erik Glipping Aar 1269, skulde Byen styres og regjeres af et Raad og en Foged, (consules et advocatus) som havde den øverste, saavel administrative, som dømmende Magt. Hvadsomhelst Raadet bliver enigt om med Fogden, siges i den 34te Artikkel, skal staa ved Magt uden nogen Borgers eller nogen anden Mands Modsigelse¹). Raadet skulde bestaae af 8 Mænd, mellem hvilke der ingen Forskiel gjøres i Stadsretten, som ei heller siger, af hvem de skulde vælges, men kun at 4 af dem aarligen skulde fratræde, saa at deres Embedstid altsaa var 2 Aar.²) Denne Bestemmelse findes derimod ikke i Kristoffer af Bayerns Fornydelse af Stadsretten 1443. Den er altsaa allerede den Gang gaaet af Brug og siden ikke fornyet, skjøndt, som vi siden ville høre, en Del af Borgerne senere bestræbte sig for at kalde

1. Superquacumque causa consules cum advocato in unum convenierint sine quorum libet civium vel aliorum proclamatione ratum et stabile teneatur.

2. Quolibet anno variandi sunt consules, ita quod de prioribus quatuor remaneant ad illum annum in illo officio secundo anno sunt destinandi (eller, som andre læse, destituendi).

den til Live igjen. Fogden (Advocatus) har repræsenteret den kongelige Mægt; Halvdelen af alle Bøder og alt Sægefald tilfaldt, ifølge Stadsretten, ham, det vil vel sige, blev oppebaaret af ham paa Statens Vegne.¹⁾

I den Periode, med hvilken jeg ogsaa denne Gang vil beskæftige mig, og i hvilken jeg vil forsøge at hensætte mine Læsere, nemlig fra det 15de til ind i det 17de Aarhundrede, bestyredes Byen og ordnedes dens Anliggender af tvende Borgemestere, Raadmænd ordentligviis 8, en Byfoged, en Herstabsfoged og en Bysskriver. Desuden deltagte i alle Regnskabsager, andre Kommune-Anliggender og flere Sager 24 Borgere, som repræsenterede Almuen „den mienige Almoffue“. Lænsmanden paa Riberhuus havde en ikke ubetydelig Indflydelse paa Byens Anliggender; videre nævnes stundom Slotskriveren og i Forhandlinger om Kirken, Egteskabsager, Heresforfølgelser og deslige, tilfaldtes Byens Geistlighed, navnlig Biskoppen og Kapitlet. Om hver især af disse Autoriteter ville vi nu sige et Par Ord.

Borgemesterne. Disse vare, som sagt, to. Jeg finder intetsteds udtrykkeligen nævnet, af hvem de egentligen valgtes. Rimeligen af Raadet i Forbindelse med Lænsmanden, eller med dennes Samtykke og Stadfæstelse (Sanction). De aflagde Ed for Lænsmanden, Raadet in pleno og Almuens Repræsentantere²⁾. De vare altid begge næ-

1, f. E. Quicumque ordinationi consulum et advocati contra dixerit nolendo eorum stare ordinationi debet emendare civitati tres marcas et aduocato tres marcas et stare nihil hominus ordinationi eorum prius factæ; og et andet Sted: si vero pecus vel jumentum vel equus, que homini licita sunt habere aliquem ad mortem leserit, sit in optione possessoris quod vel pecus illud reficiet illi in emendam vel retineat et emendet leso IX Marcas denariorum, et si simile de eodem contigerit iterato emendet XVIII Marcas leso, aduocato VI marcas, civitati VI Marcas.

2, 1623 d. 6. Augusti bleff ieg wuerdeligenn kalldett till det mødsommelig

ringsdrivende Borgere, saavidt jeg kan se, næsten udelukkende Kjøbmænd, der tilligemed Handelen dreve et mere eller mindre betydeligt Ugerbrug. Et kongeligt Brev, tilskreven Kjøbstederne Ribe og Varde Aar 1526 af Frederik den 1ste, siger udtrykkelig, at ingen Haandværksmand (Embedsmand, som bruger Embede) maa vælges til Borgemeester eller Raadmand i nogen Kjøbstad, men at disse alene skulle være Kjøbmænd¹). De valgtes i denne Periode ikke længere paa vis Tid, men for bestandig, eller om man vil paa ubestemt Tid. I det Tidsrum jeg behandler, findes intet Exempel paa, at nogen er blevet affat eller tvunget til at nedlægge sin Post, men vel at En af egen Drift har fra- traadt denne, ofte vistnok meget besværlige og kun maadeligt lønnede Post. Dette var Tilfælde med den i næstfore- gaaende Anmærkning, som ofte i mine tidligere Arbejder, omtalte Hans Friis. Han nedlagde nemlig sit Borgeme- ster-Embede i Aaret 1638, men vedblev at fungere som

Bestilling, adt were Borgemeester wdi. midt 36 Aars Alder, oc gjorde Samdag min Ed paa Ribes Raadhus for woris Kiere Lensmand wels. Her. Albert Skell, Borgemeester oc Raad oc den menige Alfmue. Saale- des bedder det i nogle Notitser, som Borgem. Hans Friis har ind- ført bag i en Handelsbog, som findes i Raadstu-Arkivet og som ieg stærkt benyttede til, og ofte har citeret i mit Program for 1842 (om Ribe Handel og Skibsfart). Denne gudfrøgtige Mand, som aldrig kan undlade at yttre et fromt Ønske eller et Anraab om høiere Hielp og Naade, vedbliver: Gud Fader Søn oc den Hellig Mand, giff mig dertill Roke, Raad Wiisdom oc Naade, oc Regere midt Hierte, Mund oc Tunge, adt ieg Saadant Matte foresta, Begonde oc fuldende Saa det kunde we- re Gud Aldsomectigste Trefelig oc behagelig, min Næste till Opbyggelse oc godt Exempel oc mig Self till en god Samwigtighed. Gud hør oc hiellp mig dertill for din Kiere Søns Jessue Død oc pine Skuld, Ammen. I, oc en noghene embedsmandt shall were Borgemeester eller raadmandt uti nogen Kjøbstedt then stundt han bruger embede andre end kjøpmendt, oc huilcke som kunde noghen embede enthen Preder Romager smede eller andre, de skulle søges medt dette Embede. Denne i flere Henseender mærkelige Forordning, hvortil ieg senere vil komme tilbage, er dateret Athenes sancte barbare Dag (4 Decbr.) mdxvi, og er aftrykt som Bilag 8.

første Raadmand saa godt som til sin Død,¹⁾ og har som det synes, hverken tabt i Anseelse og Indflydelse hos sine Medborgere²⁾ ved denne sin Selvfornedrelse, ej heller derfor undladt at vise samme Iver og gjøre samme Opoffrelser for Byens Lær, som tilforn³⁾. Dette er iøvrigt det eneste Exempel, jeg er stødt paa, at en Borgemester er traadt tilbage i Raadmandsklassen. Skøndt Borgemeisterne, som Formænd i en Overret, vare Overdommere, hvilket vi her efter skulle videre omtale, synes der aldeles ikke at have paahvilet dem nogen Forpligtelse til at godtgjøre juridiske Indsigter eller Lovkundskab, og vi have set, at de stedse tillige vare næringsdrivende Borgere. Ikke en eneste blev i denne Periode faaret til Borgemester, som ikke først havde været Raadmand. Men der toges i Flæng, snart af de ældste, snart af de yngste i Raadet.

Raadmænd. Disses Antal har i den her behandlede Periode ikke været aldeles bestemt. Ordentligviis skulde der nok være 8; hvilket kan sluttes dels af Analogie med

1, Han nævnes sidste Gang i Dombogen blandt Raadmændene i 1649 i Decbr. Han er død 1650 eller 51; i Byens Regnskab for 1652 siges nemlig: betalde ieg Hans Friecks Arffvinger Sdt Mars Rentepenge, Byenn er dem pliktig.

2, Han tituleres saaledes efter sin Resignation ogsaa endnu stadigen Borgemester, naar han omtales i Regnskaberne.

3, Se saaledes Beviser for hans Virksomhed i den første svenske Krig (1643-45) i min Skildring af Ribes Wilkaar i denne (Progr. 1836) flere Steder. Hertil kommer, hvad han siger i sin oftnævnte Handelsbog: Item er Ribes By mig skuldig, Som ieg den største Part vdi bare Rede pending oc det Andet vdi gode corante Wahre vdi denne Bedrøfflige Feide Tid oc Suenkens Indfald Till Brandstædt oc anden wudgift paa Byens vegne, efter Rictige Opstriffen Regnskabs Indelse haffter vdtlagt oc betaldt, er 1122 Glete Daler. Som er foruden di 200 Rird. Boen var mig tilforn skuldig, som findes her for oc haffuer breff paa. Hvor aff Renten er mig fornøiede till Pindsdag 1646, Som er foruden min egen Brandstædt Contribucion till Oberst Daniel oc Andenn Stor Wdgift bode till den Ene oc den Anden.

andre Byer¹⁾), dels af nogle Udtryk i Dronning Christines Brev af 1514²⁾), hvorefter mere længere hen, videre af at der sædvanligen udnævntes 4 ad Gangen³⁾), og endeligen af at dette Antal er det, som oftest forefindes. Dog finder jeg, at det stundom er overskredet, i 1561 have saaledes 9 Raadmand underskrevet en Reces om Bryllupper, Varseler o. s. v.⁴⁾). 1595 var der ikke færre end 10, der samtidigen beklædte denne Værdighed⁵⁾), ligeledes 1604—5⁶⁾), dog vare aldrig mere end 8 forsamlede paa en Gang. I den Fortegnelse paa Ribe Magistrat⁷⁾), som staar foran i

1, Man se „det danske Rigsstadsbæsen i det 16. Aarhundrede“ af P. B. Jacobsen i Historisk Tidsskrift 5te Bind 1ste Hefte Pag. 66 og følg.

2, Hun var Enke efter den 1513 afdøde Kong Hans. Brevet er dateret Othense sancti Blasii Dag (3die Febr.) mdrliii og er aftrykt som Bilag 7.

3, Anno 1595 d. 2den Dag Septembris bleff ieg kaldet i Raadet aff begge Borgemestere Ib Tornum och Kield Sjørgensen, oc Hans Sørensen, Hans Jensen, Ebbe Mogensen, Anders Søffrensen, Lams Sjørgensen, Niels Poulsen Raadmend. Samme Dag komme Jens Laurson, Oluf Roed och Bertell Struck vdi Raadet. Af egenhændig Antegning i Niels Griisbeks Handelsbog, fortsat af hans Søn Hans Friis, som ogsaa har antegnet: 1620 den 14de Jully bleff ieg wuerdeligen kaldet vdi Raadett aff begge Borgemestrene Kield Sjørgensen, Mortten Lime, Hans Hegelund Magnus Graffue, Baldser Knudsen, Søren Andersen och Bagge Pedersen Raadmend, och bleff Samtidt indsatt med mig Anders Pedersen, Math Rod oc Laß Bonum. Gud giffue os Alle Lycke oc Rad Foruden hans Hjelp wi Intet Land vdrrette. Anno 1633 16de Martius er ieg Detleff Hansen Byfoget, Peder Søffrensen Schriffuer, Peder Oluffen och Sep Poulsen Wilslef Kend till Raadmend paa Ribes Raadhuß och daa haffuer suoridt woris Eid vdi welachte Borremestere Martten Lime, Hans Friis. Raadmand Math Rod, Laß Bonum, Hans Laursen Kremer, och Martin Fredericksen neruerelse, Gud allermectigste giffue löcke, adt det matte uere schied vdi en guod oc løcksalig Tiid (af Byfoged Detlef Hansens Antegninger i en Samling af Love og Forordninger.)

4, se no danske Magazin 2 Bind Pag. 272.

5, se Niels Griisbeks Beretning i forrige Anmærkning. I Hans Friis's Bemærkning bliver de 9 i Alt.

6, Disse ere Hans Sørensen, Thomas Sjørgensen, Jens Laurson, (Laurisen) Ebbe Mogensen, Niels Griisbek, Oluf Rodt, Bertell Struck, Thomas Bonum, Peder Lambertsen, Peder Knudsen.

7, Denne bestaer, foruden de i ovenstaaende Note af Ditlev Hansen an-

Raadstue-Dombogen, begyndt 1634), nævnes kun 7. Længere hen i Aarhundredet aftog det endmere¹⁾, især efter det sidste saa ødelæggende svenske Indfald, indtil det i 1682 ved en kongelig Forordning indskrænkedes til 3, da Kjøbstedernes Bestyrelse efter Suverænitetens Indførelse og deres Forhold til Regjeringen aldeles forandredes, og den halvrepublikanske Municipal Forfatning, de hidtil havde haft, aldeles ophørte.

Raadmændene valgtes ene og allene af Magistraten (Borg. og Raad) uden Mellemkomst af Lænsmanden eller nogen anden Auctoritet, og for Raadet allene aflagdes ogsaa Eden²⁾. Ei heller havde Borgerne eller deres Repræsentanter nogen Del i deres Valg, men ifølge Dronning Christines Skrivelse af 1514 (Bilag 7) overlodes dette ene, som anført, til Raadet. De valgtes, ligesom Borgemeesterne, for bestandig, eller indtil de selv formedelst Alder eller anden Svaghed ønskede at udtræde, eller for Forsømmelse eller slet Opførsel blev udstødt af Raadet, et Tilfælde, som jeg ikke en eneste Gang afgjort kan sige at være indtruffet i den Periode, hvormed vi sysselsætte os, endstjøndt jeg vel har stødt paa, at der er gjort Bestyldninger mod

førte Borgemeestere og Raadmænd, paa ham selv nær, der imidlertid var død, af Mads Lassen Byfogit, Lauris Struch Herschabsfogit, Lauris Jensen Byskriffuer.

1, i 1659 døde dog af Pesten ikke mindre end 8 Raadmænd (se Program 1838 Pag. 61).

2, Til de i Noten 3 forrige Side anførte Beviser herfor, vil jeg kun endnu føie et fra Slutningen af hin Periode, da den her skildrede Forfatning var sin Undergang nær: Anno 1659 d. 17de Septbr. herpaa Riber Raadhus af Carsten Tonnesen, Borgemeester, Johan Radtlef, Bagge Baggesen och Jørgen Hansen Raadmænd udvaldt och sambtscht udi de affdødes Sted Thil Raadmænd, som idag aflagde och gjorde deres Raadmændts Ed, Efterschreffue Jesper Hansen och Jennis Mortensen.

en eller anden af Raadmændene¹), ja endog i et Tilfælde mod Slutningen af Perioden, at der er reist eller dog forberedt formelig Anklage mod en Raadmand fra hans Kolleger i Raadet²). Men var den oprindelige Bestemmelse i Kong Erik Blippings Stadsret, at nogle Raadmænd aarligen skulde udtræde, og andre vælges i deres Sted, end for længesiden gaaet af Brug, synes det dog ikke, at den er gaaet alle Borgere af Minde. Thi blandt flere Klager en Del af Almuen i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede førte over Magistraten, og de Fordringer, de

1, 1602 havde Enevold Kruse og Gabriel Kruse, Kgl. Kapitain opkaldt der nogle Folk udi Kgl. Mag. Bestilling (Tjeneste); da nu blandt disse en Nogens Ebbesen blev fremkaldt og tilkiendegivet at tiene Kongen, svarede denne „the torde ikke piege paa ham dertil, men skulde piege paa Berttel Struck, der sidder, thi han er en werlig Mand och en Schelm och ikke hand borde sidde i Raad och Rett med nogen erlig Mand, for end han forklarar sig for de Ord, som di Nørraa mend haffuer hannem tilfagt.“ Nogle Dage iforveien havde nemlig en anden Borger i Ribe fremlagt et Tingvidne fra Giarding Herreds Ting, hvori bevidnedes, at Berttel Struck havde med sine fremlagte Regnskabsbøger sagsøgt en Mand i Nørraa (Bramminge Sogn) for 5 Ldr. Rug, men denne havde fremlagt Strucks egenhændige Kvittering for Betalingen. Jeg finder ikke, at enten Struck eller hans Anklagere ere blevne tiltalte, eller at nogen Dom er overgaaet Struck. Da hans Navn imidlertid fra den Tid af ikke findes i nogen af Raadets Forhandlinger, uden en eneste Gang, har Sagen dog vist ikke været uden Følge for ham, og han har vel fundet det rigtigst at holde sig fra Raadet, saameget som muligt, skiondt han ikke er blevet formelig affat. Vi maa slutte, at vore Forfædre have været temmeligt kildne i Hressager, naar de lægge saa stor Vægt paa den simple Sukommelses Feil, at kræve to Gange. Berttel Struck døde dog som en anseet Mand, blev begravet i Domkirken, hvor hans Epitaphium hang uforstyrret, til Epitapherne nu ere forjagne af Kirken. Han har legeret 300 Rd. til Skolen.

2, Det var Raadmand og Tolder Peder Baggesen, som beskoldtes for utilladelige og forræderske Forbindelser med Evensten medens denne var her i Landet 1643—45. Blandt hans Anklagere var især Borgemeesteren Peder Skriver. Han vedblev alligevel i sin Raadmandspost til sin Død. Herom, som ogsaa om Beskoldningerne mod Broderen Lauritz Baggesen, der kort efter blev Raadmand, se mit Program for 1835 Pag. 32—38.

gjorde til denne, var ogsaa den, aarlig at affætte 1 Raadsmænd, og vælge 4 andre i deres Sted¹), for hvilken Paastand de vistnok have paaberaabt sig den ovennævnte Artikel i Stadsretten, og ment at have en gammel Ret at forlange tilbage. Men Dronning Kirstine, eller Bedkommende, som tale i hendes Navn, tilkjender Magistraten ene Ret til at udnævne Raadmænd²).

Klager, grundede eller ugrundede, over Vanskeligheden i at erholde Ret hos Raadet over nogen af dens egne Medlemmer, navnlig i Pengesager³), have formodentlig fremkaldet en Bekjendtgjørelse fra Borg. Raad 1596 den 27de August: At hvo, som havde en Raadmand til at tale for bitterlig Gjæld, skal tale ham til for Borgm. og Raad paa Raadhuset efter gammel Skik og Bris, og hvis de ikke da kunne forliges enten til Minde eller Ret, da at stevne ham ned til Tinget, og da at gaa derom saa meget, som Ret er. Af slige Sager, hvori Raadmænd selv vare Part, og som foreløbigen behandlede paa Raadhuset for at tilvejebringe Forlig, vil jeg anføre nogle faa⁴).

Raadmand Mogens Grave, Byens rigeste Mand og største Studehandler⁵), anklager 1608 Johan Vintapper

- 1, att almogen vilde haffue macht att affsette aarligen iiii rathmen och isette igien iiii andre Borgere til radtmenn.
- 2, och skall then magt were hoës Borgemeester och raadt, radtmen att lese och wdtuelle, nar behoff giores.
- 3, Hvor vanskeligt det var i Holland at erholde sit Tilgodehavende hos en Raadmand, eller blot en Slægting af en Øvrighedsperson, kan ses et Exempel paa i mit Program for 1842 Pag 75—76 fra Aar 1569; deraf kan Raader her i Byen maaske have lært at bære sig ligesaadan ad.
- 4, Disse staae alle i en Raadstubbog (Bedtægtsbog, Forpligtbog,) som gaar fra 1596 til 1637 og ofte nævnes i mit forrige Program.
- 5, Om ham findes nogle Træk adspredte i Program for 1834, da hans Gaard var Hovedkvarter for den keiserlige Befalingsmand i Byen, Sigismund Lyser. Se ogsaa Provst Frost's „Optegnelser om Ribe“ 1842 Pag 101.

for at have sønderslaget en Kjerte¹⁾ for ham. Johan forpligter sig til, „inden Michelsdag at flye ham den igjen færdiggjort, tilligemed den hele Kjerte, som er Magen dertil, og som han fik, for at lade arbejde efter. Og efterkommer han ikke dette, da vil han staae under samme Diele, som han nu er under.“ Man maa undre sig over, at en saa anselig Mand gider gjort en sliq Sag til Gjenstand for Forhandling for hele Magistraten og føre den til Protokols²⁾. En anden Gang indgaaer samme Mogens Grave Forlig med en Borger i Holstebro, hvorved de bleve særdeles gode Venner og takker hinanden for god Betaling i alle Maader. Utter var samme Mand (1611) kommen i Tvist med en anden Raadmand, Søren Andersen, om Afgrøden af Byens Kjær Eng. De voldgive deres Sag til Borgern. og Raad og Slotskriveren Willem Hansen, og forpligter sig med deres egenhændige Underskrift i Protokollen, at hvad disse bestemmer skal staae for fuld „urysket og uigjenkaldendes“ af dem begge. Voldgiftsmændene kiendte da, at de skulde dele Afgrøden af Engen, og begge deltage ligeligen i de af Søren Andersen gjorde Beføstninger derpaa, og være venligen og vel forligt om al deres

1, Forliget er egenhændigt underskrevet af Johan Wintapper, som den der forpligtede sig. Dette stete sædvanligt, saa at den nævnte Protokol indeholder en hel Forsamling af Fac-Similer, men, desværre! af aldeles obscure Personer. Ofte staar der blot et Kors, eller et enkelt meget stort Bogstav.

2, 1611 Fredagen d. 26de Juli paa Niber Raadhus for B. och N. bleffue Erlig och wellært Mand Mogens Graffue och Hanns Eikildsen Borger vdi Holstebro wenligen och well forligtt om den Øren-Kiøb, som de hafde medt huerander Saa att the bleffue huer Andre Aldels Indtet skoldige der for vdi nogen maade och huiß Ihring for samme Øren Kiøb vdi dette neruerendis Aar 1611 vdi Foraaret skiedt er, Er thennem aldielß Smellem Klart giortt Indtill denne Dag Saa di tacker huer Andre godtt for guod Bethalning vdi alle maader.

Sag. Og hvo, som af Parterne opripper denne Sag, da skal han have forbrudt en Ahme Wiin til Borgm. og Raad. Saa man ser, at Stadens Fædre have påset Snittet til at sørge lidt for sig selv iblandt.¹⁾ Undertiden fik Raadet Skam til Takke for deres Umage med at ville forlige Folk, og overøstes med Grovheder og Fornærmelser²⁾. Stundom har en Raadmand, som ikke havde været tilstede ved en Doms Afgørelse, erklæret i Raadstubbogen, at han var enig med sine Embedsbrødre, stod Fast og Brast med dem. Navnlige 1610 i en Troldomsag, hvor Retten havde frikendt en Anklaget, som det lader, mod den almindelige Dom³⁾.

Imellem synes det, at Embedsiveren er betydelig kølnet hos Flere af dem, og for at oplive denne hos hinanden gjensidigen, forpligtede de sig indbyrdes ved Navns

1, Wiinen var dog nok snarere bestemt til Lænmændene, se længere hen.

2, 1598 10 Mars. For B. og R. sagde Morten Knudsen Skomager til Marine Laue Hørrisens: Kommer du her Kan Hioeb's (sic) oc att hun skulle hente hendes mondige Mand hidt i thusind dieffuels Raffn, tha sagde hun till hannem: Morten giffuer os icke andet end onde och spodske Ord. Tha sagde han til hende: at thet waar Løgen hun sagde, thet hun fik thusind dieffuele, och thet thil medt gaff han B. og R. mange vnde och ubequem's Ordte medt Tratsken, Poken och Snorken och icke wilde lade sig nøiges med hui's B. och R. raade hannem. Her er Stedet afbrudt og en Plads ladet aaben i Protokollen. Der er adskillige Ord i dette Støkke, som ere udenfor mine Sprogkundskaber.

3, Anno 1610 Thendit 14de Novembri's At thend tidt de threj Domme bleff oplest, som ere vdtgiffne af B. oc R. vdi Buold Hartisdaatters Sag, vdi Magnus Grauis Fruerelse. Tha forplictet sig forne Magnus Graue epbterdi han icke waar thilstede then tidt B. oc R. dsmitte forschreffne Domme, adt han will staa vdi lige Fast oc Brast medt B. oc R., ligesom hand haffde sielff werit thilstede och holdt B. oc R. thette forsone Raadisløs som sig ber, for hans Part, saavel som en af de andre. Buold Hartis var beskoldt for Troldom og 3 Gange i 1610 blev hun frikendt af Raadet, og de mod hende førte Bidner kjendte magtesløse; men endelig i 1613 løffedes det hendes utrættelige Førfølgere, især en Mads Nfou, at faa hende dømt og lagt paa Pinebænken, og efter at de latterligste Bekjendelser var afpint hende, blev hun levende brændt.

Underskrift i Protokollen, at møde nøiagtigt til de bestemte Tider, og naar de bleve tilsagte; ikke at rejse af Byen uden at mælde det for den ene Borgemester, under Mulkt af 4 Rdlr., som de delte mellem hinanden indbyrdes, o. s. v.¹⁾ Af denne „Forpligt“, som ogsaa af andre Steder, ses at der holdtes Forsamlinger regelmæssigen hver Fredag²⁾. Jeg kan ikke danne mig nogen Formodning om, hvad der har fremkaldt en anden „Forpligt“, ligeledes med Alles egenhændige Underskrifter, hvorved de forbinde sig til under Mulkt ikke at sætte sig andetsteds i Kirken, end paa deres bestemte Plads i Raadets Stole³⁾.

Ogsaa til Raadmænd har man sjelden eller aldrig valgt Haandværkere, men især holdt sig til de handlende Klasser. Heri har man dog nok mere fulgt gammel Vedtægt, som ogsaa var herskende andre Steder, end deri ad-

1, Bleff beuilget af B. og R.: Att wi wille enbuer komme til Radhus om Fredagen oc andre Dage o. s. v. undtagen det er beuifligt at en kand ligge paa sin Sotteleng, eller oc er forreist vdi louglic Forfald; och schall ingen wdaf os efter denne Dag reise wdaff Byen, vndtagen wi haffue det først tilkiendegiffuet for B eller den, som er vdi theris Stedt, huis wi findes her udi forsømmelig, da schall enbuer som vdi saa maade findes, huert sinde giffue 4 Rxd. tilbrøde, och samme Penge adt vddielis naar wi schifte pendinge paa Raadhuset, dersom Domme ere at dømme oc wi icke findes paa Radhuset, da at både efter Recessen 40 Mk. o. s. v. Dette er underskrevet af 2 Borgemestere, 7 Raadmænd og endnu andre af de Raadmænd, som kom siden i Raadet.

2, Om Fredagen sad Raadet til Doms, og senere hen i 17de Aarhundrede er hver Fredag anført i Domprot. som Retsdag, enten Noget forefaldt eller ei.

3, 1625 d. 22. Decbr., neruerende B. och R. bleff endelig oc endrectelig sambtöcht imellem tbennem sielf indtordis, adt huo aff dennem, som icke søger Raadm.:Stuolle efter enbuer sin sted som tilbörligt er Sögnedage saavel som Söndagen vdi vor frue Kircke naar Prediken er, da schall di for huer gang som saa schier, adt nogen af dem er i Kircke och icke søger sin stol huos sin Medbröder, schall strax pantiis for en halff flett daler dersom de guodvilligen icke vbleger deris penghe til bröde, oc samme penghe schall forördnis till di Fattige. Worm. Morten Lime har skrevet under, at hvis han overtræder denne widtect, vil han erlægge dobbelt Bröde. De andre have blot tegnet deres Navn.

lydt ovennævnte Forordning af Frederik den 1ste (1516), da denne næppe nogensinde er traadt ganske i Kraft, i al Fald ikke i sin Helhed¹). En enkelt Gang har dog Raadet gjort en Undtagelse fra denne Regel, bevæget ved en eller anden særegen Omstændighed. Raadet beretter nemlig selv, i 1583²): At i Begyndelsen af den svenske Fejde (1563—70), da Riberby Kongl. May og Riget til Tjeneste skulde udgjøre (udrede) et Antal Krigsfolk, og samme Tid har B. og R. keiset og faaret Bertel Skrædder ind paa Bænken i Raadet og Ret hos dem. Deslige samme Tid udvalgt ham som den yngste Raadmand til en Formand, at fremføre og følge samme Krigsfolk, til Rigens Tjeneste. Efter at nu dette var den første Dag forløbet (aftalt) og besluttet, har han anden Dag for B. og R. igjen opsagt sit Lofte og Ed, og brugt allehaande Midler for igjen at blive fri for samme Tog, hvorfor Raadet blev forarsaget til at keise en anden i hans Sted, samme Krigsfolk at fremføre, og siden har saadan Ære og Værdighed ikke været ham tilbuddt.

Ligesom vi heraf se, at det kun var sjældent og undtagelsesviis, at en Haandværker kaldtes ind i Raadet og, som her, kun for at paabyrde ham et besværligt og farligt

1, Den forordner saaledes, at alle Golder og Laug, som Smedde, Skrædder, Skomager-Laug skulde ophæves og at enhver maatte nedsette sig i Boen mod en vis Afgift (1 rimt Gulden) og bruge hvad Næring, han vilde, hvilken Bestemmelse vistnok aldrig er bleven almindelig giældende. Se Forordningen under Bilag 8

2, I en Dom angaaende Uenighed mellem Raadet og Borgerne i Ribe, afsagt af Rigets Raadet i Riborg 1585, aftrykt i No Danske Magazin 2det B. Pag 276. Dette Aftryk stemmer med en Afskrift, jeg har, tagen af Pitlef Hansen (Bysfoged 1618—33) i alt Væsentligt; i Ortografien ere de derimod noget forskellige, ligeledes ere der nogle andre smaa Forskiel, navnlig i de 59 Navne, der følge til Slutning; men disse Uoverensstemmelser synes mig for ubetydelige til særskilt her at udhæves.

Hverv, som Ingen af de Andre havde Lyst til at paatage sig, saa se vi ogsaa, at det da (i Midten af 16de Aarh. og længere hen) paalaa den yngste af Raadmændene, at anføre de Krigsfolk, Byen skulde stille i Krigstilfælde. Denne Forpligtelse synes de længere hen at have unddraget sig, da der stedse, naar Talen var om at stille Krigsfolk, udnævntes og af Byen lønnedes en egen Anfører for disse (en Hopmand)¹). Han var desuden ofte fri for Skat og borgerlig Lyngde, men maatte udtrykkelig forpligte sig til, i fornødent Tilfælde, at føre de Folk, Byen stillede, i Feldten.

En af Raadmændene var sædvanlig Regnskabsfører, (Pengemester, Rentemester)²). Til ham indbetales alle Skatter, saavel ordentlige som overordentlige, Byskat³),

1, Anno 1612 Thend 25de Septbr. paa Riber Raadhus blev Borg, och Raad paa Riber Raadhus forligte med Peter van Appel, Hopmanden, att hand skall biffue til Løn om Moneden fraa S. Michelsdag nest Kommendis Utt angaa 5 D. i Mk. saalenge som hand bliffuer udi Tienesten, och schal hand selff bethaale Husleie.

Anno 1614 d. 12te Decbr. neruerendis Borg, och Raad saa och de 24 mend, Som thette aar tilforordnit vaar, Loffuedt och tillsagde Hans Andersens, salig Anders Lodichsens Søn forhemeldte Borg. og Raad paa Bøens Weigne hans trouff och willige Dieniste for en Stadzhopmant att tiene Bøen. Och schall hand biffue till Besoldning Aff Bøen om Moneden 6 flete Daler huer Daler til 32 s. lübsch. Och schall hans Monedzpending angaa fraa den 1ste Jan. 1615 och siden fremb til den 1ste Jan. 1616, och der som saa schiede, Huilket Gud forbode, att der nogit paakomb att forskreffne Hans Andersens skulle bruges widere her fra Bøen paa Bøens Weigne, da schall hans Monedz Gold forbedris som dat sig her, Och des emedeler tidt schall forskreffne H. A. och sin Moder sambt det gandtliche Hus were fri for ald Skat og borgerlig Lyngge. Denne Kontrakt fornvedes 19, Decbr. 1615 for et Aar saaledes, at han fik 80 D. om Aaret, ellers ganste samme Udtræk.

2, En enkelt Raadmand er, ogsaa efter at være blevet Borgemester, vedblevet at være Regnskabsfører, f. Ex. Anders Svane efter 1640.

3, f. Ex. 1623 9de Februar Opborne af Jakob Tønnsen oc Olluff Nielsen aff første Fierning, Som er den Skatt Som bleff lagt for Jull 1622 af Borgemester, Raad och 24 Mend 219 Rdlr, i enh. Mk. Hele Skattens indkomne Beløb var 830 Rdlr,

Kongeskatt¹), Bøstenpenge²) (Skatten til Bøsteskytterens og til „Bodzmænds“ Hold), Unionsskatt³), til Postbuddes Lønning⁴), Prindsessstyr (Frofensskatt)⁵), videre Skatter, som ved overordentlige Lejligheder paalignedes til Byens Fornødenheder.⁶). Disse bleve opkrævede af 8 Borgere, to i hver af Byens Fjerdinger, og som nøde derfor nogen Let-

-
- 1, Ex. Opbøring paa Konges Skatt som var paabuden efter Konge Maie: stads Mandatt att udlege Till Morttenni 1624 den 4de Nou. opborenen aff N. N. aff første Fierning o. s. w. 770 Daler var bele det Indkomne.
 - 2, 1625 den siidste Halipart af Byens Bøsteskendinge paa 50 Personer met di tuo schilling danske miere til Luostpenge for huer Person, ind den forrige Kongebreff omformeldte 9 s. om Dagen osv. 1576 Opborn aff Michel schreder, Skatmester v santi hand, som wor then dobbelt Skatt till 30 Bodzmenn o. s. v.
 - 3, Den var til Troppernes Underhold, kaldtes ogsaa Defension:Skatt, udgjorde aarlig 2080 Endende Rird. (hele Dalere) og 24 Rd. Guenschatt (en Rird. til 96 s.) Den erlagtes hver Kvartal og benævnes derfor i Regnskaberne efter Warstiden Fastelavnsskatt, Martini Skatt osv., se Program 1834 Bilag 4, og for 36 Pag 4 Anm. 4.
 - 4, Denne betaltes til Slotskriveren. paa Koldinghus og erlagdes kun enkelte Gange, se Program 1834 Bil. 3.
 - 5, 1589 opboren 20 Mai af the Dannequinder, som the vdgaffue thill then frofens Skatt, som the bleffue lagdt och tareret for paa Ripe Raadhus efter Kong. May. Breff oc Befalling. Som er aff Marine Svanings XII Daler (Enke efter Hans Svaning kongl. Historiograf død her 1585) Marine Peder Hegelunds X D. (Enke efter Borgemeist. Peder H. død 1584) og Marine Mester Jens Cancellers XVIII Daler. Flere end disse 3 Damer nævnes ikke i Regnskabet. Der hedder det videre om samme Skatt: Item opboren af Borgem. Jens Andersen, som hand fik met sig v den Skatt han førde till Kjøbenhavn till Frøikenens Brudskatt och bleffue Skutt (Kasserede) paa Kenteriet XX onde Daler oc gaff hannem XV guode Daler vliedet, widre opborn XXXV Kassenobel till Frøikenens Brudskatt huer for XV mark. Giffuen B. Jens A. till den ijM (1500) Dalers Brudskatt i Guld og Daller osv. I ethalvt Tusind var elers stærkt for en enkelt Bn.
 - 6, Saaledes efter Krigen 1629 d. 29. Septbr. Paa Riber Raadhus vdaff B. och N. och di 24 Mendt bleff samtykt att den efterskrefne Skatt, som nu er lagt till Byens Wdgift och andere Lønge, baade til Bøgning och andre Beschweringer, som Byen paaligger och er vdi Giæld kommen vdi denne forledne bedrøffuelige Krigs: Tilstand, som shall opkressues otte dobelt osv., se Progr. 1834 Bilag 35.

telse i Afgift¹). Han udbetalte disse igjen enten til kongelige Bud,²) der vare sendte efter dem, eller til Slots-skriveren paa Niberhuus³), eller sendte dem vel og ved en Leilighed til Kjøbenhavn⁴). Videre oppebar han Lejen af Byens Enge⁵), Kjør⁶) og Marker⁷), Afgift af dem,

1, desligest bleff samtpakt att di som kreffue Schatt shall være tu Aar fri for wacht och for Bwarbeid itt Aar omkring (Skatteprotokol 1627) De 4 Fierdinger kaldtes: første Fierding, S. Hans F., S. Clemens F. og sidste Fierding.

2, 1623 13. Decbr. daa andtuorde ieg Konge:Maiestedts Buod vedt Naffa Morik Moriken halffpartenn af Byens byschötter Pendinge osv. Samtid antuorde ieg hannom en Pong till forne pendinge for 4 B. Samtid foræret hannem till driche pending 2 Aar. Undertiden faaer Buddet endnu en Extra:Dusør f. E. en anden Gang: och foræret Kong. May. Candseli Bud i Rosenobbel, som B. och N. haaffe sielff bevilget hannem for hand drog første gaug forgeffuis efter samme Penge och matte strax hid tilbage igjen, noch till Drichepenge i Rd.

3, Anno 1626 andtuorde ieg Peder Sørrensen schriffuer paa Niberhuß den Congestat, som bleff paalagt af uor fiere herr oc prindtz osv.

4, 1626 Samdag gaff ieg Lars Hansen paa Slotten 3 Daler som hand haaffe udgiffuen paa Byens Begne for di Soldater Penge han førte medt sig herfra oc till Nøborg oc for samme Pendinge videre at fremsende.

5, Af disse nævnes i 16, og 17 Aarb. som Byens i Regnskaberne: Stuor Kuobro, Fjeld Duobro, Hoe:Eng (ogsaa Tuodis Eng i det 16. Aarb) Soes Eng, Siegholm, Storm:Kloch:Eng, Tor:Eng paa Hollum, Tor:Eng paa Øster Maade, Snebeltong, Kor:Kapel:Eng (1621^o og følg.), 1590 hedder det: Aff hellig Kaarst Kapel sted til en bleggaard 3 Daler. Ogsaa nævnes en Mængde saakaldte Hus:Enge, som benævnes efter Huset, de laa ved, men ikke hørte til: f. Ex. aff Jørgen Hansen aff Marz Kochs Hus:Eng paa Meldam 9 Mk. for en Aars Afgrøde, aff N N. af Sep Hundemarchs Huseng ved sti Elemendh kirkegaard. De nævnes især ved ny Jord, Fiske:Gade, Badstugade, Cortebrødregade og paa Meldam. I Regnskaberne fra 16de Aarb. nævnes de fleste. De bleve undertiden solgte til Husenes Ejere, f. Ex. 1623 Opb. aff Gregers Hansen paa ny Jord for en Eng, han købte af B. och N. til sit Hus i Fiskegade, som kaldes Johan Kisenhaffns Hus:Eng 20 Daler. Huitenberg og Quinholm i Regnskaberne længere hen i Aarhundredet f. Ex. 1653.

6, Nørkiær, Sønderkiær, Tuedelkiær, nævnes i Regnsk. for 1561, 89 og 90.

7, Vester Jernkiær (Jankar) Mark, Lille Jernkiær, Ny Markhe, Siebien Toft (Seigbierg Toft senere), Morten Kochs Mark, Graff Sogns Mark St. Jørgens March vdi Graff Sogn, senere Gravslund Mark. Om dette Sogn, hvis Indbyggere flyttedes ind i Byen 1547, og hvoraf Gaden

der toge Borgerſkab (Borgſchabſpenge)¹⁾ og adſkillige andre Indtægter²⁾. Han udbetalte igjen deraf, hvad der ſkulde udredes af Byens Kaſſe til Bygninger, Beje og Broer, Boldværk og Byens øvrige Udgifter, dels direkte, men iſær til Ræmnerne³⁾, ſom beſørgede det Nødvendige ved de fleſte Bygninger og Iſtandsſættelſer, og han aflagde Regnſkab for B. og Raad aarligen, i det 16. Aarhundrede Pederſdag, eller en Dag før eller efter denne, ſenere om trent i Midten af December⁴⁾, og fik et lille Honorar.

At Raadet udnævnte ſnart En, ſnart Flere af ſin Midte til at føre Tilſyn med Vinhandelen, Udsalgsstederne

Gravſgade, „ved Gravene“ har Navn, ſe Prof. Thorup's Prog. for 1839 Pag. 45 og følg.) Blerbjerg vedt Sønderport (1590) det Jord Hans Blegmand bleger paa ved hierum Spong, den Jord de Øſter-Beds ſted Mend lægger Mog paa oſo. Ingeborgs Mark og Teglgård's Mark. i de ſenere Regnſkaber.

- 1, Denne Afgift til Bøen var 2 enhalv Rd. eller 3 euh. D. i Mk., ſ. Ex. 1623 Opborn af Ebreſten Jensen Opboe ſom tiende huos Mogens Graffue hanns Borgſchab till Bøen iij Rr. er vdi ſlette pendinge iijj Dal. item aff Hans Frederichien født vdi Olden-Suortt vdi Ederſted oſo. I det Aar tog ikke mindre end 23 Borgerſkab; alle nævnes, paa 2 nær, udtrøffeligen ſom fødte udenbøes. Maaske Indenbøes ikke betalte denne Afgift.
- 2, Nogle af diſſe, ſom Stadepenge ved Markeder, Leje af Bøens Skrang, alle Havnepenge, Pramleje, Weierypenge oppebares af vedkommende Ræmnerne (ſe Prog. 1842 Pag. 12 og følg.)
- 3, ſ. Ex. 1623 den Aar paa adſkillige Tider haſſuer ieg antuordet Lauert Jørgenſen paa Bøenns vegene till hielper till Bøenns Bogning, Som hand vdi gienn haſſuer vdgiffuet, ſom hand ſhall videre giere Regnſchab for efter B. och R. beſalning 750 Dal. huer Daller til 32 lg.
- 4, Se Dronning Chriſtines Dom 1514, hvor St. Petri ad Cathedram nævnes ſom den Dag, Regnſkab ſkal aflægges, det er d. 22. Febr. Ex. 1592 21. Febr. Giorde Peder Spandet klart Regnſkab medt B. och R. och 24 mendt ſom tilſtede vaare, paa Ribe-Raadhuſ. Anno 1623 d. 18. Decbr. da giorde ieg Knud Lambertſen Regnſkab paa Riber Raadhuſ for borge-meſter Raad oc Fiire oc Toſſue Mend, ſom den Dag tilſtede wor, for huiſ ieg paa Riber Bøes vegenn haſſuer opborn och deſligeste vdi gienn haſſuer vdgiffuen, daa bleff Riber By mig Endeligt Skuldige 306 Dall. oſo. Peder Sp. bleff bevillget 6 Dall. Knud Lamb. for min Bmage 15 Dall. for Papir ij Mk.

af Vin og sætte Vinpriserne, vil man se af det lille Skrift om Ribe Handel (Program 1842 Side 80, Anm. 1).

Om Magistratens Virksomhed i det Hele, dels som bestyrende Kollegium, dels som Overret, vil jeg komme til at tale længere hen¹). Om Holbergs og andre satiriske Skjelmers idelige Stiflerier paa Raadmænds Sovesygge og desl., ogsaa kunde være anvendelige paa vore gode ripensisse Senatorer paa de Tider, kan jeg ikke sige, og vil jeg ikke haabe. Vel have vi hørt lidt foran, at de stundom have fundet Anledning til at anspore hinanden til Jver og Nojagtighed. Og svage Spør af Lyst til at sidde blødt og bænkes mageligt; har jeg maaskee kunnet bemærke²). Jeg finder ingensinde, at der er funden Forsamlinger af Magistraten Sted paa noget andet Sted end Ribe Raadhus³):

Het turde det muligt ikke være et upassende Sted udførligere at omtale nogle Uenigheder, som fandt Sted i Løbet af det 16de Aarh. og maaske før, hvilke jeg nogle Gange have antydet, og som vare af saa alvorlig en Karakter, at de ikkun ved de øverste Auctoriteters Indskriden og Afgjørelse kunde bilægges. Først i Aarhundredet gif Uenighederne saavidt⁴); at begge Parter, formodentlig dog efter eget For-

1, Eller en anden Gang, hvis jeg oftere kommer til at behandle disse Gjenstande, da jeg denne Gang er for indskrænket baade af Tid og Rum til at kunne udtømme mine Materier.

2, 1589 giffuen Chresten Schreder efter B. og R. Befaling for Bændedøner handt spet og gjort ferdige til Raadsammeret i Dal. Giffuen 28. Nou. tho Quinder for the Bændé Døner at fylle paa Raadhus, efter B. och R. Befaling i Dl.; 1652 betalde ieg Peter Olufson for grøn Klede, Lerridt oc Arbeidsløn for en Bændedone til Raadhuset 7 Daler i R. 2 S.

3, Jeg anfører dette udtrykkelighen, fordi man af Just. Jacobsens Afhandling om Riisstadvæsen i 16de Aarh. (i Historisk Tidsskrift 5 B. 1 S. Pag. 124) ser, at andetsteds, navnlig i Helsingør, ogsaa er holdt Møder i private Huse, hos Bofogden, en af Borgemeisterne osv.

4, Det hidhørende Afskrift er aftrykt in extenso blandt Bilagene No. 7.

langende, indstævuede til Møde i Odense. Her lod nu Ribe Borg. og Raad samt Borgerne møde ved deres Repræsentanter, og Sagen paadømtes og afgjordes af Enkedronning Kirstine, til hvis Livgeding Riberhus og Lænet hørte, med et Raad bestaaende af Rigets Kantzler, Landsdommeren i Fyen, 4 Adelsmænd, 2 Borgemestere og en Raadmand i Odense. Man ser af Dommen, hvori dog Magistratens Fremstilling af Sagen synes fortrinligen at være fulgt, at Almuens Klager have gaaet ud paa, at Raadet ikke aflagde nøjagtig Regning for den aarlige Byffats Opkrævning og Anvendelse, samt for Indtægterne af Byens Ejendomme og deslige (Jordskyldt og Rente), videre klagede Borgerne over, at Raadet afbenyttede Byens Enge og Jorder, forlangte at Raadmændene skulde erlægge deres Andel af Byffatten, at aarligen 4 af dem skulde udtræde og Borgerne vælge 4 i deres Sted¹). Dommen finder²), at disse Klager mære ere fremfaldte ved Ukyndighed end af nogen trykkende Nødvendighed³), og for at tilveiebringe Endrægtighed mellem Dyrigheden og Borgerne⁴), bestemmer den, at der aarligen i Borgernes Paahør paa Peder Stoels Dag, skal aflægges Regnskab for de Penge, som

1, At der har været flere Klagepunkter end de anførte, ses af Udtrykket, som følger derefter: och andre flere sager the oss tha foregaffue. I Dommen ere Motiverne til Borgernes Klager i det hele ikke anførte. Det hedder kun: att the hafde skyldinge till forscreffne B. och R. om thesse forneffnade alle sager oc artickele oc mentbe ther wor icke skedt skiel ther wdimere her til dags oc berette de forne theres sager oc kæremaal alle oc huer serdeles osv.

2, tha efter tiltale, giensuar oc beuifning fandtes thet osv.

3, Sodanne Handlinger oc Kæremaal ware optagne mere wdaf wanckundighed end aff noedt3 trang.

4, och the herefter thes ydermere skulle leffue medt huerandre medt fred3 sammelighed oc godt endtract.

ere optagne og udgivne til Byskat, ligeledes for Byens øvrige Indtægter, hvoriblandt Sagefald nævnes¹), samt hvortil disse indkomne Penge ere anvendte. Ogsaa skal Overskuddet lægges i god Forvaring, og B. og R. have en Røgle og to Mænd af Almuen en anden Røgle hertil, derimod skal B. og R. fremdeles efter denne Dag nyde og beholde de Byens Agre og Enge, som de hidtil have havt, ikke erlægge Byskat²), og ene have Ret til at udvælge Raadmænd. Ligeledes skal, som det alt til den Tid har været Skik, 24 Mænd af Almuen være tilstede paa Raadhuset, naar Skatten lignes³), og otte Mænd af Almuen tilsiges til at opkræve (optage) Skatten og gjøre Regnskab. Disse Bestemmelser skulle følges af B. og R. samt af Almuen, med mindre de siden ønske andre Rettigheder eller Stadfæstelse paa nærværende Bestemmelser af Kong Christian selv⁴). Dette sidste skete, og 1517 udstedte denne en fuldkommen Befræstelse herpaa. Længere hen i Aarhundredet reiste der sig atter stor Splid imellem B. og R. paa den ene, og Almuen paa den anden Side, hvilken afgjordes ved en Rigsraads-Dom affagt i Viborg 1583. Da denne forhen er aftrykt⁵), vil jeg blot forteligen og uden

1, thealige skall almøgen haffue rede oc regenscaff samme dag oppaa Byens iordskoldt oc rentte oc oppaa Byens sagefaldt som imellem aar oc dag wdtgiffuis.

2, oc skulle forne B. oc R. icke giffue wdt aarlig Bykatt nogen Del men nrde theris frihedt ther om hercfftet som the bertil giortt haffuer.

3, oc ther paa almøgens bedste rammes oc wides.

4, Thii weld wii att thette alt som nu er samtsætt oc her wdi rørdt skall saa bliffue oc holdes aff forne wore Borg. oc raadt oc menige almøge i wor Kjøpstedt Nibæ i alle made inntill so lenge, eller om saa skeer, at then herefter weld haffue nogen anden preuilegie oc stadfæstelse aff hogborne første Her Christian ic wor kæreste Søn.

5, i Ny danske Magazin 2 D. Side 276 til 285, en i det Bæsentlige lige. Indende Afskrift findes i en ostere før omtalt Samling af gamle Love, Domme, Kongebreve osv. sammenkrevet (fra 1618) af daværende Byfoged Detlef Hansen.

Anførsler af dens egne Ord, give et Udtog deraf: Raadet paastaer, at hele Alarmen kun skriver sig fra den ovennævnte Bertel Skrædder, som det havde udnævnt til Raadmand og Anfører for de Folk, de skulle stille i Krigen mod Sverrig, men som havde frasagt sig denne Post, og som de siden ikke havde villet vælge til Raadmand. Han havde nu, af Had til Raadet, ophidset Almuen, under Skin af at forsvare og gjenvinde Byens Rettigheder, og ved Forsamlinger i Kirker, Huse og andre Steder formaet et stort Antal Borgere til først at overlevere deres Klagemaal paa Raadstuen i Lænsmandens Nærværelse, og dernæst at indgive en formelig Klage mod Raadet til Kongen og Rigsraadet. Klagepunkterne ere omtrent og tildels de samme, som de ovenanførte. At Raadet tilegnede sig Indkomster, hvortil de ikke vare berettigede, nemlig det Halve af det, der betaltes for Borgerstab (Bylag), og de 2 Mk., som efter Ribe Stadsret skulde betales af ethvert Skib med Sættebund der byggedes i Byen¹); videre at B. og R. ikke tog Del i Byens Arbejde; fremdeles at de brugte Byens Mark og Enge, som kunde beløbe sig til en stor Sum om Aaret, at de tilegne sig Betaling for Brug af Byens Segl, Secret, og dernæst at de tiltage sig Indtægten af „Aalsætte“ i Ribe Byes Na, og endeligen, at den Afgift, som gaaer af Udary²), og som tilhører Byen, ikke føres den til Indtægt. Herpaa svarer Raadet, at de først nævnte Indtægter har Raadet Hævd paa fra Arrilds Tid; videre at de deltagte i Konge-Egte og Lynge, i Digers og Dammes (Dæmninger, ogsaa ophøjede Beje) og Byens Bygning

¹, En Del af de gamle Skibe havde ingen fast Bund i Midten l. c. 280. Anm. a.

², Arv, som gaar ud af Byen til andre indenrigs Steder eller til udlandet.

gers Arbejde, at det blot er noget smaat Arbejde, som Enggrofter, Portvagt, Markedsvagt og slikt, hvor for de har holdt sig fritagne, ligesom deres Formænd fra Arrilds Tid; fremdeles at de ingen andre Marker og Enge bruge, end saadanne, som Borg. og Raad altid har havt efter Gordebogs Lydelse og Kongelige Domme. Ligeledes har B. og R. af gammel Brug og Sædvane erholdt en Afgift for Sobreve, Egtebreve¹⁾, andre Bidnesbyrds Breve og for saadanne Breve, som forlanges til Kundskab og Bidnesbyrd²⁾ af Fremmede eller Indfødte, for dem at „dicte, corrigiere oc afferdige“; men for „Passbort“, Bidnebreve (Tyge-Brev) og andre Dokumenter, som udstedes paa Byens Vegne og til dens Larv, tages ingen Betaling. Med „Nalsætte“ har det fra gammel Tid været Skik, at Lænsmanden har benyttet den første (fra Havet af), Borgemesterne den anden, med nogle „aaltienne“³⁾ i Byens Gluse paa Dammen, Raadmændene den 3die „udi Naerne“ med nogle „Tiene“ imellem Ribe Mark og Harreby Mark, og dernæst er det den menige Mand uforment⁴⁾, at fiske og sætte indtil Seem Kirke og Hestholm. Endelig hvad Udvarven angik, saa var Afgiften af den Udvarv, som blev i Riget, indbetalt i Byens Kasse og anført i dens Regnskab, hvilket en Del af Klagerne selv ofte havde været Bidne til. Raadet tilføjede ydermere, at da Borgerne have forbundet sig indbyrdes skriftlig (med Bressue och Segel), mente de, at deres Færd burde ansees som Sam-

1, Et Skudsmaal udstedt af B. oc R. om en Persons Forældre, ægte Fødsel og Opsørel heri Byen.

2, Detlef Hansens Afskrift har „windesfar.“

3, Saaledes D. S. J. D. M. staar „Nalotinner“, Justitsr. Jacobsen anførte Sted kalder det Nalotønder.

4, uforuidt D. S. J. D. M. staar „forwidt“, der maa være en Trykfeil, som ogsaa Anmærkningen viser, der forklarer det ved unværweten.

menrottelse og Oprør, (Opbreiſning og Sammelning), og straffes ſom ſaadan efter den almindelige Stadsret. Rigsraadet dommer, at alle „Trringer“ ſkulle ophøre, og nu herſke Venſkab og Enighed mellem de ſtridende Parter, at B. og R. ſkal beholde de Rettigheder og Indtægter, ſom Dronning Kiſtine og andre Kongebreve tilhjemler dem, at Borgerne ſkulle være horige og lydige, og hvis de mene at have Grund til at klage over Raadet, ſkulle de henvende ſig med deres Klager til Lænsmanden, ſom da var forpligtet til at hjælpe dem til Rette, og ikke opvække nogen „Sammelning“ eller Oprør mod B. og R. under Livs og Gods Fortabelſe. B. og R. derimod ſkal være forpligtede, at holde Borgerne ved deres gamle Privelegier og Friheder, og have alvorligt Indſeende med at Ingen beſtattes over Evne og Formue, men at alt gaaer friſteligen og ligeligen til“ o.ſ.v.¹⁾

Af diſſe Domme ſe vi ogsaa, hvori Magiſtratens Indtægter, eller dog vel kun nogle af dem, har beſtaaet, Sægefald, det Halve af Borgerſkabs Pengene, Afgift af ny Skibe, for Udfærdigelsen af viſſe Dokumenter o. ſ. v. Fremdeles forſkjellige Slags Bøder²⁾, f. Ex. ſaadanne, hvori de idømte hinanden, og ſom de havde forpligtet ſig til indbyrdes. En viſ Dag deltes alle ſaaledes indkomne Penge mellem dem paa Raadhuſet (den Dag vi ſchifte Pendinge os imellem). Deres betydeligſte Indtægter have vel været de Jorder, iſær Enge, ſom laa til Embederne; de vigtigſte af Byens Enge og Marker er det ogsaa, ſom ofteſt, Borgemeſtere eller Raadmænd, der have lejet³⁾. Gjorde de

1, Man ſer, at ogsaa her Raadets Fremſtilling af Stridspunkterne iſær er blevet taget til Følge.

2, om Leiermaalsbøder hedder det 1617, at det Halve ſkal falde til B. og R. det Halve til Byen.

3, ſe det første det bedste af Regnskaberne i Perioden.

Rejser i Byens Anliggender, hvilket ikke skete sjældent, fik de naturligvis deres Omkostninger godtgjorte (Kost, tering, Vognleje)¹). Til Raadets Emolumenter kan maaske regnes en vis Forkøbs-Ret, det forbeholdt sig undertiden²).

De 24 Mænd. Af flere Steder i det Foregaaende vil man have set, at Magistraten ofte, og i Byens almindelige Anliggender altid, lod Borgerne eller et Udvalg af dem tilfalde, og de affattede Bestemmelser udstede, saavel i disse, som i dens eget Navn³). Disse Borgere benævnes undertiden „mienige Almofue“, „meenige Borgere“, men sædvanligst „24 Mendt“. Her er nu Spørgsmaalet, om de udgjorde et bestemt Kollegium, en fast afsluttet Forsamling, som f. Ex. de 32 Mænd senere i Kjøbenhavn, eller som en Under-Afdeling af Byens lovgivende og administrerende Magt, altsaa som Borgerrepræsentanterne nu, og deslige; eller det var forskjellige, snart disse, snart hine, som, enten af eget Lykke, eller tilsagte af Raadet, indfandt sig for Formens Skyld, ved Forhandlingerne, paa hvilken de ingen videre Indflydelse havde⁴).

Naar man sammenligner de forskjellige Maader, hvorpaa disse 24 Mænd omtales, og de forskjellige Udtryk, hvormed

1, For efter min Sædvane at levere et Exempel, som jeg ogsaa her kan finde i det første Regnskab, jeg støder paa: „Anno 1623 d: 10. Decbr. daa gaff ieg borgemester Morten Lime, for hvis hand haaffde vdgiffuen medt vognleje oc fortering paa den Reise hand gjorde till Kjøbenhaffuen frem oc tilbage oc diebligeste paa den Reise till Horsens om nogen Trete, di haaffde vdi mod hinanden. Effter hans uedlagte Registers Indelse skæffe vis tilbøbe beregnet udi en Summa 76 Daler 2 Mk. 8 S.

2, Se i Program 1842 Pag. 38 et Tilfælde fra 1537.

3, 1596. Borg. och Raad medt menige Borgere oc Almofue, som thilskede var.

4, Til denne Mening har min Ven Justitzr. Jacobsen heldet, da han intet andet Sted har fundet Spor til et slikt Kollegium, og han har opfordret mig til at godtgjøre dets Existence her, da det hidtil har været ganske ubekjendt.

de benævnes, saa vil man finde det aldeles klart, at de har udgjort en bestemt Forsamling, som har deltaget i alle eller de fleste administrative Forhandlinger, og udgjorde det sidste Led i Bestyrelsens Kæde her i Byen. Naar, hvilket som oftest er Tilfælde, Borgemeisterne og Raadmændene navnlig anføres, da skeer dette ogsaa ved de 24 Mænd, saa at Formen er saaledes: Udaff (Navne) Borgemeistere, (Navne) Raadmænd, (Navne) 24 Mænd og Borgere blev bevilget og samtykt. Da de høist sjældent vare alle fuldtallige tilstede, saa findes i denne 3die Klasse næsten altid færre end 24 Navne, ofte kun 11 a 12, saa at det, at de desuagtet kaldes 24 Mænd, ikke kan betyde Andet, end at de horte til et Kollegium, der benævnedes saaledes¹). Dette bliver end mere klart, naar man ser Udtryk som: Af Borg., Raadmænd og 24 Mænd, saa mange som tilstede vare; videre naar de efter Navnens Anførelse kaldes „Borgere og 24 Mænd“ „the 24 Mænd, som tilstede vare“; „som ere udaff the 24 Borgere“, „i Borgere her sammesteds oc 24 Mændt theres Nævnerelse“, „Af disse efterschreffne af di 24 Mænd osv²). Ogsaa bleve undertiden enkelte af dem brugte til visse bestemte Hverv, saaledes skulde 2 af de 24 være tilstede ved en Saltstudes Ankomst og „sætte“ Saltet,³) snart en, snart to til i Forbindelse med 1 a 2

1, Jeg vil udskrive et Sted med alle Navne for bedre at opløse det Sagte: 1599 thend 11. Mai paa Ribe Raadhus udaff Ib Thornom, Kield Jørgensen Borgemeistere, Ebbe Moensen, Thomas Jørgensen, Niels Poulsen, Jens Lausen, Niels Gribbeck och Bertel Struck Raadmændt Thomas Bonum, Anders Andersen Lundt, Peder Norrhensen Gram, Måh Hjort, Peder Christensen, Peder Nielsen Skontager, Jørgen Laurisen Askoff, Jacob Bager, Lambert Knudsen, Peder Knudsen, Christen Kieldsen, Christen Breme och Christen Bundtmager, the 24 Mændt och Borgere, som tilstede waar bleff bevilget och samtykt.

2, Disse Udtryk ere alle tagne af Raadstubsøgerne og fra Aarene 1597 og 98.

3, Se Progr. 1842 Pag 38 Anm. 4 at ingen maa kjøbe Salt eller mærke

Raadmænd at sætte Vinpriserne, hvilket ogsaa viser dem som et bestemt Kollegium.¹⁾ Naar Dagens Meje og Byens Tynge havde udmattet den velvise Magistrat og gjort Halsen tør paa den, saa at den kunde trænge til at styrkes og lædskes, da har den ikke udelukket sine simplere Medarbejdere i Befordringen af Byens Bedste fra denne Hjertestyrkning, men ladet Deltagerne i Dagens Arbejde ogsaa være Deltagere i Bederkvægelsen. Dette var navnlig Tilfælde den Dag, Regnskabet blev aflagt og Skatten blev lignet ved Juletid²⁾. Længere hen i det 17de Aarhundrede, altsaa lidt udenfor eller mod Enden af min Periode, nævnes de i Raadstubogen udtrykkeligen som et sluttet Korps, der paa Raadstuen kompletteredes, naar de, hvad Pesten dengang (1659) havde bevirket, ikke længere vare fuldtallige³⁾. Allerede i den foromtalte Dom mellem Raadet og Borgerne og den Regulering af Byens Forfatning, som fandt Sted 1514 ved Enkedronning Kirstine, omtales de; Raadet

ingen Tønde i en Skude førend thet bliffuer sat aff the thoe mendt wd: aff 24 Mend. som bliffuer tilsagt, ochhvem som her imodt giøre skall haaffue forbrøtt til B. och R. och 24 mendt 10 Mk. danske strax at udgiffue.“ At Bøderne her udtrykkeligen siges at tilfalde dem, tilligemed B. och R. beviser ogsaa at de udgjorde en egen Afdeling af Byens Regiering.

1, Progr. 1842 Anmærkning 1.

2, then 5. Jan. (1590) andtuorde jeg tamesø doed stadbud Epbter B. og R. befaling 9 Mk. 6 B. som Barthell Skreder skulle haaffue for Øll som bleff drucket, da 24 mendt var huos paa Raadhus. 1622 11 Jan daa andtuorde jeg Christen Skaaede Till tuo Tønder dannst Øll 7 Daller, som bleff drucken paa Raadhus af B. och R. och 24 Mendt som bleff hendt osv. Dannst skal maaske være Danskiger Øl, som var meget berømt. Maaske er det dog dansk, i Modsætning til Hamborger og andet fremmed Øl.

3, 1659 d. 1. Septbr. vdi Borg Carsten Tønnesen, Bagge Baggesen oc Jørgen Hansen Raadmendt theris Offueruereelse paa Riber Raadhus bleff de 24 Mendis Tal, vdi de Afvødes Sted foldestgiort oc findes nu som efterfølger. Heraf synes det ikke, at B. oc R., i alt fald ikke ene, har valgt dem. De alt værende 24 har vist i det mindste deltaget i Valget.

forpligtedes til at aflægge Regnskab for dem over Byens Indtægt og Udgift, samt at lade dem deltage i Skatteligningen. De synes allerede her at betragtes som en permanent Forsamling, da der udtrykkeligen siges, at to af dem (Borgernes Repræsentanter) skulle have en Røgle til Stadens Pengeskriu, hvilket ellers ikke vel kunde finde Sted. I Ribe Stadsret nævnes de derimod ikke, der siges tværtimod, at hvad Fogden og Raadet alene beslutter, skal staae ved Magt.

Af et Par Steder i Raadstubogen maa man slutte, at de ere valgte eller udnævnte aarligen¹⁾, rimeligviis af Magistraten, men vel næppe uden Medvirkning af de 24 selv²⁾. De have oftere forpligtet sig til at erlægge en, rigtignok hoist ubetydelig, Mulkt, naar de ikke til bestemt Tid indfandt sig paa Raadhuset, naar de vare tilfagte, og en lidt større, naar de rent udebleve³⁾. De bestode for en

1, Anno 1614 2. Decbr. neruerende B. oc R. oc 24 Mendt som thette aar tilforordnet vaar," og ligeledes med samme Ord 1615 19de Decbr.

2, Ligesom B. og R. ene valgte Raadmænd, kunne vel B. og R. og 24 M. vel ene have havt Ret til at vælge det sidste Slags Folk. Se isvrigt næst foregaaende Anmærkning.

3, 1597 thend 20 Nouember Wdaff N.N. Borgemestere N.N. Raadmend, N.N. Borgere bleff beuilget samtøkt oc wedttagedt, adt huem som icke kommer her till Raadhusedt till thend Klokkstett som thennom bliffuer tillfagtt, Tha skall the haffue forbrøtt huer gang 1 β . danske och huilken som er icke tilstede først Mandtall giøres och ere bortte vden forloff Tha skal then haffue forbrøtt huer gang 2 β danske, och Samme Brøde strax att vdtgiffue eller och saa strax panttis, desligeste bleff samtøkt, att huilken, Som findes modtuillig och ganger neder och will samme Brøde icke vdtgiffue, Tha skal hand huer gang haffue forbrødt 1 Mk. danske vndthagen hand kand louglig beuisse, att hans Skudtzmaal er giortt saa louglig och Rett som det sig bør. Overskriften er „24 mendts Forplicht att were tilstede wedt Klokkstett.“ Det er underskrevet Peder Lamberttsen fougidt og Anders Andersen Lund schriffuer, som er saa meget mærkelige, som disse ellers aldrig nævnes at have været tilstede ved slige Overenskomster. En lignende Forpligtelse lyder: 1600 thend 11 Juni wdaff

Del af Haandværkere, hvilke, som vi før have set, sædvanligen ikke kom i Raadet, dog var der ogsaa mange af de saakaldte højere Borgerklasser, mange Raadmænd har jeg først fundet blandt de 24 Mænd, ogsaa Udskillige, der senere ere blevne Byfogder¹).

Foruden i alle Regnskabsager tilfaldtes de i alle Sager, som angik Byens Ejendomme, deres Bortforpagtning osv.²), Anlæg og Udbedring af Beje³), alt Markvæsen⁴), videre

B., R. oc saa mange wdaff 24 mendt oc Borgere, som tillstede waare bleff beuilget och samtacht, att naar en huer Borger bliffuer tilsagt wdaff Byens tinere att komme till Raadhuset, och the tha icke komme, tha skall the therfor vdtgiffue 1 Mk. och thet strax adt vdtpanctis, vnderagen the ere icke hiemme vdi Byen eller vdi louglic Forfald.

- 1, Som Niels Lougskov i Midten, Regel Eskildsen i Slutningen af 16de. Lauritz Steffensen Skriver, og Detlef Hansen i Begyndelsen af d. 17de Aarb.
- 2, Dog foretog Magistraten Bortkastning af Teglgaarden, Byens Skrang osv., som oftest uden de 24, ligesaa ogsaa af Byens Jorder f. E. Anno 1616 d. 7de Mai wdaff B. R. daa leiet Max Simonsen Borger ibid. Byens sture Kolgaardt og Jordsmon Som di lærte aff Velb. Otto Christopher Rosenkrands och skall handt giffue der aff thil leie edt Aars tidt 10 Rd. at vdtgiffe Sti Petri Dag nestkom.
- 3, 1624 neruerendis B. oc Raad oc the 24 Mend, som thet Aar tilforordnede var, adt B. og R. skall bestille en Graffuer fraa Møgeltonder thill adt sette Satterne (Sadderne, Græstørn) paa Dammen fra den enne Ende oc thil then anden vnder en Eige, och huo som icke daa vil lade deris Damschifter ferdiche aff samme graffuer lige medt deris Nabuers och desligeste lade deris Damschifter folde och indsette lige vedt deris Nabuers och Andere deris som wstraffelig findes, daa skall Byen lade det giøre ferdig och igienn annamme Engen till Byen Aldt bruge saalenge til Byen bliffuer betaldt. Ligel. 1597: nerwerende B. och R. og 24 M. bleff osv. adt Byen skall lade giøre en Brøe offuer Raadmandt weile medt det allerførste.
- 4, 1599 Wdaff B. R. oc the 24 mendt oc Borgere som tillstede waare, bleff beuilget, samtacht och wedtaget, att alle och en huer Borger och Indbyggere her i Byen, som haaffuer Kær, Fæ och Guin, som skall holdes for biorde, the skall holde oc lade gaa theris Guin wdaff Byen for thend biorde, Som theris Kær oc Fæ vdganger Som gammel Sædvane haaffuer waarit och huilken som thette icke giøre, tha skulle the for huer Søffued huer gang haaffue forbrøtt 8 s strax att vdpanttis, och aldliguel made och løne hiorden och thet som the forsøme thennem derudi en

ny eller Indstærkelse af ældre Bestemmelser, Politivæsenet angaaende, om Kjøb og Salg paa Torvet og ved Skibbroen¹⁾, om at holde Byen og visse Dele af den rene²⁾, om Bagthold ved Markeder og til andre Tider³⁾; videre alle ny Udgifter til Kirkerne⁴⁾, Lønninger, Begunstigelser⁵⁾, Udnævnelse af „Hopmanden“ osv.⁶⁾. De Bøder, som

eller to gange og theris sin bliffuer Indtagen, iba skulle the tillthente, att the bliffue fraa tbennem thagen.

1, Se Program 1842 flere Steder.

2, 1597 vdaff B. N. och 24 Mendt osv. adt huilken en af Bognmendene som bleffue tillsagt att agge Skarn herudaff Bogen eller anditt paa Bogens wegne och band icke kommer och agger ther udt eller weigrer sig tha skall han iste gang haffue forbrøtt 24 B och strax om Aftenen at vspanntis, 2den Gang skal hand tages och settes i bød- deliet och forbrøtt 3 Mk., att vdgiffe førstend handkommer vdt. Saaogsaa spilder de Skarn eller lægger det andre end de paaviste Steder. Nu Jord, St. Hans Holm, Kobberue Bro, Sviegads Bro, ere især Steder, som man stræber at holde Skarn fra ved gjentagne Forbud. Om disse Steder se Prof. Thorups Ribes antiquar. Topographie. 1598 huem som hoffuer Guinstier och anden wrenlighedt wd offuer Naen skall samme nedtage inden otte Dage tha weeterne haffuer fuldmact at sla dem neder.

3, 1596 3die Septbr. Wdaff B. och N. bleff bevilgett och samtocht medt meenige Bergere och Almoffue, som tilstede waare, Att Een huer Borger altidt her effter skal tiltænke Att fremstikke goede frome folk wdi wacht huer markidt eller skall och/aa self fremkome, Att huem som icke fremsticker gott folk, som ther till icke duelige och forsichte ere, Tha skall thi strax ther for affpanntis en Mark danske. Ligeledes 1600 af B. N. og 24 Dealigeste bleff bevilget oa samtrekt, att ther skal Tho vdaff Borgerne gaa medt thennem (Bogterne) huer nat, paa thet att dersom nogen Gadebafer løber att gaden och ruger, rober oc skriger om Natte thid, tha skulle the thage fadt paa thennem och sette thennem vdi Fin- skubren osv. I 1611 vedtoges ligeledes, af B, N. og 24 paa Lænsman- dens Begiering. at der skulde holdes Vagt, da Keigen med Eoerrig var begyndt, ved Portene, 12 Mænd om Natten og 2 om Dagen, selv per- sonligen, eller gode tro Karle vabnede „enhuer en goed Degen paa hans Side och ett Fedderspiud eller helbord paa hans Orsell

4, 1596 d. 16 Juli B. och N. 24 bevilget 300 Daler til et gjærligt Epir paa det store Taarn og noget mere.

5, B. N. og de 24, som tilstede vare bevilgede 1597 Capellanerne til begge Kirker Kundelmissse Offer, men 1599 aslagde de det igjen; dog blev det atter tilstaaet d. 18. Jan. 1623, herom mere længere hen.

6, Se forau Side 13, Note 1.

Overtredere skulde erlægge, bestemtes undertiden i Drikke-
vare, som Raadet og de 24 Mænd gjorde sig tilgode med¹).
Ogsaa deltog de 24 Mænd i de gjentagne strenge Bestem-
melse mod dem, som stode til Restans med Skatter, efter
at være blevet krævet 3 Gange: de skulde sættes i „Fiu-
tebur“ paa deres egen Kost, til de betalte, og det kommer
an paa B. og R. om de herefter ville erkjende dem for
Borgere, eller ikke²). At sørge for, at umyndige Børn fik
vederhæftige Bærger, var et ikke uvigtigt Hverv, der ogsaa
paalaa Magistraten, og hvorved ligeledes de 24 Mænd
vare tilstede.

Byfogden. Han synes langt fra ikke at have den
Betydning i vor Periode, som der, som forhen er berettet,
tillægges ham efter Ribe Stadsret. Vi have set, at han
saagodt som aldrig nævntes i Bestemmelserne Politiet, Skat-
tevæsenet og i det Hele den indre Administration angaaen-
de. Han udnævntes, som det synes, af Ransmanden og

1, 1596 d. 10. Apr. paa Ribes Raadhus bleff vedtaget wdaff B. och R. saa och 24 Mendt som tilstede waare, wedt Raaffn oiv. thesligeste bleff och wedt thagedt her i dag att huer som haffuer Enge paa Øster Mae store och smaa, The skulle lade theris Endelse (Segn.) bliffue ferdig giortt om forne theris Enge, hoede om the store och om the smaa, och buem som findis forsamlig och icke lader forne theris Endelse ferdig giortt In den paa Esndag nu forstkommendis, Tha skall pantis fraa en huer, som ther met befindis en godt tænde tho stillugs Øll, och then strax att wdr-pantis, och thet saa her paa Ribes Raadhus wdaff B. och R. och 24 mendt att wdrickis, thet skal were for huer store Eng och huer smaa Eng.

2, 1603 7 Juui Wdaff B. och R. och 24 mendt bleff samtøct och wedta- get, adt huilken som sidder moetuilligen och will icke vdtgiffue sin Skatt naar hand bliffuer kreffuit thre gange, Tha skall handt thagis och ind- settis wdi Finckeburen indtill saa lenge hand betaller och vdtlegger ihet och siden adt stande B. och R. huadt heller the wille haffue hannem till Borger eller icke, och skall hand sidde paa hand egen Kost.

Magistraten¹), eller vel oftest af den fidsste, men med den forstes Samtykke, og stadfæstedes af denne. For disse aflagde han ogsaa sin Dommer Ed. Som Dommer og Leder af hele Retsvæsenet her, maatte han vel besidde nogen Retskyndighed, men hvad vi nu vilde kalde studerede, vare vist kun faa, eller snarere slet ingen af Byfogderne i denne Periode. Vi have strax her foran set, at 4 i det mindste vare Borgere her i Byen, da de vare af de 24 Mænd, og flere af dem, navnlig Niels Logskov, Niels Poulsen og Detlef Hansen bleve siden Raadmænd, hvorved de dog vedbleve at fungere som Byfogder. For de bleve Byfogder finder jeg, at de ofte have mødt for Tinge og i Retten i Andres Anliggender, altsaa været et Slags Procuratorer. Detlef Hansen benævnedes da altid Guldsmed. Og det er mærkeligt, at blandt dem, der saaledes mødte for Andre, findes paafaldende ofte Guldsmede²). En Byfoged længere hen i Aarhundredet omtales i et Tingvidne 1611 i en af Hereproceserne med de Ord, „en Kræmers Dreng eller Svend Peder Pedersen Hjerting, som nu er gjort til Byfoged i Ribe³)“. Byfogden havde en, men kun

1, Detlef Hansen har i sin oftere anførte Samling antegnet: Vdi Jesu Naue Den 29. December bleff ieg kendt till Byfogett paa Riber Raadhuus Aff velbordig Herre Albert Skeel, samtlig woris fiere Byes Offrigghedt Bellagte mend Kiold Jørgensen och Martin Lime, Borigmestere Olluff Koedt, Hans Hegelundt, Mogens Graffue, Baldtfer Knudsen, Søffren Andersen och Bage Pedersen Raadmend och den same Tid strax matte Suerge Min Dommer Jedten; (herefter de den Tid sadvanlige gudelige Onsker og Paakaldelser) Domini 1618 Dettloff Hanssen, Egene Handt.

2, Guldsmedde og Juvelerere (Jubilirer) omtales ofte i disse ældre Tider, og synes at have været meget ansete Folk og hørt til demere Velhavende, og saadanne var det især, som gik i Retten for andre, før egentlige Procuratorer opkom.

3, Hans Kone, Anna Ebbis, Datter af en Tolder i Ribe, først giwt med en Borger Ebbe Jensen i Ribe, var bleven udlagt som Troldkvinde af Maren Splids og Krøbel Anne; hun anklagedes især af en Mand i Fardrup, for

ubetydelig, fast Løn af Byens Kasse, i det 16de Aarhundrede nok 16 Daler, i det 17de 54 Daler¹⁾).

For Bytinget indstevnedes først alle Sager, førtes Bidner, osv.; men disse kunde derpaa indankes til Raadstureten for Magistraten, hvor ogsaa stundom Lænsmanden tog Sæde. I denne Ret havde Bysfogden ikke Sæde, mødte han i den, saa var det som Part, for, som det hedder, at være sin Dom bestandig, og at forsvare den. Denne Ret stadfæstede enten Bysfogdens Dom „eller viste den ned til Tinge igjen,“ eller kjendte Bidnerne for døde og magtesløs at være, underkjendte Dommene osv. Vi ville anføre nogle Exempler herpaa, for at vise Formen i denne Periode. Vi efterschreffne N. N. Borgm. vdi Ripæ och N. N. Raadmendt her samstedts, kiendes och giøre witterligt, Att Aar efter Gudtsbiurd 1605 Fredagen efter Santi Bartholomei Apostoli Dag, som er den 25de Augusti, war schicket for os Paa Riber Raadhus Erlig och velforstandig Mandt Bertel Struck, Raadmandt her sammestedts och hagde ladet vdi Rette kalde E. og velforstandige Mand Laurik Steffensen skriffuer Bysfogedt her vdi Ripæ²⁾ for en Dom, han til Riper Gjesteting haver dømt imellem hannem paa den ene

at have forarsaget en stor Flod her, hvorved hans Svoger var druknet ved Ribe. Hun skulde arresteres især ved Lænsmandens og Slotskrivernes Bestræbelser, men flygtede til Kiøbenhavn, hvor hun fik et Bestiermelses Brev, med dette kom hun tilbage, frikendtes ved 15 Nævningers Ed, som stadfæstedes paa Raadhuset, saa at hun slap fri.

1, f. Ex. 1576. Under Overskriften: „Huis pendinge ieg haffuer giffuet prestet oc andre Byens tienere deres Winterløn; then 12. Apr. giffuet Niels Pouelsen VIII Dal. (han var Bysfoged i de Aar) 1590, giffuet Reg. Ellisen Bysfogit 9de Oct. hanns Sommerløn til Michelsdag VIII Dal. 1624 d. 18. Oct. gaff ieg Detlef Handsen Bysfogett hanns bielle Aars Løn, Som hand schall haffue Aff Byenn Om Micheli 1624. 36 Rird men Slette Pendinge 54 Daller.

2, Herfra anfører ieg de øvrige Uddrag med forandret Retkrivning, men ellers ordret, dog forkortet.

Side, og Clemens Oluffson Borger i Horsens hans Fuldmægtige Jep Borig i Undaften¹⁾ paa den anden Side, samme Dom udgivet Onsdagen ante Jubilate 17 April 1605. Og udi Rette lagde B. St. sin skriftlige Beretning, lydendes blandt Andet, At han formente sig, at fornævnte L. Steffensen Skriver, Byfogden, skulde have gjort ham Uret, at han ikke har kjendt det Brev magtesløst, som Cl. Ol. lader ham kræve Gjæld med, men dommer ham til sit Brev at fuldtgjøre. Klageren anfører nu sine Grunde, hvorfor han mener Dommen maa underkjendes. Saa mødte L. St. Byfogden og var sin udgivne Dom bestandig, og formente sig ikke Andet at kunne domme og for Retten affige. Derpaa fremlagte den Indstævntes Fuldmægtig Jep Borig alle Beviser i Sagen og anførte sine Grunde; hvorpaa Raadet domte, efterat have gennemgået begge Parter's Beviser og Grunde: efter alt det vide vi ikke imod Byfogdens Dom at sige, men den ved sin Magt at blive, til Bidnesbyrd med vore Signeter her undertrykt. I en anden Sag ogsaa i 1605, falder derimod Dommen saaledes: Da vide vi ikke andet her paa at kiende og sige for Rette, efterdi det gjelder Hus og Ejendom om, og ikke er dømt endelig, end vi finder samme Dom neder til Tinget for Fogden igjen, og han endeligen at domme, naar Sagen lovlig bliver indstævnet udaf hvem, som derpaa „skoder og vil verre udi Retten“. Formen, under hvilke Tingsvidner indstævnedes for Raadstureten ville vi ogsaa anføre et Exempel paa, ogsaa fra 1605¹⁾. For B. og R. var skiftet i Rette „foruimstige Mand, R., som har en anden for Sag, at han havde erhvervet et Tings-Bidne over ham

¹⁾ Undaften er det nuværende Lundgaard, men der laa da nok nogle mindre Steder og var et Bertsbus.

²⁾ udgiffuet Løffuerdag post Cathrinæ virginis som er 8. Decbr. 1604.

paa nogle „onde Ord“, han skulde have sagt, osv., samt Lauritz Steffensen Skriver, Byfogden, som havde udstedt samme Bidne. Han mener, at Bidnerne ere ikke saa Lovfaste, at deres Bidne kan komme ham til Skade, da den ene er „Thouf Suoren“ i Aar 1591, og ikke har bødét herfor, og den Anden ingen fast Bopæl har her i Byen. Byfogden nævnes ikke at have været tilstede, men Modparten var det erhvervede Bidne „bestendig“ og Dommen faldt: da Just Bardscher er tungsvoeren og ikke har bødét for sig, hverken til Kongen eller til Byen, da vide vi ikke andet derpaa at kjende og sige, end samme Bidne¹⁾ bor magtesløst at være. Et andet Tingsvidne forkastedes ogsaa i 1605 med de Udtryk: „Saa at efterdi forne Tingsvidne er ikke strax indskrevet i Tingbogen, og vi af de otte Mænd, som have samme Dag siddet Tinget = Bidner, høre, at det ikke blev indskrevet eller oplæst samme Dag for Tingsdom, og samme Bidne gjelder forne. N. Ere og Lempe paa, Tha vide vi ikke andet derpaa at sige for Rette, end samme Bidne bor magtesløst at være, og ingen at komme til Hinder eller Skade i nogen Maade.“

Men ingen Byfoged synes at have havt mere Bankelighed med at forsvare sine Domme end Regel Estilsen, som var Byfoged mellem 1580 og 90, eller at have gjort Raadstueretten mere Ulejlighed med at underkjende hans Domme og „finde dem neder til Tinge.“ I Begyndelsen farer den dog lempelig med ham og vil holde over ham; saaledes i 1581 Fredag ante Martini — hedder det i Kjendelsens Slutning: da kunne vi ikke kende forne. Regel Estil-

1, Ordet Bidne findes aldrig i de ældre Retbøger, men Winter, winder, windé; og Verbet vidne er, winde, wond, wonden.

sen Ulempe derudi at findes, eller at han har gjort Christ. Nielsen Uret udi samme Sag. Og saaledes slipper han ogsaa godt fra en Dom, der stærkt angribes af en Borger, Anders Sørensen, og i et Par lignende Tilfælde. Men da han blev angreben af adelige Personer, hvis Tjenere han havde dømt imod, slap han ikke saa godt derfra. I en Sag, Herstabsfogden (Kgl. May-Foged) Niels Poulsen anlagde mod ham paa Lænsmanden Albert Friis¹) Begne, om Noget af Slots-Jorden, en Borger havde brugt og havde Hus paa, og som Bysfogden havde tildømt denne, hedder det om Dommen: tha finder wi den neder igien for Tings-Dom, og der at gaae om saa meget som Ret er. I en meget indviklet Sag²) mellem Erik Lykke til Skovgaard³), der har lagt Beslag paa (slaaet Laas for) en

1, til Haraldskær (Harritskær) Lænsmand fra 1580—94 og atter 97—1601. (Thorup, Niberhus 50—51). Dommen er fra mdlxxxvi Fred. ante Palmarum. En Sag, anlagt af en Borger i Kolding (1584 Fredagen ante Olavi Regis, som er den 27. Juli), blev ogsaa sendt neder till tinge till fogden igien at dømme og sige, som det sig bør. En anden af Albert Friis og Herstabsfogden 1588 Fred. ante nativitatis Christi om en Mølle i Ribe blev ogsaa sendt neder till Fogden sin formere Dom at udtøde och forklare.

2, mdlxxxvii Fredagen ante nativitatis mariæ, som er den 1ste Septembris, og siden ostere.

3, Erik Lykke til Skovgaard var Lænsmand paa Niberhus 1570—80, se Thornp om Niberhus Pag 48—49. Her har vi en Stadfæstelse paa, at det maa være urigtigt, at han antodes hos Tervager 548 at være død før 1581. Thi at den hernævnte er en Søn eller en yngre Navne, er ikke rimeligt. Ved Skovgaard mener jeg snarere maa forståes den under Usmildkloster liggende Ladegaard af det Navn, som før var en Herregaard (Oluffen Collectan. 132) end Skovgaard ved Gram. Jeg slutter dette især af Regnskabsbogen for 1590. „Giffuet Lauritz Thøgersen B. same tiidt, som hand och Ebbe Moensen (Raadmand) Therit met hans egen wogen och madforffue till Skouffgaardt met the 150 Daller til Erik Lykke VII Daler.“ Den Summa er for stor til at kunne anføres som Omkostning paa et kun 2 a 3 Mile bortliggende Sted, paa en Tid da en Vogn til Warde kostede 3 Mk., til Andst 2 Mk. eller 2 og enb. Mk. osv. Men for en Rejse til Viborg-Eggen kunde 7 Daler omtrent passe.

Borger Mads Rofs Hus, og Albert Friis, der ved Her-
skabsfogden har med Magt hævet dette Beslag (slaaet Laa-
sen fra), vises Sagen vel en eller to Gange neder igjen,
men tilsidst kjendes dog hans Dom ved Magt. Men atter
kastferer Albert Friis en anden af hans Domme¹), og da
kunde Raadet ikke kjende andet end, at Regel Eskilsen jo
af Bankundighed sig har forset, og bør efter Necessen der-
for staae til Rette, desligeste Sagen igjen for samme at
indkomme og endelig at kjende og dømme derpaa o. s. v.
Ogsaa en Fordels-Dom blev fort efter kjendt magtesløs²),
hvilken han havde assagt over en af Mouritz Podebustes
Tjenere (Bønder), hvorfor denne tog sig af sin Bondes
Sag og sagsøgte Regel herfor; men denne havde imidlertid
faaet en anden af sine Domme omstødt³), nemlig mod Pred-
biørn Gyldenstiern til Bøsborg, hvem, som det lyder i Dom-
men, han har gjort Uret og skal for ham stande til Rette.
Derefter er han blevet assat. Thi da Sagen mellem Mou-
ritz Podebust til Rjørup⁴) og ham atter foretoges, ifølge
en Herredags Kjendelse i Rolding, kaldes han „Regel Eskil-
sen, som var Byfoged her sammesteds“; og han faaer da
atter den Bested⁵), at han har sig med dette Fordelsmaal
forset og bør derfor at staa til Rette. — Protokollerne in-
deholde iøvrigt ingen Affættelses Dom, ei heller er denne
hans Affættelse noget Sted videre antegnet, forsaavidt mig
bekjendt er. Han forekommer senere blandt de 24 Mænd
endog ind i det 17. Aarh.

1, mclxxxix Fredagen post conversionis santi Pauli som er den 31 Dag
Januari. Pauli Omvendelse d. 25. Jan.

2, Raadstoddommen er dat. 1590 Fredagen d. 13. Dag Februar. Fordels-
dommen 1589 Mandagen post omnium sanctorum d. 3. Novbr.

3, 1590 Dagen efter Jobannis Baptiste.

4, Rjørup er en Herregaard i Thyen, Skam Herred. Bonden, der var hans
Tjener, var fra Tierreborg.

5, Fredag ante Johannes Baptiste 1591.

I friminelle Sager har Bysfogden i Forening med Borgemeister og Raad affagt den endelige Dom. Af Hæxeprocesserne ser man bedst den Form, hvori Sagerne førtes den Tid, og den Gang, de gik. Først førtes Klagerne paa Tinget, og Bidnerne afgave deres edelige Forklaringer der, saa udnævntes 15 Mænd (ogsaa 12 eller 24), Nævninger, som aflagde deres „Toug=Ed“, svore den Anklagede Trolddom over. Denne Toug=Ed indstevnedes nu for Raadstureten, og kjendtes enten for magtesløs¹⁾, eller stadfæstedes, og efterat de 15 Mænd med Hænderne paa den Ulykkelige's Hoved havde sigtet og beskylt hende for en aabenbarlig Troldkvinde, blev hun dømt til Ild og Brand at staa sin Ret, derefter overleveret til Pinchanken, og efter at en eller to Dages Pinsel have afpræiset hende en saakaldet Bekjendelse, endeligen dømt af Bysfogden, Borgemeister og Raad, og almindeligen samme Dag brændt²⁾.

1, Dette skete ikke saa sjældent, og Magistraten synes i den Henseende at have været, om ikke mere opløst, saa mere sindig og billig, mindre fanatisk end Lænsmand, Geistlighed osv. Vi saa foran, at en Anklaget, Ruold Harkis, tre Gange fik Ting=Bidner, der vare hende oversoorne ved Botinget, erkjendte magtesløse ved Raadstureten, vi saa ogsaa ovenfor, at Magistraten forbandt sig til at staa fast og Brast for disse Domme, som vare imod den herskende Stemning. Det skal især have været den ældste Borgemeister Kiold Jørgensen, der tog sig af de forfulgte gamle Stakler, hvilket ogsaa af en Borger er bleven bebrejdet ham paa Tinget. Ogsaa den meget omtalte Maren Eplids blev gjentagne Gange strikjendt ved Raadstureten, og det var først i Kjøbenhavn, at hun blev dømt til pinligt Forhør, og en urimelig Bekjendelse afpint hende.

2) Historisk Efterretning om de i Nibe Bøe for Hæxeri forfulgte og brændte Mennesker af David Grønlund. Viborg 1780. Da denne Materie er ydsærlig og udtømmende behandlet i denne Bog efter Ting- og Raadstuberne, vil jeg ikke indlade mig næjere paa den, men henvise mine Læsere dertil, og kun tilføje nogle Notitser, jeg har stødt paa i mine Kilder. I Detlef Hansens oftnævnte Samling har han antegnet følgende Bemærkninger ved de 3 Kvinder, han i et Aar (1620) domte til Baalet „1620 den 7de Augustus Var Berette Ulofs Datter den første jeg domtte thill Ilden, dog hun var død førend hun bleff dømtt

Hen i Midten af det 17. Aarhundrede, da Magistra-
tens Magt og Indflydelse var aftaget tilligemed Byens
Anseelse, er ogsaa den Ret at udnævne Bysfogden eller ind-
virke paa hans Udnævnelse ophørt; i 1659 siges, at en
Bysfoged blev indsat!) osv.

Herstabsfoged. Til det Ejendommelige ved Ribes
Forfatning i ældre Tider hørte, at Bysfogden der betragte-
des ene som Byens Embedsmand, varetog dens Lary og
passede sin Dont som Dommer, da her var en egen kon-
gelig Foged, som paa saa Kongens og Krouens Ret og
Rettighed, oppebar Kongens Andel af Sagesald og deslige,
og aflagde Regnskab derfor, hvilket i andre Byer Bysfog-

paa tinget paa døde hun vdi hinders Pinsel d. 5te Augustus
Samme forskreffne Maaet.“ Dette har Grønlund ikke vidst, han siger
efter Tingbogen (Anf. Skrift P. 134) at hun d. 7 August fik sin en-
delige Dom og blev overleveret til Baalet. Man ser af denne med
Dettlef Hansens egen, mig velbekiendte, Haand skrevne Notits, at man an-
vendte Torturen saa grusomt, at de Ulykkelige Syndom satte Livet til un-
der den; særdeles mærkeligt er det som Beviis for, at man dømte døde
Folk til Baalet. „1620 den 12. Septbr. bleff Karen Noedz brend, och
war hun den første ieg dømte thill Døde for thralddom, var hon sielff
begerendis, att skulle optegne den dag til en paamindelse, det skulde
haffue noget andet at bemercke, Det begerede hun at opskriffues, Eiden
hun war dømt paa tinget och siden vde ved Ilden i Presternes rachs-
ring. Paa Aldgudz Hellen Aften Anno 1620 bleff Johane Malttester
dømt thill Ilden og deu same forne Dag brendt, Hun havde en
sjuuk Bekendelse. Disse 3 Kvinder omtales i Gr. 8., 9. og 10. Cap.
I Regnskaberne findes der nogle faa Oplysninger. I Regnskabet 1576—77
er anført, herefter følger, huiss P. ngehe then troldquind Gertrud Pouls som
bleff brendt teridt huer Dag 4 sk., fra 21. Febr. til 23. Mai i alt 22 Mk.
(Hun omtales i 2. Kapitel hos Grønlund) I Regnskabet for 1590 staar,
giffuet then 20. Februari efter Borgemeester og Raads Befalling Mester
Cell (Rettermanden) for hand brend then Troldquinde Karen Laßdatter
nu siite Gang 2 Daler. Hende omtaler Grønlund aldeles ikke. Ud-
trukket „nu siite Gang“ loder snurrigt nok, skal maaske sige, at det er
den sidste Post i Regnskabet, da det blev aflagt d. 21. Febr. ell. „forleden“
2, 1659 17. Sept.: vdi forn. B. og N. Neryelse er Carsten Tønnesen ind-
sat till Bysfoged vdi Gal. Elemendt Madkens sted og gjorde derpaa
hans Ed

den gjorde. Han kaldes Herstabsfoged eller Kongl. May-
Foged. Under 20. Juni 1572 tilskrives Lænsmanden Eriks
Lykke, at da det ikke var fornødent i Ribe mere end an-
denstedes, at der var to Fogder, saa skulde han beskikke
den hidtil værende Herstabsfoged Niels Poulsen til Byfo-
ged. Dette skete ogsaa. I det Kongl. Brev, hvori Niels
Poulsens Beskikkelse meddeles Lænsmanden, siges, at han
for Fremtiden skal paase Kongens og Kronens Tare, op-
pebære og gjøre Regnskab for dens Indtægter, som ogsaa
se paa Byens Rettighed, og forhjælpe Borgere og hvem som
kommer til Bytinget, til hvad Lov og Ret er¹).

Men denne kongelige Befaling er ikke bragt i Udførelse,
i det mindste ikke for lang Tid. Rigtignok blev Niels
Poulsen Byfoged og fungerede i nogen Tid; men alt i
1580 finde vi atter begge Slags Fogder. Ved de Under-
søgelser, som anstilledes i Anledning af den store Ildbrand,
som 4. Septbr. 1580 fortærede en stor Del af Byen²),
anføres saaledes udtrykkelig Niels Poulsen³) Herstabsfo-
gedt og Regel Eskildsen Tingholder⁴), og under et andet
Forhør N. P. Kongl. May-Fogedt, R. E.⁵) Tingholder.

1, Se Jacobsens Dansk Rigsstadsbøgen i det 16. Aarh. (Hist. Tidsskr. 5. B.
1 S. Pag. 69) hvor Indtægtene i Kancelliets Arkiv anføres, samt
Lerpager Pag. 462, hvor det fgl. aabne Brev findes, dat. 2den Dag i
Marts 1572 Koldinghus. Efter Kancelli-Protokoll snarere Dronningborg
28. May 1573. Jacobsen anf. Sted.

2, Der brændte 8 Gader og en Part af den 9de (Optegning i Niels Griis-
bøks Handelsbog).

3, Jeg kan ikke vide, om det er den samme, som var Herstabsfoged 1572,
og da blev Byfoged. Denne var tillige Raadmand og blev Byfoged igjen
efter Regel Eskildsen.

4, Dette Forhør holdtes mdcxxi, Mandagen Post trium regum, som er
thendt 9de Dag i Januar. Dette Møde er altsaa ikke holdt paa den
sædvanlige Raadstu-Nat Dag, som var Fredagen.

5, Holdtes den 21. Februar 1581. Ilden var opkommen hos en Borger
Christen Borg eller Bork, i hans Brubus. Klagen mod ham gik egentlig
ud paa, at han ikke havde ladet gjøre Ansrig, og Stormflokken lyde be-

§ 1590—91 angreb oftere, som ovenfor anført, N. P. som Herkabsfoged for Raadsturettten flere af N. E. som Byfoged ved Tinget assagte Domme eller udgivne Tingsvidner. § 1613 nævnes Hans Lassen Lime som „Herschabsfougit“ ved nogle Tyvsfager for Raadsturettten, den Samme var tilstede ved det pinlige Forhør over de formentlige Trolskvinder Anne Lanrups og Buold Harkis 1613¹). Længere hen 1620 var Hans Hegelund som Herkabsfoged tilstede ved de det Nar holdte Herexprocesser, da Detlef Hansen, som vi have set, var Byfoged. Blandt Byens Dyrighed, som er antegnet for i Raadstuprotokollen, begyndt 1631, anføres Mads Lassen, Byfoged, og Lauris Struch, Herkabsfoged. Samme Mand beklædte denne Post endnu under Processen mod Maren Splids 1640 og 41, ja endnu 1653 nævnes en Clementt Mægen som Kgl. May-Foged²).

timelig nok, og den er ført af Folk i Nabolauget. Dommen var: wesse wi icke Andet derpaa att kende eller siige, endt at forne. I Idebrandt waar forne. Christen Borg paakommer och stect vdaß offuerfaldendis we och wansøcke och. siuntes os wliidelig Dom at dømme dem vdi widere falldt och stæde som saadanne offuerfaldendis waade vden forsømmelse och witterlighed paakommer, som ingen kanndt siige sig fri for, nar herren will noget y sodanne maade besøge, och hand for denne deres Klage frie at were.

- 1, Ved Buold Harkis pinlige Forhør den 19. og 20. Aug. 1613 vare følgende tilstede: Kiold Jørgensen, Peder Lambertsen, Borgemeistere, Ebbe Mogensen, Niels Griisbeck, Mads Koed, Hans Hegelund, Ludich Andersen, Mogens Graue og Morten Mægen Lime Raadmænd, deslige Hederlige og Høilærde Mand M. Mads Pors Kannike og Sognepræst til Domkirken og Hæderlige og Vællærde Mand M. Jacob Hansen Buch, Guds Ords Medtjenere til samme Kirke, och Hans Lassen Herkabsfoged, Wilsum Hansen, SlotsPriver, Valker Knudsen, Søffren Andersen, Peder Mortensen, Anders Petersen, Pæ Bonum, Morten Frederiksen, Jens Andersen og Hans Hansen. Af de sidstnævnte ere de fleste blevene Raadmænd. Byens anseeligste Borgere og Indvaanere forsamledes altsaa ved siige barbariske Vøddeloptrin
- 2, Fredag then 3. Decembriß 1653, Da bleff Maren Jensdatter, barnfødt her vdi Ribe tilspurdt af forne. B. og Raad, huo der war hendes Barnefader til den Barn wed Naffn Niels. Daa spærede hun, at Ingen an-

Vi se altsaa, at hint kongelige Brev ingen varige Følger har havt, og at denne Bestilling desuagtet er vedblevet, ligesom forhen. Da han, som ovenfor sagt, skulde varetage Kronens Tare, er han naturligvis blevet udnævnt af Kongen, almindeligvis vel ved Lænsmanden, under denne har han nærmest forteret, og vi saa for, at han i Sagerne mod Byfogden Regiel Estelsen handlede paa hans Begne og i hans Navn; det samme var Tilfælde i Hæresprocesserne, navnlig i den mod Maren Splids. Han oppebar den kongl. Andel af Sagfaldspenge og andre kongl. Indtægter, dog ikke Skatterne¹⁾; var tilstede ved kriminelle Sager i Raadstureten og ved pinlige Forhør, ventelig for at paaase, at de kongelige Forordninger iagttoges. Ribes Magistrats Domme kunde, som bekjendt, kun indankes til Rigsraadet eller til en Herredag. Var nu en saadan Kjendelse mod en Magistrats Dom erhvervet, enten af det Offentlige eller af Private, saa paaalaa det Herstabsfogden at fremlægge den for Raadet og søge at faa den bragt i Udovelse, saaledes se vi i 1560 Herstabsfoged Kellof Nielsen fremlægge og forfølge for Raadstureten en Herredagsdom mod Niels Togsbov Byfoged²⁾ til Fordel for Claus Cæ

den var hendes Barnefader end som Mads Nielsen Frisch och Ingenianden hun hadde udi Ringeste Maade haft medt at bestille, Siden hun sich hendes første Baarn, hvilket hun medt hendis høieste Edt bekræftede osv. Och samme tid war tilstede Elemendt Mågen Herschabstfogit paa Ko. Ma. weigene. Herimod tilstede waar forni. Mags Frisch och suas rede, at hun hadde loigen ham paa som en lefferdig h— och schæd sig met hender till Lou og Net Sagen at vdføre.

1, Disse sendtes direkte til Kiøbenhavn, som vi saa ved Prindsessestyret foran; Krigsfor sendtes undertiden til Haderslevhuus.

2, Vi efftersch. Oluff Pedersen och Jens Hegelund Borgemeistere i Ribe N. N. Raadmend hersamstedt; gisre Witterligt att Nar efter gudis biurd mdr Fredag for Oskualdi (5 Aug.) tha war vi forsamlet her paa Ribes Raadhuus efter høgborne første Ko. Frederik wores allernaadigste herres

hestedt til Spandetgaard¹). Ogsaa ere de undertiden valgte til Voldgiftsmænd, tilligemed Raadmændene, i Stridigheder mellem Borgere indbyrdes²). Ligesom Byfogderne vare ogsaa Herstabsfogderne sædvanligen Borgere her i Byen, og flere af dem vare tillige Raadmænd³). Ved kriminelle Tilfælde vare de stedse tilstede, ogsaa ved Forbrydernes Paagribelse. Saaledes havde en uvoren Borgerson, som her synes den Tid at have vrimlet af, med en Bøsse (Fyrrør) i 1553 villet skyde Kongens Marstall, Mogens Podebust, der laa i Borgeleje her, og da Byfogden og Herstabsfogden kom i hans Faders Huus for at gribe ham, skød han „den døgtigfuer werge“ efter Herstabsfogden, blev tungsvoren, men undkom af Bødeliet „Luckelse og Los ubrott oc uskatt i alle made“.

Skriffuelle och da war skicket for os vdi Nette Erlig mand velloff Nielsen herstabsfogett v ribe oc tiltalede Erlige oc welfornunstige mand Niels Togskou byfogett samestod paa erlige och welbærdige Mand Claus Sested till Spandetgaard wegne for ett hundred Daler, som forne Niels togskou hæfde sagt god for till Erl. och Welb Mand Cl. S. paa Sep Bibes Wegne, som N. T. breff uduiser och formelder. Dommen faldt: att efterdi forne handschrift er funden bel och holden, wkræbt, wilongen och wskorren v alle made, da bør N. T. att giøre same handschrift fuld osv. Giffuet ut in una, vel datum, ut in altera epistola Ripis anno et die ut supra.

- 1, Cl. Sebested var Lænsmand 1543--50, var først forlenet med det ophævede Kloster Korsbrødregaard, og blev fra 1548 Eier deraf, døde omtrent 1566 (Thorup Hist. Est. om Riberhus Side 44-45).
- 2, 1613 d. 13. Juli for B. og R. war skicket Mads hiort och terkell Andersøn; huilke her i Dag for Raad oc Ret woldgaff thieris Sag paa hans hegelund, Mogens Graffue oc Northen Lime Raadmend saa oc Hanns Lassen herstabsfogit. Saaledis ihuad forne kender thennem emellem ihet schall vere och bliffue wrøgget aff thennem och theris Arffuinge wdi alle maader (med deres Underkrifter i Protokollen). alt den 17de Juli gave de 4 Voldgiftsmænd i B. og R. Overværelse d. ris Kiendelse og paalagte den, der brød Forliget eller oppede Trætte paa no, en Mulkt af 10 Rir. til Hospitalet. Ligeledes i 1614 voldgive 2 Mænd deres Sag til 2 Raadmænd, Byfogden og Ko. Maest. Foged.
- 3, Niels Poulsen i det 16de, Hans hegelund i det 17de Aarh.

Byskriveren blev udnævnt af Borg. og Raad, og undertegnede egenhændigen den oprettede Kontrakt i Raadstuebogen¹). Han havde fast Løn (till Løen og Huslej) 36 Rdlr. eller 54 Daler i det 17. Aarh.²); men i det 16. har han efter Regnskaberne kun havt 16 til 20 Daler³), desuden Offerpenge til Jul⁴). En Gang ser jeg, at Fader og Son ere komne overens om, at dele Embedets Byrder og

1, Anno 1612 d. 27. Oktbr. Paa Riber-Raadhus for B. og R. loffuit og tilfagde ieg dennem paa Byens Weigne myn trouff tieniste for en Byschriffuer och loffuit de mig aarligen till Løen och huslei 36 Rix. och min Offerpendinge om Jul andre Byschriffuer haffuer hafft for mig. Marz Laßson, Egen Haand.

2, 1624 d. 18. Octbr. daa gaff ieg Marz Lassen Byschriffuer hanns hiele Aars Løn, som hand schal haffue aff Byen. 36 Rixd. er vdi Clette Pøndinge 54 Dal. huer Daler til 32 lg.

3, 1589 giffuet Laurikz Thøgersen B. then 6te Sept. paa Rasmus schriffuers wegne hanns sommer Løn 8 Dal. Denne Rasmus Hansen fra Odense i Byen, som han selv skriver, har foran i nogle Tingbøger fra 1568 skrevet en Del baade latinske og tyske gudelige Vers, som alle røbe den mærke, verdenslede Aand, der karakteriserer den Tids Protestanter. Jeg vil meddele et Par:

omnibus rebus jam peractis,
nulla fides est in pactis;
mel in ore, verba lactis
fel in corde, fraus in factis.

Et andet: Heu crucior corde, quia fraus jam regnat in orbe,
filius erga patrem, nunc fallit filia matrem
nunc socius socium, nunc fallit amicus amicum.

Af de tyske kan jeg ikke undlade at meddele disse meget karakteristiske:

Wapisch { Ich lebe und weiß nicht wie lange,
ich sterbe, und weiß auch nicht wann,
ich fahre und weiß nicht wohinn,
mich wundert, daß ich fröhlich bin.

Lutherisch { Ich lebe und weiß nicht wie lange,
ich sterbe, und weiß auch nicht wann,
ich fahr und weiß Gott lob wohinn,
mich wundert, daß ich traurig bin.

4, 1576, 21. Decbr. giffuen Rasmus schriffuer thill Offer pøndinge 2 Dal. 1599 Offerpendinge først Rasmus Schriffner 4 D. De andre der fik Offerpenge til Jul vare Stadsbuddene, Bægterne, Nettermanden og Byens Hiord (Hyrde).

Indtægter, og at denne Overenskomst er gjort i Borg. og R. Overværelse, og indført i Byens Raadstubbog¹). Ved hvert Marked fik han $\frac{1}{2}$ Daler for at optegne og indkræve Stadepenge²). Ved de mange Rejser, som bleve foretagne til Landstinget, Herredage og andetsteds hen, for at forsvare og hævde Byens Privilegier, og i andre Byens Anliggender, er Bysskriveren ofte bleven brugt, dels ene, men oftere i Forening med en Borgemeester.

Lænsmanden³) (Hovidsmanden paa Riberhus). Jeg kommer først nu til at omtale denne Embedsmand, skøndt han vistnok var den, der besad den største Magt og Myndighed, og udøvede den største Indflydelse paa Byens Anliggender, da han ikke i strengeste Forstand hørte til By-Øvrigheden, og ham heller ikke i Byens Stadsret tillægges nogen saadan Myndighed. Hvad Lænsmandenes Forhold til Kjøbstæderne i Almindelighed angaar, og deres Indflydelse paa disse, vil jeg henvise mine Læsere til den oftere anførte Afhandling om Kjøbstadvæsenet i det 16. Aarhundrede af P. B. Jacobsen, indrykket i Historisk Tidssk. (5 B.

1, Forannævnte Rasmus Hansen og hans Søn. 1605. 7. Febr. Paa Riber Raadhus for B. og R. bleff ieg oc min Fader forligt och fordragen medt huer Andre om vores Schriffueri, saa att hand schall haffue X D. som er Halvparten aff woeris Læen oc 4 Daler om Julen, som er beggis woeris Offer-Pendinge Ther till medt skall hand self beholde alt hwis Pendinge, hand self schriffuer, och om hand schriffuer noged, naar ieg er ikke self tilstede till Thinged, Tha maa hand Samme schriffuer Pendinge beholde, till windingsbare schriffuer wii herunder medt beggis Egene hender, Datum ut supra.

2, Desligeste bleff wedtagen hvad schriffueren oc Stadskbudene skall haffue for theris Image huer Merkind Stade-Pendinge at indskriffue medt Lemneren. Tha bleff samtocht, att schriffueren schall haffue huer markind enbald Daler och huer aff Stadskbudene 1 Mk. och Intet mere.

3, Jeg foretrækker denne Skrivebrug for den sædvanligere „Lænsmand“, fordi den mere udtrykker den sædvanlige Udtale af Ordet, og ser mindre fremmed ud.

1 S.), hvorved der er udbredt særdeles Lys over denne Gjenstand. Om Lænsmandene paa Riberhus isærdeleshed, deres Navne, Slægt, Stangaarde, som og deres Embedstiltrædelse og Afgang samt vigtigste Livsbegivenheder vil man finde saa fuldstændig Oplysning, som mulig, i Professor Thorups ostanførte „Historiske Efterretninger om Riberhus“, udgivet som Program for 1835, hvor navnlig de kronologiske Bestemmelser ere angivne paa det nøjagtigste efter vore Arkivers Protokoller og Dokumenter, og tidligere Bildfarelser i denne Henseende rettede med Omhu og Kritik. Jeg vil derfor ogsaa heri indskrænke mig til at levere Smaatræk og Uddrag af vore Kilder, især til Oplysning af Byens Tilstand og indre Liv paa den Tid.

En stor Del af Regjeringens Breve og Forordninger, baade almindelige og Byen isærdeleshed vedkommende, bleve denne meddelte gennem Lænsmanden, der da, som oftest, lod dem fremlægge, oplæse og indføre i Protokollen. Saaledes tilskreves Jesper Krause, Lænsmand, 1551 et kongeligt Forbud mod Udførselen af Græsører, Hornqvæg, Kjød osv.; det blev af ham beføret læst paa Ribe Byting Loverdag før Bartholomæi og indført i Raadstupsprotokollen¹). Samme lod meddele 1553 et Forbud mod at huse og hæle Latere²). I 1597 blev i Waldemar Parsbergs Nærværelse af B. og R. og de 24 Mænd bekjendtgjort, at ingen maatte udføre Rug og Mel uden til Mande, Fano og i smaa Kvantiteter til Skibsprovission³). 1611

1, Skrivelsen er dateret Skjotten Mandag nest ephter S. Jacobi Apostoli Dag. Forbuddet nævner Græs Øren, Høning saltbet Drektødt, Faar-kiødt, Lamkiødt. Han kaldes her Jesper Krause.

2, Dat. vor Gaard udi Ottense S. Michelsdag 1554.

3, Anno 1597 d. 21. April paa Riber Raadhus udsaff Erlig och welbiurdig Mand Waldemar Parsbjerg, hoffvidts mand paa Riberhus, Ib Tor

besluttede Magistraten efter Befaling af Niels Krag til Algerfrog¹), at der skulde holdes Vagt ved Portene, 2 Mand i hver Port om Dagen og 12 Mand om Natten, under Krigen med Sverrig. Videre var Lænsmanden tilstede i Raadstureten, naar kriminelle Sager, ogsaa private angaaende Gjeld, Pant, Arv og deslige, foretoges efter Kongelig Brev, eller paa kongelig Befaling, erhvervet af Bedkommende ved deres Klager til Kongen eller Rigsraadet, og disse Breve vare ofte udtrykkeligen stiledede til ham. Saaledes skulde Claus Schested i 1547 skaffe en Kannik, Hr. Niels Terkelsen Ret over en Borger, der i hans Fraværelse havde bygget ind paa hans Grund²). I 1548 fremlægger en anden „Brevviser“ fra Kiel for ham og Raadstureten en Kgl. Ordre til at hjælpe ham til hans Penge³). I 1556 havde en Bagge Jensen, „ærlig Mandt, vores Medborger“, kaldet Dombogen ham, forhvervet et kgl. Sendebrev til Peder Bild, Kon. Maj. Lænsmand paa Riberhus⁴), lydende at han med Borg. og Raad skulde lade kalde for dem

num, Kiold Jørgensen, Borgm. osv, bleff beuilget och samtacht osv. (Se Ribes Handel og Skibsfart Pag 62, hvor ved en Trykfeil er kommet 1ste April istedetfor 21de.

- 1, Han førte Befalingen paa Riberhus i Albert Scheels Fraværelse, som en af Anførerne i Krigen mod Sverrig 1609-13. Bekjendtgjørelsen har jeg ladet aftrykke efter Raadstubbogen, som Bilag 4.
- 2 mdrlvii Thomæ Aposti Dag (21. Decbr.) daa ware wi epbter Kongl. Mattz. Befalingss breff forsamlet Huset kaldes et „Fembindings-ruoß“ om jeg ellers har læst rigtigt.
- 3 mdrlviii neste løffuerdag efter Nicolai dag. Brevuiseren var Reinhold Petersen fra Kiel og den Stevnede „beskeden Mand Muz Andersen af Hadsløff“ Besonderligt er det derfor, at Søgmaalet Her her, Aarsagen maa være, at Gielden er gjort heri Bhen, de under Sagen omtalte Handeler afsluttede her, at en Riber Borger indeikledes i Sagen, og at Riber St. Hans Marked var bestemt til Betalingstermin. Se ogsaa Ribes Handel og Skibsfart P. 35.
4. St. Jacobi Dag 1556. Peder Bilde til Euanholm, se Est. om Riberhus Pag 46.

samme B. J. og Cal. Niels Krabbes Efterleverste at granske og forfare om den Eng, som kaldes Meldam¹). Et kongel. Brev til Albert Friis 1597 paalægger ham, at forhjælpe nogle Hamborgere til Ret, hvilke mene, at være forurettede ved en Stranding²), og saaledes ved mange Lejligheder³). Vi se ogsaa stundom, at Lænsmanden har anvendt sin Indflydelse hos Regjeringen til at skaffe Byen en Begunstigelse, eller til at hævde et eller andet af dens Privilegier. Saaledes udvirkede Baldemar Parsbjerg, eller Magistraten gjennem ham, hos Rigsraadet i Kristian den Ades Mindreaarighed 1596, at Ribe By under det almindelige Forbud mod Udførsel af Kornvare, ifølge sine gamle Privilegier hævdedes i sin Udførsels Ret⁴). Men ogsaa ofte uden at nogen af de ovenomtalte Kgl. Breve have foranlediget det, finde vi ham baade ved Magistratsmøder og i Raadstu-Retten. Navnlige var dette Tilfælde ved at stifte Føelig mellem uenige Egtesfolk, formaae dem til at flytte sammen igjen, naar de vare tagne fra hinanden, og ved andre Egteskabsager. Saaledes se vi i Aaret 1542⁵) Lænsmanden Henrich Rankau tilligemed Biskop, eller, som han kaldes, Superintendent Mester Hans Tavsén, B. og N. stifte Enighed mellem en Mads Skriver og hans Kone,

1, Paa Meldam, Mellemdammen, synes, som den nu er bebogget, ikke at kunne have været Plads til Enge, og dog nævnes i det 17de Aarb. flere „Hufenge“ der. Niels Krabbe Muldvaad var Borgemeester her i Byen fra 1543—54.

2, For at Kongen kan bliffue deris Offuerløb quitt (Handel og Skibsfart Pag 55)

3, Navnligen angaaende Pant, ogsaa om Arv, hvorved forekommer et Par Gange Udtrykket „Oldarfue“.

4 Se herom Handel og Skibsfart Pag. 61—62 og Bil. 14, hvor Rigsraadets Skrivelse til Parsbjerg med Raadets Indledning dertil er aftrykt.

5, indtil ti Tidagen udsi efter Scti Martini Dag. Henrich Rankau var Lænsmand 1540—42 (Hist. Est. om Riberh Pag 43—44).

at de skulde drage tilsammen igjen og forliges vel med hverandre osv., videre erkjendte Retten hende for hans Ægte-Hustru, i hvilke Hensende der da altsaa maa have været Tvivl opfaste¹). I 1561 paadomte eller, om man vil, forligte Niels Lange til Kjærgaard tilligemed Kapitlet, Borg. og R. en Christen Trelund med hans Kone, hvorum mere siden²). 1616 i et Forlig mellem Ægtefolk forpligtede disse sig til, hver for sig, i Tilfælde af Overtrædelse at stande til Rette for Lehnsmanden og lide Straf efter hans Sigelse³). Ogsaa var denne Embedsmand tilstede ved de fleste Sager Domkapitlet angaaende⁴), som

1, och saa sagde wi saa therpaa for rette ath efter the breffue och beuifning som forne kerstene haffde tilstede, tha bor hunn ath were hans rette ectege hustru.

2, Forligsmaalet aftrykt blandt Bilagene som No. 5.

3, Disse Ægtefolk have indgaaet en Forpligt for B. og R. at leve enige (1611), hvorved Manden havde forpligtet sig for B. og R. allene, under Halsens Fortabelse, at holde sig fra løbsagtige Huse om Nattetid osv. 1618 d. 18 Juni var han for Superintendent Iffuer Iffuersen, Sognepræsten ved Cathrine Kirke, B. og R. og da tilpligter sig, „at han efter denne Dag vil og skal holde og skikke sig i Liv levnet og al Christl. Omgængelse i Hus og uden Huset, i Bøen og uden Bøen, som Erlig Danskemand bør at gjøre ved den Straf og Pen, som vedbør,“. Og Dagen efter d. 19. maatte atter Biskep, Præst, B. og R. have Uleilighed med at modtage hans ny Forpligt, da han ikke havde holdt den, han havde indgaaet Dagen i Forveien. Nu stillede han 2 Mænd, som Borgen, at han skulde lade sin Hustru ubevart med Hug og Slag, Truen og Undsigelse, medt Ord og Gjærning. Og da er det, de søgte at indjage ham Skræk med Lehnsmanden, da Andet ikke vilde hjelpe.

4, Men langt fra ikke i Alle. I 1544 Fredagen som vor Frue Dag Assumptionis paafaldt (15. Aug.) afviste Jørgen Suel og Niels Krabbe Borg. „medt menige Raadmend“ en Sag mellem Mester Poul Andersen Kannik i Ribe Domkirke og „Peder Dogter“. Da Kanniken som Bevis fremlagde 3 gamle „beseglede“ Pergaments Breve paa Latin og „Peder Dogter“ et gammel Pergam. Brev ubeseglet, og de ikke rettelig kunde udlægge og forstaa samme Breve, sagde de: de skulde lade dem oversætte af Superintendent Hans Løvsen eller ogsaa af andre navngivne Mænd. Mestec Hans Marquardtzen, Mester Jens Christiernsen, Hr. Frank) besegle og beskrive, og saa fremlægge dem.

hyppigt forekomme. Disse handle som oftest om Kapit-
lets Strid med Borgere, om dets Ret til visse Afgifter af
deres Huse og Eiendomme, til visse Dele af disse¹⁾ osv.;
en Iniuriesag mellem to Kapitels herrer, Archidiaconen Me-
ster Hans Wiborg og Mester Poul Andersen, forligte Claus
Schested i 1544 med Bissen, Kapitlet, Borg. og R.²⁾.
Waldemar Parsbjerg formaede i 1596 Magistraten og de
24 Mænd til at tilstaa Kapitlet 300 Daler og en Del
Mursten af Byen, til at lade bygge „en siirlig Spiir“ paa
det store Taarn, og til at sire Kirken inden i med ny
Prædikestol, Altertavle og Stole³⁾. Videre bevilgede de
Samme „for den gode Mand welbiurdig Waldemar Pars-
bjerg til Tjernidt, vor kjære Lænsmands, saa og hans

-
- 1, Disse forekommer især mod Midten af det 16. Aarh., altsaa strax efter
Reformationens Indførelse, da Agtelsen for Donationer til Kirken og
Troen paa disses Hellighed og Uantastelighed var tilintetgjort ved den,
og enhver Borger i det Smaa, som Adelen i det Større, søgte at rive saa
meget af Kirkens Gods til sig som muligt. 1544 Fredagen næst efter
santi Petri Dag ad vincla (Vincula Petri er 1. August) fremlagde for
B. og R. Søren Pedersen, R. Matt. Rentmester og Kantor ved Ribe
Domkirke, og Mester Jens Wiborg Kannik paa Capitlets og Domkirkens
Begne mod 2 Borgere deres Breve paa Kapitlets „Tagheffd paa then
steen (Stenhus?) og Gjord vdi Hundgade“, og denne Tagheffd blev dømt
ved sin Fuldmagt at forblive, og samme Gaard halvt tilhøre Kapitlet og
halvt Domkirken, indtil der kommer anden Beviisning end da tilstede var.
 - 2, Wii efterf. Claus Ceeste Rø. Mat. regentthe oc befalingmand offuer
riber stift, Mester hanns Lawsen superintendent offuer same stift, Søren
Suel oc Niels Krabbe Borgemester i riibe, Mester hanns Marquardsen,
Sr. Niels Berthelsen, mester søren Oluffsen, mester iens Warder, Sr.
Johan tonisenn, mester tames Knudsen, cannicer udi riibe. Kanniken bar
tostret Erkedegnen M. Wiborg, og sagt, at han ikke maatte „stande i Loff
og Louf medt Danmand“; men denne forsvarede sig med 24 Nævningers
Ed, og Kanniken gienkalder og beder om Naade.
 - 3, Dog maatte Kapite sbherrerne love med det første at nedsætte Prisen paa
Begravelser i Domkirken. Videre naar Stormkloffen skal omstøbes, at
de da vil forhjelpe Byen, hvad Ret kan være. Ligeledes bestemtes, at alf
heffd paa Stolene i Frue Domkirke ere opgiffne, saa at Karlene skulle
staa paa then synder stede och Quinderne paa den Nørre stede o Kirken.

Frues Forbøns Skyld, at Kapellanerne til begge Kirker maa have Offer til „Kyndermisse, vdi thenne Aar 1597 og fremdeles hvert Aar, indtil B. og N. og 24 Mænd blive herom anderledes tilfunds“¹⁾). Ogsaa deltog Lænsmanden, (navnlig Albert Scheel 1601) med Magistr., 24 Mænd og Geistligheden i at træffe Bestemmelser og Vedtægter for Skiffene ved Bryllupper, Begravelser osv.²⁾).

Oftere træffe vi Lænsmanden i Raadslu-Retten, uden at det synes, at de før omtalte Rgl. Misfiver have givet Anledning dertil, navnlig naar Striden var mellem Fremmede og Byens Borgere³⁾, eller naar Spørgsmaalet var af større Betydning. Han var ej heller sjældent tilstede ved de Magistratsforsamlinger, hvor Slagsmaal, Overfald og deslige Sager⁴⁾, som synes at have hørt til Dagens Orden, bleve afgjorte uden Dom og Rettergang, idet den Skyldige ved en saakaldet Forpligt forbandt sig til at forholde sig rolig for Fremtiden og lade Bedkommende i Fred, og i andet Fald underkastede sig haard Straf, i Almindel-

1, Men det varede ikke længe. Thi noget efter at Porøberg var kommen bort, hedder det i Raadstubogen under den ovenangførte Artikel: vdaß B. og N. oc 24 M., som tilstede waare 1599 den 26. Januarij bleff denn forsch. Offer aldies åslagdt efter denne Dag oc Niels Poulsen oc Niels Griisbeß waare nu idag hos Mester Peder Hegelundt Bispen och gaff ham thet tilkiende, att the toffue slett inthed Rette thennem efter forne Kyndermisse-Offer efter denne Dag vdi nogen Måde. Dog Raffede Albert Schel dem det igien 1621 den 18. Januari, „estérdi deres Løn af Byen er gansche ringe“

2, Hist. statistisk Månedstidende for Ribe Stift Pag. 77—80.

3, Måske for at forebygge Partiskhed mod disse, eller Elia deraf, da Magistraten for det meste bestod af lutter Handelsmænd, og det gierne var Handelsager, at Striden var om. Saaledes var Jesper Krause 1551 tilstede ved den Strid mellem en Kjøbmand fra Etade og Ribe Borgere, som er omtalt i Handel og Skibsfart Side 66—67.

4, „Bordag, Parlemente, Gadelob, Uformen“, ere de gængse Udtryk herom fra den Tid.

lighed „Livs og Halsens Fortabelse uden al Modsigelse“¹⁾. Lænsmandens Nærværelse fandt især Sted, naar den Skyldige var af den højere Klasse, da man vel har ment, at hans større Anseelse, som Adelsmand, Rigsraad, hvilket vore Læns mænd som oftest vare, osv. kunde tjene til at imponere vedkommende, gjenstridige Person, og give Handlingen mere Autoritet, altsaa gjøre „Forpligten“ mere bindende. Saaledes klager i 1596 den ældste Raadmand Ebbe Moenmer for Baldemar Parsbjerg, B. og R. over sin Søn, som, efterat have sviret og været i Slagsmaal paa Bertshuse²⁾, om Natten brød ind i hans Hus med dragen Sabel, iog Fader, Moder og Hus-Tyendet ud af Huset,³⁾

1, Jeg vil anføre et Par enkelte af den store Mængde som Exempler. 1596 En Niels Tromskaar bepligter sig til ikke at forføre Anders Seuerinsens eller andre godt Folks Børn til Dobbelt og Løslaglighed, og besindes han dermed bepligter han sig at have forbrudt sin Hals Raadmand Anders Sørensen blev dræbt i 1598 af Herredsfogden Søren Brømminge i Drukkenfab i Bisshop Hegelunds Hus. Herom, som og om hans efterladte Rigdom og hans her omtalte Børns Skæbne, se en for Tiden høist karakteristisk Beretning i Prof. Thorups Program for 1839 Side 18—29. 1661 havde N. N. ved Natte-Tide løbet paa Gaden med Søren Andersen med sin Spil og Leg, og var derfor sat i Byens Hegte. Da han nu benaadedes for Guds og godt Folks Forbøns Skuld lover han at han ikke mere skal findes om Natten paa Gaden med Søren Andersen eller andre og bepligter sig i ardet Fald „at stubis“ til Kagen og strax forvises Byen. Søren har været en Spillemand, som den rige Døgenigt har for Betaling faaet med sig paa Kommeris. Denne S. N. er nemlig en af den omtalte i 1598 dræbte Raadmands Sønner, saa at man ser, at hans Faders voldsomme Død ikke har kunnet gjøre Indtryk nok paa ham, til at forbedre ham. I 1601 benaades En, der har slaget en anden i Hovedet og Ansigtet med en Mursten, men kun under den Forpligt, hvis han „uformer nogen igien, at have Hals forbrudt uden al Modsigelse og Undskyldning.“

2, Han sad inde hos Hans Wartscher oc drack, oc paa samme Tid slog en af Ko. Maz Bodzmand ham paa Mund oc therpaa gif han hen paa Winfielderen medt hans selschab och kom icke siden ind i hans Hus før Kloffen var xii i Nat.

3, och ther hand war indkommen. fik han en werge, suor oc bandet oc jagdet baade ham selff (Faderen) hans Hustru Quinde oc Piiger vdt osv.

flog Vinduerne ind med „Kryds og Knap“, satte sig til Modværg mod Vægtene og Stadsbudde, og først efter en langvarig og spektakuløs Modstand blev grebet og sat fast. Det er til Lænsmanden, at Faderen især henvender sin Klage og sin Bøn om at forhjælpe ham til „Leide og Fred“ for Fredsforstyrrelsen, og det er ogsaa ham, der fører Ordet under Forhandlingen¹⁾. En anden Raadmands søn²⁾ dommer Baldemar Parsbjerg i 1597 til at ægte en Pige heraf Byen, dette lover han³⁾, men hvorledes han holder det, ser man af, at 1599 modtager Albert Friis samme Mandes Forpligt, at blive tilstede i Byen, indtil den nævnte Egtestabs-Sag var afgjort, og ligeledes noget efter, da denne „Forpligt“ ikke er anseet for tilstrækkelig, 2 anselige Borgere Borgen for hans Tilstædeblivelse.⁴⁾ I 1601 forviser

1, Saa tilspurde forne then gode Mandt Boldemar Parsberg forne Ebbe Moensen, om forne hans Søn haaffde nogen Tiidt tilforne beuist saadan modtuillighedt mod hannem, tha suarede E. M. thertil, adt han haaffde ikke gjort thet saa mægett grofft tilforne osv. Hvad der tilsidst giordes ved den uartige Knægt tales der ikke om. Af et andet Sted (Side 7 Note 1) se vi, at han blev senere udsat til Soldat.

2, En Søn af Peder Spandet, Raadmand og Regnskabsfører, som var død ikke længe i Forveien. Disse Raadmands sønner have været lystige Fore. Da de naturligtvis have udgiort den fine Portion af Byens daværende Ungdom, kan vi se hvorledes Tonen da maa have været.

3, Anno 97 „meruerendis B. og R. lovede (2 Borgere) for Anders Pedersen osv. efterdi han i Dager tildømt af welb. mand Wald. Parsb. til Jernedt (nuværende Frisenborg) og hederlige Kapitels Herrer, at hand skal haaffue mette lundtdatter til Echte; tha loffuede de for ham at han skal bliffue tilstede oc forsørge og forse sin Kone og hendis Barn som Ecte-Folk bør at giøre med Rette, osv.

4, 1599 d. 29. Martz tilpligter han sig ot stille en Borgen eller selv at være Borgen ved hans Væres og Gudses Fortabelse, og den 31. Martz satte ogsaa 2 Mænd Borgen for ham i hans personlige Nærværelse, at han skal være her i Byen tilstede, og nøde og undgielde, hvis Lov og Ret er, for den Sags Trætte mellem ham og Mette Lunds datter, indtil samme Sag er komet til en endelig Ende, og rømmer han bort af Byen, da bepligter de dem (de to Kautionister) at føre ham tilstede for B. og R. eller at stande udi hans Sted og svare til hans Gjerninger,

Albert Scheel en her i Byen barnfødt Mand fra Riber By og Riberhus Læn „fordi han har ladet sig bruge med alle haande Spøgerier og Guds Ords Misbrug og Skrivelse, og derhos bekliffet nogle godt Folk.“ Samme Mand har i Raadstubogen med sin egenhændige Underskrift forpligtet sig til „ved sit Livs og Halsens Fortabelse at entholde sig fra Byen og Lænet, saa at hvis han findes i Lænet eller omkring Byen, da skal han have Liv og Hals forbrudt, uden al Benaadning“¹⁾).

I det Hele forekommer det mig at der i den Tone, Lænsmanden stedse omtales, i den Maade, hvorpaa han nævnes, ligger en vis frygtfuld Erbødighed, en inderlig Erkjendelse af hans fuldkomne Overlægenhed. Han staar som en Mand, mod hvis Villie ingen Modstand kan hjælpe, hvis Gunst, man derfor maa stræbe at vinde. Hvorvidt enkelt Mand eller enkelte Korporationer har vidst at gribe passende Leilighed til ved en lille Opmærksomhed at vinde den store Mand for deres Anskuelse og Planer, det er noget man kun kan formode; thi Sligt indføres ikke i Tingbøger eller Ræmner-Regnskaber. Dette fandt derimod Sted, naar Byens Ræse maatte betale et eller andet Bevis, hvorved Magistraten in pleno vilde lægge sin Hengivenhed og Erkjendtlighed for Dagen. Saaledes offererede Raadet, og betalte Byen en Sølvkande²⁾, da Albert Friis her i Byen gjorde sin Datters Bryllup med en Frederik Munk i Aa-

og nyde og undgælde, hvad hand kan vederfares. Det synes at være en egen Forpligtelse, de to gode Mænd der har paataget sig.

- 1, Raadstubogen, ordret med forandret Retskrivning. Foruden Lænsmanden, Borgem. og Raad vare ogsaa begge Sognepræster tilstede: „M. Math. Pors och M. Niels Glud Kanikerne her vdi Ribe.“
- 2, Aho (15) 92 d. 1ste Augusti Antuorde ieg Hans Morthensen guldsmed Ephter Borg. Mesters Befaling til En Kand til Albert Friises datters Bryllup 40 Dal. noch til samme Kand 4 Dal. noch til Arbejdsløn 5 enhalv Dal. af huer Lod 4 S.

ret 1592. Raadet bidrog ogsaa til at skaffe Lænsmanden og hans Gæster paa Slottet en lystig Jul, thi aarlig sendtes ham fra det, paa Byens Begne, Juleaften en Aime Rinswin¹), tidligere ogsaa nogle Tønder Hamborger Ol²). Denne Foræring udeblev ikke engang i Krigsaarene i det 17de Aarhundrede³), da Byen dog var saa haardt betrængt og havde saa Mange at udrede til, og paa en ubetalt Regning over mangfoldige Sager, som Apothekerens Johan Pouk har leveret Fienderne paa Raadets Forlangende i Krigene 1643—45 og 1657—60, paraderer ogsaa denne Aime Rinswin gjentagne Gange⁴). Raadet søgte ogsaa undertiden at bringe den tilveje uden direkte Betaling, ved at bestemme den til „Brøde“ ved indgaaet Forlig⁵) eller paa anden Maade⁶). Fremdeles overlodes Lænsmands skundom Afbenyttelsen af enkelte af Byens Ejendomme, udenfor den aarlige Bortlejen, og efter en af ham selv bestemt Be-

1, Anno 1623 d. 9. Decr. daa gaff ieg Johann Pouck for en Aime Rinswin, Borgem. og Raad kuffte aff hannem, Som di foræredt Welbørdige her Alberdt Skjell medt Jul Aften Anno 1622 — xxviii Rigs Daller ere vdi Slette vendinge 42 Daller, og saaledes hvert Aar, endnu i 1655 Saffuer Borg. Veder Oluffen betinget en Ahme Rinsch win til Lænsmanden for 32 Rird. er i Penge 48 Daler.

2, 1590 giffuit for Tho Tønder Hamborger Ol, som Albert Friis bleff forærit oc skankit met paa Jule Aften forleden (89) 8 Daler og strax derpaa i samme Regnskab, for 1 Tønd hamborger Ol, som Mandrup Parsbjerg bleff medt forærit, den sidste gang hand var her hos Albert Friis.

3, Progr. for 1834, Dag 52, Note 3.

4, I den Regning, som Apotheker Johan Pouchs Arvinger presenterede Raadet oftere, navnlig 1660, anføres endnu 3 Ahmer, leverede Lehnsmænd Greger's Krabbe, Juleaften 1646, 47 og 49, de to til 60 Daler og den 3die til 48 Daler.

5, Se foran Side 9 et Exempel.

6, I 1623 faar Johan Hendrichsen 3 „Enger og Boggstedet“ mod at levere en Ahme oprigtige Rbinschwin at levere her paa Xiberhus af den beste som kan bekommes her i Byen, at leveres 8 Dage for Jul.

taling¹). Byens Vogne synes ganske at have staaet til hans og hans Families Raadighed, og Betalinger for Kørsel med ham og hans udgjør et ikke ganske ubetydeligt Af-snit af Byens Regnskab. Og det var ikke allene, naar Læns mændene kunne antages at være rejst i Embeds = An-liggender, nei! Byen betalte ogsaa Vognleje, naar de førte til deres Herregaarde og Vognen tog! (Kas hjem med²), den maatte ogsaa befordre deres Koner³), Slægtninge⁴), Hovmester⁵), Tjenestefolk i Erinde⁶) og til Lystighed⁷), sende Bud efter deres Børns Liig⁸), naar de vare døde andetsteds; den

1, 1598, 17. Marti Af B. og R. og N. N. som er vd aff 24 Borgere og tilstede vare bleff Erlicg och welbiurdig Mandt Albrett Friis till Harridskier Høffuitsmand paa Niberhus Beuilgedt Snibbelstong thette Nar och icke lenger och loffuit at han vilde giffue saa meget aff den som nogen Anden.

2, 1589 giffuet for hans Vogn 7. Augusti var i Harridskier met Albert Friis och aag it Kas haffre her hiem till Niberhus met sig tilbage igien i en halv Dal.

3, 1589 d. 21. Martis Christen Kamtrup for han aag Fru Ingeborrig Albert Friises til foldingbro 2 Mk. og den 28. Martis giffuet Thames Statsbud for hand var met hans vogen o huolgaard medt Fru Ingeborg paa Slottet 5 Mk. Hvolgaard ligger i Langestov Sogn over 10 Mile herfra. Fragten har været meget billig den Tid. D. 2. Septbr. er betalt 4 Vogne, som vare i Gierndrup met Albert Friis og Fru Ingeborg. Der reiste de og deres Folk meget hoppigt hen. Gierndrup, Anner til Thorsstrup, ligger i Christiansfelder Egnen, og dog beregnes hver Vogn kun til snart 28 s., snart 2 Mk. 2. November, giffuet thisse 5 Vogne for the Nage Albert Friis til Gierndrup, hver 2 Mk. Af den hyppige Kørsel dertil skulde man formode, at Friis eiede den store privilegerede Gaard, som endnu er i Sognet, men dette ved jeg ellers Intet om.

4, 1622, Han og Velb. Erge Skiel och hans skollemester til Kolling 3 D.

5, 1591 d. 22. Sept. gaff N for hans Vogn var paa Krogsgaard med Somfru Anne paa Slottet (hun reiste ofte især til Harridskier) 5 Mk.

6, 1593, 29. Aug. gaff N. for han aag en Karl oc en laas Fisch til Kolling for Somfru Anne paa Slottet.

7, 1590, 13. Jan. gaff N. for hans Vogn waar i Gierndrup met Niels Goldenstiernes Karle, ther Albert Friis gjorde Elline hans Friis Piges brøllup paa Niberhus.

8, 1624 gaff ieg Chresten Schaade for hans Vogen og Velbørdige Hartuich

kjorte deres Folk paa Jagt¹); Byen maatte fremdeles lade Lænsmandens Gæster af Adelen og disses Folk befordre hjemad, naar de havde været i Besøg²), eller ved festlige Lejligheder. Da Albert Friis i 1592 holdt sin Datters Bryllup her paa Slottet, maatte Byen, ifølge Regnskabet, betale Befordring for en Mængde Gæster, da de i alle Retninger droge tilbage igjen til deres Hjemstavn³). I det Hele maa Adelen's Rejser især i Slutningen af det 16de Aarhundrede i høj Grad have været Kjøbstederne til Byrde, og foranlediget mange Klager og Besværinger af dem, da disse have fremkaldt en fgl. Forordning af 1596, hvoraf

paa Slotten her fra og til Meddelfaar Sund, denn Tid hand skulle hinte Velb. Toge Skiel's Væg her till Byen efter B. og N. Befaling 3 Daller.

- 1, 1622 gaff ieg Niels Ekaade for hand medt hans Wogn og Velb. Sr. Alb. Skiel's fold till Raager Kiær vdi Jagt efter B. og N. Befaling 2 Mk. 1592 befordredes „en Diurkutte med 100 Fogel“ osv.
- 2, 1590 gaff N. for hinded Wogn og gotsche von Alefeld; Somfruer till Nabstedt efther fru Ingeborg Albritt Friis's Befaling 1 Daler. I 1622 og 23 befordredes Fru Coffi Braade til Estrup 5 Mk. Jens Juul, Knud Goldenstjerne med deres Folk til Foldingbro, Enwold Kruse til Strandbøe, Manderup Dues Moder til Estrup, Gunde Lange af Norge til Haderslev, Sffuer Juul til Warde osv.
- 3, Da muligt Nogen kunde have lyst til at kiende noget til Albert Friis's Frænder og Benner, vil ieg navnlig anføre de af Bryllupsgæsterne, jeg er stødt paa i Boregnskabet for 1592. St. d. 16. Sept. gaff ieg disse effterschreffne wogen som Nag herre fold bort som war til Albert Friis's Datters Bryllup Anders Severinsens Wogn wor i Bede med Jacob Sefeld (han havde 2 Wogne derhen, og 2 til Gierndrup); videre kiortes Jørgen Friis til Bekke, 4 Wogne sammestedsben med Fru Ermengard's Folk, 2 Wogne til Foldingbro med Fru Wibbeckes Folk, Brede Randtzov's Frue til Zimmerbø, Hans Munch til „Ovuong“ (Orvang), før en Herregaard, er nu 4 Bøndergaarde i Skads Eogn og Herred; S. M. var nok Brudgommens Fader; Fru Elsebet's Folk paa Hesselmed til Hørbro, Fru Karen Holgers Folk til Ovuong, Knud Rutz Karl til Kolding. En Mand er betalt „som tog ware paa Gaden, tha Frederich Munch Brudgommen kam o Byen. Jacob Sefeld og Karen Holgers nævnes 1577 blandt de Personer som havde forstrakt Kongen Penge, 1000 Dal. hver (Jacobsen Skattevæsen osv. Pag. 219)

man ser, at Adelige, foruden at lade sig personligen befordre, har tiltaget sig Ret til selv at udstæde „Passbord“ Fripas til deres Undergivne (Folk og Tjenere) og paa lægge Købstæderne at befordre dem, hvorhen de ville. Forordningen siger, at der af en Kjøbstad ofte ere udfomne flere Bøgne, end den efter sin Evne og Formue kunde udrede, og at Købstæderne dermed er kommet i stor Armod og Besværing, hvilket dog nok er vel meget sagt. For Fremtiden siges der videre, skal intet „Passbord“ adlydes, uden det er udstedt af Kongl. May. til Borg. og Raad¹).

At Riberhus Læn skulde i 1574 Lænsmanden betale Kongen 2044 gamle Dalere²).

Slotskriveren har vel omtrent haft samme Forretninger som Amtsforvalteren nu, dog naturligviis under aldeles forskjellige Former, som den Tids forskjellige Statsform gjorde nødvendige. Hans Virksomhed angik vel især Lænet, og mindre Byen. Dog har han ikke været denne uvedkommende. Vi have foran set, at Byens Regnskabsfører ofte udbetalte de kongl. Skatter til ham³). I 1643

1, Det Kongel. Brev reserverer Fribefordring af Byen naturligviis for det kongl. Hus og de Embedsmænd, der reise i kongl. Tjeneste. I 1592 sidst i August omtales „Prindsens“ Ankomst hertil Byen. Hermed menes uden al Tvivl den unge, umyndige Konge Christian den 4de. Herfra drog han til Kronborg, videre til Dabler, hvort der herfra Ribe gjordes Anstalter til hans Modtagelse; derfra tog han til Flensborg, hvorhen en Del af hans Folk vare sendte direkte her fra Byen. Blandt den Mængde Bøgne, som Byen ved denne Leilighed har betalt, er der nogle som koster flere Koster til Dabler, „for at slaa op mod prindzen“ eller „som skulle slaa op mod Prindsens Tilkomst.“ Ogsaa koster derhen Tin, Kobber og mere.

2, Se Efterretninger om Riberhus, Bilag Pag. 23.

3, Foran Pag. 15 Note 3. Dog er det kun i det 17de Aarh., jeg finder Exempler herpaa. I det 16de sendtes Skatterne til Kbhavn, sædvanlig ved en Borgem. eller Raadmand. I 1565 finder jeg anført som Indkommet og affendt, foruden en Skat der kaldes „Daler-Skat“, ogsaa Restants

indstævne Slotsskriveren, Jørgen Pedersen, B. og R. for Bytinget for en stor Mængde resterende Skatter, og forlangte, at de strax skulde udbetale dem, eller staa til Rette derfor¹). Han førte selv undertiden personlig de modtagne Penge til Koldinghus eller til Haderslev²). Han stævne og forfulgte for Retten Told-Defraudanter, navnlig især saadanne, som havde smuglet Dvæg eller Heste over Grændsen³). Ogsaa ved andre Retsager var han imellem tilstede, saaledes var Villem Hansen, Slotsskriver, tilstede ved Buold Hartis pinlige Forhor i August 1613, og hans Eftermand, Søren Friis, overværede samme Barbari ved en anden formentlig Her, Anne Laurup, i Desember samme Aar. Han besørgede ogsaa imellem Udskrivning af Søfolk til den kongelige Flaade⁴).

Slotsfogden har været som Lænsmandens Fuldmægtig; han handlede i dennes Navn, mødte i hans Sted i Raadstu-Retten, og repræsenterede der hans Person⁵). Han

cer af „den 8000 Dalers Klippinge schat“, „den 8000 Daler schat i Klippinge“. I Jacobsens Skattevæsen osv. Andes (Pag. 116—120) en Fortegnelse paa de Summer, hvorfra Købstæderne i Danmark vare satte i Skat i forskjellige Aar af det 16de Aarh. Deraf ses, at Ribe i 1564 var sat i den anførte høie Skat, medens Kbhavn kun betalede 12,000, Malmø og Aalborg 8000, ligesom Ribe; Odense og Aarhus kun 6000, de andre Steder alle betydeligt mindre.

- 1, Se Program 1836, Bilag 1. Vnen resterede da med Skatter for 7 Aar til Raadsmænds Hold. Union Skat for 4 Halvaar. Raadet havde faaet „Respit“ til Philippi Jacobi Dag. Af Ordene i Slotsskriverens Anklage skulde man slutte, at Raadet var ansvarligt for Skatternes Erlæggelse.
- 2, 1624, Samdag da gaff ieg Laß Bonum Raadmand for hans Bogn og peder schriffuer til Haderslev medt en Summa Penge 3 Daler.
- 3, Se Program 1836, Side 54—55, i Noterne.
- 4, 1624 den 26de Julli daa gaff ieg Laß Jensen Raadmand for hans Bogn Og Peder Schriffuer herfra oc till Møllthønder oc siden till Vallum igienn att vdtshriffue foldh i Konge Maiestadtz Dieniste vdi Fiere Dage medt Heste og Bogne, derfor 4 Daller.
- 5, 1597. For B. og R. vdi Niels Kølholts Slotssougidts neruerelse, Paa

kaldes ogsaa „Borgfogd“ nogle Gange. Ridesfogden paa Slottet, som af og til nævnes, turde vel ogsaa være den samme¹). En Gang finder jeg ogsaa, at Slotsfogden har mødt i Raadstureten paa den fraværende Byfogeds Begne, der havde affagt en Dom til Gunst for Lænsmanden, hvilken Dom var indanket af Modparten²).

Foruden disse Byens Over- og Under-Autoriteter finde vi ofte, at ogsaa andre Personer ere tilfaldede, saavel ved Raadsforsamlinger, som ved Rettergang, Forhør og Domsaffigelse; dels Saadanne, som Sagen nærmere vedgik, dels især Saadanne, hvis Kundskaber og Indsigt i visse Sager, man ønskede at benytte, eller hvis Autoritet man vilde stytte sig til. Meget ofte var saaledes, naturligvis af de sidstnævnte Grunde, Geistligheden tilstede i Retten, navnlig Kapitelsherrerne. (Prælater, Kanniker). Dette var altid Tilfældet, naar Ægteskabsager forhandlede³). Af Forlig mellem Ægtefolk, som oftere foresalder,

hans Husbonds Erl. och Welb. Mand Alb. Friis til Hærritskier, Hoffuitsmand paa Riberhus (Begne er forglemt). (Alb. Friis og B. og N. benaader en tougsvoren Mand, der havde saaret en af Byens Bagt, og gjort anden „Parlamente“ og derfor havde forbrudt sin Hals, imod at han rømmer Byen). I 1591 i en lignende Sag benaader samme Slotsfoged paa Riberhus paa Alb. Friis Begne med B. og N. en Person, som var sat i Byens „Hecte“, fordi han havde overfaldet en Anden med „droffuen Bærg“ og huggen i hans Steen for hans Dør. Det har været meget almindeligt, at slige „Gadebasser“ har huseret med dragne Sabler paa Gaderne, saa at de Patroller af Borgere, som oftere ere befalede, have været meget nødvendige.

- 1, 1611 den 7de Dec. havde forstandige Mand Iffuer Markordtsen, Ridesfogit paa Riberhus erhvervet et Lingsvidne paa forne sin Husbonds (Albert Skeels) Begne. Ridesfoged omtales ogsaa i Hæreprocesserne.
- 2, Cha måtte Kieldt Jørgensen Slotsfogit paa Riberhus paa forne Regel Eskilens Begne i hans Fruerelse, og sagde, at forn. N. E. er sin Dom bestandig, og siger blandt andet: at Rentemesters Quitantiarum har ei været i Rette for ham.
- 3, Et Tilfælde, hvor dog kun Bisoppen (Lausen) var tilstede, er omtalt foran Side 46.

er navnlig et fra 1561¹⁾ ikke uden Interesse. Manden paalægges, at elske sin Hustru, have god Umgængelse med hende, forsyne hende i Huset med El og Mad, Sko og Klæder til hende selv og Børnene „till redelige Noies“, skaffe hende inden Dørene, hvad han vil nyde med hende, søge Dug og Seng med hende, og ikke holde sig fra hende Dag og Nat med hans Drik osv.; men skal holde sig til hende og lade hende være med sig i Stue og Kammer, saa han ser, hvad hun gjør, om hun lever ærlig med ham osv., og hvis han bryder dette og handler herimod, da skal han straffes ved sin Hals. Konen paalægges, at være sin Husbonde horig og lydig, leve fristelig med ham „i Mad, Maal og Sengfelle“, tage sin Husbondes Børn og Hus flittigen vare, og ikke herefter gaa uden Huset i Selskab eller andensteds uden hans Billie, og naar hun skal gaa ud til beggeß Gavn, da skal hun bede Lov af sin Husbond, at han ved hvor hun er, og hvad hun gjør, og ikke gives ham Marsag til Mistanke, som han før har havt, og handler hun her imod og det kan hende overbeviseß, da skal hun straffes med samme Straf med en Sæk. Det er sandelig haarde Konditioner paa begge Sider. Ribe Ret har her hævdet sin gamle, berømte Strænghed²⁾. Undertiden har Magistraten først havt flige

1, Mandagen næst efter St. Ebone Apostoll Dag. Hese Forliget er aftryk fuldstændigt som Bilag 4, hvor man ogsaa vil finde Kapitelsherrerne navnlig anførte.

2, Disse strænge Forpligtelser lyde dog nok farligere, end de i sig selv have været. Jeg har saaledes fundet, at en Mand 3 Gange efter hinanden, med større og mindre Mellemrum, har forpligtet sig til at lade andre i Fred (ubewart) under sin Hales Fortæbelse. De to Gange har det da alt saa været tomme Trudsel. Undertiden ere Udtrykkene i disse „Forpligter“ meget stærke. En Mand lover 1619 B. og N., at han skal afholde sig fra al Truen, Hug, Slag og Undsigelse mod sin Kone, hendes Moder, Sødsleude og andre Blodsforvandre; handler han derimod, da

Egtefolk for sig allene, modtaget deres Koste og „Forpligt“ om Bedring, og truet dem med at de i modsat Fald skulde staa til Rette for Kapitels-Herrerne¹). Ved Bestemmelser angaaende Bryllupper, Begravelser osv. var ogsaa i det 16de Aarh. Kapitels-herrerne tilstede paa Raadhuset, senere Byens Geistlighed²).

Ved visse Leiligheder bleve ogsaa de anseligste Mastroner, Koner og Enker, tilkaldte, og deltog i Forhandlingerne og Sagens Afgjorelse. Saaledes hedder det i 1561, at der var gjort en Reces af Hovidsmanden, Kapitlet og Magistraten i Ribe med de fornemste Dannekvinders Samtykke om Bryllupper, Barseler, Kirkegang, Klædedragt med mere³). I Indledningen til denne Lov siges, at de fornemste Dannekvinder i Ribe bleve opkaldte paa Ribe Raadhus, hvor da alle og enhver samtykkede og bejaede alle Artikler. 1548 var en Del Dannekvinder, deriblandt Biskoppen M. Tavsens Frue, Anna, paa Raadhuset, for at anstille 'en, som det synes, hel delikat Undersogelse med et anklaget Fruentimmer; de fandt hende skyldig, men gif i Forbon for,

forpligter han sig til at have sit Liv og Hals forbrudt, uden al Dom og Rettergang i alle Maader. Hvis han altsaa bankede sin Kone igjen, kunde Magistraten saaledes uden Videre stære Hovedet af ham.

1, at være under Forpligt og Dom for hederlig Kapitelherrenes Ret. (1611). Heri forekommer et Udtryk „ham er kommen nogen Mummesnak paa“. Han er kommet i Nøgte for. Ordet kommer vel af Mumme, stærkt Øl; altsaa: Ølsnak.

2, Se Ny D. Mag. 2. B. Pag. 272 et Exempel fra 1561 paa det første. Her et Bevis af Raadstubbogen paa det sidste: 1618 den 25. April paa Ribe Raadhus nærverendis N. N. Borgm. N. N. Raadmænd saa och Hederlige oc Høilerde M. Niels Effrensen Glud oc M. Effuerin Anderssen Kanniker og Sognepræster her samestedh, M. Hans Oluffsen Lejemester, Hr. Jacob Hansen Buch og Hr. Effuer Hollemb Gudh Ords medtjenere her saa och efterschreffue 24 Borgere osv. Se Ribe Maanedættidne October 1838.

3, Recessen er aftrykt i Ny Dansk Mag. 2. Bind Pag. 272—76.

at hendes Straf eftergaves hende, mod at at hun skulde romme Byen¹).

I Raadstubbogen finder jeg engang (1601) anført blandt Rettens Medlemmer en rig og anset Enke, nemlig den foromtalte 1598 dræbte Raadmand Anders Erensens, som tilligemed B. og R. og de ligeledes tilkaldte Geistlige, Biskoppen og Sognepræsten, modtog to Mand's Borgen for hendes Søn, som tilligemed en Anden anset Mand's Søn²) havde truét og overfaldet Byens Vagt med blanke Vaaben, og derfor var sat i Arrest³).

Naar Spørgsmaal forhandlede, der nærmest angik et enkelt Laug eller deslige, tilkaldtes Sammes Medlemmer, saaledes Skippere i Havne og Søfarts Anliggender. Af egentlige Laugsprocesser, synes de Stridigheder mig ret snurre, som jævnlig forekomme mellem Sko- og Løffel-

1, Anno mdrloiii then Thorisdag nest efter Søndag Quasi modogeniti waar thesse effterschr. Danequinder oc Husruer forsamlet paa Raadhuß oc skulle vdi Sandhed granske, og bere vindesburdt om Marine then Wige, som iib Nielsen har loffet, som er Anna M. Hannß Tausens, (16 andre Fruentimmer Navne) met flere Dannequinder wonde (vidnede) at forne Marine, som ib loffet, oc forkom ilde hendes loffs fruct, saa at hun burde at straffes therfor, menn for Guds og Danequinders Bønnsild bleff hun benaadet, at hwn skulde giøre en aluorlig penitens, oc ther till met at røme Boen inde fredag at Aften eller oc at settes vdi samme heete, som hun sad vdi tilforn.

2, Peder Pedersen, Peder Skodborgs Søn; de Junge Lømler havde løbet paa Gaden med Musikanter foran sig og vare vel derved kommet i Spektakel med Vagten. Saadan Kommers var ikke usædvanlig; jeg finder oftere dette omtalt, navnlig har en Hans Paa Feldbereder forpligtet sig til ikke at løbe „met sin Eitter og Spilmanelig om Natten paa Gaden.“

3, Vdi M. Peder Hegelundt Biipen, M. Mats Pors, Kierstine, S. Anders Erensens Efferleuerike, Ib Tornum, Kield Jørgensen B., R. R. Raadmand, loffuidt Hans Jessen og Niels Poulsen og satte Borgen for Scuerin Andersen, Anders S. Søn, Att efter thi handt om Natten haffuer loben Gadelob at Gaden, oc medt hans Vaaben oc Berge haffuer truedt oc vndsagt Byens wacht, och er therfor indsat wdi Byens Fængsel, tha loffuer de for hannem, adt han skall icke løbe Gadelob, icke vellet at vfyeme Enten Byens Wacht eller nogen Anden osv.

magere. I 1581¹⁾ tilveiebringer Magistraten et høitideligt Forlig mellem de tvende Magter, at Skomagerne ikke maa gjøre Tøfler, og Tøffelmagerne ikke Sko og Støvler, uden til eget Brug. For Overtrædelsen erlægges i Brøde 20 Mk. Pendinge til Kongen og Byen, og en Tønde Ol til det Laugs Embedt, som paaklager. De anholdte Sko eller Tøfler tilfalde de Fattige. Man ser dog under disse smaalige Laugskævlerier en enkelt Gang Spor til friere Anskuelser og til en Stræben efter at løsrive disse Baand. I 1507 ophæver og tilbagefalder Kong Hans alle Skomagernes Friheder og Privilegier, fordi de haver gjort „uredeligt Kjob paa Sko“, og tillader enhver at lade gjøre Sko og Støvler, hvor han vil. 1526 ophæver Frederik den 1ste alle Laug i Ribe og Varde, og tillader enhver at flytte ind i Byen og bruge hvad Embede (Haandværk) han vil, mod at erlægge en Kinst Gylde, og at B. og Raad aarligen sætte Prisen paa alt Arbeid, osv.²⁾. Men disse sidste Anordninger ere næppe bragte i Anvendelse. Efter et Forlig eller Overenskomst mellem „Badschererne“ (1600) her i Byen, ser man, at der her har været i det mindste 5 Saarlæger den Gang³⁾, hvilke vel ogsaa kunde gjøres Behov under al den Løben med dragne Bærger, Huggen, Stikken, Saar og „Dottslag“, som Retsprotokollerne ere fulde af⁴⁾.

Og hermed vil jeg afbryde, for denne Gang, mine Beretninger om de Riberss Færden i forgangne Dage.

1, Mdlxxi Fredagen post Petri et Pauli.

2, Det kongelige Brev findes blandt Bilagene som No. 2.

3, 1600 den 2den Aug. paa Ribers Radhus for B. og R. med Lensmandens Bevilling og Befalling bleve 4 Badscherere og 1 Lagemand's Efterleverste enige om, at dersom der kom nogen „Saare Folk“ til en af dem for at lade sig forbinde, tha maa de ikke drage fra ham, før den som Skaden „haffuer. thaller hans Minde derfor“, eftersom tvende Naboer kan forlyge dem derom, hvis han ikke længere vil være under samme Badskers Haand, og ingen Badsker maa falde i den andens Brød osv.

4, I 1589 bleve, for at tage et Exempel, efter Kønner-Regnskabet 3 henrettede her i Byen, En halshugget, En hængt og En brændt. 18 Nov. giffuet M. Sell, Kettermanden, for han hengde Anders Beeg 2 Daler i Mk. 23. Decbr. giffuet ham for Liene Beegsdatter, han rettede og afhug og Graven at kaste 5 Mk. 21 Febr. Mester Sell for han brændte den Troldkvinde Karen Laadatter, 2 Daller.

Bilag.

*Dronning Christine, Kong Hans Enke, afgjør Striden
mellem Magistraten og Borgerne i Ribe.*

Wii Cristina mett Gudz nade Danmarcks, Sueriges, Norges, Vendes oc Gothes Drotning, Hertuginne i Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmersken inneborn Hertuginna i Sasszen, Greffuinna i Oldenburg oc Delmenhorst gøre alle witherligt att Aar effther gudz Byrd mdxiii sancti Blasii epi Dag¹) i wor Köpstedt Othense neruerendes oc elskl. iörgen Marswin wor mandt oc radt oc Danmarcks riiges Cancellor, ieens stigsen Landszdommer i fiwn, eiler Bryske, knudt wrne, cristiern Rantzo oc Karl Bryske wore mendt oc tienere, michel persen, Hanns stryg Borgemestere oc iwer andersen radtmandt i Othense Thaa ware for oss i rette skickedt wore kære vnderstatthe Borgemestere raadt oc menighedt i wor Köpstadt Riibe om nogen trette oc wsamme som them imellem war Tha for oss

¹, 3die Februar.

berette forne Borgemestere oc raadt hues sager oc skyl-
 linger the haffde till almwgen oc menigheden, först att
 forne wor almwge oc menighet i riibe skulle haffue nogen
 mistycke till them for regenskaffs skyldt the begære aff them
 paa the penninge som optoges oc wdtgaffues till aarlig
 byskat oc andendell, oc fore regenskaff paa bysens iordt-
 skyldt oc rentte oc fore bysens ager iordt oc enng Som
 the bruge oc i wære haffue, oc fore at forne almwgen
 wilde att radtmentt skulle giffue i aarlig Byskat medt
 them, oc fore att almwgen wilde haffue macht att affsette
 aarligen iiii radtmentt oc isetthe igen andre iiii borgere
 til radtmen oc fore andre flere Sager the oss tha fore
 gaffue. Ther till swarede forne Almwge oc sagde at the
 haffde skyldinge till forscreffne Borgemestere oc radt
 om these forneffnde alle sager oc artickele, oc menthe,
 att ther war icke skedt skiel ther wdimere her till dags
 oc berette the forne theres sager oc kæremaal alle oc
 huer serdeles ligerviis som nw er fore rördt, Tha effther
 tiltall genswar oc beuissning paa begge sider fandtes thet,
 att swodanne Handlinger oc kæremaal ware optagne mere
 wdaff wankundighet end aff nöedtz tranng, dog paa thet
 at sodanne wsamme oc wendrectighedt motthe affstilles,
 then menige mandt i forne riibe till gaffue oc gode, oc
 the her effther thes ydermere skulle leffue medt huer
 andre medt fredtsommelighedt oc goedt endragt oc eff-
 ther forne wore gode mendtzs radt oc samtycke Giorde
 wij them sodane contract oc skickelse imellem som her-
 effther fylger: först att almwgen i forne riibe skulle aar-
 ligen hereffther paa scti Petri dag ad cathedram haffue
 oc höre rede oc regenskaff opaa alle oc huer penninge
 Som optages oc wtgiffues paa Bysens wegne till aarlig
 Byskatt og all anden Dell, oc wide hwort theres oc By-

sens penninge bliffue oc wdtgiffues, theslige skall almwgen haffue rede oc regenskaff samme dag opaa bysens iordtskyldt oc renttæ oc opaa bysens sagefaldd som imellem aar oc dag wdtgiffues, Item hues ther offuer bliffuer aff sodanne alle bysens penninge nar sodanne regenskaff giordt er, the skulle indlegges i goedt forwaring allmwgen oc byen till gode, oc skulle thoe mendt aff radedt haffue en nögell oc toe mendt af almwgen haffue en anden nögell till samme beholdenne bysens penninge, paa thet att the alle mwe thes bedre wide her effther huor theres pendinge bliffue. Item saa skulle oc Borgemester oc raadt effter thenne dag nyde oc beholle then bysens ager iordt oc ænge som the her till giordt haffuer, oc skulle for^{ne} borgemester oc raadt icke giffue wdt aarlig byskatt nogen dell, men nyde theres friihedt ther om her effther som thee her till giordt haffue, oc skall then magt were hoes borgemester oc raadt radtmen at kefe oc wdtuelle nar behoff giöres oc ey hoes almwgen. Item tkall thet oc bliffue wedt then skickelse thet her till wæret haffuer medt byskatten at ligge oc optage, saa att xxiii mend aff almwgen skulle tilstede oc hos være paa radthuset, nar borgemestere oc raadt sodane legge skulle oc her opaa almwgens bedtstæ rammes oc wides. ther wdmere oc viii mendt aarligen nar thennem tillsiges wdaff almwgen skulle optage samme og göre rede fore, Thii welæ wij at thette alt som nw er samtycket oc her wdi rördt skall saa bliffue oc holdes af for^{ne} wore borgemestere oc raadt oc menige almwge i wor Köbstedt Ribæ i alle made indtill so lenge eller om saa skeer att thee hereffter welæ haffue nogen anden Priuilegie oc stadfesthelse aff högborne förste Her Christian etc.

wor kæreſte Sön. Datum anno die et loco quibus ſupra
noſtro ſub ſecreto.

Ad mandatum ſereniſſimæ Dominæ
proprium præſentibus ſupra ſcriptis.

2.

*Frederik den 1ſte afskaffer og ophæver alle Laug.
(1526.)*

Wii Frederich medt Gudtz naade Danmarkes Ven-
ders oc Gotters Konning udwaldt Konning til norge Her-
tag i Sleswich Holſten ſtormarn oc ditmarsken, Greffue
i oldenborg oc delmenhorſt helsze ether alle oss elske-
lige Borgemeſtere raadt oc menighed vti wore Köbſte-
der ripe oc warde kerligen medt Gud oc vor naade,
vider at før oss er berett at manghe gylder oc lag vp-
holdes vti ethers Bye oc ther affkommer thiit oc offthe
ſtoor tvedract oc vlydelse iblant almwen, oc theſlige
embedtzmendt sette theres arbeide for vskellig verdt vti
ſodaane theres laghwſſ, hwilcket wy nw mett wort elske-
lige Danmarckes riiges raadt her nw forſamlet, haffwer
offuer wegitt oc beſindet oc ther for ſaa skicket, at her
effther vti inghen kiöbſtedt vti vort riige Danmarche
ſkall vpholdes noghen gyldde eller lag enthen ſkredergylde
ſmede gyldde eller noghen anden gyldde oc lag vti noghen
maade, medhen ſaa mange ſom i byen boe af hwadt em-
bede han er ſkall were i gyldde oeh lag medt Borgeme-
ſter oc raadt, oc hwilcken embettzmandt ſom wil indflytte
i byen oc bruge noghen embede han maa thet giöre oc
ſkall ther för giſſue en rinske gylden till Byen oc ther
met ſkal mwe bruge huadt religt embede ſom hand
kandt oc ey beſweris mett noghen koſt at giöre ander-

ledes ent som andre borgere medt Bysens oc kongens tönge, dog skal embedtmend som i Byen boe forfare om han er goedt for syt embede, oc ei noghen embedtmandt skall vere borgemesther eller raadtmandt vti nogen Köbstedt then stundt han bruger embede andre end Kjöpment, oc huilcke som kunde noghen embede enthen skreder, skomager, smede eller andre the skulle nöges mett theres embede. Oc skulle borgemester oc raadt vti menige borgeres offuerwerelse giöre huert Aar scte Walburges Dag skickelse paa huor dyre huer embedtmandt skall selge syn ware, ephthersom thet er dyrt han skall giöre aff, oc theslige paa öll og brödt, ephtersom kornet oc hwmlen gielder theslige paa ald anden köbmandskaff ephter tidsens leylighedt, Thi bede wi ether all oc huer serdeles strengelig biude att rette ether ephter att holde thenne vort skickelse fast oc vbrödeligen i alle mode oc were ethers borgemesther oc raadt hörige oc lydige saa frampt wy icke skulle lade straffe ther offuer som vedt bör, oc thersom Borgemester oc raadt skicker theunem vtilbörligen imoed noghen af almwen tha wille wy lade straffe ther offuer vthen all naadhe. Sammeledes szom i tidt oc offte haffue giffuet oss till kende oc bekierret, huorledes landts presther proffuesther oc riige bönder giöre Landkiöb oc forprang ethers bye til skade, Tha haffue wii nw met vort elskelige Danmarckes riigens raadt giort ther saa en skickelse paa at inghen skall herephter giöre sliig forprang eller landkiöb imodt then skickelse vy oc vort elskl Danmarckens rigens raadt haffuer ther paa giort, findes her noghen imodt at giöre, er han prest tha skal bispen straffe ther offuer, er ther oc legmandt tha skall vor lensmandt straffe ther offuer, haffue oc vort elskl Danmarckes riigens raadt nw sambtöckt oss at hui bröde

som prelaterne oc ridderschafftsmend falle fore vti vore kiöpsteder skall aldt komme oss til gode oc vore byfogder them annamme skulle oc giöre oss ther fore gode rede oc reghenschaff. Skier ocsaa at noghen findes i ethers bye ondelige eller verdzelig szom er vor oc menige rigsens openbare fyende her christiern fordom konge vti Danmark tiil feldiig i noghen maade lönlig eller openbar tha hende loffuen, viszen oc borgen af thennem at skulle bliffue tiilstede oc stande tiil rette for theres tiilbörlige Dommer naar paaeskes, bede vy ether oc biude at j haffue godt acht oc tilsion vti ethers bye paa guldsmede embede, saa at inghen gulsmidt setther mere til löde märckes sylff end fem quyntin kober utj thet allerhöyeste her vider at [rette ether effter oc lader thet inghenlwnde. Giffuedt i wor kiöbstedt Othense scte barbare dag aar mdxxvi vnder vort Signet.

3.

Om Vagthold i Ribe 1611.

Anno 1611 then 25. Junii paa Riber Raadhusz bleff wedthagen, beuilgett och Samtöcktt wdaff Borgemestere och Raadt, Saa och aff de xxiii mendt, Som da tillstede ware, wedt naffn Jens Trelundt, Paul Jenssen, Jörgen Harboe, Hans wandell, Hans Lambertsen, Simon Guldsmedt, Anders Bundesen, Hans Andersen, Lasz Bonum, Ebbe Jessen, Niels Söffrensen, Terkell Anderszen, Morten Skioldagger oc Matz Nielsen Lime. Effter som Erlig och welb. Niels Kraeg tiil Aggerkroeg, haffuer Befaling aff Kong. Mayttz. offuer Riperhusz Lehen, wdj woris Kierre lenszmands welb. Albert Skeels frauerelse, och haffuer nu befalet osz paa hans Mayttz. wegne. Att wy skulle holde Dage wacht och Natte wacht her wdi Byenn,

Saa well som wdi Andre Kiöbsteder wedt Strand Siden, Saa er nu i dag besluttet, Om Natten Att holde xii Mendt och om Dagen for huer portt ii Mendt paa wacht, som skall were Borgerne Sielff Personlig huer Aff sitt Husz Eller och de, som haffuer en guod trou Karll vdi thieres Thieneste, Som han kand fremskicke vdi sin Stedt, Dog huo som den frembsender, da schall hand Sielff forsuare, huis der findes hoesz hannem nogen forsömmelse, Och schall en huer, som gaar vdi Wagtten haffue en guod Degen paa hans Side och ett gott Fedderspiud eller Helbardt paa hans Öxsell, och skall de were paa thorffuet om Aftenen, naar Klocken slaer otte i Wagtten, och da wdtföres aff Wagte-Mesteren, Och stande paa den Stedt han dennem paaviser indtill Klocken slaer femb om Morgenen, hand dennem afförer hjem, Dersom nogen aff forskr^{ne} wagtte findes forsömmelig, Siddendis eller soffuendis paa wagtte, Tha thennem derfor Att straffis for 1 Daller till bröde, Och som en wlydige Borger, En huer som wdi Saa maade findis. Wdj lige Maade om de icke ere paa torffuet, Naar Klocken slaer, Straffis som forsk^{uit} staaer, desligeste de iii mendt, som skal stande wdi begge Porterne om Dagen, Schulle ochsaa möde paa Torffuet huer Morgen naar Klocken slaer femb, och stande for Porterne Indtill om Aftenen Klocken slaer 8, Att wagtte-Mesteren dennem derfra förer, Och schall enhuer en guod Degen paa hans Side, och ett Fedderspiud eller helbard paa hans Öxsell. Dernest de, som sidder i Boeder, schall huer thou Boder holde en Mand wdi Wagtt, Naar thennem tillsiges, Dog Att deleie en guod Borger eller Karll, Som Wagte-Mesteren will nögis medt, eller och att böde Som forskreffuit staar.

(Af Raadstubogen.)

4.

Hvorledes Ægtefolk skal forholde sig mod hinanden.
(1561.)

Wii efterne Olluff Persen och Jens Hegelund Børgemestere vti Riibe, Jens trelloffen, Niels towschow, Hans Persen Faning, per Brun, Seuerin Jacobsen, Lambert ibsen, bagge Jensen, Olluf Steffensen oc hansz tygiszen raadtmentt ther samestedts, kiende och görer alle witterligt at Aar mdlxi then mandag nest effter S. thome apsli Dag paa Riber Raadthusz vdi Erlig welburdige oc strenge Ridder, Hr. Niels Lange, Höuitzmand paa Riberhus med hederlige mend aff Riber Cappittell theris nuerelse, som er Mester Jens Wiborig, mester hans Swaning oc Mester Casper prelater, Hr. Jens Perszen Sogneprest till Domkirken oc Mester thames canicker samested, tha war thenne Handell oc contract forhandlet imellem tiisse tuende personer, som er Chresten trelund och marine hans hustru, först wordte forne Chresten trelund forholdt oc strengeligen befaled, at hand skall elske syn Hustru Marine oc haffue guod omgiengelse medt hinder som en dannemandt bör at haffue met syn ecte Dannequine oc forsörge hinder saa hun haffuer vnderholdning vti sit eget husz tiil sig oc sine börn met öll oc mad, sko cleder till redelige nöyes, oc söge selffuer dug och seng med hinder och skaffe hinder inden Daren huad hand wiil selffuer nyde och vndgielde met hinder, oc ey hand heer effter Dagen som hand tilforn haffuer giort skall holde sig fra hinder Dag og nat med hans Dröck oc anden vskielsamhedt vdi hans biering och nering, men hand skall holde sig till hinder oc lade hinder were vti husidt med sig Inden Dörns, stue eller kammer, sae hand seer oc wed huad hun gör, om hun

leffuer erlig medt hannem vdi ecteskabs kyskhedt, oc skicker sig vti alle maade som en erlige Dannemand bör at giöre mod sin erlige Dannequinde, oc huis han heer emodt bryder oc det hannem skielligen offuerbeuises kandt met sand mand eller quinde, tha skal han straffes medt syn hals. — Desligeste skall for^{ne} Marine were Chresten trelund sin hoszbundt hörig oc lydig for och haffue en kierlig omgiengelse oc christelig leffnid medt hannem vdi Mad oc maal oc sengefelle som enn dannequinde bör at haffue met syn ecte Dannemandt, oc tage syn hoszbunds börn oc hus y flyttigen ware, oc ey hun effter thenne dag skal gange vden husedt vdi selskab eller nogen andensteds vden hans wilie, men nar hun skal gange vdt paa beggis theris gaffn, tha skall hun bedis loff af syn hoszbunde, saa han wiid, huor hun er, oc huad hun giörer, paa det at orsagen icke skall giffues hannem, at haffue mystanke till hinder, som hand heer tiil dags hafft haffuer. Huis hun heer emodt giörer, oc det hinder met skielligt wintnesbyrd offuer beuises kand, tha schall hun straffis met samme straff medt en seck, Alle for^{ne} articler paa same tidt oc stedt samtöcked kenned och bewilget the baade vdi alle woeres neruerilse.

(Af Raadstu-Dombog. No. 1.)

5.

Et Egtebrev.

Wij Borgermestere oc Raadmend wdi Ribe kjender oc giörrer for alle wetterligt att Aar effter Guds Byrdt 1613 fredagen thend 23. Aprilis paa Riber Raadhusz for sidende Raad oc Rett waar skicket for osz Erlige Karl Matz Nielsenn barnfödt her vdi Ribe och waar hans Ec-

tebreff Begierendis oc om hans Foreldre hand er födt oc afflet wdaff, och thesligeste huorledis hand self haffuer forholdit, schickot och schoedt sig herwdi byen fraa hans Barndomb oc ald denn stund han waar hiemme huosz hans Fader, daa frembginge disse efftershreffne Tolff wuildige Dannemend som ere (12 Navne) Alle Borgere her sammestedz, Ther alle samtligen wonde oc Kundgiorde met opracte Fingere oc iedt Suarede hertill att for^{ne} Matz Nielsen er bornefödt her wdi Riber Bye, Aff Erlige och Christelige Ecteshab, som vaar hans Salige Fader Niels Hanssen Fuolle och Marin Steffensdaatter hans Moder, som endnu leffuer, Voris Metborgere och Metborgerscher, Som waar Obenbarlige tilhobe föiet vdi Ecteschab baade Effter Kierche oc Verdzlige Loug, oc haffuer de leffuet dieres liiff thilsammén wdi Nogle Aar Indtill Gud Allermectigste for Nogle Aar forleden buortkallede ved Döden hans for^{ne} Salige Fader Niels Hanssen Fuolle, och nu siden haffuer hans Moder sidet vdi hindis enckestandt oc forholder sig Christeligen, Erligen oc Vel, som en erlig Gudfrychtige Dannequinde wdi lige maader, oc er for^{ne} Matz Nielsen thieris Rette ecte sön födt oc optuctet her vdi Riber Bye Christeligen oc Erligen vdi alle maader, saa han midlertidt och aldt den stund han haffuer vdi hans vngdoms tid verret her vdi Byen huos hans for^{ne} Foreldre schicket oc forholdit sig vdi ord oc gierninger wdj. omgengelse oc Anderstedtz, som en fromb Erlig oc vng Karl sig eigner hör oc vel anstaar, baade emod hans foreldre oc fremmede, Saa hand maa haffue sin erlige schodsmaal till osz Igienn om behoff giordes, effterdj wij self iche Andet ved eller-haffuer hört om hannem, huorfaare hand vaar thenne voris schriftelig beuisz oc ecte breff aff osz begierrendis; huilcke

wij hannem icke benecte kunde, beddendis Alle derfaare Alle oc en huer welbyrdige Áddelsmend; Borgemester oc Raadmend vdi Kiöbstederne eller Andere, At dersom forbemelte Matz Nielsen löster at nedersette sig vdi nogen Kiöbsted oc borgerlige Nering at wille bruge, ati for denne woris schriftelige Forböns schyld ville lade hannem Nyde denne vöris schriffuelse oc hans erlige Ectebrev godt att fordre oc fremme hannem til det beste oc guode, sligt Igien at förschylle oc fortiene sehall i áltid finde os guodvilligen om nogen aff eders oss vdi slig eller Andre maader nogen tid for kommendis vorder.

Actum Ribe ut supra.

Indbødelseskrift

til

den offentlige Examen

i

Ribe Kathedralskole

1847.

Indhold.

1. Bidrag til Skildring af Ribe By i de forrige Aarhundreder (3die Hefte). Af P. Adler, Adjunkt.
2. Fortsatte Bemærkninger om den provisoriske Underviisningsplan af 25. Juli 1845. Af C. H. A. Bendtsen, Rektor.
3. Skoleefterretninger for 1846—47. Af Samme.

Ribe 1847.

Trykt hos Chr. sal. H y p h o f f.

1777

1777

1777

1777

1777

1777



1777

Bidrag til Skildring

af

Byen Ribe

i

de forrige Aarhundreder,

efter

udtrykte Kilder

ved

Peter Adler,
Aldjunkt.

3die Hefte.

- 1) Aftstykke til Ribes ældre Historie.
- 2) Om Byens Torder i ældre Tider.

Ribe 1847.

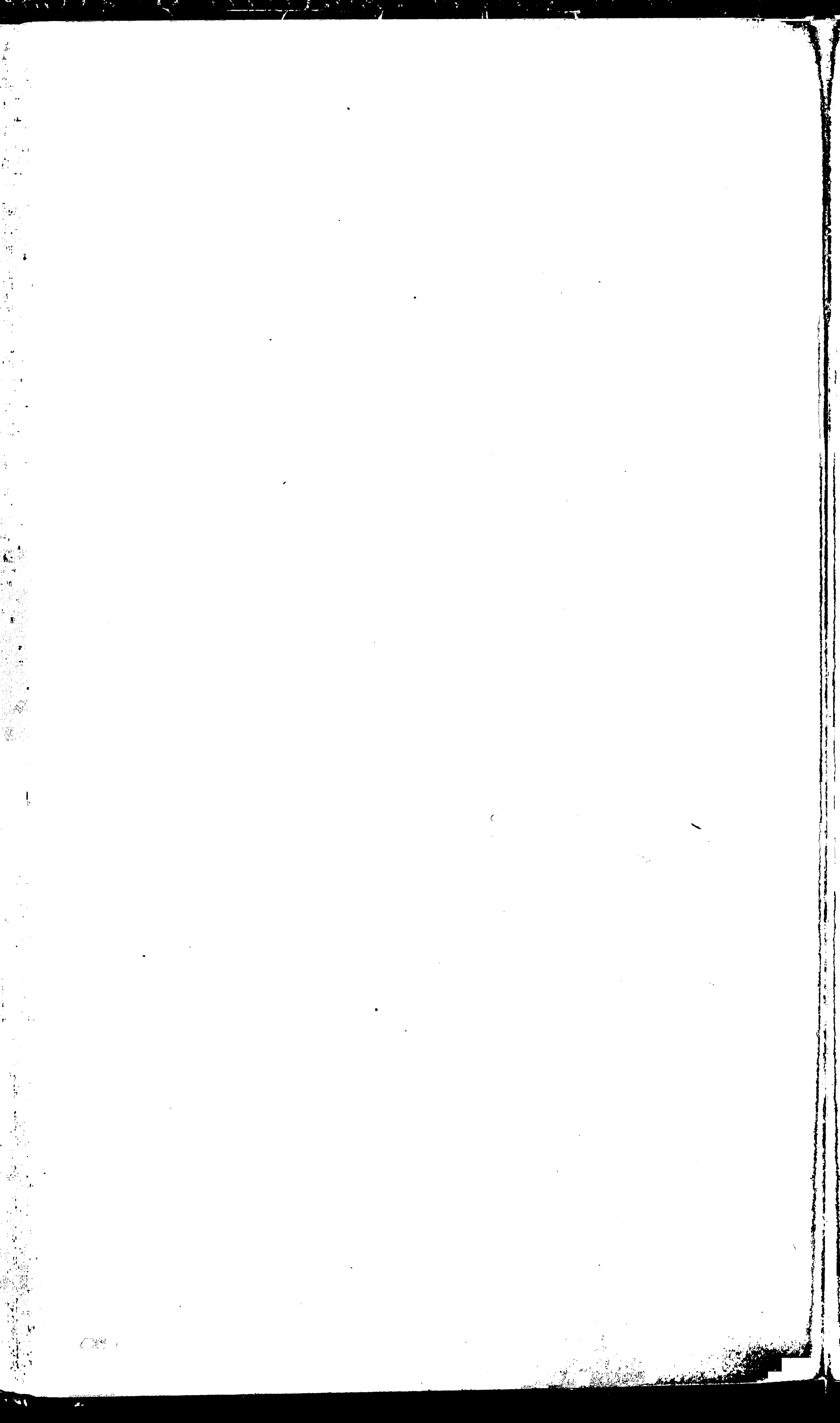
Trykt hos Chr. sal. Høphoff.



De aftrykte Dokumenter, som udgjør Iste Afdeling af dette lidet Arbejde, høre til dem, som jeg i Maret 1812, efter nu afdøde Professor Thorups Opmuntring, begyndte at lade aftrykke, og som jeg ikke lod ledsage de to første Hefter, dels af Mangel paa Plads, dels fordi de da endnu ikke vare komne til min Kundskab. Nogle høre ogsaa til nærværende Arbejdes anden Del. For denne maa jeg udbede mig mine Læseses Overbærelse. Det ligger i det behandlede Stofs Natur, at det kun kan interessere Faa, og disse ville maaske finde det for ufuldstændigt behandlet. Dog kunde man muligens ogsaa i denne lille Skitse finde et eller andet Bidrag til Skildringen af den Tids Karakteristik. I den hele Række af Programmer, som indeholde Efterretninger om Byen Ribe, er dette den 10de Samling.

Ribe i Juli 1817.

Udler.



A.

Aktstykker til Ribes Historie

i

det 16de og 17de Aarhundrede.

1.

**Kong Christian den 1ste stadfæster Skræddernes og
Overfærernes Privilegier i Ribe.**

(1474.)

Wii Cristiern meth gudz nadhe Danmarcks, Sueriges
Norges Bendes oc Gothes Konningh, Hertugh i Sleswig oc
i Holsten, stormarn oc Ditmarschen Hertwgh, Grewe i Ol-
denborgh oc Delmenhorst, gøre alle witherlicht at wore Bor-
ghere som ere skræddere oc overfærere wdi wor kōpstad Ribe
hassue ladet berette fore oss, at Borghemestere oc Radh ther
sammestedz hasswe giffwet them swodanne privelegier oc frii-
het swa lydendes ordh fran ordh som herefter scriffwet staar
wpa Latine:

Omnibus quorum interest vel intererit in futurum
proconsules et consules civitatis ripensis salutem in domino
sempiternam. Dignum est et consonum rationi ut illos
ampliori gratia amplectemur quos novimus civitatis utili-
tati expensis majoribus et serviciis insudare Cum igitur
exhibitores presentium Senatores confraternitatis et con-
vivii sartorum et epitonsorum apud nos et sartores sibi

adherentes ad nostre civitatis munitionem et talliarum¹⁾ impositionem de laboribus manuum suarum pro suis modulis sicut alii civitati nostræ exponuntur jugiter et exsolvuntur²⁾ dictos senatores et epytosores ac jus confraternitatis et convivii eorundem tali volumus prærogativa tenore presentium confovare ut nullus cujuscunque status exstiterit sine nostro et dictorum senatorum consensu et licencia speciali apud nos pannum epitondere vel vestimenta nova incidere aut consuere. De cetero valeat quoquomodo. In cujus rei testimonium civitatis nostre Sigillum presentibus duximus opponendum Datum anno domini M^occc^oxlix^o quinta feria proxima ante festum beati mathei apostoli et evangeliste.³⁾ Hvilke privilegier oc friihet wi stadfeste oc fuldburdhe medh fuld mact at bliffue meth alle theris article som the ludhe oc vtwise, Thi forbywte wi alle ehwo the helst ere eller wære kwnne forscne skrædere oc owerfærere i Ribe modh forne privileg oc frihets vdwiselse at hindre eller hindre lade eller i nogen made vforette vnder wort hyllest oc nathe. Datum in castro

1) Afgifter, Skatter; et barbarisk Ord af Middelalderens Latin, det franske „taille“.

2) exp: et exsolv: ere skrevne med de sædvanlige Abbreviationer, som i det Hele alt det Latinske, men dog temmelig tydeligt. Afdede Prof. Thorup mente, man muligent kunde læse exposuerunt et exsolverunt, hvilket vistnok ogsaa gav bedre Mening.

3) Mathæus Dag er 21. Septbr., forverles ofte med Mathias Dag 21. Febr., da begge Navne i Dokumenterne stedse bruges isæng. I tydske Dokum. skrives den sidste derfor ofte „Mathiasdag vor Wasching, in der Wasse“ o. s. v., den første: „Mathæusdag im Hervest, im Herbst; (Brinkmeier Handbuch der historischen Chronologie, besonders des Mittelalters. Leipzig 1843).

nostro Sengenbergh die xi millium virginum¹⁾ nostro sub secreto anno domini -- lxx quarto.

(Efter Pergaments-Originalen i Raadstu-Arkivet, ved hvilken er vedhængt en næsten ordlydende Stadfæstelse af Kong Hans, dateret Ribe tiisdagen nesteffter Sancte Catharine virg. et martyr. dag²⁾ 1503.)

2.

Kong Hans Retteeringsdom, at Præster og Bønder, som have Hus i Byen, skulle svare borgerlige Tyngder. (1487.)

Wij Hans met gudz nade Danmarks Norges Bendes oc Gothes Konning vduald konning til Sueriges Rige Hertugh i Slesuigh i Holsten i Stormarn oc i Ditmercken Hertugh Gressue i Oldenborgh oc Delmenhorst Gore witherligt at Nar effther gudz bur medlxxx septimo then othensdagh nest effther sancti Johannis Dag ante portam latinam³⁾ fore os selff po vort retteting pa kopenhaffus Radhus met de os elskl. verdighe fædræ Hr. Jens Brostrop Archibiscop i Lund, Biskop Niels skane i Roskl., hr. Abbet Dlluf aff soer hr. stige wor hofmester hr. rinchitsen (?) hr. Knud tundsøn Hr. Johan ore hr. Henrich Meyenstrup Hr. Larmand hr. Anders Jacobsen Hr. Bent Bille Riddere vore elskelige men oc rad

1) 11,000 Jomfr. er 21. Okt. xi millia virg. Mart., ogsaa Ursula et sociæ ejus M. M.

2) 25de Nov. „Kathreintag der heiligen Nothelferin“ (Brinkmeier l. c.)

3) 6te Maj. I tyske Diplomer benævnes denne Dag: Joh. vor dem wältschen Thor, eller Joh. Tag Evangelisten als he wart in dem Oley gebraten, eller als er zu Rohm in das sidende gesaczt ward. (Brinkmeier Praktisches Handbuch der Chronologie etc. Leipzig 1813.) I tyske Kalendere benævnes Dagen ved Didrich (Dietricus.)

vor skicket yver Nielsen¹⁾ vor Borgmester i Ribe sagde oc berette, at ther ære manghe bønder po land oc prestes som haffue køpt garde jordæ oc biggestede ther i Byen, om them bør at holle byens tonghe met thennem som andre ther i Byen eller ey. Tha effther vor elskl. radss samtøcke oc fuldbyrd som forskreffne staa sagde wij ther swo po at the po bolæ boe ære plictughe at skatte oc annen byens tung hæ at hollæ som the andre i Byen, men huat øde Jord de haffue ther i Byen ther gøre oc rede aff til bysens leglighed oc tonge som tilbør. Datum anno die et loco supra nominatis nostris ad causas sub sigillo Teste Johanne Ketilli Justitiaro nostro dilecto in fidem et tessimonium omnium impressorum.

3.

Tingsvidne, hvori Kapitlet frafjendes Laughævd paa
Ribe Byfred.

(1489.)

Alle men thette breff see eller høre læse helse wy trowels wintter thingholder pa hwidingerrets thing, anders grøn, hinrik van aleuelde foghed, Jens swenssen i Alstrup oc swen trowelssen i uldrup kerligh met gudh og gøre witherlicht i thette wort obne breff aar effter gudhs byrdh mcdlxxxix then mandagh nest for midsomer po hwidingerrets thingh þware skyckedh for os oc for flere godhe men som tha nerde ware beschedhn men Neleff staffensen radhman i ribe met flere borgere aff ribe, hwelke som finge oc framledde eth thingswitne

1) Er Terpagers store Iver. Se ogsaa „Handel og Skibsf.“ Pag. 92, Anm. 1, hvor Warstallene 1588 og 1587 bedes rettede til 1488 og 1487.

aff viii¹⁾) beschedyn dand men, som ware kund mykelsse i synderness, owe swenssen ibid., niss mykelsse ibid., swenttrowelsen i ullerup, yb (?)²⁾) nissen ibid., bonde perssen i rodager, niss jensen i Spandedh oc matts jensen i fiersted Thesse for^{ne} viii dande ment wytnet for oss paa theris godhe tro siel og sammend at thet war them fwell witherligt att trowels wintter hassthe ey swonnen capittel af ribe til nogen laghelæffd att gore vdi Riber byfridh, hwelket for^{ne} trowels oc selff tilstodh then same tidh met hans obne breff og Inzeghel som han ther vpa giffuet hassthe til wituissbyrdh at saa er gangen oc farit tha lade wi for^{ne} throcke wore Inzeghel nethen pa thette breff. Datum anno, die et loco ut supra.³⁾

4.

Hans stevner de Kanniker, som ikke svare Skat.
(1490.)

Wij Hans mett gudz nade Danmarcks Norges Wendes oc gotters Konning vdwald Konning til Suerrige, Hertugh i Sleswigh og i Holsten Stormaren oc i Ditmarsken hertugh greffue i Oldenborg oc Delmenhorst hilse ether alle

1) er naturligvis 8 (viii).

2) der synes snarere at staae „Icyb“, hvilket ikke ligner noget mig bekjendt Navn.

3) Tingvidnet er rimeligvis fremkaldt ved en af de Tvistigheder, der oftere synes at have været mellem Kapitlet og Byen Ribe. Byfred er vel dens „Banmeile“ (banliene) det Distrikt om den, hvor ingen Handlende, Haandværkere o. s. v. maa uedsætte sig. Mærkeligt er det, at Tingholderen paa en Maade er Part i Sagen, og at, foruden ham, endnu en Anden baade sidder i Retten og optræder blandt Vidnerne. De nævnte Byer ligge alle her i Egnen, syd for Byen. Aastrup og Søndernis i Brøns Sogn, Fiersted i Spandet og Ullerup i Stjærbel Sogn.

off elskelige prelater oc canniker i Ribæ kerligen meth Gud oc wor Nade wiither at wore Borgemestere Raadh oc menighet i Ribæ haffue ladet fore off berettæ at i haffue holde oc hindre them mange garde fore moth theres byes priuilegier them oc Byen thil Skade og forfang som the ydermere selffuæ berættæ funnæ Thi bethe wij ether og bywte at i meth ethers Bewisning ther po møde her fore off nar wij af thenne wor reysæ hiidh egen fommæ at gøre oc hævde lagh oc ret ther om oc ladhe det ingenlunde. Datum in castro nostro koldinga die beati Laurentii ¹⁾ anno lxxx^o nostro sub signeto.

5.

Kong Hans's aabne Brev om Guldsmedene²⁾ i Ribe og hvilket Sølv skal ansees for falsk.

(1491.)

Wii Hans met Guds nade Danmarcks, Norges, Bendes Gotes Konning, Bduald Konning til Suerigs Rige, Hertug vdi Sleswig, i Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Gressue i Oldenborg oc Delmenhorst gøre alle witterligt, at off er til vidende wordet, at Guldsmedene i wore Købsteder her i Riget gøre oc arbeide meget ont selff i gerninge, hwilcket wore kære wundersathe ther mere moe beswiges them til schade og forfang i mange made. Thi haffuer wii nw thet ofuerweyet met wore elskelige Rigens Raad her nw tilstede

1) den 10de August, „Laurencz Dag.“

2) Disse synes at have været temmelig meget ansete her i Byen og regnes blandt de betydeligste Borgere. Jeg har et andet Sted (Progr. 1813) bemærket, at de hyppigt mødte paa Tinget og for Raadstureten for andre Borgere, ja endog for Læns mænd og andre af Adel, altsaa har været et Slags Prokuratorer, videre at nogle af dem ere blevne valgte til Byfogder.

mar og effther theris Raad swo schicket therom, at huer¹⁾ Guldsmed i ethers By skal sette Bysens oc sit eget Mercke paa al den gerning han gør og hver weyen Marcck sylff skal han gøre saa god at han holder xiiii Lod oc eth quinttiin pwort sylff, findes oc noghen guldsmedz gerning, som weyen Marcck sylff holder forneden xiiii lod vdi thet skal regnes for falsket goz oc then thet vdgior stande sin ret therfor, som fore annet false goz Thi bede wii oc binde ether wor byfoget borgemestere raad oc toldere vdi Ribe, at thette aldeles saa holdes i ethers by som forscressuet stander ffinde i oc noghen herimod gior tha hinderer hannem oc retter offuer hannem som bør at rettes offuer then, som met falscet goz handler oc omganger. Datum in civitate nostra lundensi feria tertia proxima post dominicam oculi²⁾ anno nonagesimo primo nostro sub signeto.

6.

Kong Hans tillader enhver Ribe-Borger, som indfører Vin, at udtappe og udsælge den i Kandevis osv.
(1504.)

Wii Hansz met Gudz node Danmarcks, Sueriges Norges Bendes oc Gotes Konnyng, Hertug vdi sleswig holdsten stormarn oc Dytmarsken gressue i oldenborgh oc Delmenhorst Giere alle witherligth at wii forfaret oc betractet haffue at thet er wore fiere vundersotte then mene man vdi wor stad Riibe till skade oc stort forfangh at them Wiin, som kopes

1) Kun det sidste Bogstav „r“ er tydeligt, der er et lille Bræk i Dokumentet.

2) 3die Sendag i Fasten.

oc føores ther ind aff Holland¹⁾ eller anderstedes ey maa fortappes oc i fandetal eller stobetall selges aff the samme more fiere Undersotthe som then kope oc thiidh indfore, Swilcket wii hereffter ey wille at stee eller vpholdes skall ther i staden Oc hassue wii therfore oc aff wor sonderlig gunsth oc nade vnith tilladet oc samtyckth oc met thette wort obue breff vnde tillade oc aldeles samtycke, at alle the more fiere vundersotthe som ther hiemme eller boende ere oc her effter worde tiidh wiin forendes mwe oc skulle selffue oc hwer fore sig then tappe oc selghe effther reth stadz maade²⁾ oc fore redeligh oc skellig werth eller pendinge, nor oc hwor tydt themnem thet losther eller the thet bekomme kunde Oc wille wii ey ath then Riige eller then som mere formaa skall betage eller oc formene noghen som mynde formaae i swaadann mode wiin ath tappe eller selge, anderledes en hwer som will maa oc skall hannem tappe oc selge thii forbiwde wii alle ehwo the helst ere eller waare kunde oc serdeles more fogeder oc embizmen Borgemestere oc Raadmien som nu ere eller her effther kommendes wordhe paa worth sloth Riiperhws oc ther i forne wor stad Riibe nogre more Undersotthe ther i staden themne wor gunsth ath hindre eller hindre lade moode plake wmaghe³⁾ eller vdi nogre mode themnem forbiwde eller formene swaa wiin at tappe vnder wor Konngelige heffu oc wrede. Giffuet wdi Hundzbeck⁴⁾

1) Over Holland indførtes denne Artikel, saavelsom de fleste andre, dog findes ogsaa Spor til direkte Indførsel, saavel fra Frankrig som fra Spanien, (se videre Riibe Handel o. s. v. Prog. for 1812.)

2) d. e. Maal, Riibe havde sit eget Maal for flydende Ware, (Ribe-Kande), saavelsom sin egen Vægt (Riber Pund). Prog. 1812.

3) disse 3 Udtryk for at fortrædige, lægge Hindringer i Veien, ere nu af Brug, de to ganske, det 3die undtagen som reflexivt Verbum.

4) Hundsbek i Læborg Sogn, Malt Herred, kjøbte Dronning Margrethe af Frederik Limbek, hørte siden under Kronen, skjøndt den

sancti Ketilli 1) Dagh Nar effther gudz Byrd mdquarto.
 Under worth Secret

Ex mandato Dni regis proprio In presen-
 tia Dni Yuari mwnc epi: Ripen:2)

7.

Kong Hans stadfæster Smedenes Privilegier.

1504.

Wii Hans meth gudz Nade Danmarcks Euerigs Norges
 Bendes och Gothes Konningh Hertugh i Slesuigh Holsten

af Hvitfeld ogsaa opregnes blandt de Gaarde, som tilhorte de
 katholske Biskopper i Ribe. I et Dokument af 1407 kaldes den
 curia og fortalium, maa altsaa have været befæstet. Kong
 Hans synes at have opholdt sig der imellem, formodentlig for
 Jagtens Skyld. I 1514 gav Frederik den 1ste Bander og Kro-
 nens Tjenere under Hundsbeek og Skodsborg Brev paa at være
 fri for Bov-Jagt og Kaa-Jagt, uden Kongen selv eller hans Bud
 kom dertil, da skulle de gjøre som i Kong Hanses Tid. 1526 fik
 Sivert van der Wisch Gaarden i Læn og Pant for 800 Mark
 lnhst, dog beholdt Kongen Bov-Jagten. Efter Reformationen
 kom den fra Kronen og i det 17de Aarh. var den i Gulernes
 Eie, og var da anselig, da Estrup og Sønderstov bleve drevne
 derunder som Uvstsgaarde. Under Krigene i samme Aarh. blev
 den saa godt som ødelagt (se Prog. 1839 S. 79), og kaldes alt
 i danske Atlas 1769 kun en god Selveier-Bondegaard, dog paa
 20 Tdr. Hartkorn, nu maa den være under 12 Tdr., da den slet
 ikke anføres i Bergsøes Statistik.

- 1) St. Kiolds Dag er den 8de Juli. Denne danske Helgens Skrin
 var forgyldt, og hang før Reformationen under Hvelvingerne i
 St. Kiolds Kapel i Viborg Domkirke, og blev aarlig baaret i
 Procession om paa Gaderne i Viborg, formod. paa Kiolds Dag.
 Efter Reformationen stod det bag Alteret i Domkirken og opbrændte
 der ved Kirkens Brand. Brinkmeier (l. c.) har ved den 8de Juli
 Kilianus, Colonus et Tornatus.
- 2) Den her i dette Kongebrev meddeelte Tilladelse har nok ikke væ-
 ret af lang Varighed eller er dog bleven sat under Magistratens

Stormarn och Ditmarsken, Gressue i Oldenborgh och Delmenhorst Gore alle witterlicht, ath wore fære Borgere oc vnderfotthe Boltsmedene och Kleinsmedene i wor Kjøpstadt Riibæ beretth och feredh her for oss hworledes andræ fremmede smede kunne stedsse her indh i Riiberby meth theres iern werck selge och forkøbe forne wore fære vnderfotthe her inden Byess til forprangh skade och forfangh i manghe maade etc. Hwilkedh wii i swo mode ingeledes tilstæde wille men vnde och giffue woræ fære vnderfotthe smedene her i Riiber=By ther paa swodanne Noder och Priuilegier them til gode och Bestandh ath ingen fremmede Boltsmede eller Kleinsmede nogen stedh i worth Riige Danmark eller her i hertugdømmet¹⁾ skullæ her effther sege och kunne her indh i Riiber By selge eller forkøbe nogen iern werck tidere eller ofthere ændh i reth orlæ Markedh sem kunden fuldendeth er her i Byen wor frue dagh²⁾ forbindendes alle chwo the helst ære eller waræ kunne och serdeliff wore segeder embekmen forne wore fære vnderfotthe smedene her i Ribe her emodh ath hindræ hindræ lade vforretthe eller them ther=

Kontrol. Thi i det 16de March. udnævnte den stedse 4 Mænd, af sin Midte til at fastsætte Vinpriserne, og i det mindste en Gang om Maaneden at besøge Udsalgsstederne, undersøge og prøve Vinen o. s. v. Prog. 1842 Pag. 80.

- 1) Her, saavel som i flere andre Dokumenter, synes Kongen, eller rettere den, der har opsat Brevet, at henregne Ribe til Hertugd. Slesvig.
- 2) den 8de Sept. Marias Fødselsdag. Efter kongl. Brev af 1495 skulde Markedet begynde Frue Dag nativitatis Aften og holdes i 3 Dage, men Frue Dag selv maatte ingen kjøbe eller sælge „vor Frue til Lof oc Ære“, men derefter stod det egentlige Marked i 3 Dage; (Brevet er aftrykt Terp. 675). Man maa af ovenstaaende Dokument slutte, at der da kun holdtes dette ene Marked her i Byen. Et kongl. Brev af 1542 forordner at alle Markeder, store og smaa, som for vare afskaffede, skulle holdes igjen.

paa forfangh at gøre t nogen modhe vnder worth Hyllesth
och Note Giffuet paa worth slotth Riberhws scti Lamber-
ti martyris Dag¹⁾ Har Mdquarto vnder worth Signet.

Johannes Andreae
Epis otthn.

S.

Kong Hans gjenkalder Skomagernes Privilegier og
Laugets Skraa, samt tillader Ind- og Udlændinge at
sælge Fodtøi i Ribe.

(1507.)

Wii Hannss met gudz Nade Danmarcks, Sueriges, Nor-
ges, Bendes oc Gotes Konningh Hertugh vdi Sleswig
Holsten Stormarn oc Ditmersten Gressue vdi Oldenborgh oc
Delmenhorst Helse ether wore fiære vnderfotthe menige kiøp-
stede mend vdi Riibe fiærligen mett gudt oc wor Nade Wiis
der fiære Benner att ffore off haffuer wort elskt riigens
Radt desligeste then menige mann thiidt oc offte fiærdt oc
flagtt offuer them aff skomagernes embedt²⁾ swo att the haf-
fuer satt oc gjort vredeligt kiøb paa skoo oc ther offuer haf-
fuer wii mangestedt ladet formanue oc tilkende giffuet wore
Burgemesthere at the skulle fore radt wedt oc theligt wliige
affatte oc vnderuise skomagernæ att the gaffne oc sollde skoo
oc stofflæ som liige oc skelligt waar oc effterfom i forthiiden
wæret haffuer, hwilcket wii forfarit haffue at skomagerne
aldeles inthet skode velæ men alligefast³⁾ som fore øgem⁴⁾(?)

1) Lamberts, Ribes Skytspatrons Dag var 17de September.

2) Embet er Haandværk, Embedsmend Haandværkere i den Tids
Sprog. Dog kaldes ogsaa Læns mændene saaledes.

3) „Skøde“ bryde sig om, „alligefast“, alligevel.

4) dette Ord ved jeg ikke, hvad jeg skal gjøre af. Prof. Thorup,
som ogsaa har afskrevet dette Dokument, springer det over og
lader Pladsen staa blank.

er forharde oc forholdde them i swodanne w'iige oc w'skjælige kiøb oc nu therfore att the ey achte eller skøde velæ wort eller theres burgemesteres budt tha falle oc igen falle wii alle the priuilegier oc stadfestninger paa skraa eller annen friiheder som skomagerne ther i Byen hassue oc them giffuet ere eller stadfæste aff oss Oc therwd offuer giffue wii alle bode indlendiske oc vdlendiske ehwo the helst wære fronde fuld macht oc frii loff at giøre oc giøre lade skoo oc stofflæ oc them at selge vforwidt i wore kiøpstedher hwar the lyster fore swadant kiøb, som skell følger oc i forthiden wærett hassuer. Giffuet paa wort slott Nykiøping wor frwedag presentationis¹⁾ midseptimo Under wort Signete²⁾

9.

Kong Kristian den 2den undtager Ribe Borgere fra Kgl. Forbud og tillader dem at gjøre Opkjøb i Aalborg Lehn, Vensyssel og Ribe Stift²⁾.
(1522.)

Wii Christiern met gudz Nade Danmarckes Sueriges Norges Bendes oc Gothis Konning, Hertug vti Slesuig

1) Præsentatio Mariæ kaldes i vore Almanacker Mariæ Offring, og falder den 21de November. En anden af de mange Frue Dage, nemlig Mariæ Kenselse, Kyndelmesse, 2den Febr. kaldes, efter Brinkmeier, i tydske Dokumenter undertiden præsentatio Dom. nostr. Jes. Christ.

2) Denne Ophævelse af Skomagernes Laugs-Artikler og Rettigheder er vistnok næppe nogeninde traadt i Kraft, og har i alt Fald næppe været af Nærighed; ligesaalidt som den mere omfattende og mærkeligere Forordning, hvorved Frederik den 1ste Aar 1526 ophæver alle Laug og indfører en almindelig Næringsfrihed, og som jeg har ladet afstrykke som Bilag 2 i Prog. 1844. — Disse Breve vise imidlertid, at selv i hine Privilegiernes og Laugenes Epoke have Ideer om Ænskeligheden af fri Næring og om Laugs-Evangens Skadelighed dog spøget i adskillige Hjerner og af og til gjort sig gjeldende.

3) Formodentlig er der tidligere gjort Forbud mod Udførelsen af

Holsten Stormarn oc Ditmarschen Gressue i Oldenborg oc Delmenhorst Giøre alle vitterligt at wii aff wor sønderlig gunst oc nade hassue vndt oc tilladt oc met thette wort obne bress vnde oc tillade at off elskel. wore ficere vnderfatte menige Borgere oc Indbyggere i wor Stadt Riibe oc theres swæne mwe nu her effter emodt wor ordinanze oc skyckelse wij giordt hassue om landkiøb met bønder paa landet at giøre, vdfare aff Riibe oc Ind uti all aalleborgesleent Sammeledes ind vdi wensszel oc offuer alt Riiber styck¹⁾ ther at kiøbflaa paa landet selge oc handle met Bønder vti forne leen land oc styck¹⁾ ørne fæe forn fytalie hwder skyndtallig oc all anden kiøbmandskap effter som the aff arilde giordt hassue oc ther met at indfare i riibe vbehyndret. Dog the bress wore borgere i warde aff off hassue om kiøbmandzhandle thermet vforkrenket bliffue forbiwdendes wore fogether embizmen tollere Schultes borgemestere raad oc alle andre ehwo the helst være fronne forne wore borgere oc Indbyggere i riibe heremod paa forne Landkiøb at giøre met Bøndere oc andre paa Landet boø at hyndre, hyndre lade, dele møde plaze vimage eller i nogen mode at vforrette vnder vor konnglige heffn oc vrede. Giffuit paa vort Slot flensborg løgerdagen nest effter sancti knud konnings Dag²⁾ Mar

Fødevarer, hvilket ofte var Tilfældet. Om Hyppigheden af disse Forbud og hvorvidt de ogsaa vare gjeldende her, se Progr. for 1842, Side 61 og 79; samt Bilagene 13 A og B og 14.

1) skrives sædvanligere Stiigt og hedder nu Stift.

2) Knud Konges Dag er den 10de Juli, Knud Hertug den 7de Jan. Brinkmeir anførte Sted har i sin Helgenliste kun en Canutus Martyr, hvis Dag sættes til 25de Juni; den er i det Hele meget ufuldstændig, hvad nordiske Helgene angaar. Saaledes nævner den ej engang Oluf den Hellige.

effter gudtz byrdt trofnde femhundert oc thet andet tiil
timffende.¹⁾

Dominus rex
per se.

Nicolans petri cancellarius
scr.

10.

Kong Frederik I. Befaling at undersøge Ribes Ret til Holmen. (1525.)

Wii Frederick met Gudtz Nade Danmarckes wendes oc
gothes konning vdualdt Konning till Norrig Hertugh till
schlesuigh Holsthen stormern oc Dytmersten greffue till Ol-
dhenborig och delmenhorst helpe ether off elskl. preyborn pod-
hebwst²⁾ wor mand radh oc embizmand paa ripperhus Her
Holgher Rosenfrans embizmand paa kollyng Ridder³⁾, At-
fer brock embizmand paa wort Slot Skodborigh⁴⁾ wor
mand oc thiener fierlighen met gudts oc wor nadhe widher
at off elskl. bwrghemester Rad oc menighedt wti woer fiop-
stedt ryne hafft her huos off two theris metburghere atladhe
handle meth off paa alle theris wegne om et stycke jordh
ligghende therfor theris by som kalles kongens holm oc

1) denne Maade at skrive Aarstallet er meget usædvanlig.

2) Han var Ejer af Rosborg, Rigsraad og Lænsmand paa Ribers-
hus fra 1499 til 1537. Om ham se Prog. for 1835 Pag. 41.
Ridder er han blevet senere, her i Dokum. nævnes han ikke som
saadan.

3) I Listen paa Lænsændene paa Koldinghus i Danske Atlas
nævnes han ikke. — Mogens Bilde anføres med Aarstallene
1523 og 1531. — I denne Mellemtid maa da Holg. Rosenfr.
have været der i nogle Aar. Der anføres iøvrigt ikke færre end
3 Lænsænd af denne Familie paa Koldinghus i det 16de Aarh.

4) Skodborghus var til ind i det 16de Aarh. et fgl. Slot og Grænd-
sefæstning. Alder Brok var Lænsmand der alt 1517.

siighes at wære deres rette forthoo oc legdhe¹⁾ ther till byn
 aff arildts tiid oc beflaghe at same iord er thennem fraa=
 kommen oc ligghe i felæ for huer mandts paadriff som the
 ether selff ythermere berethe fandt oc ere begierendes at the
 maa then indhegne till theres by at brughe til enghe menig=
 hedhen tiil ythermere gaffn, thi bethe wii ether besalle oc met
 thette wort opne breff foldelig magth giffue, athi paa en bez=
 leylic tiidt strags viii eller xiiii dag i thet seneste epter pascke
 nestkommende forsamle ether paa forne iordth taghendes met
 etther forne burghemesthere oc Radmendt tha at wdgranske oc
 i sandynghed forfare Hwes leyligheder ther om er om forne
 kongens Holm werit hassuer ther tiil byn aff arildts tiidt
 som the syghe oc huis breffue oc atkom the ther paa hassue
 theslige om thet skall were byn og byns indboghene nytther=
 light oc gassuligt at same jord saa bliffuer indhegneth oc
 brugt til enghe, partt og skifte mellem menighedhen byns
 indboghene som for er rort at bruge for redelig affgiiffth
 end saa at lighe, whegnet, till tyring oc andhen driiff, oc
 gior ther iblant huis rett oc skiell er oc loghen wdwiser,
 giiffuendes thet beskriiffuit fran ether huis i ther for retthe
 affsygende wordher som i wille ansuare for gudt och were
 bekiendend for oss. Her forladher wii oss wiseligen tiil thi
 ladher thet yngenlundhe. giffuen paa wort Elott Gottorpp²⁾
 Løgherdag nest epter sancti valentini dag³⁾ anno mdrxxv.⁴⁾

1) Forte bruges endnu om nogle sibe, sumpagtige Strækninger her
 ved Byen. Legdhe (Lægd) er vel Tilliggende.

2) Fredrik d. Iste opholdt sig jævnlig der og synes i det Hele at have
 foretrukket Holsten for Danmark; han havde ogsaa været Hertug
 mange Aar, førend han blev Konge.

3) Valentins Dag, (Valainstag, Valteinstag o. s. v.) er den 14de
 Februar. Der er iøvrigt to Valentiner, nemlig denne Valent.
 Mart. og en Valent. Biskep af Passan, hvis Dag er den 7de Jan.

4) At denne i dette Dokument befalede Kommission har, hvis den

II.

Frederik 5. 1stes aabne Brev om Guldsmedarbeide.
(1526.)

Wii Frederich meth gudz naade Danmarcks Wendes oc gottes Konning wdualdt konning til norge, Hertugh i Slesz uigh holsthen stormaru oc Ditmersten Gressue wti oldenborg oc Delmenhorst Hilsse ether wore fære vnderfatte Borgeme- sther Radmendt och byfogett i wor kbstedt Ribe fiærligen met god oc wor Rade widher at wii nu hassue forfart at gwlsmedhe her i Rigett hassue til forne forarbeidet Swor mogett vogt Solff then menig Mandt til beswigelse oc stor afdrage Thii hassue wii nu off riget oc den menige mandt til noth oc forbedring giortt oc sat poo gwlsmedt embett soodanne skickelse som her effther folgher oc wille at then wdtii alle sine vordt oc articler her effther wbrødelig skall holles, fførst skal her effther inghen gwlsmedt her wti vor kbstadt Rybbe eller nogher andhen kbstedt her wti vorth rige Dannemarck forarbende ringher Solff vnder hammer endt thet som wegenen Marck ther aff holle skal xv loodt gwoth Solff eth qwinthyn ther aff at brwge til thets re- medium oc fare (?) ¹⁾ oc aff stofft solff skall wegenen marck ther aff holdhe xiiii loth pwrth solff ett quinthyn til thets remedium oc fare. Sammeledes alth thet Solff her effther forarbeides skaal tegnes meth et besonderligt merke aff hwer kbstedt met en krone poo samme merke oc hans merke ther hoos standende som thet giordt hassuer, skal oc inghen arbe- de ringhere Gwldt end som hannem bliffuer fangett ath ar- beyde vndertaggen lodning som thet sig bor oc hwem her

ogsaa er traadt i Virksomhed, havt samme Skjebne, som næsten utallige andre Kommissioner, ikke at komme til noget endeligt Resultat, kan sees af det under Nr. 16 aftrykte Dokum.

1) dette Udtryk kan jeg ikke ret forstaa.

imod giør oc forne artikeler brødher oc thet icke so holdher
 oc bliffuer fondhen ther met effther thenne dāgh oc dertwiff¹⁾
 til at selge ringher sølff som icke er stas mercke pōo oc
 hans mercke ther hoos som sodant sølff forarbejdet haffuer
 han bødhe for første tidt en marck sølff andhen tidt II Marck
 sølff tredie tidt III marck sølff fierde tidth were embetthet
 qwidt oc icke vidhe (?) Syn eghen brødhe²⁾ oc aff sodann
 brødhe tagher koeninghen halff Dellen oc wor borgemesther
 radmen oc guldsmed embedhe ther samme stedt andhen halff=
 delen oc wii tilforne haffue tilscressuet ether ther om oc so=
 dan ordinans icke holdis Thi bede wii ether oc bødhe ati
 falle fore ether alle guldsmedhe vti ethers by oc giffuer ther
 sodan skickelse oc ordenandss tilkendhe oc skicker therfor at
 den holles wed macth vidt alle poncter oc article, som der
 inde holles oc forscressuit standher So fremth ath wii icke
 skulle haffue tiltal til ether om sodan ordinans oc skickelse
 icke holdes her, vidher at rette edher effter oc ladher thet
 engenlondh, befallendes ether gud. Giffuet paa wort Slot
 kopenhaffn wor frue Dag assumptionis marie³⁾ anno mdrxvi
 Vndher wort Singnet.⁴⁾

mogens goye Ridder.

1) derwiff, fordrister sig,

2) skal vel betyde, at han skal erlægge en ubestemt (arbitrær) Mulkt
 eller Brøde.

3) Assumption. Mar. er Mariæ Himmelfart den 15de Aug. (Napo-
 leons Fødselsdag). Det var en høi Festsdag i Middelalderen og
 er nok saa endnu i de katolske Lande, hvorfor flere Kronologer
 mene, at denne Dag skal forstaaes, naar der nævnes Frue Dag
 (Dies B. Virg.) udenvidere Tillæg, andre derimod ville forklare det
 ved Frue Dag i Kyndelmisse, og atter Andre regne saaledes benævnte
 Dage til de ubestemte. Brinkmeier anfører 17 forskjellige Ma-
 riæ Dage, hvoriblandt 10 Frue Dage.

4) Af dette aabne Brev se vi, at den „schickelse“ Kong Hans gav
 Guldsmedene (Nr. 5) og de Trudsler, han da udstedte mod dem,
 2*

12.

Christian den 3dies aabne Brev om de affskaffede
Markeders Gjenoprettelse.¹⁾

(1542.)

Wii Cristiann met Gudz Naade Danmarcks Norges
Wendes och Gottes Koning Hertug vdi Slesuig Holsten
Stormarn²⁾ Gressue vdi Oldenborg och Delmenhorst Giore
alle witherligt att epterthii wore vnderfotte menighe kiobstedt-
mendts fuldmegtige heroffuer alt wort landt Nor Suttlandt
haffue nu weret her hof off oc nu som tiit och ofte tiilforne
giffuett tiilfende att then menige almwe vdi kiobstederne
hordeligen beclagt thennem att theres nering och biering er
thennem bethaget vdi thet att the Smaa markede som pleigde
att holdes her vdi landet ere aflagde oc att ingen haffuer
fordelle theraf att the ere afkomne vden nogle faa kiobstedts-
mendt som noget riige oc formuende ere Ther hof berette
sane kiobstedtmendts fuldmegtige att the kiobstedernes fuldt-
megtige som the tiill then herredag vdi kiobenhaffu vdtshicket
icke haffde befallinge aff almoen att begere att sane markede

ikke har huipt, men at Guldsmedene have vedblevet at narre
deres Medborgere. Videre vise disse gjentagne indskærpede Forma-
ninger, med tilføjede Straffebestemmelser, at man har lagt megen
Vægt paa Affskaffelsen af denne Usik, hvoraf man tør slutte, at
det ikke var en ubetydelig Mængde Solv, der da er blevet forar-
bejdet i Landet.

- 1) Det aabne Brev, hvorved de her omtalte Markeder affskaffedes,
har jeg ikke fundet. Man ser heraf, at det er sket paa en Her-
redag i Kbhvn. med Samtykke og maaske paa Begjering ogsaa af
de jydskke Stæders Affsendinge.
- 2) At Ditmarsken er udeladt, er vist blot en Fejl af Afskriveren.
Thi at dette Land først virkelig er kommen under Kronen 1559,
er der næppe taget Hensyn til, da vi se af alle de øvrige Breve,
at Kongerne desuagtet skrive sig til dette Land, Kong Hans endog
i Breve, han udgav strax efter sit ulykkelige Felttog i Ditmarsken.

skulle aflegges men haffue giortt thet thennem sielff tiill fordel oc profit oc then menige allmue bode vdi kiobstederue oc paa landsbyerne tiill schade Tha haffue wi nu epter forn^e mange kiobstedtsmendts her vdi norjuttlandts mangefoldige och fljrtige bon och begers schylt epter wor elskl. Danmarcks riigs raadts raadt vndt och tiilladet och nu mett thette wort obne breff vnde oc tiillade att alle markede bode smaa och store som pleigde att holdes her vdi landet vdi hoyborne forsters koning haffues¹⁾ koning frederiks och andere fremfarne Koninger vdi Danmarcks tiidt nue igen uptages bruges och holdes epter gambell seduane och som the holtis forre endt wor recess thercin vdtgick. Giffuet vdi wor kiobstedt wiiborg Torsdagen nestep^ter hellige trefoldighedts Søndag²⁾ Aar Mdxlii Under wortt Signett.³⁾

De mandato Dmni regis proprio in p(ræse)ntia

omnium consiliariorum.

Johan Friis Canzler.

13.

Christian den 3die forbyder at udføre Heste og Kvæg uden over Ribe og Kolding.⁴⁾

(1545.)

Wii Christian mett Gudts naade Danmarcks Norges Wendes och Gottes Konning, Hertugh i Slesuigh Holsteen

- 1) Christian den 2den omtales ikke, skjøndt hans Regjering ligger mellem Hans og Fredrik den 1stes; den ligesom desavoueres, tilligemed hvad der skete under den.
- 2) Trinitatis Søndag, naturligtvis.
- 3) Da for nogle Aar siden her Krammarkedet i November afskaffedes, vakte det især Beklagelse hos de simple Borgere, og de syntes ikke utilbojelige til at tilskrive, vistnok med Urette, Nogle af de mere formuende og formaagende Borgere Skylden derfor.
- 4) Denne Forordning er senere oftere blevet fornyet og indskræpet, f. Ex. 1646, se Prog. 1836 Bilag 5, Pag. 80 nederst paa Siden.

Stormarn och Dytmerschem Gressue vdi Oldenborgh och Delmendorst Gior alle witterligt att oss er forekommet at mange bode indlendische och vdtlendische kiobmendt herremendts budt bønder och andre almue fare ossuer Issewadt Holckewadt¹⁾ Esdrop mølle wadt²⁾ och egenem gelbale³⁾ Hierdrop Kleckbeck⁴⁾ och andre vloglige wadtstedt och weye emellom Colinge och Riibe och føre och driffue heer aff Riiget heste och follier oren fiør fornn flottelaß och andett godhs och sammeledis fores till skibs østenn om Colingh och ther met forkrenke och formyndske wor och kronens toldt og rettighedt i mange maade Tha er wii nu (ossuer ens kommen) mett wort elskl. Riigens Raad heer nu tiilstede waar att huo nogen kiobmandtschab eller andett som forskreffuit stander will vdtføre aff Syttlandt hand schall thet vdtføre gennem Colinge och Riibe och Ingen andenstedts Och giøre och giffue ther synn toldt som thet seg boer: forbudendis alle ehuo the helsth er eller were kunde heeremodt att giøre eller giøre ladhe i nogen maade Findhes neger heer emodt gior: Tha schall handt hassue forbrøtt huis handt hassuer medt att fare och ther till wille wi ladhe rette ossuer themnem heremodt gior Som boer att rettes ossuer hamnem wor bress och budt ey holle wille, Waar thet och saa att nogher søgte forne vloglige steder andenstedts endt till Colinge och Riibe och ther mett vndføre wor och kronens toldt Tha hassue wii befalet och

1) Disse to Badsteder kjender jeg ikke, maaskee der menes Jedsted og Holleskov i Feuling Sogn, da der er Badsteder ved begge disse Bøer.

2) Skal vel være Estrup Mølle, om det er den nuværende Bejen Mølle, eller en anden, nu nedlagt, skal jeg lade være usagt.

3) Gjelballe i Skandrup Sogn ligger lige ved Grændsen og har megen Skov.

4) Hierdrup er vistnok Hjarup i Uudst Herred, ogsaa ved Grændsen, men Kleckbæk eller Kluckbæk kjender jeg ikke.

fuldmagt giffuet, och met thette wort obne breff fuldmagt giffue wor tolder vdi Solinge och Riibe themnom att forfølge paa Solinge och Riibe byting som andett tyffuit. Giffuet paa wor Slot Solinghuff mandagen nest effter midfaste Syndag Mar mdrlv.¹⁾

14.

To Væbnere forpligte sig til at holde Fred med
Byens Borgere.

(1545.)

Wii externe Knud Henriksen oc Malte Sterm²⁾ ther væbnere³⁾ ere gior witterligt for alle mett thette wort obene Breff wii ere nu till een fuldkommeligh och tiill een eenigh ende forlich och fordragenn medt ærlighe og fornuft-
tighe menndt Borgemester rodh oc menighett vdi Riibe for

1) Dette Kongebrev har jeg udførlig omtalt og udtogsvis anført i Prog. 1812 Pag. 71 efter Raadstu-Prot. i en Sag anlagt 1623 af Lænsmanden Albert Skeel mod Christopher Rosenkrands til Herbrogaard. Sammesteds berøres ogsaa, at det var den samme, som 10 Mar efter henrettedes i Kjøbenhavn, for at have skrevet falske Gjeldsbeviser, hvilket opdagedes af den unge Kong Christian den 4de. Her er det aftrykt efter Originalen.

2) Disse 2 Mænd ere mig iøvrigt ubekjendte. De have formodentlig besiddet Godser her i Egnen eller i Stiftet, og er paa egne eller deres Bønders (Tjeneres) Vegne kommet i Uenighed med Byens Borgere. Thi Sligt synes oftere at have været Tilfælde. Efter en Raadstu-Beslutning i Nov. 1600 bemyndigedes Statsbuddene til at lægge Beslag (slaa Fædder) paa Bøndernes Heste paa Gaden, for hvem, som de skyldig ere. Men denne Ret indskrænktes alt i April 1601, da der undtages, naar de ere i deres Herskabs Forsald o. s. v. Af Navnet Sterm findes i Danske Atlas vel nogle som Ejere af Gaarde her i Stiftet, men først i det 18de Aarh. og vist af en nyere Slægt.

3) Væbnere, adelige Godsejere; som ikke ere Riddere.

den bordagh¹⁾ och trette somn wii ware vti mett noghen borgher ther sammesteds Saa att wii eller noghen paa wosre wegene aller for thenne sagh fænde eller fænde ladhe²⁾ nogle indbøger eller nogher theris folck oc tiennere wunder ære oc aarboodhmaal, Till yttermere winnesbyrdt oc beder foruaring at thet saa vdi alle maade vbrodeligh holdes schall effter somn forscreffuit stor, haffue wii trycht wortt Indzegle oc Signetter nedent for thette wortt obue bress mett fleere gode mendts Indzegle, som wii haffue tilbedit att besegle mett oss som er Erliche oc wellbyrdigh mandt Herre Jorghenn friis tiil Krogstrup oc Henrich Knudsen udi Røddinghe.

Giffuit vdi riibe mandaghen effter Sannett Knud Konnings og Martyris Dag³⁾ Anno domini mdxlv.

15.

Dom over Johan Becker fra Stade, som drev ulovlig Handel.⁴⁾

(1552.)

Wii Christian mett guds Naade Danmarcks Norges Konning Hertug vti Slesvig Holsten Stormarn och Dytuarcken

1) Bordag, Slagsmaal og deslige.

2) Det lyder som om vi læste en Beretning fra den vildeste Næverets Tid, da to Herremænd føre Krig med en By og slutte Fred med den, uden at Taler er om Over-Drigheden og Landets Regjering.

3) Sc. Knuds Dag se Num. til Nr. 9.

4) Denne samme Johan Becker er omtalt i Prog. 1812 i Anledning af en Injurie- og Voldsag, han havde med nogle Riber Borgere, som havde banket ham, hvilket vistnok har været foranlediget ved den i Dommen omhandlede Sag. Vi se deraf, at det var ved Orby og Hv (Sønderside) at han drev sin Negotsie. Rettertingsdommen kunde jeg den Gang ikke omtale, da dens Existens var mig aldeles ubekjendt.

grefue vti Oldenborig och Delmenhorst giør alle wyttherligt
 mett thette wortt Opne breff att aar expter gudz byrdt wdtii
 then Onsdag nest exther Sanct Hans Dag mytsommer paa
 wortt Slott kiøbenhaffn vti vor eigen neruerelse neruerendes
 off elskl. Johan friis vor Cankler Erick banner Danmarcks
 Riiges Marss Her Anders Bilde, Hr. Otthe krumpen Hr.
 Peder skram Rithere Byrge trolle eyler Honou peder ore oc
 niels Lange¹⁾ vor tro mendt oc Raadt wor skickett for of
 paa wortth Rettherthing of elskl Olluf pederssen borgeme-
 ster²⁾ oc Jens Hegelundt raadmandt³⁾ vti wor kiøbstedt
 Riibe och tiltallitt Johan Becker borger wti stade for att
 hand emod wortt forbudtt hagde fertt fyst och andre waare
 wdt aff wortt Land Nor Juttlandtt och Tylige solde sine
 ware wdt i wleglige⁴⁾ skeppe alenn oc wegtth, blant bynder
 oc almoge Som the her for oss strax beuisthe mett breff och
 vindhe⁵⁾ och mentte ther for att hand hagde ther mett forbrott
 skiff oc gods och burde att uere wti wor naades wnaade
 Thertill swaritt Johan becker att hand icke wiste att thet
 war giortt emodt wortt forbudt thet hand wdførde, Thi att
 andre och hagde vdførtt aff theris ware og wiste Sig dog
 icke anderledes att wndskulle Tha exther tilltal giensuar
 breff och beuifning oc Sagens Kynlighedt Sagde wii tha Suo
 paa for retthe exther thi forne Johan Becker Saa hassuer
 vdførtt fyst och anden Sine ware emodt wortt forbudtt Tha

1) Disse ere Navne, som alle ere mere eller mindre berømte eller i
 alt Fald bekjendte.

2) Olluf Pedersen Riber var Borgemeister fra 1546—71.

3) Jens Hegelund Viborg blev siden 1554 Borgmester og afgik 1571.
 Hans Kone var, efter Grønlund, Mar en Klynis; ogsaa en
 her meget anselig Borgerfamilie.

4) Her er et ulæseligt Ord imellem.

5) Vidner.

haffuer hand ther mett forbrott skiff och gods och ther till metth straffes sem then ther wor bressue oc bodt foragther och icke holle wille¹⁾), dat. vt sup. ad Caus. Sub Secr.

Antonio Bryske Justo. nostro dilecto.

16.

Capitelets Vidisse paa Erik Menveds Gavebrev paa Ribe Holme.

(1585.)

Den latinske Original, som endnu er i Behold i Arkivet, meddeler jeg ikke, da den er trykt hos Lerpager Pag. 30, men vel en dansk Oversættelse fra samme Tid som Vidissen).

Efter den ordlydende Anførsel af det latinske Gavebrev hedder det i Vidissen:

At Prælater, Kaniker och menige Capittel vtj Riber Domkirke haffue seet oc leest saadant it Kongeligt Pergamentz breff met gammelt Scrifft, wstunget oc wkrabet oc wforfalsket i alle maade, met et Kongeligt hengendis Segel neden faar, liudendis ord fra Ord i sin Original som forscressuit staar, det bekende vi met voris Capittels Segnet, tryct her neden paa. Datum Ribe d 18 September Anno Domini 1585.

1) Kjøbmanden fra Etade var altsaa tiltalt baade for at have opkøbt og udført Fisk, og for at have gjort Indgreb i Ribernes Handelskret, indført og solgt Varer til Bønderne og Fiskerne. Kongen dommer ham kun for den første Overtrædelse. Riberne have anholdt og konfiskeret hans Skib med Ladning, og denne Anholdelse stadfæstes ved denne Dom, der desuden dikterer ham videre Straf, som Overtræder af kongelige Bud, men uden videre at bestemme denne Straf.

Oversættelsen lyder saaledes:

Erick aff Guds Naade Danmarkis och Sclauers Konning
 Helse Guindelig medt Gudt alle dem, som dette Bress see,
 Wy giorre Alle witterligt Att effther som Wy haffue syns-
 derligen (eller Personligt eller wdi egner Person¹⁾) Vndt och
 tillagt disse Bressuisere oss Elstelige Riber Borgere, en Eng-
 ligendes Besten fraa Ribe, Kongens Eng, till deris Byes
 befestning Dha haffue wy vndt och tilladett att den maa
 graffuis och till Byens nytte och gaffn fri att bruggis oc
 handlis, Ind till saa lenge att forne Stadt bliffuer omnus-
 ritt, forbydendis derfor, att nogen af huadsomhelst Statt²⁾
 de werre kunde forne Borger om forne Eng i nogen Naade
 forfang att giore, Vnder wor Kongelig heffn. Datum Ribe
 Mar effther Guds byrd 1294 paa S. Sixti Papæ Dag³⁾.

Hr Ako woris Essentrager⁴⁾ til Bidnesbyrd.⁵⁾

-
- 1) Det er „personaliter“, hvis Oversættelse her saaledes varieres.
 - 2) Cujuscunq̃ conditionis, siger Originalen.
 - 3) Pave Sixtus (2den) Dag er 6te Avgust. I tyske Dokum. Serstis-
 tag, ogsaa Sexti Pape et martyris eller in die B. B. Sexti Felix:
 et Agapeti Martyrum. I vor Almanak kaldes Dagen Chr. Forkl.
 - 4) Det er det latinske „dapifer“, som i denne snurrige Fortsættning
 er kommet over i et dansk Dokument. Her menes Drost Wage,
 som er mine Læsere bekjendt fra Jugemanns Roman „Kong Erik
 og de Fredløse.“
 - 5) Bidissen kan ikke være fremkaldt ved den Undersøgelse, der paa-
 bydes i Dok. som anførtesforan under Nr. 10, da det er udstedt
 1525. Men vi se heraf, at Sagen ikke var fremmet syndersigt
 i de nu forløbne 60 Aar, og endnu 130 Aar senere ere Under-
 søgelsjerne herom ikke ophørte, thi jeg finder paa Foden af Bidissen
 skrevet: Læst udi Commissionen i Weile den 15 Aug. 1716.

Chr. den 4des aabne Brev om Vogn=Vgter i Kjøb=stæderne.¹⁾

(1596.)

Konning Christian d. 4de Hans M. obne Brev lydentis vdi sin Rette Mening, at effter som hans Kon. M. kommer vdi Forfaringe, huorledis H. M. Bundersaatte, Borgerne vdi Kjøbstederne her vdi Riget skulle vere meget besuerit met Vogn Ecter, saa at de mue age oc fore icke allene dennem som met hans M. egne Pasbord hender til dennem at komme, oc met vogn skulle befordris, Men oc saa naar hans M. Bundersaatte aff Adelen eller deris Tiener dit til nogen hans M. Kjøbsteder hender at komme, skulle de mue Age oc dennem fremføre til forordne steder, huor offuer Kjøbstederne meget astage, at offte aff en Kjøbsted aarligen ere vdfommen flere vogne, end som de effter deris Effne oc Formue kunde affsted komme, oc som dennem burde at giøre met Rette, oc Borgerne dermed ere saa vbilligen bleffuen besuerget, at de fast ere geraaden vdi stor Armmod oc Besuering, da paa det at H. M. Bundersaatte Borgerne vdi Kjøbstederne icke met sliq vbillige vogn Ecter vdi saa maade skulle besuer=

1) Denne Forordning er omtalt i Prog. 1844 Pag. 55, hvor der er anført en Del Exempler paa, hvorvidt denne Adelsens selvtagne Frihed til at lade sig befordre paa Byernes Bekostning til hindaen og til deres Gaarde blev drevet, og hvor byrdefuld den kunde blive for Byerne. Af en Del af disse Exempler vil man imidlertid se, at Forordningen ingenlunde gjorde Ende paa denne Ulfik, men at endnu 1622 og derefter Byens Vogne maatte staa parate for Adelspersoner og deres Folk, i det mindste for alle, som var Lænsmanden paa nogen Maade vedkommende.

gis, ville Hans K. M. dermed herefter saaledis forholdet
 haffue, at Hans K. M. Undersaatte Borgerne vdi Riobste-
 derne her vdi Riget, icke skulle være forplict at Age oc
 fremføre nogen enten Hans M. Undersaatte aff Adelen eller
 deris Folck oc Tiener om de endskont haffuer deris Pasbord
 eller oc andre, undtagen allene de som til dennem hender at
 komme met H. M. egen Pasbord oc ere lydendis paa Bor-
 gemester oc Raadmend, at de dennem met vogne skulle be-
 fordre, dog der som sliq fald oc Leilighed sig tildrog, at
 hans M. Raad hasteligen bleffue forscreffuen til Hans K.
 M. eller oc saa nogen fremmede Herrer eller førstelig Gesand-
 ter wforuarendis komme hid ind I Riget til Hans K. M.
 eller oc saa naar hans K. M. selff personligen met sin Raa-
 dis Hof fardiges igennem Riget, da skulle hans M. Under-
 saatte Borgerne vdi Riobstederne, dennem oc deris Met-
 haffuendis Folck age oc fremføre, om de icke saa iligen oc-
 saa hastigen kunde met bønder vogne befordris, Saa oc
 hans M. Hoff hielpc met vogne at befordre oc fremføre,
 Naar hans Kong. M. selff optager sin Reise oc begiffuer
 sig fran it sted oc til et andet, oc forbyder nogen herimod
 at giøre eller Borgerne her imod at besuerge, vnder Hans
 M. hyldeste oc Raade Daterit Skanderborg d. 10. Decem-
 ber 1596. Vnder H. M. Signet.

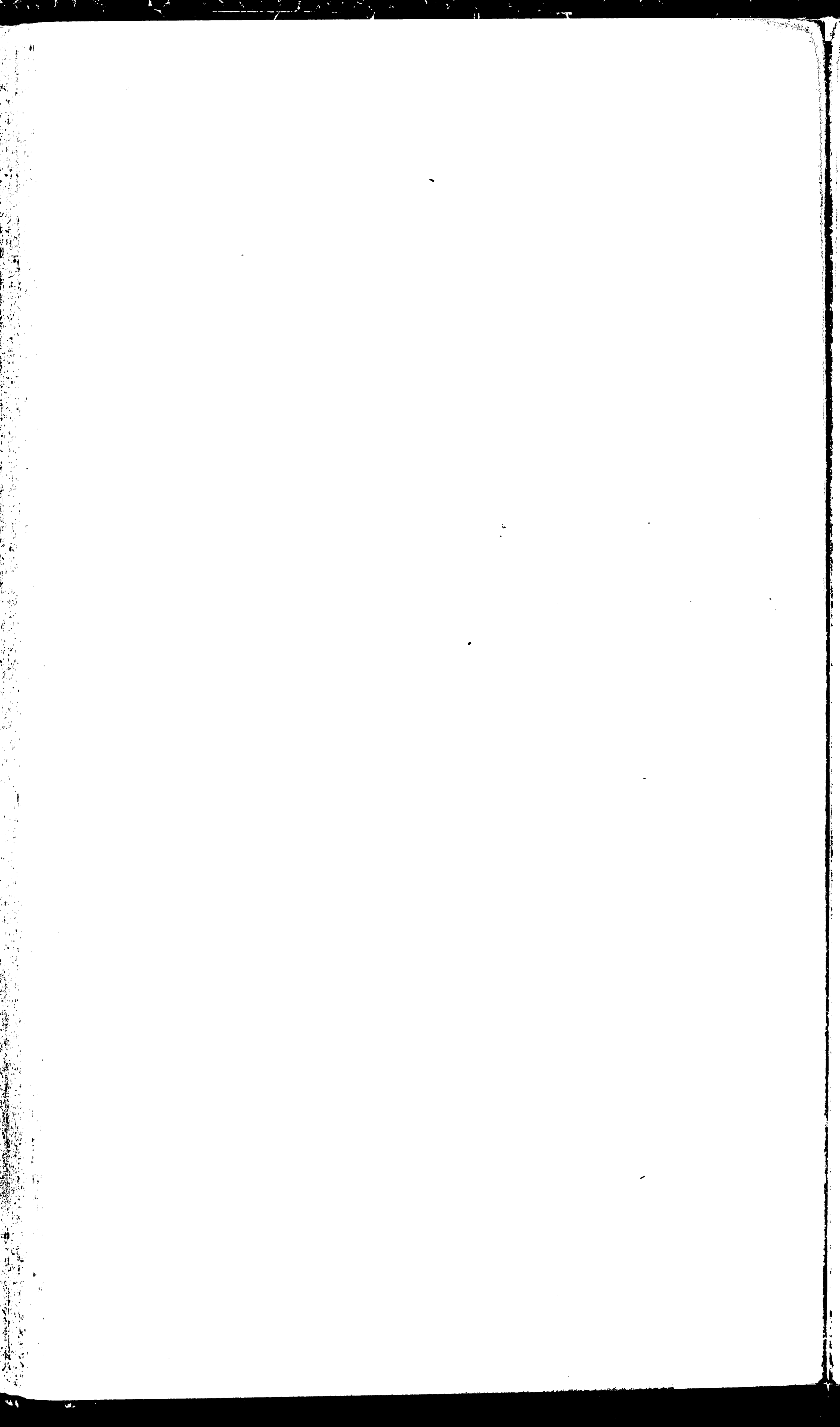
Item høß dette H. M. obne Breff findis hans M. Misfiue
 oc Sendebreff, lydendis at hans M. befaler Borgemester oc
 Raad vdi Ribe sig herefter aldeles at rette.¹⁾

1) Denne Forordning er, som man let ser, ikke afskrevet efter Ori-
 ginalen, som ieg ikke har truffet paa, men efter en Kopibog i
 Raadstu-Arkivet. Denne, som jeg oftere har benyttet, er affattet
 1601 og indeholder Fortegnelse over alle Dokum., Privilegier,

Frihedsbreve, Kongl. Forordninger, aabne Breve, Domme, Udsomstbreve, o. s. v., som paa den Tid fandtes i Arkivet, med et mere eller mindre udførligt Udtog af dem. Dette Arbejde er udført med megen kaligrafisk Skjønhed og Siirlighed. Ved Enden af Indholdslisten har Afskriveren tilføjet. "Tillsammen screffuen oc Registrerit efter Menige Borgemester oc Raad vdi Ribe met de 24 Mænd deris samgtlige Begering oc Tillskyndelse ved Thomas Jørgensen Borger oc Raadmand her sammested, oc dermed begynt Fredagen den 2den January Aar 1601 oc vdi samme Aar fuldend Fredagen den 24de Aprilis."

B.

Om Byens Jorder i ældre Tider.



Ugerbrug var i Ribe i det 16de og 17de Aarhundrede, til hvilke jeg i disse Skildringer især holder mig, en ikke uvigtig Næringsgren, og dreves næsten af alle Indbyggere, naturligvis mere eller mindre. Isærdeleshed var Engene af stor Bigtighed, navnlig for Købmændene, for hvem Studehandelen var en af de fornemste Indtægtskilder, og som maatte kunne græsse større Antal Stude, fra de vare indkjøbte og til Udsfibningen. Vi finde derfor oftere, at Magistraten ved strænge Forbud har søgt at forhindre, at disse Ejendomme skulde komme i fremmede (udenbys) Hænder.

Byens Jorder kunne deles i tre Klasser, de som vare udskiftede og lagte til Husene, de som tilhørte Byens Klasse (Kæmnerkassen), eller vare til Indtægt for Gejstlige og andre Byens Embedsmænd, og de der brugtes som Overdrev og laa som Fælled.

Af den første Klasse finder jeg i Byens Jordebøger fra det 17de Aarhundrede kun omtalt 1, Holmen, 2, Østermaade, og 3, Gallie-Marken.

Solmen. Denne vigtige og kostbare Eng er skænket Byen af Kong Erik Menved 1294. Det latinske Gavebrev¹⁾ siger, at Kongens Eng beliggende Vesten for Ribe skænkes Byens Borgere til dens Befæstning og skal være til deres Nytte og Brug, indtil (eller saalænge som) Staden er omgivet med Mure.²⁾

Strax synes denne Gave ikke at være blevet udstykket og tildeelt Husene, i al Fald er en saadan Uddeling længere hen i Tiden ikke blevet agtet, ja Borgernes Adkomst til Engen endog at være faldet i Tvivl, og denne ogsaa afbenyttet af Omkringboende. I Begyndelsen af det 16de Aarh. (maaske alt tidligere) har nemlig Byens Bestyrelse klaget over, at denne Jord var dem frakommen, og laa nu til hver Mand's Paadrift; de bede derfor om, at maatte indhegne den til Byen, og bruge den til Evighed, Menigheden til Gavn. Frederik d. 1ste befaler derfor i et aabent Brev³⁾

1) Det er aftrykt hos Tarpager Pag. 30. En Kapitels = Vidisse deraf fra Aar 1585 samt en dansk Oversættelse af Brevet findes blandt de foran trykte Dokumenter under Nr. 17.

2) Donec circummurata fuerit civitas antedicta. Det er ikke det eneste, som gjordes for at befordre denne Byens Befæstning, som dog næppe nogentid er kommen ret istand. Erik Menved befalede nemlig fremdeles i 1305, at Biskoppen (venerab. Pater Dominus Johannes) og enhver Person af den gejstlige Stand, samt enhver af hvad Stilling og Vilkaar han er, naar han har Hus og Ejendom i Byen, skal i Forhold hertil bidrage til Befæstningen. Man har heller ikke ganske slaaet den af Tanterne, maaskee endog af og til arbejdet noget, herpaa. I 1459 be- kjendtgjør nemlig Kong Christian den 1ste Prælater, Kanniker og merer Clerckere, at han har befalet Borgemeisterne at bygge og fastgøre forne vor Kobstadt Ribe, hvor behoff gøres ther om- fring, og paalægger dem, som have Jord i Byen, at udføre det Arbejde, hvortil Borgem. tilsiige dem. (Tarp. Pag. 31.)

3) Dette er aftrykt efter Originalen blandt de foran staaende Udstykker, som Nr. 10.

Lænsmanden paa Riberhus, Predbjorn Podebust, tilligemed Læns mændene paa Skodborg og Koldinghus, at begive sig til Ribe og paa Stedet selv undersøge baade Byens udelukkende Adkomst til Engen, samt om det var Indbyggerne til mere Gavn, om den blev indhegnet og udskiftet¹⁾, end, som hidtil, at ligge uhegnet og udelst²⁾.

Om Resultatet af disse befalede Undersøgelser har jeg Intet fundet. Dog synes det at have været efter Borgernes Ønske. Thi længere hen finder jeg tydelige Spor af, at en, i det mindste delvis, Udskiftning har fundet Sted. I Regnskaber fra den Tid nævnes udtrykkeligen Enge paa Holmen³⁾, og Pengemesteren oppebar alt da Leje af Byens Enge der.⁴⁾ Ogsaa var den Betingelse, at kun den, der boede i Byen, eller af hvis Bolig, der svarede Skat og Afgifter, kunde bruge de tilliggende Enge, alt da vedtagen, ligesom ogsaa den Forpligtelse at vedligeholde Dammen (den opdæmmede Bei) ved Byen. Men disse Forpligtelser søgte Mange at unddrage sig. Derfor maatte Magistraten ideligen klage til Kongen og Rigsraadet over Prælater, Præster, Bønder og andre, som lode Husene, de ejede, ligge øde, og brugte de tilliggende Enge, og udvirke Rettergangsdomme imod dem, som ogsaa tidligere var sket.⁵⁾ Fremfor alle voldte Adels-

1) „och brugt tiil enghe parck oc skifte“.

2) „End saa at ligghe uhegnet tiil thringh oc andhen driift“.

3) f. Ex. Regnskabet for 1576. Opborn aff Jens Underffen aff een eng paa holm dette Aar ii Doll.

4) f. Ex. i 1565. It. opborn aff Dloff Verken Borgemester aff sønder eng paa Byens holm viiiij (8½) Doll. Det er den Eng, som senere kaldes og endnu hedder Tyr-Eng.

5) Se blandt de foran trykte Aktstykker Kong Hans's Rettertingsdom over Præster og Bønder af 1487, under Nr. 2, og Sammes Stevning til Prælater og Kanner, som ikke svare Skat, af 1490, under Nr. 4.

mand, som ejede Godsér her i Nærheden, eller som kjøbte Ejendomme i Byen, Borgemesterne Bryderier, i det de ikke brøde sig om hine Betingelser, men, uden at bekymre sig om Husene i Byen,¹⁾ benyttede Engene, formodentlig og som oftest i Forbindelse med deres øvrige Ejendomme. Dette var navnlig Tilfælde med Claus Sehestedt til Spandetgaard, som en Tid lang var Lænsmand her paa Riberhus,²⁾ og havde Korsbrødregaard, først i Forlæning, og siden ved Kjøb, som Ejer.³⁾ Men end besværligere var hans Eftermand i Gaarden, Mourits Podebusk, Byen og dens Dyrighed.⁴⁾ Den klagede (1584) over, at han holdt sig til Byens Engskifter, og af dem ikke skatter eller skylder, diger og dammer. Den maatte nu atter frem med sine gamle Pergaments Breve,⁵⁾ og efter lang Tids Forløb og efterat flere Domme vare

1) I et aabent Brev, dateret Haderslev 27 Nov. 1587, befales „at hvilke, som have øde Jord eller Byggesteder der sammesteds (Ribe), skal lade bygge og derpaa føre god Kjøbstads Bygning inden tre Aar“, da der er klaget over, „at der er mange øde Steder, hvor der ikke er Bygning paaført, saa at deraf ikke kan gange til os og Kronen, saa vel som til Byen, hvad deraf med Rette bør at gange.“ (Kopibogen af 1601.) Et andet Sted, hvor en Adelsmand forpligtes til at lade bygge, føjes til „god Kjøbstad Bygning med Stentag“.

2) Fra 1543 til 1550.

3) Han blev i 1531 forlenet med dette, alt da, nedlagte Kloster og blev 1548 ved Kjøb dets Ejer (Prog. 1835 Pag. 44.)

4) Han anklages saaledes i 1584 for, paa ikke mindre end 16 forskjellige, navngivne Steder, at have bygget ind paa Byens Grund, flyttet sine „Planker og Gjerder forvidt ud og „forsuerit“ Byens Gader og Fjerdingstier“. Han skrives „til Kjørup“, hvor han vel ogsaa imellem har opholdt sig. I forannævnte Klage siger han, at være overbødig at betale Jordskyld til Byen, naar det hos ham eller hans Foged paa Korsbrødregaard bliver fordret.

5) Ved denne Leilighed er det, at den foran (Nr. 17) anførte Kapitels-vidisse af Kong Eriks Gavebrev er bleven taget.

assagte, frademtes ham endeligen de Enge, han havde tilegnet sig, ved en Rættertingsdom, assagt af Frederik den 2den den 1ste Juni 1586. Det hedder deri „efterdi vi først befunde, at Kongning Erik for 292 Aar forleden siden har forlent Niberby med nævnte Enge til deres Byes Befæstning og til den bliver omringet, oc siden have med vort Brev forsikret Niber By nævnte Enge dertil at blive beliggende, Borgerne til Beste, der holder vores og Byens Lyngge o. s. v. desligest samme Enge at være Ribe By tildømt, som for os bevist var med tvende Domme. Morits Podebusk derimod beraaber sig ogsaa paa Byens Privilegier, at tilholde dem, som fanger aabenbart Skjode paa nogen Ejendom og beholder det Aar og Dag, da skal ingen inden Byes derpaa kjære (klage), og dersom han beholder den i 3 Aar, da maa ingen udi By eller uden den give Kjære derpaa.“ Men, siger Dommen endelig, „ingen Mand kan fange Laughævd uden lovlig Skjode, og ingen kan fange lovligt Skjode uden af rette Gjermænd, og det befundes, at Eugene have allene været forlenet til Byen efter Kong Eriks Brev, førend vi have indt dem samme Enge, hvorfor Claus Schested eller Morits Podebusk ikke kunne have nogen lovlig Adkomst derpaa, blev derfor assagt for Ret, at nævnte Enge blive og ligge fremdeles til Ribe By. Men om Afgroden, som Morits Podebusk her til Dags brugt har af de Enge, han har havt i Haand og Hævd, have vi naadigst bevilget ham derfor at blive utiltalt.“¹⁾ Erstatning for det Tab, han har tilføjet

1) De anførte Steder af Dommen ere tagne af en udtogsvisis, dog udførligere Afskrift af den i den oftere anførte Kopibog fra 1601. Dommen selv tilligemed flere andre Domme og Afstykker i de mange Stridigheder, denne anmassende Herre havde med Byen, skal jeg maaske meddele ved en anden Lejlighed. Den er dateret, som ovenfor sagt, 1ste Juni 1586, teste Arnoldo Huitfeldio justituario nostro dilecto,

Byen ved i længere Tid ulovlig at benytte dens Ejendom, er altsaa bleven fordret af Byen, men ikke tilstaaet den ved denne kongelige Dom.

Det var især efter den store Ildebrand d. 3. Septbr. 1580¹⁾ at flige Forvirringer fandt Sted, idet formuende Folk, som Podebusk, tilkjøbte sig Grundene, ikke opførte Bygninger paa dem, men dreve Engene, der laa til dem, med deres andre Ejendomme. Raadet havde dog sikket sig alt den 30. Nov. s. A. en kongelig Skrivelse, hvori udtrykkelig befales, at Ingen maa bruge eller lade bruge nogen af Byens Marker, Jorder eller Enge, uden Ribe Borgere, som afholder borgerlig og Byens Skat, Tynge og Besværing til Kongen, Kronen og Byen. Hvis nogen sælger af de nævnte Jorder eller Enge til nogen fri Mand²⁾, Præster, Bønder eller Andre, som ikke ere Borgere i Ribe, da skal slikt Skjøde ingen Magt have. Som Motiv anføres, at Byen var paahængt store Besværing med Kongens Diger og Damme baade for stor Vandflod af Besterhav, og med Kronens Mollestrømme, som løbe igiennem Byen.³⁾

I Raadstuebogen paalægges det offtere Gjere af forfaldne

- 1) Denne ødelagde en stor Del af Byen, og foranledigede vidtløftige Undersøgtse og Anklage mod en Jeppe Borg, i hvis Bryggers (bruhus) Ilden var opkommen, som dog ikke ledte til noget Resultat og endte med Mandens Frifindelse. Af Akterne i Dombogen se vi, (som ogsaa Grønlund har bemærket) at Branden var den 3die, og ikke som Terp. har, den 4de.
- 2) Skal fri Mand her betyde Aldsmand, i Modsætning til ufri, Borger og Bonde?
- 3) Denne Forordning er paaberaabt, gjentaget Ord for Ord og stadfæstet i et aabent Brev af 30. Juli 1673, underskrevet af N. Griffenfeldt. Den Gang har Sagen altsaa ogsaa været paa Bane. Af Indledningen i Brevet se vi, at det denne Gang var Byens Gejstlighed, „der vilde tilegne sig en Del Enge“.

Steder at opbygge, bebo eller bortleje dem,¹⁾ og Udenbys Ejere at sælge eller udleje dem til Ribe Borgere, under Straf af at miste deres Eng, ²⁾ hvilket ogsaa ofte er sket, og „Engen taget til Byen“. Den første Forpligtelse for at bruge disse Eng var altsaa, at være Borger af Byen, eller dog at indestaa for, at Huset, hvortil Engen laa, holdtes vedlige, og deraf ydedes Skat til Kongen og Byen, og deltoges i Byens Egter og Arbejde³⁾. En anden særegen Forpligtelse var, og er endnu, Vedligeholdelsen af Dammen⁴⁾ udenfor

1) Saaledes berettes, at 1607 den 9 Nov. en Borger havde kjøbt en Part af et forfaldet Hus af Gilden for 40 Rigsd. med Tilføjende: „oc skall hand Sielff bygge same gammel Hus nu Inden Naaste førstkommende, eller oc at selge det til en anden Borger her i Byen, hvis thet icke skier, tha skall Engen, som thet till liggendis er, haffue thetmet forbrøtt thill Byen.“ Gilden var den Tid ene en Understøttelses-Anstalt for Fattige; det hedder derfor ogsaa: „til Gilden eller de Fattige eller Stakkarlene“.

2) f. Ex. 1613. For Kield Jørgensen oc Peder Lambertsen Borge-mestere, Ebbe Mogensen, Niels Griisbek, Oluf Roed oc Hanns Hegelund, Raadmend, bleff Jens Jffuersen wdj Baandtsbyll vudt oc bewilliget Engen til Regil Eschilsens Hus, att schall vere till Husen folgachtig wdi trej Aar, dog met den beschieden, Att forne J. J. schall selge Husen till en Borger her wdj Byen, som kand schatte och schylde som thet sig bor, inden forne Tidt och hvis icke saa schier, thaa schall Engen vere Byen folgachtig naar forne trej Aar er forløbben vden nogen thieris Modsigelse wdj nogen Maade. Den her nævnte Regel Esk. havde været Byfoged her i Byen, men var bleven assat for sine uheldige Domme. (se Prog. 1844 Side 33—35.)

3) J 1604 den 15 Decbr. Udaff Borg. R. og 24 Mænd bleffue samtøcht och wedthagen, Att saa mange Eng, som Nogen haffuer till theris hus, och Eyendome, Saa mange Echter och Arbeide skall der giores der udaff. Nogle maa formodentlig have lagt flere Eng til deres Gaarde, og kun præsteret offentlig Arbeide af den ene.

4) Anno 1616, lejede B. og R. en Mand et Hus, tilhørende Amhus

Sønderport¹). Forsømmelse heraf straffedes ligeledes med Tab af Engene eller med at undrages Bruget af dem for en Tid²). Dammen var derfor inddelt i Skifter, og til hver Eng var lagt et bestemt Damskifte³). De jævnlige, ødelæggende Oversvømmelser fra Havet gjør denne Byrde meget trykkende, især for Ejerne af visse Damskifter, der ere mest udsatte⁴).

De saaledes inddragne (konfiskerede) Enge⁵) bortlejedes

dige, „selff skall han den Nar holde Damschiffen och giøre By-
Arbeidt ther aff som thet sig bør, o. s. v.

- 1) Saaledes kaldes endnu den opdæmmede Vej sydost for Byen langs med Laen, o. s. v.
- 2) 1596, 19 April: Af B. R. og 24 Mænd vedtaget „att huem som haffuer Damskifter, the skulle lade them giøre færdige Inden otte Dage efter Ste Boldborg Dag, og huo som heri bliffuer forsømmelig och ick lader forne theris Damskifter bliffue ferdig giordt, Tha skall the ick befatte eller bewaare them met theris Enge, Saa frambt the wille giøre thet met woldt oc welde — Her er Artiklen afbrudt, og en Plads ladet aabent til Fortsættelsen. Et andet Exempel er fra 1624 den 9 Marts: Nernerindes B. R. oc 24 Mendt adt B. schall bestille en Graffuer fra Møgelstønder, at sette Satterne paa Dammen vnder en Lige oc huo som ick daa vil lade deris Damschifter ferdig sette af samme Graffuer lige ved deris Naboers oc desligeste lade deris Damschifter fylde oc giffue lige med deris Naboers oc andre deris Som wstraffelig findes, schall byn lade dem giøre ferdig og igien annamme Engen til byn adt bruge saalenge till byn bliffuer betalt.“ „Sadder“ er endnu den her gængse Benævnelse paa Græstovv.
- 3) De deles i Jordbøgerne i „Vester-Damskifter fra Stampmøllen og til Sønderport“, som vare 41, og „Øster-Damskifter fra Sønder-Port og Øster paa Enden paa Dammen“, der vare 185.
- 4) Denne Ulighed i Fordelingen af Byrden føles vistnok endnu, og kunde vel nok afhjælpes.
- 5) Nr. 1. . Frandts Hansen siden Peder Gabiergs Hus, som haver været liggendes i Graabrødregade, siden afbrøt af Morits Po-debusk, Engen er tagen til Byen og bortfæstes aartlig. Nr. 34. Anders Jensen i Graabrødregade, som P. P. iboer og tilhør.

til Indtægt for Byens Kasse, og i alle Regnskaber, især i Slutningen af 16de Aarh. nævnes mangfoldige saadanne¹). Ofte folgte Raadet dem til Borgere her i Byen, navnlig til senere Ejere af Huset, hvortil de havde ligget²); vel ogsaa afstod det dem som Vederlag for Udredeisen af en eller anden af Byens Udgifter: saaledes fik i 1623 en Vintapper 3 Hus=Enger mod at levere Raadet den Alme Rinskvind, som aarligen foræredes Lænsmanden³); en enkelt Gang vel ogsaa

Engen er tagen til Byen 1625, for hans Damskifte var udbrot og ick kunde gjøre den fertig. Igen kjøbt af Byen og nu N. U. Huset og Engen tilhør. 14½ schar. (Jordbog.)

- 1) f. Er. 1623. Opborn af Mads Nieme af Else Lamberts Hus=Eng 5 D. I disse Aar (1620—23) nævnes aarlig 12, 14 a 16 flige Hus=Enger, som udlejedes af Byen, deriblandt Vorskborgs Enger. „Opborn af Anne, Cal. M. Mats Perses for Afgroden af hendes Enger denne Aar 1624 er 4 Corant=Daler. Endnu 1645 hedder det „Opboren af Jep Poulsen Vilslef for de 4 Vorskborg Enger 21 Dal.
- 2) f. Er. 1622: Opborn af E. P. for en Eng hand kjøfte af Byen, som ligger til hans Hus han kjøbte af Engebor Evedts, efter B. og N. Befaling 12 Rigsd.“, og 1645, Annammidt af Hans Wandel, som hannemb blef bevilget til det stochede øde Jord, han kjøftt af Willomb Hansen, for Engen, 10 Dal. Jfr. Prog. 1811 Pag. 15, Num. 5, som bedes berigtiget, da jeg den Gang ikke ganske var paa det rene med, hvad der forstodes ved „Hus=Enger“.
- 3) Anno 1623 D. 25 Apr. paa Riber Raadhus nærværendis Borgem. oc R. bleff Johan Hendrichsen Vintapper vndt oc beviligt threi Enger thil Christof. schriffuers Jorde oc Byggsteder oc herfor schall han giffue En guod Alme oprichtige Rinsche Wiin det beste som er at bekomme her i Byen och det at levere her paa Riber Raadhus inden otte Dage for Jull næstkommendis, och herhuos forplictet Johan Vintaper sich, at han med det forderligste schall lade forne øde Jord bygge medt guod Kjøbstedts byggening. Saa ther aff Kand schatte och schylde til Kong. Mays. och Byen medt Bye Arbeid oc i andre Maader. Om denne aarlige Foræring til Lænsmanden, se Prog. 1811 Pag. 53.

(dog nok først senere) tillagt en af Byens Gejstlige, eller vel og en Anden af dens Embedsmænd.¹⁾

Da der, som af det anførte kan sluttes, var opstaaet en Del Forvirring mellem Lods-Ejerne, blev d. 10. Juni 1626 af Borgem. og Raad foretagen en ny Deling, grundet paa, eller i Forening med en Hoved-Revisjon af den forrige²⁾. Denne ny Deling er lagt til Grund for alle de Jordebøger fra det 17de og langt ind i det 18de Aarhundrede, som ere komne mig for Dje, og Husene, hvilke de enkelte Enge ere tildelte, benævnes i dem alle efter de Ejere, der anføres ved denne Deling af 1626³⁾. Ved denne fandtes saaledes foruden Tyr-Eng og lagdes til Husene 114 Enge fra Tyr-Eng mod Nord⁴⁾, der senere kaldtes de lange Skifter, og derfra 47 Enge, som da kaldtes Hoved-Enge⁵⁾ og senere Hoddum eller Hvoddum Skifter, som de endnu hedde.

- 1) f. Gr. Nr. 24 (af Holmskifterne). Hans Knudzens skriffuers i Grønner Gaade. Engen er forbrut til Byen og bevilget Capellan til vor Frue Kirche, (Jordebog.) 1641 Ib Lassens Hus-Eng bleff lagt til Hr. Jenss Residents. (Byens Regnskab.) Hr. Jens Tausen var Kapellan til Kathrine Kirke fra 1636 til 1655.
- 2) Antegnelse paa huer deres Engskifte, Som haffuer part oc Deel paa Riiber Holm, som uere Renoverit oc efterseet Anno 1626 d. 10 Junij aff Morten Mægen Kieme oc Hans Friis Borgemestere. Mogens Grafve, Mads person Roed, Laß Jensen Bonum, Hans Lauritzen, Mortten Frederichsen og Knud Lambertsen, Raadmend, Disse Mænd ere mere eller mindre omtalte i mine tidligere Skildringer af Ribe, dog mest Hans Friis og Knud Lambertsen, og især i Progr. for 1834 (Keiserkrigen) og 1842 (Handel og Skibsfart) som og i det for 1844 (Om Dyrighed og Rettergang).
- 3) f. Gr. Nr. 13, Frants Klynæs Huus inden Nørreporten, nu Mads Lassens Arfwinger thilhør, nu hans Madsen Synderby, nu Hans Bierumb Iboer og tilhør, (en Jordebog fra 1675,) den nævner først Ejerne ved Uddelingen, dernæst Ejerne fra 1658 og saa fra 1675; den sidste er føiet senere til.
- 4) Fra Sønden paa Riiber Holme af indtil Hofuit-Engerne,
- 5) Hofuit Engerne, som strecker sig udi lengden fra Sønder vch

Byens Kasse tilhorte Tyr=Eng¹⁾), dernæst af Langstif-
terne No. 1 og 2, og disse endnu før Udstiftningen 1626,
de have nemlig hert til Huse, som den foromtalte Mourig
Vodebusk har ladet nedbryde, hvorfor Borg. og Naad, ef-
ter foromtalte Professer²⁾), har lagt Engene til Byen. For
at man kan danne sig noget Begreb om Indtægten af Jord-
ejendommene paa de Tider, vil jeg efter By Regnskaberne
anfere den aarlige Lejes Beløb for disse Enge til forskjellige
Perioder. For Afgroden af Tyr=Eng betalte i 1592 9½
Daler, i 1621 til 1623 19 Daler, i 1641 21 Daler og i 1652
21½ Daler. For Frands Hansens Hus=Eng (Nr. 1) i 1623
15½ Dal., 1641 17 Dal. og i 1652 20½ Dal.; Niels Har-
boes Hus=Eng (Nr. 2) i 1623 12½ Dal., i 1641 20 Dal.
og i 1652 21½ Dal.;³⁾ Dalcen stedsse regnet til 32 lb.
En Eng brugtes af Kapellanen til Domkirken,⁴⁾ en anden
af Sognepræsten til samme,⁵⁾ og atter en af Sognepræsten

Nør och begynder paa den Øster Ende och saa udj Vester.
(Jordebog.)

- 1) Den synderste Eng kaldes Tyr=Eng, Tilhører Byen, den Aar-
lig bortfester Til BorgerSchabet. (Jordb.) It. opborn af Ollof
Verrsen Borgemester och Bunde Verrsen aff sønder Eng paa
Byens holm viitij Dal. (Regnsk. 1565).
- 2) Nr. 1, dernæst frantz hansens Hus=Eng aff hans Hus, som
haver veret liggende vdi Graabrodre=Gade, siden afbrøt aff Moritz
Vodebusch, Engen er tagen til Byen och bortfestes Aarligen.
Nr. 2 Niels Harboes Hus=Eng Iligemaade er afbrøt, Engen er
tagen til Byen.
- 3) Af Byregnskaberne for de anførte Aar, forfattede af Regnskabs-
førerne, hver til sin Tid, Oluf Noed, Knud Lambertsen, Anders
Evane og Lauritz Baggesen, hvilke Nænd, især de 3 sidste, of-
tere ere omtalte i mine Programmer.
- 4) se foran Side 42 Note 1.
- 5) Niels Lassens Hus i fischergad; Engen forbrut til Byen och
bevilget Sognepræst til vor Frue Kierche, Damsch. Nr. 137 hol-
der Byen vedlige. Engen har i en Jordebog Nr. 43, i en anden
41 af Hoved=Engene.

til Kathrine Kirke.¹⁾ En Eng erklæres i 1652 for Domkirkens og brugtes af Klokkeren²⁾ (Klokker=Eng), 5 eller 6 tilhorte „Gilden og de Fattige“.³⁾ Oftere siges, stundom med Beklagelse, at Huset er øde og Engen taget til Byen.⁴⁾ Denne er ofte blevet solgt og lagt til andre Huse.⁵⁾ Ved Engderne vare Stadsbuddenes Kiler.⁶⁾

- 1) Nr. 44, Item en Eng dernest hos, Sogne Prest til St. Cathrine bruger.
- 2) Nr. 21 (af Hoved=Engene) Jacob Jensen, nu Peder Friis, nu Hr. Niels Terchelsen Hus Nord=Øst for Bispegaadens Hjørne, Klocher til Domkierchen. Ofter Damschift Nr. 25. NB. Vorm. og Raad dømtt Engen til Dom=Kierchen Anno 1652 d. 23 April. Damschift 7 M. 3 quart.
- 3) Nr. 26 Hans Nielsen ved Bredsklippen, nu thilhør Gilden og de Fattige. Undertiden hedder det som ved Nr. 31 Niels Narup i Fischergaade: Engen er thil Byen og Husen til Gilden og de Fattige.
- 4) Nr. 6, Tyge Bonels Hus paa Syndergade Nu Toste Glaisen Iboede og hafver kiøbt. Er en øde Plaz Som Gud bedre Desværre Der er mange flere, nu Byen. Snart siges (se Side 40 Note 5) at Mourits Podedbusk har afbrudt Huset, snart øde siden Branden 1580“ og endelig „afbrut i Keisers Tid“. Nr. 35, Maren Gunds Hus, Husen tilherte Mouris Podedbuschs Arfvinger, Engen tagen til Byen. Nr. 26, Peder Thorum paa Torffuet, bleff og afbrutt og Torffuet ther met forwiet, Engen er thil Byen. Lawe Weested hawer kiøbt af Byen. Maz Pedersen tilforhandlet sig Engen med Arfvingerne Uden Byen.
- 5) No. 40 Jens Skreders Hus i Ewinkrog, Nu Hr. Cans. Raad og Assessor Mathias Worm; Husen er gandsche nedbrødt och er øde. No. 41 Boy Nielsen og Peder Morttensen thil begge Dieris Huse i Grønnegade, Husen er afbrut i Keisers Tid og haffwer Hans Wandel nu kiøbt samme Ødested og lagt, Engen thil hans egen Aldel Hus hand self I boer (Tordeb). Ved Indfaldet af de Keiserlige 1627—29 bleve de Huse nedrevne eller ødelagte, af hvilke der ikke leveredes, hvad der forlangtes til de Indkvarteredes Underholdning, enten fordi Ejerne vare bortrejste, eller af andre Grunde; se Prog. for 1831 Pag. 40 og 41, samt Bilag 29 B.
- 6) Stadsbuddenes Kihle til Enebeltang grob, og deres Kihle til

Østermaade. Engene paa Østermaade have ogsaa fra ældgamle Tider ligget til Byen, men naar og hvorledes de først ere komne til Byen, er dog ikke saaledes dokumenteret, som ved Holmen. Ogsaa disse har man gjort Byen stridig, og Tingsvidner, som herved ere forte paa Byens Begne, ere de ældste Adkomstbeviser, som ere komne mig for Dje. Et Tingsvidne af 1524 siger, at al den Eng (May) Jord, som ligger fra lange Bedel (Eved-Pla) til Eved Enge, har været Riber By til Forte og Færgang i Mands Minde¹). I 1530 er et Tingsvidne fort for Riber Byting, ligeledes for at hævde Byens Ret til disse Enge. Heri betegnes ogsaa Grændsen mod Syd ved Riber Ulsborg og Lange, og bevidnes, at Ingen har gjort Fordring derpaa forend M. Oluf Munk taler derpaa²). Ogsaa fertes baade paa Kals-

Bestergroven ud til Mands Hølade. En Jordbog har tilføjet: Stadsbuddens Kiler bør ogsaa at haffue Damschift; og et andet Sted: bør ogsaa holde Damschift ved Magt.

- 1) Et Stockneffud af Fros-Herristing, lydendis, at xii Mend oc menige Herrimend, som da tilstede vaar, wurde oc bekende, at dennem alle fuldwitterligt er oc saalenge de kunde mindis, da haffuer det May Jord fra lange Bedel oc til Eved Enge vedtager, veret til Riber Byes Forte oc Færgang wlast och wkiærd vdi alle maade til den Dag och menige Mand haffde der Biedsted, som Byen sogte, daterit Mar 1524 (Kopibogen af 1601).
- 2) Syw Mend enden Riber byting haffuer wundet, somme mindis vdi ix Mar, xl och somme vdi xxx Mar, oc som dennem lengst kunde mindis, hørd eller spurd, da haffuer den Mai Jord Osten fra lang Bedel-Strøm oc indtil Evede Enge, ogsaa Sønder mod Riber Ulsborg oc Lange til den Grob oc Rende derimellem ganger verit brugt til Riber By met fædrift oc andet effter deris Vilje, wlast oc wkiærd aff huer Mand, før M. Oluf Munk taler derpaa, met videre beskeen, effter samme Tings Vidnis lydelse, Daterit Ribe 1530 om hellige Kors-Dags Tide (efter Kopibogen af 1601.) Der er to hellig Kors Dage i Kalenderen, 3 Maj, Korsmeesse, Kreuzerfindung, og den 14de September Kors. Op-høielse. (exaltatio).

lund og paa Gjording¹⁾ Herredsting Vidner i samme Hensigt. Et kongeligt Brev stadfæstede disse Tingsvidner²⁾, og et andet paalagde Biskoppen Ivar Munk og Lænsmanden Predbjørn Podebust at dømme imellem Mester Oluf Munk og Riber By. Dommen faldt, at D. M. skulde afstaa fra den Sag og være tilfreds, og Byens Borgere beholde „den May Jord“ m. m.³⁾ Sagvolderen Oluf Munk var en Brodersøn til Biskop Ivar Munk, han havde et Kanonikat ved Kapitlet, nemlig Kantoratet, og blev senere af Kapitlet valgt til Farbroderens Medhjælper og Eftermand, hvilket stadfæstedes af Paven, og endelig, efter en Del Modsigelser, bekræftedes af Kong Fredrik den 1ste⁴⁾. Af Dommen ses, at hans Fordringer ere gjorte ikke paa egne, men paa Frueklosterets Vegne, som deraf maa formodes, at have havt Underhavende (Tjenere) i Tved⁵⁾.

-
- 1) Begge ere ligelydende med det fra Frøs Herredsting. Det første er dateret Onsdag for Gangolfs Dag. Gangolfs, Gangulfs, Gandolfs Dag var, efter Brinkmeier, 13 Maj. I vor Almanak staaer den ikke. Det anden 1530 ved vor Herre-Himmelfærds tid. Altsaa omtrent begge paa samme Tid.
 - 2) ligeledes fra Aar 1530 Løffuerdagen nest for Søndagen Jubilate.
 - 3) Der tilføjes, oc Borgem. skulle herefter bruge oc beholde deris Ugger-Jord oc Suerfær-Eng oc den Ugger paa Kloster Mark som er afsteenit. Disse Ejendomme havde altsaa ogsaa været omtvistede.
 - 4) Men da Iver Munk først døde efter Reform. Indførelse, dog i 1530, blev naturligviis dette Eftermands Valg til Intet.
 - 5) haffuer M. Oluf Munk intet haffd at legge vdi Rette andet end hand meente den Grøfft Frue Klosters Tiener i Tvedfor nær. Om Nicolai Kloster (Frue Kloster for Jomfrue Kloster), et Nonne Kl., hvis Skyts-Helgen St. Nicolaus var og dets Beliggenhed uden for Sønderport, se Terpager 412—15, Daugaards Kloster-Historie og Progr. for 1839. — Ogsaa Dommen har jeg anført efter Udtoget i Kopibogen, da jeg ikke har fundet Originalen, som ej heller til de andre Aktstykker i denne Sag. Den er dateret

Af de nævnte Tingsvidners Udtryk „til Forte og Fæ-
 gang“ maa man slutte at Engene til den Tid ikke have væ-
 ret udskiftede, og dette stadfæster ogsaa Jordebøgerne. I en
 af dem siges udtrykkelig, at de først bleve delte 1548, men
 siden Anno 1626 paa ny inddelte og lagt til Husene¹).
 Der fandtes da 82 store Engskifter²), hvis Ejere vare for-
 pligtede, ligesaavel som Holmskifternes, at holde hver sit
 Stykke af Dammen vedlige³). Lillige var der 82 saakaldte
 smaa Engskifter, beliggende mod Ost hen til Ulvsborg⁴);
 ogsaa disse vare fordelte paa Husene, men ingen Damskifter
 tillagt. Saaledes er det i alle Jordebøger fra det 17de
 Aarh. Men, siger en Jordebog fra det 18de⁵), „Hvad sig
 angaar de smaae Ostermaae Engskifter, som tilforn folgedt
 de store Skifter og horte til en Del Riber=Byes Indvaane-
 res Huse, da som vedkommende hafde deraf liden eller In-
 gen Nytte, formedelst de saa nær Lved Bye var beliggende
 og blef af samme Byes Dvæg, Grise og andet opgræsset,
 haver Vedkommende, Husenes Ejere, til Byen overdraget sam-

Ribe 1530. Løffuerdag nest effter st. Francisci Dag, hvilken er den
 4de Oktober.

- 1) Allsaa paa samme Tid, som Holmenes Fordeling revideredes og
 tildels paa ny foretoges. Det er derfor høist rimeligt at den
 første Udskiftning af Holmene ogsaa fandt Sted 1548, thi nogle
 Huse fik deres Anpart i den ene, andre i den anden Eng.
- 2) De store Oster-Maa Skifter, som strecher sig fra Vester Ende
 udi Oster Thil de smaa Skifter.
- 3) f. Er. Damsch. Nr. 108 Hans Lamb. hus ved Nørreport, nu
 Ib Hansen Friis thilhor, 15 Al. 1 Q. haffuer ichun Een Eng
 paa Ostermaa Nr. 63, staaer for 3 Damsch. Nr. 44, 93, 108.
 — (Jordebog.) Damskift. Størrelse har staaet i Misforhold til
 Engen.
- 4) Effterfølger de smaa Oster Maa Skifter og begynder som de
 Store Slipper Og Strecher sig Thil Udsborig Høye.
- 5) Aarstal er ikke anført, men den maa være omtrent fra Midten
 af Aarh. eller lidt efter.

me smaa Engskifter udj⁶) No. bestaaendes, til den Ende samme af Magistraten aarlig paa Raadstuen, Byen til Gavn kunde vorde bortlejede, som ogsaa efterkommes."

Disse Enge, de store som de smaa, vare altsaa Huseenge, ligesom de paa Holmen, deres Ejere samme Forpligtelser underkastede, nemlig at være Borgere i Byen eller dog at sørge for at Husene holdtes vedlige i Bygning, og at der af dem svaredes Skat og deltoges i Byens Arbejde. Ogsaa her stode vi paa den før omtalte Mouritz Podebust¹⁾ og hans Døttere; ogsaa disse Enge bleve af og til tagne til Byen²⁾, solgt igjen af Raadet, eller lagt til andre Huse³⁾, dog alt dette næppe saa hyppigt som ved Holm-Engene. Ofter- Maaskifterne vare indhegnede, saavel de store som de smaa, og i Raadstubogen findes hyppig Befaling indskærpet, at vedligeholde Hegnet⁴⁾ (Luckelse), at lade faste Grave og Di-

1) Stedet, hvor Tallet skulde staae, er blankt.

2) Nr. 61 (af de smaa Skifter) Hans Nielsen Bagmand i Graa- brødregade, Mouritz Podebusch lod Huset afbrøde, Engen er tagen til Byen, som Lauritz Tønning købte, o. s. v. (Jordebog.)

3) Nr. 33 (af de smaa) Peder Thornum ved Torffuet. Jorden kom til Torffuet og blef dermed forvidet, Dermed kom Engen thil Byen.

4) s. Gr. Nr. 22 (af de Store). Det Huus nest Peder Høgs nest op thil Steenhuset paa Sønder-Gaaden hører M. Anders Meilby til, Engen er tagen thil Byen, men Jens Jonsen den igjen kjøbt af Byen. — Nr. 23 (af de Smaa) Math Limme, Nu Ib Thornum kjøbte Engen og lagde samme Eng til det Hus, Claus Badscher iboer. — Nr. 78 (af de Smaa) Morten Madtler (Maalemager?) i Badstuegade paa Nerside, Engen er tagen thil Byen, Niels Kniffmed haffuer kjøbt Engen til hans huus af Byen. (Utt af forskjellige Jordebøger fra d. 17de Aarh.)

5) 1597. Samledis samme Dag bleff bevilgedt och samtöcht aff forbemelte Borg. och Raad och forne 24 mendt, Utt saamange som haffue Engeskifte paa Ofter-Mae skall lade theris Luckelse bliffue ferdig giordt Inden paa Onsdag Alften nu forstkommens-

ger, i dette sidste Arbejde deltog ogsaa Tved-Mænd, som paatog sig 1611, naar Borgerne havde ladet kaste for Byens Enge, at lade kaste fra Tved-La til Ulvborg Høj, at Banded kunde have frit Løb ned ad Ulvborg¹). For Overtrædelse af flige Bestemmelser og for Forsømmelighed bestemtes stundom som Straf (Brede) en Tonde godt Öl, som skulde erlægges strax og uddrækkes paa Raadhuset af Borg., Raad og de 24 Mænd²).

dis, Saa paa Torsdag alle at møde, och gaa att besee huiß Lyckelse som ere tha icke ferdiggjort, Skall haffue forbrött En half Daler, Och strax att vdpantis, Och huo som icke møder tha tilstede, Och icke gjør hans Bndskyldning eller er vdi loglig forfaldt, Skall vdi lige maade haffue forbrött en halff Daler. (Raadstubbogen.)

- 1) 1611 Thend 11 Juni Er wedthagen aff menige borgere Som nu thilstede er, som haffuer Engeschifte Att the wille giffue Aff huer stoer Eng och liden Eng i ($\frac{1}{2}$) Daler thil hielp Att opkaste Digerne och graffue, Och huilcke Som icke guodwilligen wdgiffue Same i Dr. Naar paa Skis da skall de panttis derfor, och ere thisse Efterschreffne (følger 22 Navne) Disligeste war (to Navne). Her thilstede paa mienige Tueds mends wegne, och samtöckte paa theris Egne och forne tueds mends wegne, naar Borgerne haffue ladett kaste for Byens Enge, Saa wille the lade kaste fra thuedt La och thil Ulvborg Hoff, Saa att wandit schall haffue sin frii løb fra thuedt La och nedt Udt Ulvborg.
- 2) Anno 1596 den 19 Aprilis paa Riber Raadhus Dessligeste bleff oc wedttaget her i Dag, Att huo som haffuer Enge paa Oster-Mae, boede stoere oc smaa, The skulle lade theris Lyckelse bliffue ferdigt giortt om forne theris Enge, boede om the store oc the smaa, oc huem som findis forsømmelig, Och icke lader theris Lyckelse ferdigt giortt, Inden paa Søndag nu førstkommendis, Tha skall panttis fraa enhuer Som thermet befindis en godt tonde tho skillingß öll, och thend strax att wdpanntis, Och ther saa her paa Riber Raadhus wdaff Borgemestere oc Raadt och 24 Mendt att wddrickes, thet skall were for huer stoer oc huer smaa Eng. (Raadstubbogen.) Man ser heraf, som ogsaa af det tidlige Anførte, at de store og smaa Enge havde samme Forplig-

De store Skifter No. 33, 34 og 35 kom i Lobet af det 17de Aarh. til Toldboden, siden til andre Ejere, men senere tilbage til Toldboden¹⁾, der saavidt jeg ved, ejer dem endnu. En Eng til et øde Hus har Borg. og Raad en Tid lang overladt til en af Kapellanerne, men siden overdraget den til en Borger, som har tilkøbt sig dette Sted, med Forpligtelse at lade det bebygge²⁾.

I Byens ældste Jordebog, paa Pergament, skrevet i det 15de og 16de Aarh. nævnes Øster-Maade, som indgroffet, men ikke som udstiftet³⁾.

teller, undtagen Damskifters Vedligeholdelse. Og jeg finder endog et enkelt Tilfælde, at ogsaa denne er paalagt en af de smaa Skifter. Nr. 61, Hans Nielsen Bagmand i Graabrødregaaede, nu Byen, Damskift 5 Al. 2 quarter. — Om denne Eldriften paa Raadhuset, se iøvrigt Prog. 1844, Pag. 25. Min ellers saa velvillige Recensent i „Historisk Tidsskrift“, Prof. M o l b e c h, finder dog, at jeg her mindre ærbødigt eller mindre passende omtaler den velvise Magistrat.

- 1) Den 33, 34, 35. Paa Storgaden Imod Schibbroen, Johan Radtles iboede og tilhørde, Nu hans Kongl. May. Told-Boe — nu Ambtschriffuer Jens Christensen iboede, med en nyere Haand er skrevet derved „Endnu Toldboden“. (Jordebog.) Det første Navn i disse Jordebøger betyder Engens Ejere 1626 ved Udstiftningen, det andet Ejeren 1658, og det 3die Ejeren 1675.
- 2) Anno 1613 den 5 Martii for B. oc R. bleff Hans Heggelundt beuilliget och sambtycht then Eng, som ligger thil thet stycke Dede Jord wdj Grønnegaade, oc ligger thil then same stedt Jorgen Pedersen thilforne thilhørde och hans hus haffuer paastanden oc siden Fruwe Maren Munksdaatter til hørde och Hr. Jacob Capellanen thil Vor Fruwe Kiercke en Tiidt lang brugt same Eng och nu Hans Heggelund maa bruge och beholde til forne Byggestedt, Och hand met thet Allerførste skall paaføre gaadt Bygning paa samme Dde Jord och holde Damschifterne ferdig som thet sig bør. — Hans H. var Raadmand.
- 3) Item then Indgrofftet Maade Jordt fraa Langwendels strøm oc saa Sønden omkring Twedt Indtill Twethe enge wedtthage (be-

I samme gamle Bog nævnes ogsaa Surkjær Eng, som liggende til Borgemesterne fra Arilds Tid¹). Foran (Side 46 Anm. 3) er anført, at den ogsaa i Bispens og Lænsmandens Dom af 1530 tildømtes disse imod Oluf Munks Indsigelser. Ligeledes hævder denne Jordebog ogsaa Borgem. de andre i samme Dom omtalte omtvistede Ejendomme²). Surkjær blev senere tillagt Præsidenten, men er nu folgt fra Borgem.=Embedet.

Gallie=Mark eller Ny=Mark, som den altid kaldes i Jordebøgerne og Regnskaberne fra det 16de og 17de Aarhundrede, er blevet senere udskiftet end de to andre omtalte Ejendomme, nemlig først i 1646. Før den Tid udlejedes den af Magistraten, som oftest til et lille Kompagni,³), der gjerne bestod af Byens anseligste Borgere⁴). Lejen af den

gynde), met two smaa holme oc saa Sønder (?) om wlfborigh oc langs wy fraa Tonge oc Ind till Graff Sogn.

- 1) Item haffuer Byen en eng fallendes Swrkier oc ther till en indgraffuen mark Som ligger fraa then dyghe wedt Haafredaal oc Ind till myt wdj Thongewaadt Som Borgemester haffue altiidt haffdt oc brwcht aff Arildz thiidt then ene effther then anden.
- 2) Item en Agger fallendes Stenagger oc legger vdi kloster march som Borgem. haffue oc haffd aff Arildz thiidt; med en anden Haand, men ogsaa gammel Haandskrift, er tilføjet: oc same skelstien staa paa den syndre side y aggren oc er inghen steen paa then nordre side. — Videre: Item two agger liggendes paa Twendhe march then ene nest østen wy till Twendhe Strwbbe, then anden ymodt twende aae, Som Borgemester haffue oc haffd oc brwghe aff Arildz thiidt.
- 3) f. Ex.: Opboren aff Mogens Graffue Raadmand oc hans Medbrødre aff Ny Marche for denne Lars Afgrode Anno 1621 — 102 Dr.
- 4) Opboren aff Mogens Graffue Raadmand, Laß Bonum Raadmand, peder Terpager oc Liene Salig Lydich Undersenns Till Pene aff stuor Ny Marche for denne Lars Afgrode 1623 102 Dal. (Regnskaberne af Knud Lamb.)

var 1576 omtrent 50 Dal¹⁾, 1589—93 kun 40 Dal. I Aarene 1621—23 var den 102 og 1641—43 endog 190 Dal.²⁾ I 1646 blev Marken udskiftet og Agrene fordeelte mellem Husene i Byen³⁾, i Alt var der 314 Lodder⁴⁾.

Byens Kasses Jorder. Om de Jorder, der bortlejes til Indtægt for Kæmmerkassen, som det nu hedder, vil jeg endnu tilføie nogle Bemærkninger om Byens Afdømt dertil, og naar de først nævnes i Regnskaberne.

Segeberg, eller som det oftest skrives „Seybierig“ Toft er skænket Byen af Kong Frederik den 2den mod en aarlig Afgift af 12½ Mk. dansk „at yde udi Kong. May. Rentekammer⁵⁾. Lejen var 1589 8 Dal., ligel. 8 Daler i 1621 og følgende Aar, 1642 endelig samme Pris. Den ansattes til 10 Tdr. Udsæd⁶⁾.

Som Afdømt til Jernkjær Mark findes først et Pergaments „Laughefd“ af Kalslund Herredsting paa „Sankjer

1) Opboren af Ny mark dette Aar 1576 xlii (49) Dal. oc løber vii Dal. mere aff Same Mark, Som Christen Lauess. skulde haffue vdtgiffuet, dem beholte hand y synn betaling paa regennskab aff huis Byen ham skuldig er aff hans Kemmenery.

2) Annammidt af Laurids Baggesen aff den Nye March — 190 Eld. 1643. (Anders Svanes Regnskab.)

3) Register og Fortegnelse paa den indtagne Ny-Mark som er skift oc delt mellem Borgene Efter Dieris Nummer og Lodshedler i Riibe d. 9de Avg. 1646. (Tordeb.) I 1652 har Regnskabet endnu anført Lejen af Ny-Mark tit Indtægt, Maaſke den har været bortlejet paa flere Aar. Nogen Forvirring voldes ogsaa derved, at en anden Mark, store Jernkjær Mark, ogsaa undertiden kaldes Nymark; den kunde muligen stedse være ment i Regnskaberne.

4) Den var delt i 3 saakaldte Radder: „Wester Raad bestaaer efter Normura 150, Øster Raad 38, Mitt Raad 126, Summa thilsammen 314 indtagne Nymarch Lodder.“

5) Efter Udtoget i den oftnævnte Kopibog; det originale Gavebrev er endnu i Raadstu-Arkivet.

6) Efter Grønlunds Antegning i Skolens Gr. af Ripæ Cimbr.

Marck og Lusby Marck" hjemlet (induord) som ret Grund og Ejendom til Kapitlet i Ribe, dat. 1480. Dernæst et Skøde af Dat. 1537 fra Kapitlet i Ribe paa denne og Lusby Mark, og lovet at fri og frelse Riber By samme¹⁾). Og saa i den gamle Jordebog nævnes Lusby Mark, som Kapitlet folgte Byen med alle Byggesteder derpaa.²⁾

Af Vester Jernkjær Mark svaredes aarlig i 1621 og 22 24 D.; men i 1623—24 66 Dal. og af „lild Jernkjær“ samme Tidrum 20 D. „for denne Mars Afgrøde“³⁾). I 1641 og følgende Aar gif der af Vester Jernkjær 90 og af

- 1) Samme Skøde er steet oc gangen her vdi Ribe hos Kong. May. Koning Christ. 3die oc Dannemarckes Riges Raad Mester Gunde Lange, Formand vdi samme Skøde oc Menige Kapittel vdi Ribe, oc loffuet att fri og frelse Riber By samme Lusby Marck eller vdligge dennem Vederlag met videre Beskeen, huilcken Skøde Koning Christ. høybemelte haffuer stadfest oc er paa Pergament, dateret Ribe 1357. (Efter Kopib.) Originalen endnu i Arkivet.
- 2) Item Lusby march oc Lusby fang met alle the byggesteder, therwdi fyndis, Som Byen kioffte aff Capittel med Marsshow, till myt Strømæ oc Sønden fram for Arushywoff oc saa øster neder met then gamll Dyge. Videre hen siger samme Jordebog, hvor der tales om indhegnede Marker og Enge, Norden for Byen. Item thuenne Marck met eenghy wdj Jernkier Marck oc er indeluctt met dyge och gruft.
- 3) 1622. Den 18 Sept.: Opboren af Meregriette Salige Bagge Pedersens aff Vester-Jæu Rixær March for denne Mars Afgrøde xxiii Dal.; men derimod: 1623 af Meregriethe v. s. v. 66 Dal. Og fremdeles: 1624 opboren af Billum Hansen af Vester Jan Rixær 66 D. Altsaa den Samme, som ligel. lejede Gravfogus Mark for 3 dobbelt Betaling. — Ovennævnte Marg. Bagge Peders. var Moder til de Baggeseener, som senere spille saa stor Rolle her i Byen. (Se de foregaaende Prog., især for 1836 og for 1842). 1622 opbaaren aff Borgem. Kiold Jørgensen af lild Janukjær Mark xx D. og 1622 af Anne sal. Jørgensen — Om Lusby Mark og hvorledes den kom til Kapitlet, se Terp. Pag. 709 følg.

Oster J. 70 D.¹⁾). I 1652 o.s.v. betaltes af Vester J., her kaldet Ingeborgs Mark, 91 Daler, og af Oster Jernfjær (her blot kaldet Jernfjær M.) 74 Dal.²⁾

Gravfogt Mark. I Slutningen af 15de eller Begyndelsen af 16de Aarh. havde der, uden for Byens Nørreport, dannet sig en lille By dels paa Byens Grund, dels paa St. Nicolai Klosters³⁾, dels paa Sortebredes, (St. Jørgens Mark), som siden blev givet Hospitalet. Denne By af den derved liggende Kirke, Gravsk Kirke⁴⁾, kaldet Gravsk Sogn, var et Tilholdssted for Bagabonder, tyvagtige og løbsagtige Folk, som højst ubetydeligt skattede til Byen, men dog benyttede dens Græsgang og Dverdrej (Fuorte og Fællig). Derfor og for at Byen ikke „ved dem skulde komme i Skade og Fordærø ved „Brand og Forræderi“ segte Borg. og Raad Kongen om Tilladelse til at afbryde disse Huse og anwise de af Beboerne, som ønskede det, Byggeplads inde i Byen. Dette bevilgedes ved Rgl Brev af 1547, og Byen blev fløjset, og Indbyggerne flyttede ind i Byen i den Gade, som efter dem kaldtes Gravfogts Gade, siden Gravsgade eller ved Gravene⁵⁾.

1) 1641 opb. aff Johan Radtlef (senere Raadmand) aff Vester Jern Kier Mark 75 Dal., af mig Sielff for Oster Jern Kier 70 Dal. 1646 aff Johan Radtlef for Vester J. K. Mark 90 Dal. (Af Anders Svanes Regnskaber.)

2) 1652, Johan Radtlef af Ingeborges Mark 91 Dal. Borg. Anders Svane aff Jernkier March 74 Dal. (Af Lauritz Baggesens Regnskaber). Vi se heraf, som af det ovenfor Anførte, at disse Ejendomme stedse lejedes af Byens anseeligste Mænd.

3) ther eblandt haffde de jomfruer two smaa bygge som stodt paa theres agger ender oc haffde inthet at bruge ther till, vthen huad forstanderen i samme closter vilde faae thennem tiil en sk. Korn ij eller try aff samme closter agger.

4) Fordi den var bygget i Form af Christi Grav. (Terp. p. 18.)

5) Terpager meddeler nogle Notitser om Gravfogt, efter de saa-

Jorden, hvor Byen havde ligget, stænkedes til Ribe By mod en Afgift af 8 Mk. 10 s. Dansk aarlig til Hospitalet¹⁾, og udlejedes til Indtagt for Byens Kasse under Navnene „Grauff sogn, Gravsaan, Gravesom, Gravslundt, o.s.v. Dens ne var i Begyndelsen af det 16de Aarh. længere Tid for godt Kjøb bortlejet til Raadmand Hans Hegelund, efter hvem den siden den Tid oftere kaldes Hans Hegelunds Mark, hvilket Navn den endnu har. I 1576 betalte deraf 12 Dal; i 1621 og 1622²⁾ betalte fornævnte Raadmand 15 Dal. aarlig, men i 1623 og 24 en anden Lejer 55 Dal. i 1641—42 og følgende Aar gaves af Hans Hegelunds Mark 25 Daler³⁾. I 1652—53 o.s.v. er atter Lejen 55 Dal.⁴⁾.

kaldte Bursprog og efter den gamle Jordebog. Men disse har Prof. Thornup berigtiget og udførligt meddelt i Prog. 1839, hvori han har fuldstændigt og udtømmende behandlet denne Sag, og meddelt de herhen hørende Aktstykker, ogsaa det, som indeholder Byens Aldkomst til Gravfogus Mark. (Prog. 1839 Pag. 45—51 og Bilag 11—15.)

- 1) Raadets Kundgjørelse herom, se Prog. 1839, Bilag 14.
- 2) 1621, d. 21 November Opboren aff Hans Hegelund Raadmand Aff Graff Sogen march for denne Mars Afgrede xv Dal. 1623 den 1 Decbr. Opborn af Bellum Hansen aff Graff Sogens Marche for denn Mars Afgrede 55 D. Knud Lamb. Regnsk. Ivfr. Afskrifterne af Raadstuebogen i Prog. 1839, Bil. 15.
- 3) 1641, Opborn af Borgem. Veder Søffrensen for Afgift aff Hans Hegelundts Marc 25 D. I 1646 findes anført i Anders Svanes Regnskab: Borg. Veder Scriffuer bleff bevilget H. Hegelundts marc och Seighierig thofft, Afgreden der af i sex Mar, Aarlig 30 Sld., bleff iche betalt, schall føres til Restandts. Her ved oplyses den, i Prog. 1839 Bilag 15 omtalte, Uregelmæssighed, at samme Ejendom bortfæstes paa 6 Mar, to Mar efter hinanden. Anders Svane fæstede den næmtlig i 1647 paa 6 Mar for 55 D. som har været den sædvanlige Pris, naar ikke særdeles Begunstigelser have fundet Sted.
- 4) 1652, Anders Svane af Graffslund March 55 Dal. Og 1653

Alf andre Aigre finder jeg kun i Regnsk. 1621—24 omtalt Morten Kochs Løst, hvoraf Lejen var 2 Dal.¹⁾ I de senere fra 1642 og følgende nævnes „den Mark ved Teglgården“, hvoraf Lejen var 10 Dal.²⁾

Alf Enge til Byens Kasse mærke vi først Kobro, Norre= eller Store=, Sønder= eller Lille=Kobro. Om den sidste hedder det i den gamle Pergaments Jordebog. „Anno 1570 blev af B. R. desligeste af 24 mænd och menige Riber Borgere theris Samtycke them Marck synden Ribe Indhegnett och Indtagett Wedt naffu Synder Koubro Eng³⁾.“ Den synes altsaa for den Tid at have ligget til Overdrev. I 1589—92 findes Lejen af Store Kobro anført resp. til 174, 140, 130 og 147½ Daler; Bestandigt udelejet til Flere, almindeligst 5⁴⁾; Lille Kobro 91 og 78 Dal.⁵⁾ I 1621—24 kostede disse Enge i Leje, den Store ref. 293, 258, 271 og 261 Dal., den Lille 231, 165, 211 og 205 Dal. Da er det kun en enkelt Mand, som har lejet dem, eller

den samme for 60 Dal. I dette Aar blev den nemlig ham tilstaaet paa andre 5 Aar, men for denne forhøjede Betaling.

- 1) 1623, opb. af Borgem. Morten Nieme oc Anne Salige Kield Jørgensens af Morten Kochs Marche for denne Aars Afgrode 2 Dal. 1624 af begge Borgemestere for M. R. Marche 2 D. Den var altsaa bevilliget Borgemestrene mod denne lille Afgift.
- 2) 1642, Opb. af Else Sallig Morten Limes for den Mark vedt Teglgårdt, 10 D. Om Teglgården et Par Ord længere hen.
- 3) Borgem. vare Oluf Pedersen og Jens Hegelund. Se Terp. Pag. 708. I Jordebogen staaer efter det Ovenstaaende: „Same tiidt af Borgemester Raad och forne xxiiii mændts samtycke bleff them Marck Norden Ripæ och Westen Gallienbjerge Indhegnet, omgraffuit och inddiget till Ripen Byes Bedste och Waffn, wed Naffu Nør Eng.“
- 4) It. 11 Apr. 1592 opborn aff Ebbe Mogensen fempte Part af store Kobro-Eng, 28 Dal.
- 5) It. 1592 opboren aff Tamis Jørgensen aff lild Kobro Eng paa Regenschab 76 Dal. 15 holdt han tilbag, Byen war ham schuldig.

vel staaet for det Hele¹). I 1641 og 42 var Lejen af store K. 330 og af lille K. 300. I denne Tid overlodes Græsningen undertiden til Rytterne, som laa her i Byen²). I 1651 304 Dal. for store, og 270 for lille³).

Snebeltang udlejedes paa Byens Begne alt i 1565, da 28 Dal. er anført som Leje af den i Regnskabet, af en Mand, og 17 Dal. af en Anden⁴). I 1590—93 36 til 33½.⁵) I de anførte 3 Perioder i det 17de Aarh. resp. 51 til 66; 80 og 60 D.⁶).

Uf Byens Kasses øvrige Enge nævner Pergam. Fordebogen⁷) navnlig: Soved=Eng, Soeng og Seegholm. „Item ther Norden Nest Same store Bispengh och saa Nør ud til Aaen haffuer Byen en engh kalles Seegholm. Item

1) f. Gr. 1622 opborn aff Johann Pouck for stuor Quobruo Enge 271; it. Dpb. aff Mortten Ibsen aff Vild Quobruo Ennge 211 D.

2) 1641, Dpb. Uff Stor Quobro som Hannß Farup fest bleff siden offuerlatt Ritmester Debren, 330 Dal., for lille Quobro B. Marten Lassen fest aff Byen 300 Dal., 1642. Uf Hans Wandel for stor Quobro 330 Dal. Dpb. aff lille Quobro, Som Querst Lutenant bleff beuilget till Dieris Heste, 300 Dal.

3) 1652, Johan Radtlef af Store Kubrow, 304. Lauriz Baggesen af liden Kubrow 270 D. Vi se, at det ogsaa var de anseeligste Borgere, som lejede Engene.

4) 1565. It. opboren aff Jørgen Hansenn aff Snebbeltong y danske Penge xxij D., the andre vij effther Pasche An. 66.

5) 1590, opb. aff Snebbeltong en 4de Part 9 D. 8 þ. 1593, Uff Lauriz Thøgersen och Jens Jensen ichreder af Snebbeltong xxiiij.

6) 1622 opborn aff Las Bonnm aff Snebbeltong 51 Dal.; 1643, af Jes Hanssen aff Snebbeltong 60 Dal. o. s. v. 1642, Opborn aff Chresten Bryndum for Ufgrøden aff Snebbeltong 80 Dal. 1652, Lambert Baggesen af Snebbeltong, 60 Dal. — Engen, som ligger ved Aaen og grændser til Holmen, har uden Tvivl sit Navn af Snæbler, Snævler, eu for Riber Aa, om end ikke udelukkende, særegen Jukt, af megen Lighed med Helt.

7) I Vedteguinger, der er skrevet med en nyere Haand end det Sv.

en engh som ligger Norden og vesten S. Peders Kirke og falles Huovenigh, item ther nest østhenn hoës en engh fallis Sovennigh¹).

Disse Enge nævnes alle 3 i Regnskaberne. Hovedeng kaldes i de ældste ofte Tuodis Eng, bortlejedes i 1565 for 15 Daler, i 1589 for 27½ og i 1591 for 25²). I det 17de Aarh. afverlede Lejen mellem 51 og 80 Daler³). So-Eng finder jeg først i Regnskaberne for det 17de Aarh. Lejen var mellem 18 og 27 Dal.⁴). Seegholm (Siegholm, Seiholm) findes i 1589 udlejet for Byens Regning⁵), og siden stedse. Lejen i det 17de Aarh. er imellem 51 og 64 Dal.⁶).

Bidere omtaler Jordebogen Stormfloffe-Eng saales

rige uden Aarstal, men som dog kjendeligen ikke kan være yngre end fra Slutningen af det 16de Aarh.

- 1) Disse Bemærkninger staa naturligvis paa to forskjellige Steder. Den første (om Seegholm), hvor Talen er om Byens Enge Sønden for Byen, den Anden (om Ho- og So-Eng) ved Opregningen af Engene, Norden for denne.
- 2) 1565 opborn af Tuodis eng aff Søren Jacobsen rvi Dal. 1590 Opborn rrv Dal. af Tuodis Eng. Sagnet, at den blev kaldet Hoved-Eng efter de der henrettede Sørovere, er oftere omtalt i disse Progr. og udsørligen gjendrevet af Prof. Thorup i Progr. for 1839 Pag. 10.
- 3) f. Er. 1622 opborn aff Ebbe Rasenn aff huo enng 75 Dal., 1641 af Peder Baggesen af huo Eng han feste 73 Dal., 1652 Johan Radtlef aff huo Eng 68 D.
- 4) f. Er. 1622 opborn af Bellum Handsen af So-Eng 18 Dal. 1642 aff Johan Raadlef for Soe-Eng 24 Dal. osv.
- 5) 1590 gaff Nils vollesen mig for halff Seg holum 12 D. Och forthett hand andenn halluff partt Som byen wor hannem schyldig.
- 6) f. Er. 1622 opborn aff Knud Lambertsen (Regnskabsføreren selv) aff Seeg holum 61 enhalv D. 1642, af mig sielff for Seeghollem jeg feste 58 D. (Anders Svanes Regnskab) osv.

des¹⁾ „Item Stormfloekeng som lille Ib brugte oc ligger Østen fra Byens forthe och løber vdt till S. Pedersholm oc ligger norden riber aa imellem aaen og Fardrup enge oc er Indgraffuit fra fardop enge.“ Stormflok-Eng nævnes som udejet for Kåssens Regning alt 1589 for 6 D. I det 17de Aarh. verler Prisen mellem 17 og 27 Dal.²⁾

„Item“ siger den gamle Jordebog videre, „en eng vdt met then Sønder Demmyunge wedt hellig Kors Capelle oc skynder øster vpp met aaen Saa langt som then gammel dyge tilrecker oc Borgemester haffue altiud haffvott och brvgt aff arildtz thidt then ene effter then anden.“ Denne Eng har altsaa fra gammel Tid lagt til Borgemestrene. Dog forekommer den imellem i Regnskaberne. I 1593 har en Del af den været udlagt til Bleggaard³⁾. I Aarene 1621 og følgende svarede en Afgift deraf til Byens Kasse af 8 Dal.⁴⁾ I de senere Regnskaber nævnes den ikke.

I alle Regnskaber nævnes fremdeles, foruden de før omtalte Enge paa Holmen, Tyr-Eng paa Østermaa⁵⁾. Svittenberg har jeg først fundet i 1641⁶⁾, og siden stedse.

1) Med en ældre Haandskrift, som i det seneste er fra første Halvdel af 16de Aarh.

2) Efter de omtalte Regnskaber, den forekommer i Alle fra 1589.

3) 1593, Opboren aff hans Christensen Bierrum aff hellig Kaarff Kapell sted til en bleg gord 2 Dal.

4) 1631, af Borgemester Morten Lieme af Kors Kapell eng 8 D. og saaledes de følgende Aar. Den ældste Borgemester har altsaa brugt Engen mod denne bestemte Afgift til Byen.

5) 1589, Item Kiold Jørgensen aff Tjur-Eng paa Øster-Mai ix D. Senere var Lejen 14, 18 til 22 Daler.

6) 1612, Aff mig sjelf for Wittenbiergh 28 Dal. 1652, aff Huitenberg af Carsten Oluffen 31 D.

I Regnsk. for 1652 og følgende nævnes videre en Eng „Suinholm“¹⁾).

Endelig anføres blandt Engene ogsaa Byens Kjær. Jeg har et andet Sted vist, at dette var, i det mindste for en stor Del, i denne Periode bevoret med Skov, vel især Kratskov²⁾, og at der aarlig skete Udvisning til at hugge Riis, Gjerdsel³⁾ og under Tiden større Træer⁴⁾. Af Udvisning til Klynne- (Lorv) Gravning findes intet Spor. Dertil skete Begyndelsen først langt ind i det 18 Aarh.⁵⁾ Kjæret var delt i Nør-Kjær (Lejen 1589 6½ Dal., i det 17. Aarh. 10 D.), og Sønder Kjær⁶⁾ (1590 30 D., i det 17de Aarh. 100—150 D.) Allene i Regnskabet for 1565 nævnes Middeltkjær, som bortlejedes til 71 D.⁷⁾ I 1590—93 anføres „Tuedeltkjær“ til en Leje af 30—40 D.⁸⁾.

Nogle andre smaa Indtægter tilfaldt Byens

- 1) 1652, Jens Jønsen aff Suinholm 6 enhalv D.
- 2) Progr. 1838, Side 18 Note 1 og Side 71, og især Bil. 2.
- 3) 1592, opborn aff Byens Kærhug eyther Regnskabs Lydelie 23 Mk. d.; 1593 opborn paa Raadhuseft aff Byens Kær hug, som Borgerne hafde ført Riis aff Kjær for.
- 4) Se det ovenanførte Bilag 2 i Progr. for 1838.
- 5) Efter en Optegning af Grønlund blev 1757 et Stykke af Midt-Kjær og 1768 af Nør og Sønderkjær indtaget til Klynegroft.
- 6) Se Regnsk. 1652 af Lambert Baggesen for Sønderkær 150 D. Dette var den højeste Pris.
- 7) 1565, Aff Oloff Perken Borgemester oc hans Medbrødre opborn aff medeltkær 111 D.
- 8) 1589 Af Laurits Tøgersen och hans medbrødre aff tuedeltkær 111 Dal. Et Byggested med Mark, Tvedelhorde kaldet, blev i 1513 mageskiftet til Ribe af Kong Kristian den 3die „paa Fyrstelige Naades og hans Kierligheds wmyndige Brødres Hertug Hans oc Hertug Adolff aff Sleswig og Holstens vegne for en Gaard i Kærboiling, Byen gaff hans May. paa sin tvende Herre-Brøders Vegne.“ (Efter Kopibog 1601. Dok. er paa Tydsk).

Kasse af Bleg-Pladser¹⁾, af en Plads, Oster-Bedsted Mænd benyttede²⁾; ogsaa af Jordstykker inde i Byen³⁾. Endelig bortfæstedes til Fordel for Byen dens Teglgård med tilliggende Marker og Enge. Denne var i Aaret 1510 blevet solgt Byen og tilskjødet den af Graabrødre Kloster, tilligemed en ved den liggende Eng⁴⁾. Deraf betaltes i 1589 140 Daler⁵⁾, 1642 betaltes i Leje af Marken 80 Dal.⁶⁾.

- 1) f. Ex. 1589. Opborn aff Jey, som tjente hening Stadsbudt, for S. Peders Kircke gaardt hand hagde, adt blege lerit paa n forgangen Aar 88 i Dal. Igl. 1589 af J. M. for den Quinde, som hadde Blerbiere vedt Oster Dam vedt synder Port adt blege lerit oc han loffde for hinde iii Dal.
- 2) 1589 Opb. aff Oster-Bedstedt mend aff thend pladz the haaffde aff Byen adt legge mog paa vden synder port ii Dal. Endnu i 1652: Af de Oster Bedsted Mænd af den Jord, de ligger deres Jordt paa 2 D.
- 3) 1589, opborn samme tiidt aff Niels Griisbeck for thet stöcke Jordt bag hans Hus vedt hans Bruhus handt feste vdaff Byen x D. (N. Gr. boede ved Ny Jord, den ubrolagte Del af Stibbræen, se om ham Progr. 1842). Igel. 1589: Opborn aff Laurz wilsleff for then Jordt Hans Jessen feste aff Byen, som ligger bagwedt Morten Hansen hatfiliers Gortt vdt til Ny Jordt vi Dal. Endnu et 3die Tilfælde om et bortfæstet Stykke ved Ny Jord forekommer samme Aar.
- 4) Skjode paa Byens Teglgård, som nogen af Cannickerne medt nogen aff Borgerne aff Danelig mact oc Befaling haaffuer saald fra forne Graabrødre Kloster oc til Riber-By. Ogsaa en Eng liggendis Westen ved forne Teglgård, som er graffuen til samme Teglgårds Brugelse, met nogen videre Omstendighed, dat. Ribe 1510. (Efter Kopibogen.) Skjødet er endnu i Raadstuarkivet. I 1507 hadde samme Orden ved Mageskifte tilskjødet Byen 8 Stykker Jord, liggende Osten og Sonden ved samme Kloster.
- 5) 1589, Opborn af Peder Teigelmester aff bode Teigel Offuen, hand haaffde fest for cxi Daler, och ther vdaß annammedt aff hannem paa Byens Begne i C xvii Dal. Efftherdj Byen hadde theremodt faaet Mursten och Tagsten af ham for 23 Dal.
- 6) 1652 Af Chresten Teilmester for Teilgaard's Mark 80 Daller.

Hyad Mere jeg kunde have at meddele om Byens
 øvrige Ejendomme, navnlig om dem, som vare tillagte Embeds-
 mænd, eller hørte til Gejstligheden; om¹dens Dverdreu (For-
 te og Fægang) og dennes senere Udfkiftning, noder Mangel
 paa Tid og Rum mig til at opsætte til en anden Gang¹).

1) Jeg maa dog endnu tilføje et Par Ord om den ofte nævnte
 Mouritz Vodebusk. Han synes ikke at have brudt sig Noget om
 den Kgl. Rettertings Dom af 1586, thi Raadet maatte erhverve
 en ny, af 1590, af Chr. den 4de eller af Rigsraadet i hans Min-
 drearighed. Ved den stadfæstedes den tidligere, og Mouritz maat-
 te udlægge nogle Ejendomme istedetfor de ulovligen inddragne;
 ogsaa ser jeg af et Regnskab for 1593, at han endelig da erlagde
 sin Jordskuld, som han hidtil havde vægret sig ved. Det hedder
 deri „1593 den 18 Dag May paa Raadhuset af Borgemester oc
 Raad lxxiii Dal. xxiii sk. ij Alt, Som welbyrdig Moritz Vode-
 busch gaff Byenn och gyldenn och ther met flarte tiil Andreæ
 Dag No. 92.

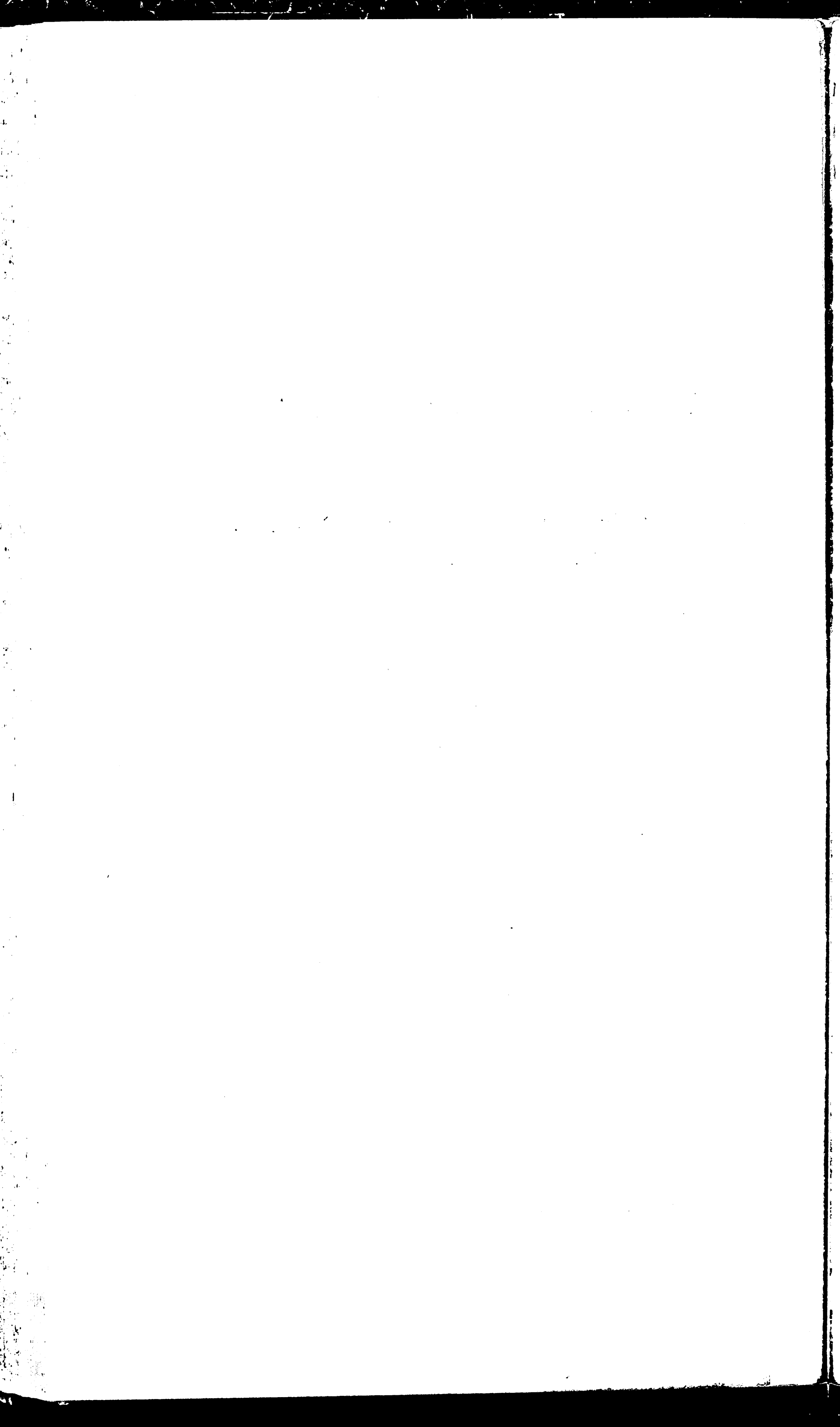
Fortsatte Bemærkninger

om

den provisoriske Underviisningsplan af
25de Juli 1845.

af

C. S. A. Bendtsen,
Rektor ved Ribe Kathedralskole.



Som Man kunde vente, indeholdt adskillige af de i 1846 fra de lærde Skoler udstedte Programmer Bemærkninger og Refleksioner angaaende den Plan, som provisorisk er lagt til Grund for den udvidede Underviisning i 3 af Landets lærde Skoler. Siden den Tid er der kommet til nogle Bladartikler og egne Smaaskrifter i samme eller lignende Anledning, og rimeligviis vil ogsaa dette Aars Programtid bringe os flere Skolemænds Tanker om den saa vigtige Reformsag, hvis definitive Afgjorelse Man ikke behøver at ile med, inden tilstrækkelig Erfaring er indvunden i de til Provester udsete Skoler. Men hvad man bør ile med det er at indrette hensigtsmæssige Lærerexamina, hvis tilfredsstillende Bestaaen giver Rettigheder, aabner sikker Udsigt til passende og, efter visse Aars dygtig Tjeneste, stigende Gage- ring. Man erindre sig, hvad den erfarne Prof. Suhr siger herom i sit Skrift „om Reformen i de lærde Skoler“ S. 6—8. Det er i det Hele stor Skade for det lærde Underviisningsvæsen, at der hos os ikke eksisterer nogen egentlig fast Lærerstand. Undtager Man nemlig Rektorerne, Overlærerne og de saa Adjunkter, som efter de endnu bestaaende Forhold have Ret til de høiere Poster ved Skolerne, tillige-

med nogle saa andre, som have gjort Underviisningsvæsenet til deres Livsopgave og derfor sikkert ikke ere de ringeste iblandt Lærerne, saa ere alle de øvrige ved Skolerne ansatte Lærere, og det er det store Fleertal, theologiske Kandidater, som, undertiden efter nogle Aars Forløb, atter forlade Skolevæsenets Tjeneste. Heraf maa nu Ingen slutte, at jeg har Noget imod theologiske Kandidater enten som saadanne eller som Lærere, naar de ere Læreembedet værne, men jeg har blot villet gjøre opmærksom paa, at det er lige imod Skolevæsenets Interesse, at de fleste af dets Poster besattes med Mænd, for hvis Kvalifikation til at være Lærere Man ofte slet ingen Vished kan have. Hvem kan desuden fortænke en theologisk Kandidat i at han gjerne midlertidigt vil have et ret godt Levebrød ved en lærd Skole, for efter nogle Aar at gaae ud til et endnu bedre Præstefald; han kan jo ikke gjøre ved, at Man ikke fordrer noget Beviis for Dygtighed til at beklæde Læreembedet, og Enhver troer gjerne bedst om sig selv. Men at en saadan Tingenes Stilling ikke er ønskelig for Skolerne, synes indlysende af sig selv, og Man bør haabe, at Overbestyrelsen snart vil vide at raade Bod derpaa. Jeg for min Deel seer en glædelig Begyndelse dertil i det Bifald, som den Kongelige Universitetsdirektion har skjenket Rektor Dr. Langes Andragende om Bemyndigelse til ved Kbhavns Universitet at holde en Række af Forelæsninger over Pædagogikens Historie. Den ansøgte Bemyndigelse er ved en kongelig Resolution bleven given, og det interessante Indledningsforedrag, hvormed Dr. Lange har aabnet sine Forelæsninger, fremligger allerede trykket til Publikums Kundskab. En væsentlig Fordring, som herefter maatte gjøres til Alle, som aspirere til Skoleembeder, er praktisk Dannelselse, der alene kan erhverves i offentlige, helst store Skoler under kyndige Læreres Veiledning og Anviisning;

hertil Studium af Pædagogik og Methodik, og saa et bestemt Fag f. Ex. Mathematik, Naturvidenskaber, Historie og Geografi, nyere Sprog, gamle Sprog, og saa en passende Gage og Haab om Avancement.

Blandt Skoleprogrammerne for 1846 fortjene billigviis de størst Opmærksomhed, som indeholde Efterretninger fra selve de Skoler, hvor Reformen mere og mere bliver gennemført og paa hvis Udstyrelse Intet spares, nemlig Metropolitanskolen, Odense Kathedralskole og Kolding lærde Skole. Af disse synes mig den førstnævnte særdeles rigtigt at have taget fat paa Sagen, idet den har betragtet den provisoriske Plan som en Opgave, den pligtmæssigen har at løse ved in praxi at opfylde alle dens Bestemmelser, at sige, hvis Løsningen er mulig; thi Umuligheder vil vist Ingen forlange af denne eller nogen anden Skole. Efterretningerne fra Odense og Kolding ere mere kritiserende og raisonnerende end berettende; jeg skal rigtignok ikke negte, at det maa være tungt at forsøge Realisationen af saadanne Dele af en Plan, som Man ikke kan skjenke sit Bifald, men de ere nu engang udsætte til at gjøre Proven, og deres Styrere have jo selv været med at grundlægge Planen.

Hvad nu Metropolitanskolen angaaer, da har dens Rektor og samtlige øvrige Lærere med det opgivne Maal for Die udarbejdet detaillerede Planer for Underviisningen i hver enkelt Disciplin paa dens forskjellige Stadier, saaledes at der udvikles baade hvad der læses i den i hver enkelt Klasse og hvorledes. I disse Specialplaner indeholdes mange gode methodiske Bink og Anviisninger, som da ogsaa Skriftet i dets Heelhed fortjener megen Paaskjønnelse og Efterligning ved andre Skoler. Saadant et Arbejde skulde have gaaet foran Reformen; det vilde kræftigen have motiveret den og tildeels afgjort Mulighedsspørgsmaalet. Endskjønt

nu den metropolitanske Underviisningsplan bestræber sig for saameget som muligt at slutte sig til den provisoriske, saa vil dog en lidt noiere Sammenligning vise, at den i meer end nogle ganske saa Enkeltheder har maattet modificere den, og at den med Hensyn til Timeantallet i 6te Klasse endog har maattet sprænge den. Metropolitanskolen har ved sine særdeles gode Detailplaner for Sprogunderviisningen vindiceret Sprogstudiet den vigtige Plads, der tilkommer det i Skoleunderviisningen, og heri lagt for Dagen en større Konsekvents end den der findes i selve den provisoriske Plan. Til et Exempel vil jeg blot minde om, at den provisoriske Plan S 11, 5 tillader at opgive i Græsk ved Afgangsexamen, rigtignok som Minimum, følgende Pensa: I Prosa: 1 Bog af Herodot, 2 Bøger af Xenophons Anabasis og 3 Bøger af hans sokratiske Markværdigheder; i Poesi: 4 Bøger af Homer og 1 Tragedie. Herimod vil Metropolitanskolen allerede i sin 6te Klasse have læst 2 eller 3 Bøger af Herodot, 2 Bøger af Xenophons s. M., 2 Dialoger af Plato, samt 6 Bøger af Homer. Hvad angaaer de 2 Bøger af Anabasis til Afgangsexamen, da seer det og ved en saadan Keilighed lidt ubetydeligt ud, da denne Bog er iblandt dem, som almindeligt læses i de lavere Klasser, og som en flink Discipel, efterat have hørt et Par Bøger deraf gjennemgaae i 5te Klasse, gjerne paa egen Haand kan have læst til Ende, inden han kommer i Afgangsklassen. Til Metropolitan skolens græske Pensa i 6te Klasse kommer nu det ikke ubetydelige Tillæg, som Afgangsklassen maa give; det er saaledes blevet vel erindret, at det hidtidige første Halvaar ved Universitetet skal indlemmes i den udvidede Skole, og derfor maa ogsaa Metropolitan skolen konsekvent komme saavidt i sin 6te Klasse, som den har vedtaget, derfor har den ogsaa fundet grundet Anledning til i 7de Kl. at bibeholde en mere sammenhæn-

gende Læsning af Mythologi og Antikviteter, derfor har den tilføjet en skriftlig Oversættelse fra Græsk til Dansk. Men Dette med Mere af samme Slags, som indeholdes i de med Kyndighed udfastede Detailplaner for Underviisningen i alle de øvrige Discipliner, er ikke blot Enkeltheder, det berører den provisoriske Plan's Grundvold, og jeg finder det's fuldkomne Berettigelse mere i dennes Motiver end i denne selv. Betragter Man nu videre Metropolitan skolens Planer for Underviisningen i Mathematik, Astronomi med mathematisk Geografi samt Naturlærens forskjellige Dele, saa har man virkelig Grund til at betvivle, at det i samme opstillede Detail, navnlig for 6te Klasse, vil kunne læres tilgavn's i det fastsatte Tidsmaal og paa en Tid da Underviisningen i 5 andre Discipliner skal til at afsluttes i Skolen og der skal arbeides frem i 5 andre, saa at der altsaa, efter det Arrangement, vil blive at behandle paa eengang 15 a 16 forskjellige Discipliner, hvilket neppe kan være pædagogisk rigtigt. I 6te Klasse er det nu især der skal samles Erfaring, der er det der skal prøves og erfares, om den provisoriske Plan bærer eller brister med Hensyn til Fordelingen af Fagene paa Klasser og Aar, der skal det sees, om og hvorvidt de betydelige Fordringer i Naturvidenskaberne kunne opfyldes samtidigt med de ikke mindre i Sprogene og de øvrige Videnskaber. Metropolitan skolen yttre ikke nogen bestemt Formening, om den troer det muligt. Hvad Naturhistorien angaaer, da forekommer den mig at være meget berettiget til at have Plads i den lærde Skoles Underviisningscyklus og vil ogsaa der finde sin Tid til at læres i paa den Maade og i det Omfang, som Metropolitan skolen, efter den provisoriske Plan's Bestemmelse, har udviklet.

Metropolitan skolens Underviisningsplan kan i en vis Henseende siges at have sprængt den provisoriske, nemlig

forsaavidt den har seet sig nødsaget til at overtræde, hvad der temmelig alvorligt foreskrives i Pr. Pl. § 6 „at den egentlige Skoletid til samtlige Discipliner og Dveller, alene Gymnastik undtagen, for hver Discipel i det høieste maa indbefatte et Antal af 36 Timer, hvilket Maximum under ingen Omstændigheder maa overskrides, hvorimod det meget mere bør være Gjenstand for Skolens Bestræbelser, at indskrænke dette egentlige Timeantal i de Klasser, i hvilke saadant uden Skade for Underviisningen lader sig gjøre“. Uden at kunne tænke paa at indskrænke har den nu været nødt. til at udvide Timeantallet i 6te Kl. med 2 Timer hver Uge, og det endskjondt den, vistnok nødigt, har uddraget Latinen og Græsten i den Kl. hver 1 Time, de matematiske Discipliner 1 Time, da disse af sine 4 Timer maa afgive 1 til Astronomien. Ogsaa af denne Omstændighed vil det let skjennes, at den titemtalte 6te Kl. er altfor overlæsset, og det er alvorligt at betænke, om ikke denne Overlæselse kan have farlige Følger for Disciplinens Sundhed. Det eneste Middel, hvorved denne store Ulempe kan afhjælpes, uden i mindste Maade at svække Reformens Grundidee, er at gjøre 6te Kl. eetaarig og 7de toaarig, hvorefter Mere nedenfor.

I Programmet fra Odense Kathedralskole for 1846 udtaler Prof. Henrichsen, at den paabudne Reform vel i det Hele taget er glædelig, og at der derved er gjort et stort Fremskridt til det Bedre, men tillige, at mange Modifikationer ville blive nødvendige. Han fremhæver en følelig Mangel paa Lærebøger i nogle Fag, og fremfor Alt paa Midler til at erhælde eller i længere Tid at beholde duelige Lærere, Lærerprover og en bedre Gagering. Dertil betvivler han Tilraadeligheden af strax at lade Underviisningen i Latin indtræde først i 3die Kl., da den udvidede Underviisning i

Mathematik og især i Naturvidenskaberne i de øverste Klasser vil hændrage den bedste Deel af Kræfterne paa disse Fag og gjøre Skolen til en Mellemting imellem en lærd og en Realskole, hvorved den staaer Fare for hverken at blive det ene eller det andet. For at hindre dette, mener han, at der med Hensyn til Naturvidenskaberne blot bør henvises til korte Kompendier, og, haaber han, „saasandt Man ikke fra Begyndelsen af vil arbeide paa at bringe Planen til at mislykkes, vil det aldrig komme til et saastort Misgreb, at disse Fag gjøres til Hovedvidenskaber i den lærde Skole.“ Men skal Underviisningen i Naturvidenskaberne ikke være andet end en Kompendielærsning, saa bliver det let til en mekanisk Udenadslæren, som ikke har det mindste Dannende ved sig, og da langt bedre, at den slet ikke var optagen i den lærde Skoles Cyklus. De stakkels Naturvidenskaber blive nu bortstødte af Universitetet og den udvidede Skole puffer dem tilside. Sagen er, at den udvidede Skole med sit gamle 8-aarige Kursus ikke kan overkomme alt det Arbeide, som der paalægges den, naar det skal være forsvarligt. Ogsaa Prof. Henrichsen har følt det høist betænkelige i, at samtlige Skolens Fag ere blevne sammenhobede i den 6te Klasse. Hebraisk burde, efter hans Formening, henlægges til Universitetet, for ei i Skolen at optage Tiden fra andre Fag, som med større Nøt henregnes til almindelig Dannelse.

I forrige Aars Program fra Kolding lærde Skole har Prof. Ingerslev meddeelt adskillige paaagtelsesværdige Bemærkninger om den provisoriske Plan. Først maa jeg fremdrage, hvad Prof. I. siger i en Anmærkning paa sidste Side: „Det maa herved ikke oversees, at vore lærde Skolers Kursus hidtil har været 8 Aar, saa at det egentligen intet Tillæg blev“ (nemlig af Tid, men nok af Discipliner). Han opfatter derfor det Spørgsmaal „om det ikke havde været

rigtigere at beregne en udvidet Skole paa et Kursus af 9 Aar istedetfor af 8, da Disciplene nu ville blive drevne for raft fremad og det derfor navnlig vil komme til at skorte paa den oftomtalte Modenhed og Færdighed, fordi den først ret kommer med den modnere Alder og kræver en langsommere og roligere Udvikling end her synes at ville blive Tid til." Det er at beklage, hvis dette Spørgsmaal ikke allerede er blevet opkastet dengang, da den provisoriske Plan omventileredes i de holdte Konferenser. Til dets Besvarelse har jeg allerede bidraget en Skjærv i Ribe Skoles Progr. for ifjor, idet jeg har søgt a priori at vise Umuligheden for de udvidede Skoler i at præstere tilgavn alt det, som den provisoriske Plan paalægger dem uden at forøge Læretiden i Skolen. Ja vist vil det komme til at skorte, naar der gjøres for store Fordringer, naar der ikke alene forlanges, at der i Skolerne skal læres betydeligt mere i alle de gamle Discipliner, men der endog lægges en Mængde nye til (Naturhistorie, Astronomi, Naturlærens samtlige Dele), og Man derhos ikke allene ikke vil forlænge Læretiden, men endog i Birkeligheden har forkortet den, forsaavidt det første akademiske Halvaars Pensum nu skulle læres med i det gamle Skolekursus paa 8 Aar. Saaledes er da den gamle Læretid for det første formindsket med $\frac{1}{2}$ Aar, dernæst fordres nu ogsaa en Deel af det andet akademiske Halvaars Pensum (Astronomi og Physik og dette vel endog i en større Udstrækning end ved Universitetet) lærte i Skolen, saa at altsaa den hele Læretid ogsaa herved bliver noget formindsket. Nu spørges der, om de uægtelige Fordele, som Reformen yder, ved den bedre Klasseinddeling og, dersom den blot konsekvent var fastholdt, Fagenes succesive Følge efter hinanden i Underviisningens Cyklus og nogles Afslutning for de øvrige, ere saa store, at de kunne opveie Ulempen af Lære-

kursets Forfortelse tilligemed Disciplinernes betydelige Forøgelse. Dette maa Man vistnok høiligen betvivle. De 3 Skoler skulle nu prøve, om det er muligt. Efter Prof. Ingerslevs Mening ligger den nye Underviisningsplans svage Side fornemmelig deri, at, medens man har opsat Underviisningen i Latin og Græsk til 3die og 4de Klasse under den Forudsætning, at der i de høiere Klasser skulde tildeles dem nogle flere Timer end før, bliver dette reent umuligt formedelst den Udstrækning, Man har givet Naturvidenskaberne, og formedelst Nødvendigheden af at lade de Fag, der skulde afsluttes i 6te Klasse, beholde et ikke altfor ringe Timeantal; hvortil kommer, at i samme Klasse skal gjøres Begyndelse med Astronomi og Naturlære. Til at afhjælpe nogle af disse og lignende Ulemper foreslaaer Prof. J. at afslutte Naturhistorien i 5te Klasse, at indskrænke Naturlæren til 7 Kl. med Tildelelse af et større Timeantal, at afslutte ogsaa Historien i 6te Kl., men derimod at lade Religionsunderviisningen vedblive i 7de Kl., især som Kirkehistorie. Endvidere foreslaaer han den skriftlige Prøve udvidet med en latinsk Afhandling, en Oversættelse fra Græsk og en fransk Stil. Med Hensyn til 6te Klasse's Befrielse fra dens nuværende Overlæseselse skulde jeg ansee det for rigtigere, saaledes som Mag. Hammerich først har foreslaaet det, (om den provisoriske Plan S. 35 ff.) istedetfor 6te at gjøre 7de Klasse toaarig og at lade Astronomien og Naturlæren begyndes og fuldendes i den, idet jeg tillige formener, at Naturhistorie, Geografi og Tydsk godt kunne afsluttes efter 6 Aars Underviisning i ikke faa ugentlige Timer, ligesom Frankten efter 5 Aars, naar den allerede begynder i 2den Klasse med et passende Timeantal. Maa ske det ogsaa var rigtigst, men det Forslag maa jeg henstille til Rynvigernes Overveelse, at der ved Oprykningsexamen fra 6te

til 7de Klasse blandt de afgjørende Prøvegjenstande blev medoptaget den latinske Stil og Version (da maaskee lidt lettere end de nuværende Artiumstile), og at dermed den egentlige Stilskrivning ophørte, saa at Man i selve Afgangsklassen fik betydeligt Mere Tid at raade over. I Afgangsklassen kunde da en maanedlig fri Afhandling paa Latin være nok, og en saadan forlanges præsteret ved den endelige Afgangseramen. Ved dette Arrangement vilde let kunne indvindes saamegen Tid, som der vilde være nødvendig til Religionsunderviisningen, hvilken, naar 6te Klasse blev ectaarig, vel alene af den Grund maatte bibeholdes i 7de. At der kom til at ligge 2 Aar imellem 1ste og 2den Deel af Afgangseramen, anseer jeg, naar Alt vel overveies, snarere for et Gode end et Onde; Man kunde maaske i al Fald nok saa godt kalde den 1ste Deel Oprykningseramen og 2den Deel Afgangseramen. Hvorledes jeg ifølge det Anførte tænker mig den toaarige Afgangsklasse hensigtsmæssigst indrettet med Hensyn til Fags og Timefordelingen, vil sees af dette Schema:

Dansk	3	Timer.
Latin og Græsk ¹⁾	12	—
Hebraisk	2 ²⁾	—
Religion	2	—
Historie	3	—

1) Men saa skulde der begyndes paa Latin i 2den Klasse og paa Græsk i 3die Kl. Jeg lægger megen Vægt paa, at der i 2den Kl. indrømmes Latinen i det Mindste 6 Timer, da det betydelig vil lette Fordelingen af Fagtimerne i Afgangsklassen og Anordningen af Fagenes successive Folge gennem den hele Væreanstalt. Med Hensyn til den altfor lange Opsættelse af Latinen betænke Man vel, hvad Prof. Suhv. har mindet om i sit Skrift om Reformerne S. 21—32.

2) Maaskee blot for tilkommende Theologer.

Mathem. og Astron. 5 Timer

Naturlære . . . 3 —

Gymnast. og Sang 2¹)—

32 T.

Med denne Anordning af Fagene og tilhørende Timer vilde den øverste Klasse kunne faae 2 Friertermiddage om Ugen, hvilke deels kunde bruges til større sammenhængende Arbejder, deels til visse Yndlingsstudier, deels om Sommeren til botaniske og andre lignende Erfursioner, som de respektive Skolers Beliggenhed kunde give Anledning til. At tage ogsaa saadanne Ting i Betragtning anseer jeg for at høre med til Affattelsen af en almindelig Skoleforordning.

Med Hensyn til de Bemærkninger om den Pr. Pl. af 25 Juli 1845, som sparsomt nok findes i de øvrige Skoleprogrammer for Aaret 1846, da synes de for det Meste at løbe ud paa, at Planen ikke kan gennemføres uden betydelige Modifikationer. Saaledes hedder det i Programmet fra Slagelse „det synes da ikke at være ubilligt, at de nu favoriserede Skoler tage Stødet af for os andre, medens de søge at gjøre det Umulige muligt“ o. s. v. I Progr. fra Rønne lærde Skole har Rektor Whitte enkeltviis gennemgaaet den provisoriske Plans Paragrafer og blandt Andet efter de i sammes Motiver givne Antydninger konstrueret en Lektionstabel for alle en udvidet Skoles Klasser. Men ved at ordne Timerne i 6te Klasse kommer han til det Re-

1) 1 Time egentlig i Afgangsklassen til hver af disse 2 Gjenstande vil efter 6 Aars foregaaende Svæls i 2 a 3 egentlige Timer være tilstrækkelig. I al Fald kunde der, isald det engang imellem var nødvendigt, lægges et Kvarterstid eller lidt over til den fastsatte Time, saaledes, at Disciplene dog kun 1 Gang om Ugen havde at møde til hver af de nævnte 2 Discipliner.

sultat, at de i den optagne Fag ikke kunne bestrides med ringere end 41 ugentlige Timer, hvilket overstiger det usædvanlige Normaltal med 3 Timer, og det er ikke saalidt hver Uge. Han foreslaer derfor, ligesom Mag. Sammerich, at indskrænke Hebraisk og Naturlæren til 7de Klasse og lade denne være toaarig. Dette er upaatvivlelig det Rigtigste, og hvad af Prof. Ingerslev (Kold. Skoleprogr. S. 47) er anført, svækker i ingen Henseende Bægten af de Grunde, Mag. Sammerich har anført. Disse ere desuden implicite tilstede i den provisoriske Plans Idee, der vil, at ikke altformange Discipliner optages og begyndes paa eengang i en Klasse, saa at Opmærksomheden for stærkt deles og Interessen spredes, men at saavidt muligt nogle Discipliner skulle afsluttes, førend andre paabegyndes (Motiverne S. 732)¹⁾. Ved nu at henvise Hebraisk og Naturlære til den øverste toaarige Klasse og da med et passende Timetal, faae Fagene hele Skolen igjennem Plads for hinanden uden at det ene altfor meget tager Lyset fra det andet, eller rettere sagt, uden at Disciplinens Hjerner oversyldes med og forvirres af altformeget og altfor heterogent Lærestof paa eengang. Men den største Fordeel, som opnaaes ved at gjøre Afgangsklassen toaarig, er, at Kundskaben i Skolens sidste og altsaa vigtigste og vanskeligste Fag faaer nogen samlet Tid til at vinde i Orden og Fasthed og netop derved bewirke den tilsigtede Modenhed. Dette kan ikke skee i de 10 Arbeidsmaaneder, som Skoleaaret bestaaer af, og af hvilke endog nogen Tid vil medgaae til simpel Examenrepetition og til Afgangsprøven. Hvad saaledes i og for sig synes at være rimeligt, paastaer Mag. Sammerich ogsaa bekræftes af Erfaring i de Skoler, hvor i længere Tid en saadan

1) 15 Discipliner i een Klasse er for meget, det er endog usundt.

Anordning af Klasse-tiden in praxi har fundet Sted. Han gjør ogsaa opmærksom paa, at Afgangsklassen ved at være toaarig og altsaa have baade et yngre og ældre Hold Disciple mindre er udsat for at afvige fra sin Bestemmelse at være en Skoleklasse, da dens Fag hverken skulle doceres i Form af academiske Forelæsninger, eller Overhøringen skee i Form af saadanne Examinatorier, som afholdes ved Universitetet efter længere Mellemrum, og dens Disciple ikke ved nogensomhelst Udstillelse eller Udmærkelse stilles i et andet Forhold til Skolen end de øvrige Disciple, men underkastes dens almindelige Love og Disciplin (Motiverne S. 723 f.). At der ved den nævnte Anordning kom til at ligge 2 Aar imellem Afgangsexamens første og anden Deel, er vist, men at der i og for sig kan være synderlig Ulempe deri, indsees ikke, og den opveies i alt Fald langt af de Fordele, som en saadan Anordning medfører.

Rektor Whitte er ogsaa enig i, at der ved Afgangsexamen bør fordres skriftlige Prøver i Religion og Historie, og burde derfor ikke antage, at Religionsunderviisningen skulde ophøre ved Udgangen af 6te Klasse, især da denne, ogsaa efter hans Mening, bør være eetaarig. Ligesaa lidet burde han erklære sig imod, at der ved Afgangsexamen examineres i ikke læste latinske Forfattere, da Man af en Abiturient vistnok bør fordre saameget, at han ex tempore kan „oversætte og forklare lettere Steder af en ikke læst Forfatter“ (Pr. VI. § 11, 4. 6.), en Fordring, der efter Fleres Mening ogsaa burde udstrækkes til Græsk, idet Mindste saavidt, at der forlangtes en skriftlig Version fra Græsk til Dansk.

Det Mislige i ved Afgangsexamen som Prøve i Dansk alene at fordre en skriftlig Besvarelse af en saakaldet fri Opgave, eller, som det i Pr. VI. § 11, 1 hedder, en Udarbejdelse over et opgivet Emne, har Adjunkt Walle paavist i

en Programartikel i Viborg Kathedralskoles Program for 1846, men jeg kan dog ikke være enig i hans Forslag „til Examen at give flere, af forskjellige Sphærer tagne Opgaver, og deriblandt ogsaa en religiøs og historisk, af hvilke alle tilsammen enhver Kandidat kunde vælge 1 til Besvarelse.“ Efter min Formening burde der gives baade en religiøs og historisk og endelig en almindelig fri Opgave; med Hensyn til den sidste var det vistnok det rigtigste at der forelagdes flere, maaskee 3, saa forskjellige som muligt, af hvilke da enhver Kandidat ifølge sin egen Tilbøielighed, sit eget specielle Kundskabs- og Erfaringsstof kunde frit vælge sig 1 til Besvarelse.

Rektor Olsen, som meest dvæler ved Reformplanens gode Sider, erkjender dog, at der er Punkter i den provisoriske Plan, mod hvilke Man med Føie kan gjøre Indvendinger. Rektor Blache tvivler om Muligheden af, at Underviisningstimerne's Antal kan nedsættes til det befalede Maximum, naar i de høiere Klasser og især i 6te flere Fag end hidtil skulle doceres. Han gjør dertil med Rette opmærksom paa Nødvendigheden af en Normalbestemmelse for Timerne's Fordeling paa de enkelte Fag.

Prof. Flemmer i Frederiksborg er noget nær den Æneste, som finder den provisoriske Plan fortræffelig i Et og Alt, og er rede til strax at underkaste sig alle dens Bestemmelser og tilbyder i visse Ting endda Mere til, og det strax. See der har vi det, naar vi selv skulle være de Examinerende, saa ere vi strax færdige (jfr. mit Program for ifjor S. 16—24, 26). Med Hensyn til den fremtidige Kontrol ved Skolernes Afgangsexamen, da maa jeg tilstaae, at jeg finder det Forslag af Prof. Flemmer „at Skolerne kontrolleres gjensidigt ved Deputationer af Nabo skolernes Lærerpersonale“ lidet anbefalelsesværdigt og det af letforklarlige Grunde. Kommer det dertil, at Afgangsexamen skal afholdes ved alle de be-

staaende 16 lærde Skoler (hvortil kommer de 3 store private lærde Skoler i Kjøbenhavn og Fredericia lærde Institut), da maa der vist oprettes flere permanente Examenſcommiſſioner, paa hvis Sammenſættelse jeg ikke tør indlade mig. Med Dette yttres dog Prof. Fl. nogen Tvivl om Hensigtsmæssigheden af at opſætte Underviisningen i Latin indtil 3die Klasse. Jeg gjentager her den Bemærkning, at, dersom Naturvidenskaberne ſkulle drives med noget Alvor, da maa Man fremfor Alt ſee til at anvise dem deres rette Plads i Underviisningen og navnlig forebygge, at de ikke ſtøde ſammen med alle de øvrige Fag i een Klasse. Af Naturvidenskaberne er det hensigtsmæssigt, at Naturhistorien ſtrar tager ſin Begyndelse fra nederſte Klasse og forſættes til Udgangen af 6te Kl. Naar der tildeles dette Fag i første Kl. et Antal af 3 ugentlige Timer og i hver af de 5 næſte Klæsſer 2 ugentlige Timer, da er der i ſaa Henseende ſørgt meget godt for den Disciplin; naar derefter den egentlige Naturlære i den toaarige 7de Klasse faaer et Antal af 3 ugentlige Timer, efterat der maaſkee i de mathematiſke Timer i de 2 foregaaende Klæsſer kan have været Leilighed til at lære nogle af dens Elementer, ſkjønt dette ſidſte ikke behøver at forudſættes, naar derhos et Omrids af Aſtronomien meddeles i 1 af de 5 ugentlige mathematiſke Timer, ſaa tør man antage, at et nogenlunde antageligt Reſultat kan opnaaes. Men for at dette Arrangement kan ſkee, er det nødvendigt, at de gamle Eprog maa afgive nogle af deres Timer i 7de Klasse, hvilket og ret vel kan ſkee, naar de ſaae Bederlag paa et tidligere Stadium af det hele Skolekursus. Og dette kan heldigviis bekvemt ſkee i Klæsſer, hvor der ikke kan være Tale om Fyſik og Aſtronomi og hvor Henſyn til de øvrige Discipliners Løb ikke lægger nogen Hindring i Veien, nemlig ved at lade Latinen tage ſin Begyndelse i 2den Kl. og Græſken i 3die. Jeg ſkal tillade

mig her at fremsætte et Forslag til en Lektionstabel, som er indrettet efter de ovenfor antydede Grundsætninger og som synes mig at komme Grundideen i Motiverne noget nærmere end enten den provisoriske Plan selv eller den af Metropolitanstolens ærede Lærerkollegium udfastede Underviisningsplan.

Forslag til en Lektionstabel for de udvidede Skoler.

Hele Skolekursen beregnet paa 8 Aar.

Fagene.	Kl. 1.	Kl. 2.	Kl. 3.	Kl. 4.	Kl. 5.	Kl. 6.	Kl. 7. (Saglig)	Fagenes ug. Timeantal.
Dans	7	5	3	2	2	2	3	24
Lyds	6	4	3	3	3	2	=	21
Frans	=	3	3	3	3	3	=	15
Latin	=	6	7	8	9	9	8	47
Græsk	=	=	4	5	5	5	4	23
Hebraisk	=	=	=	=	=	=	2	2
Religion	3	2	2	2	2	3	2	16
Historie	2	2	2	2	2	2	3	15
Geografi	3	2	2	2	2	2	=	13
Naturhistorie	3	2	2	2	2	2	=	13
Naturlære	=	=	=	=	=	=	3	3
Mathem. og Astron. ¹⁾	4	3	3	4	4	4	5	27
Kalligrafi	4	3	2	1	=	=	=	10
Tegning	2	2	1	=	=	=	=	5
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	1	4
Sang	2	2	2	2	2	2	1	2
Klass. ug. Timeantal	38	38	38	38	38	38	32	

Totalsummen af samtlige ugentlige Timer . 238.

Til at besætte disse 238 ugentlige Timer vilde udføres et Lærerpersonale, bestaaende af

Rektor à 12 Timer, 2 Overlærere à 24 Timer,
7 Adjunkter à 24 — 2 Timelærere à 5 —

Efter den provisoriske Plan har jeg angivet det hele Skolekursus til 8 Aar, men jeg er af den Mening, at det ikkun af særdeles flittige og dertil ve. begavede Disciple vil

1) For de tre nederste Klasser blot praktisk Regning.

kunne gjenneaaes i det nævnte Tidrum, og at mange af forskjellige Aarsager ville komme til at sidde 2 Aar i en eller anden af Underklasserne, saa at Normaltidsbestemmelse i Reglen kun vil blive anvendelig paa de færreste. Jeg maa i denne Anledning bekjende mig til deres Mening, som antage, at de Forkundskaber, som fordres for at blive optaget i en udvidet Skole, ere for tarvelige, og at Man ogsaa i og for sig af en Dreng paa 10 Aar kan forlange noget Mere end „at han kan læse færdigt dansk Tryk og Skrift, skrive det danske Sprog uden betydelige orthografiske Feil, samt regne nogenlunde sikkert de fire Species“. Der kunde gjerne desforuden gjøres nogle bestemte Fordringer i Bibelhistorie, Geografi, Fædrelandshistorie og maaskee i Tryk (Oplæsning og Oversættelse af en let lille Bog).

De Bemærkninger, jeg paa disse Blade har fremsat, ere nærmest foranledigede ved Læsningen af forrige Aars Skoleprogrammer, og de Forslag, som jeg har tilladt mig at gjøre med Hensyn til den provisoriske Plan, maa jeg bede betragtede alene som subsidiaire; thi jeg har i det af Andre Anførte endnu ingen Grund for mig til at forlade den Totalanskuffelse af Reformen, som jeg har udtalt i Ribe Skoles Program for 1846. Navnlig er det ikke klart for mig, at den Kundskabsgrad, som synes tilstøttet i Naturlærens forskjellige Dele, kan opnaaes i Skolen. Med Hensyn hertil seer jeg desuden ingen Hindring for, at i det Mindste en Deel af dem kunde forblive ved Universitetet, som før, som en Disciplin ved den filosofiske Examen. Jeg troer ikke, at Noget vil finde noget Uoverkommeligt for det hele første Universitetsaar ved en ugentlig Fordeling af Disciplinerne som denne:

Logik	Psychologi	Logik	Psychologi	Logik	Psychologi
Naturl.	Astronomi.	Naturl.	Astronomi	Naturl.	Astronomi
Moral	Filos. Hist.	Moral	Filos. Hist.	Moral	Filos. Hist.

især da næsten alle disse Fag tilforn vare indskrænkede til $\frac{1}{2}$ Aars Forelæsninger. Tilmed vilde Naturlæren og Astronomien yde en ret passende Afverling imellem de øvrige streng filosofiske Discipliner; og 3 Timers Kollegier daglig ere ikke formeget for de unge Studenter.

Heller ikke kan jeg godt forestille mig, hvorledes det skal gaae til, at der nogenlunde samtidigt og under en passende Kontrol kan holdes Afgangseramen ved 16 kongelige Skoler og 4 private. Kunde Man ikke betro Skolerne selv at afholde den saakaldte 1ste Deel af Afgangseramen, i alt Fald med tilforordnede Censorer fra de respektive Byer, hvor Skolerne ere, eller nærmeste Omegn, og lade den egentlige Afgangseramen være, ligesom for, en Admissionsprøve, hvis Bestaaen gav akademisk Borgerret med tilhørende Herlighed, eller med andre Ord en Examen artium, som blev at afholde for alle Skoler paa eengang i Kjøbenhavn af en fast Examencommission, bestaaende deels af Skolemænd deels af andre Videnskabsmænd, og ved hvilken der blot blev Spørgsmaal om Afgangsklassens Discipliner? Men ogsaa dette foreslaaes kun in subsidium.

Skolefterretninger
for 1846-47.

Opfordring til Forældre.

Da Underviisningen i Landets lærde Skoler, som bekendt, herefter skal ledes efter andre Grundsætninger end før, navnlig med Hensyn til Sprogene og Naturvidenskaberne, saa tillader jeg mig herved at gøre opmærksom paa Bigtigheden af, at de Forældre, som agte at betroe Ribe Kathedralskole deres Børn til Underviisning, itide sætte sig i Forbindelse med Skolen. For at sikre Børnene en grundig og tillige hurtigere Fremgang i de høiere Klasser, vil det herefter mere og mere blive nødvendigt, at disse gennemgaae den hele Læreanstalt fra neden af. Det er i de to nederste Klasser, at den Grundvold skal lægges, hvorpaa der siden skal bygges videre; der er det, at de grammatikalske Grundbegreber methodisk skulle meddeles og opfattes igjennem det danske og tyske Sprog, for at der siden kan gøres en større og hurtigere Fremgang end før i de gamle Sprog. Det nytter saaledes slet ikke herefter at komme med et Quantum Latin til Optagelsesproven i 1ste og 2den Klasse, da der derimod vil blive spurgt om en logisk rigtig Op læsning i Dansk og Tydsk med tilhørende Forklaringer og Oversættelse, om orthografiske Prøver, om Kundskaber i Naturhistorien osv. Det vil saaledes være indlysende, at der i de høiere Klasser, hvor den hele Tid optages af andre Fag, ikke kan blive Tid til at indhente det som Skolen forudsætter lært i de 2 nederste Klasser.

I. Lærerpersonalet og Fagfordelingen.

Da det efter Indstilling fra Rektor under 13 Juni 1846 var blevet bifaldet af den Kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, at Ribe Kathedralskoles 4 Klasser maatte udvides til 5 ved det nye Skoleaars Begyndelse den 1 September s. A., var det nødvendigt, at der maatte ansættes i det Mindste 1 ny Lærer. I Anledning heraf bestikkes allernaadigst, paa den Kongelige Direktions Forestilling, under 1 August 1846 Adjunkt ved Roskilde Kathedralskole N. E. Riis til Overlærer ved Ribe Skole, og ved en Direktionsresolution af 29 s. M. bestemtes, at det Antal af 15 Timer, som ved den nye Klasse's Oprettelse blev tilbage at besætte, efterat Overlæreren og Adjunkterne hver havde faaet det sædvanlige Antal af 24 Timer, maatte fordeles paa Lærerne som Extratimer imod en Godtgjørelse af 2 Rbmk. for Timen. Overlærer Riis tiltraadte sine Funktioner her ved Skolen den 21 September.

Skolens samtlige Lærere med de dem tillagte Underviisningsfag og Timer ere altsaa for Tiden følgende:

Rektor Bendtsen: Latin og Græsk i øverste Kl. (12 L.) samt 1 Time i hver af de 4 nederste Klasser	16 Timer.
Overlærer Riis: 3 Timer Græsk i øverste Klasse, Latin i 4de og 3die Kl., Græsk i 4de Kl.	24 L.
Adjunkt Adler: Historie og Geografi i hele Skolen samt Græsk i 3die Kl.	29 L.
Adjunkt Thorup: Religion i de 2 øverste Klasser, Hebraisk i 5te, Latin i 3die, Kalligrafi i hele Skolen	26 L.
Adjunkt Jacobi: Dansk og Fransk i alle Klasser	25 L.
Samme: Gymnastik i alle Klasser	4 L.
Adjunkt Salto: Matematik og Naturhistorie i alle Klasser	26 L.
Adjunkt Leth: Tydsk i alle Klasser, Religion i de 3 nederste Klasser, samt 4 Timer Dansk i 1ste Klasse	28 L.
Redaktør Syphoff: Sang i alle Klasser	2 L.

 180 Timer.

Hvormange egentlige Timer der have været tillagte hvert Fag i de forskjellige Klasser, viser nedenstaaende Schema:

Fagene:	Cl. V.	IV.	III.	II.	I.	Summa.
Dansk	3	2	3	5	8	21
Latin	9	8	9	8	=	34
Græsk	6	4	4	=	=	14
Hebraisk . . .	2	2	=	=	=	4
Tydsk	2	2	2	4	6	16
Fransk	3	3	2	=	=	8
Religion . . .	3	3	3	2	3	14
Historie . . .	3	3	3	3	2	14

Sagene:	Cl. V.	IV.	III.	II.	I.	Summa.
Geografi . . .	2	2	2	2	3	11
Naturhistorie . .	=	1	2	2	3	8
Mathematik . . .	4	4	3	3	4	18
Kalligrafi . . .	=	1	3	4	4	8
Gymnastik . . .	2	2	2	2	2	4
Sang . . .	1	2	2	2	2	2
<hr/> Rektors Time . . .	=	1	1	1	1	4
<hr/> Summa	40	40	41	38	38	180

Med Hensyn til Rektors ene Time i de 4 nederste Klasser da er den, foruden til Revision af Disciplenes Charakterbe-
 beger og dertil knyttede Erindringer og Formaninger, bleven
 anvendt til mundtlige Dvælses i Dansk; i de 3 nederste til
 at gjengive Stykker af de brugelige Læsebøger i et sammen-
 hængende Foredrag, i 4de ogsaa til frit at udvikle sig over
 nogle af de i Borgens „Veiledning“ fremsatte Momenter til
 Afhandlinger (S. 159 ff.). I Kalligrafi har 1ste og 2den
 Kl. været kombineret; i Gymnastik har der været 2 Partier,
 hver med 2 T. ugentlig Underviisning; i Sang ligeledes 2 T.

2. Disciplene.

Bed den offentlige Skoleexamen i Juli 1846 var Dis-
 cipeltallet 31, af hvilke Ingen dimitteredes. Bed det nye
 Skoleaars Begyndelse den 1 September optoges 5 nye Dis-
 ciple, nemlig P. J. K. Daugaard (Kl. 4), O. W.
 Smith (Kl. 3), V. S. Hansen (Kl. 3), C. B. Koch
 (Kl. 3) og S. V. J. Bertelsen (Kl. 1). I Aarets Løb udmeldtes
 af 4de Klasse M. Koch, for at anbringes paa et Kontor,
 og optoges i 2den Klasse C. Th. Tolstrup, i 1ste Kl.
 G. C. P. Lindelof. Skolens nuværende Disciple ere alt-
 saa 37, hvilke ere fordeelte i de 5 Klasser paa følgende
 Maade:

V. Klasse.

- 1, Kjær, Ludolph Ove, en Søn af Stiftsfysikus Kjær i Ribe.
- 2, Juel, Christian Julius Salsdan Berg, en Søn af Bystriver, Krigsraad Juel i Ribe.
- 3, Kleisdorff, Lesor, en Søn af Kjøbmand Kleisdorff i Ribe.
- 4, Riis, Andreas Christian, en Søn af Landmand Riis, Eier af Seemgaard.
- 5, Jørgensen, Jørgen, en Søn af Skolelærer Jørgensen i Ribe.
- 6, Kjær, Jørgen Johan, en Broder til Nr. 1.
- 7, Glensburg, Christian August, en Søn af Landmand Glensburg i Ravnholdt.
- 8, Pontoppidan, Hans Jørgen, en Søn af afdøde Sognepræst i Hvidding, Pastor Pontoppidan.
- 8, Koch, Victor Christian, en Søn af Pastor Koch i Allerup.
- 10, Laurberg, Laurig, en Søn af Sognepræst for Bredsten og Skibet Sogne, Provst Laurberg.
- 11, Randrup, Frederik Erhardt Michael, en Søn af afdøde Stiftsfysikus, Justitsraad Randrup.
- 12, Thurah, Christian Henrik, en Søn af Pastor Thurah i Ribe.

IV. Klasse.

- 1, Borchsenius, Johannes, en Søn af afdøde Sognepræst for Henne, Pastor Borchsenius.
- 2, Seilberg, Zenning Frederik, en Søn af Pastor Seilberg i Vester-Bedsted.
- 3, Holst, Thomas Martinus, en Søn af afdøde Sognepræst for Korbæk, Pastor Holst.

- 4, Aagaard, Jacob, en Søn af Bagermester og Borgerrepræsentant Aagaard i Ribe.
- 5, Daugaard, Petrus Janus Kruse, en Søn af Stiftsprovst Daugaard i Ribe.
- 6, Esmann, Vilhelm August, en Søn af Pastor Esmann i Bryndom.
- 7, Bertelsen, Edvard Thomas Gottlob, en Søn af Amtsforvalter, Kammerraad Bertelsen i Ribe.

III. Klasse.

- 1, Sviid, Christian Alexander, en Søn af Toldbetjent Sviid i Ribe.
- 2, Smith, Ole Worm, en Søn af Birkedommer Smith paa Fano.
- 3, Friis, Gabriel Michael, en Søn af Pastor Friis i Brøns.
- 4, Hansen, Sophus Vilhelm, en Søn af Kniplingshandler Hansen i Møgeltønder.
- 5, Bertelsen, Ludvig Carl Frederik, Broder til Nr. 7 i 4de Kl.
- 6, Tvede, Levin Levinsen, en Søn af Profurator Tvede i Ribe.
- 7, Koch, Carl Bendix, en Broder til Nr. 9 i 5te Kl.
- 8, Müller, Christian Theodor, en Søn af Kjøbmand og Stænderdeputeret Müller i Ribe.

II. Klasse.

- 1, Andersen, Carthesius Elieser Joachim, en Søn af Stiftskasserer Andersen i Ribe.
- 2, Seilberg, Peter Bern, en Broder til Nr. 2 i 4de Kl.
- 3, Diderichsen, Thorvald Julius, en Søn af Toldinspektør Diderichsen i Holstebro.
- 4, Kjær, Konrad Karl, en Broder til Nr. 1 og 6 i 5te Kl.

- 5, Gottlieb, Albert Andreas Henrik Christian, en Søn af Pastor Gottlieb i Hvidding.
- 6, Tolstrup, Karl Theodor, en Søn af afdøde Pastor Tolstrup.

I. Klasse.

- 1, Lindelof, Georg Christian Peter, en Søn af Forpagter Lindelof i Høgum.
- 2, Bendtsen, Bendt, en Søn af Skolens Rektor.
- 3, Bertelsen, Harald Viggo Julius, Broder til Nr. 7 i 4de Kl.
- 4, Friis, Thøger Teilmann, Broder til Nr. 3 i 3die Klasse.

3. De i Skoleaaret gennemgaaede Vensfa. Dansk.

(Adjunkt Jacobi i alle Klasser, Adjunkt Leth 4 Timer i 1ste Klasse.)

V Kl. Thortsens Litteraturhistorie er gennemgaaet fra § 11 til § 17, og jevnsideſ hermed er Klassen bleven gjort bekjendt med en Deel af de forefaldende Forfatteres vigtigste Frembringelser; fremdeles er gennemgaaet det Bigtigſte af dansk Prosodik og Rhythmik efter Thortsens Metrik. Nogle Digte ere udenadlærte til Recitation, og nogle Timer ere af og til blevene anvendte til at anstille Øvelser i mundtligt Foredrag. Klassen har skrevet 1 Udarbeidelse ugentligen hjemme, og 1 Time er paa Skolen ugentligen bleven anvendt til Stiløvelser.

IV Kl. Holsts profaiske Læsebog er bleven benyttet til Op læsning, Forklaring og Analyse, og af den poetiske Deel ere 4 Digte udenadlærte til Recitation. Af Borgens Stiløvelse ere 22de, 23de og 24de Lektion (om den gode Stils Egenskaber, samt om Troper og Figurer) læste, samt mundtlig og skriftligen indevede. Thortsens Litteraturhistorie er

gjennemgaaet forfra til § 11. En Stil er ugentligen skreven hjemme, og 1 Time om Ugen anvendt til Stiiløvelser paa Skolen efter Borgens Veiledning.

III Kl. Holsts profaiske Læsebog er gennemgaaet fra Pag. 59 til 115; af den poetiske Deel ere 5 Digte udenadlærte til Recitation. Dr. Bojesens danske Grammatik er gennemgaaet heelt; det halve Timeantal er anvendt til skriftlige Øvelser.

II Kl. Holsts profaiske Læsebog forfra til Pag. 83; Dr. Bojesens danske Grammatik forfra til „forskjellige Arter af Sætninger“. Alf Krossings poetiske Læsebog ere 9 Digte udenadlærte. Det halve Timeantal anvendt deels til skriftlige Øvelser efter Borgens „Veiledning“, deels til Diktat.

I Kl. 4 Timer ere anvendte til Skriveøvelser efter Diktat, og 4 Timer til Læsning og grammatiske Øvelser, de sidste under Adjunkt Leth, der tillige har den tydske Underviisning. Efterat Molbechs danske Læsebog flere Gange var læst, er her i det sidste Halvaar brugt den af Funch, Warburg og Røgind udgivne Læsebog; nogle af Digtene bag i Bogen ere lærte udenad. Det Vigtigste af Bojesens danske Grammatik er flere Gange gennemgaaet.

Latin.

(Rektor i øverste Klasse, Overlæreren i 4de og 3die Kl. Adjunkt Thorup i 2den Kl.)

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen Artium: 3 Bøger af Livius; hele Callust; 8 Taler af Cicero; Cic. de finibus Lib. 1, de senectute, de amicitia; 2 Bøger af Horats's Oder, alle Epistlerne og ars poetica; 3 Sange af Virgils Æneide. Statarisk er gennemgaaet af hele Klassen: Cicero de amicitia et de senectute, Hor. Oder lib. II. IV. Repeteret Ciceros Taler og 2 Sange af Virgils Æneide og Horatses Epistler.

Madvig's latinske Grammatik (Orddannelselæren og hele Syntaren). Tregders latinske Litteraturhistorie.

3 Stile ugentlig, skrevne deels hjemme, deels paa Skolen (Henrichsens Materialier og Opgaver).

IV Kl. Cæsar de bello Gallico Lib. V. Virgilii Æneid. Lib. II et III. Ciceronis oratt. in Catil. II, III et IV; pro lege Manilia.

Madvig's latinske Grammatik: Bøiningelæren fra Cap. 16, samt Orddannelselæren. Syntarens 1ste Afsnit og af 2det Afsnit til Cap. 6. (Infinitiv) — med Forbigaaelse af enkelte Anmærkninger.

2 latinske Stile ere ugentlig udarbejdede hjemme; hvortil er benyttet Ingerslev's Materialier første Samling, i det sidste Halvaar hveranden Gang Henrichsens Materialier første Hefte. Af og til en extemporal Stil skreven.

Til mundtlig Oversættelse fra Dansk er anvendt een Time ugentlig; dertil benyttet Ingerslev's Materialier første Samling og gienemgaaet fra Pag. 48 til Pag. 72 L. Af Bojesens latinske Antikviteter er læst fra Pag. 24 (Ordines) til Pag. 34 (Statsmagten). Afsnittet om Magistratus til § 21 (excl.) og Afsnittet om Krigsvæsenet.

III Kl. Øverste Afdeling: Cæsar de bello Gallico Lib. I til Lib. IV Cap. 7 excl.; samt i Slutningen af Æaret Phædri fabul. Lib. I til Fab. XIX.

3 Madvig's latinske Gram. af Bøiningelæren til Kap. 19, af Syntarens første Afsnit til Kap. 7, med Forbigaaelse af mange Anmærkninger.

To Stile ugentlig skrevne hjemme. Dertil anvendt i Begyndelsen af Æaret Trojels Exempler 2det Hefte fra Pag. 53 (Genitiv) til Enden; dernæst Ingerslev's Materialier 2den Samling Pag. 29 (Roms Historie) til Pag. 36 D. I een Time ugentlig de to rettede Stile gjengivne mundtlig.

Nederste Afdeling: Cornelius Nepos de 7 første vitæ og Phædrus med øverste Afdeling.

I Madvigs Gram. det samme Pensum, som øverste Afdeling, men de fleste Anmærkninger og enkelte hele Paragrapher ere forbigaaede.

To Stile ugentlig skrevne hjemme. Dertil benyttet Trojels Exempler hele første Heste, af 2det Heste til Pag. 25 (Ablativ). De rettede Stile gjengivne mundtlig i een Time ugentlig.

II Kl. Borgens Læsebog forfra indtil 3die Afsnit. Alle foran i Bogen anførte og i Lektierne forekommende Ord ere lærte udenad.

I Madvigs Sproglære er læst det Bigtigste af Lyds- og Bøiningslæren indtil de uregelm. Verber. Disciplene ere flittigen øvede i at sammensætte Substantiver og Adjektiver samt Nominer og Verber efter de forskjellige Kjon, Kasus og Tider saaledes, at Underviisningen i en høiere Klasse kan begynde med Indøvelsen af de syntaktiske Regler om den simple Sætning.

Græsk.

Rector og Overlæreren i 5te Klasse, Overlæreren i 4de og Adjunkt Adler i 3die Kl.)

V Kl. Dimittenderne opgibe til Examen Artium: 2 Bøger af Herodot; 2 Bøger af Xenophons Anabasis; Platos Apologia Socratis og Crito; 2 Bøger af Xenophons Memorabilia Socratis, samt 8 Bøger af Homer. (Det attiske Græsk er læst af Overlæreren).

Statariff er gennemgaaet af hele Klassen Platos og Xenophons Memorabilia Socratis. Repeteret Herodot og 6 Bøger af Homer.

Alf Ranges græske Grammatik er Formlæren repeteret. Ved Forklaring af Forfatterne er Madvigs græske Syntax

benyttet ved Henviisning og de respektive Paragrafer lært af Disciplene. Bojesens Antiquiteter benyttet ved Henviisning. Tregders græske Litteraturhistorie.

IV Kl. Homeri Iliad. Lib. I. Herodoti Lib. VII. Kap. 1—26, samt Kap. 140—239. Af Langes græske Grammatik læst hele Formlæren. Bojesens Antiquiteter benyttet ved Henviisning. Læst hele Udsnittet om den lakædæmoniske Stats Beboere, samt om „Amphiktyonernes Forbindelse“.

III Kl. Øverste Parti: Arnesens Læsebog Pag. 16—44, og Herodots 1ste Bog Kap. 108—31. Langes Grammatik: hele den etymologiske Deel med Accentlæren, Belflangs-Reglerne og alle 3 Tillæg.

Det 2det Parti: Tregders Grammatik indtil 11te Kapitel (de uregelmæssige Verber, dog med Forbigaaelse af det Meste af Lydlæren, de fleste Anmærkninger osv. Lunds Læsebog fra Pag. 6 til 15.

Hebraisk.

(Adjunkt Thorup.)

V Kl. Den ældre Afd. Hele Genesis, 20 Capp. af Exodus samt de 15 første Psalmer.

Den yngre Afd.: Genesis fra Kap. 26 til Enden.

Begge Afdelinger have i Forbindelse læst forskellige Udsnit af Whittes Sproglære, alt estersom en Repetition af disse ansaaes for at være nødvendig.

IV. Kl. Øverste Parti: Genesis Kap. 3—15 incl.

Nederste Parti: Genesis Kap. 1—7 incl.

Begge Partier have i Forbindelse af Whittes Sproglære læst forfra og indtil de uregelmæssige Verber, hvilke øverste Parti desuden særskilt har indøvet.

Religion.

(Adjunkt Thorup i 5te og 4de, Adjunkt Leth i 3die, 2den og 1ste Klasse.)

V Kl. Begge Afdelinger, den ældre og den yngre: Krog Meiers Lærebog forfra indtil S 145. Herslebs Bibelhistorie forfra indtil Apostlenes Hist. Johannis Evang. i Grundsproget fra Kap. 12 til Enden.

Den ældre Afdeling alene: Joh. Evang. Kap. 1—11 incl. Discipelen L. Kleisdorff af den mosaiske Troesbekjendelse har foruden det G. T. Bibelhistorie i Bauers hebraiske Oldsager gennemgaaet fra 1ste Afsnitets 2det—4de Kap. samt 3die Afsnit. Hver Maaned har denne Klasse skriftligen besvaret en Opgave i Religion.

IV. Kl. Begge Partier i Forbindelse: Bohrs Ledetraad forfra indtil S 109. Herslebs Bibelhist.: Hele Jesu Liv samt Oversigten over det N. T. Bøger. Apostlernes Gjerninger i den danske Oversættelse fra 1—16 Kap. incl.

III Kl. Hele Balles Lærebog, dog med Forbigaaelse af det meste af 6te Kap.; jevnside med Lærebogen er Luthers Katekismus gennemgaaet. Af Herslebs større Bibelhistorie er læst Afsnittet fra Rigernes Deling til det nye Testaments Bibelhistorie.

II Kl. Af Balles Lærebog de 3 første Kapitler, af Herslebs lille Bibell. det nye Test. Katekismus følger ogsaa her ved Siden af Lærebogen.

I. Kl. Herslebs lille Bibelhist. er læst heelt igjennem. Af Katek. de to første Troens Artikler og Buddene; hvortil nogle af de vigtigste derhen hørende Skriftsteder ere blevne knyttede. Lærebogen er ikke brugt.

I alle 3 Klasser er jevnlig anvendt Bibellæsning og i de to nederste Udenadslæren af Psalmer, tagne af Hjorts Samling.

Historie.

(Adjunkt Adler.)

I Kl. Allens mindre Danmarks Historie indtil det Oldenborgske Huus. Med de to Dverste tillige: Kosods „Historiens vigtigste Begivenheder“ fra det Bestromerske Riges Undergang indtil Ludvig den 14de. I Begyndelsen af Skoleaaret læste jeg samme Bog med hele Klassen og gennemgik den indtil Alexander den Store. Men da jeg siden foreskraf ene at beskæftige de Mindre med Danmarks Historie, har jeg ikke ladet dem repetere dette Pensum og kan selvfølgelig ikke opgive det til Examen.

II Kl. De samme Bøger. Allen er læst til det Oldenborgske Huus og Kosod fra Middelalderens Begyndelse indtil den franske Revolution.

III Kl. I Kosods gamle Historie udgivet af Langberg: hele Grækenland, Makedoniens og Romes Historie, med tilhørende Udtog af den gamle Geografi.

IV Kl. Hele Romes Historie efter Kosod ved Langberg. Frankrig, England og Tydskland i Middelalderen, efter Kosod.

V Kl. Efter Kosods Udtog. Hele Danmark, Norge, Sverrig, Rusland, Polen, Preussen, Frankrig, England og Tydskland. Med Dimittenderne er det Dvrigte repeteret.

Geografi.

(Adjunkt Adler.)

I Kl. Efter Kosods mindre Geografi: Europa (undtagen Frankrig) og Asien. De fysiske Forhold ere mundtlig udførligere udviklede, ved Hjælp af Kortet.

II Kl. Efter samme Bog: Hele Europa, ligeledes med udførligere mundtlig Udvikling især af de fysiske Forhold.

III Kl. Efter Jagerslevs Lærebog: Danmark, Holland, Belgien, Storbritannien, Frankrig, Schweiz, Italien, Tyr-

kiet, Grækenland, samt Oversigt af den syssite Beskrivelse af Asien, Afrika og Amerika.

IV Kl. Ligeledes efter Ingerslev, de samme Lande i Europa samt hele Asien.

V Kl. Ingerslev forfra og til Afrika.

Mathematik.

(Adjunkt Salto).

V Kl. Første Parti har i Geometri læst Bjørns Lærebog med enkelte Forandringer og Tillæg til S 126 og det Dvrigge efter Diktat. I Arithmetik er Bergs Lærebog gennemgaaet; dog ere Ligninger af flere Ubekjendte saavel som Ligninger af anden Grad indøvede uden at benytte Bogen. Regelmæssig 1 Gang hver Uge er der givet skriftlige Opgaver at løse hjemme.

Andet Parti. I Geometri efter Doppermann læst fra S 7 til 2den Bog med Forbigaaelse af S 10, 249—257, 296—307 samt fra 308 til 2den Bog. Desuden ere Opgaverne gennemgaaede til VII. I Arithmetik efter Berg forfra til Regning med Rodstørrelser Kap. 9, samt Proportionslæren Kap. 13; S 6 er forbigaaet og Kvadratrodens Uddragning kun praktisk indøvet. Desuden Ligninger af 1ste Grad samt med flere ubekjendte Størrelser. Skriftlige Opgaver een Gang ugentlig.

IV Kl. Første Parti. Det samme som andet Parti i 5te Klasse.

Andet Parti. Doppermanns Geometri forfra til S 7. Bergs Arithmetik forfra til 113 (forkortet Regning med Decimalbrøk) med Forbigaaelse af S 6 samt Kap. III. Praktiske Ovelser i Bogstavregning samt Decimalbrøk og Ligninger af 1ste Grad med een Ubekjendt ere foretagne i selve Timen.

III Kl. Første Parti har 1 Time om Ugen blot efter

mundtligt Foredrag af Læreren gjennemgaaet de første Elementer af Arithmetiken (de 4 første Regningsarter, Potenser, ring, Maal og Mangefold, almindelig Brøk saavel som Decimalbrøk, der praktisk er indøvet). Tillige har G. Friis øvet sig i Kvadrat- og Kubikrods Uddragning. Den øvrige Tid er anvendt til praktiske Regneøvelser i Reguladetri, Procentregning, Renteregning og Selskabsregning, meest efter Ursins Regnebog; en enkelt Gang Hovedregning.

2det Parti: En Gang om Ugen Hovedregning, hvorved navnlig Brøkfreglerne ere indøvede. Paa Table have T. Müller, C. Koch og L. Toede regnet Reguladetri i Brøk, L. Bertelsen tillige anvendt og sammensat Reguladetri, den Restte Regel og lidt ind i Øvelsesexempler efter Ursin, V. Hansen tillige de fleste Exempler i Ursins Regnebog til Bytens Regning.

II Kl. J. Andersen og T. Diderichsen have regnet Øvelsesexempler i Brøk samt Reguladetri i hele Tal og Brøk, meest efter Ursin, C. Kjær og Gottlieb Brøk samt Reguladetri i hele Tal, P. Seilberg Øvelser i hele Tal og Brøk, C. Tolstrup blot i hele Tal. Den store Tabel er lært og Hovedregningsøvelser foretagne een Gang om Ugen.

I Kl. G. Lindelof og T. Friis fra Reguladetri i Brøk til Øvelsesexempler i Ursins Regnebog; af og til have de regnet efter opgivne Exempler. B. Bendtsen og S. Bertelsen have blot regnet med hele Tal. Hovedregningsøvelser 1 a 2 Gange om Ugen.

Naturhistorie.

(Adjunkt Salto.)

4de, 3die, 2den og 1ste Kl. have alle læst fra Krybdyrene til Planteriget efter Drejers og Bramsens Lærebog; Forstjellen bestaer kun i den større eller mindre Fuldstændighed, hvormed nævnte Pensum er gjennemgaaet.

Tysk.

(Adjunkt Leth i hele Skolen.)

V Kl. Hjorts Læsebog Pag. 194—299 og Pag. 412—420. Formlæren efter Hjorts større Grammatik; af Synstaren er meddeelt en kort Oversigt, indrettet efter Madvigs latinske Gram. 1 mundtlig og 1 skriftlig Stil om Ugen efter Lorenzens Stiløvelser.

IV Kl. Hjorts Læsebog Pag. 134—273, Formlæren efter Hjorts større Gram.; 1 mundtlig Stil om Ugen efter Wolles Materialier og 1 skriftl. efter Lorenzens Stiløvelser.

III Kl. Hjorts Læsebog Pag. 53—112. Wolles Materialier ere anvendte afvekslende til mundtlig og skriftlig Stil

II Kl. Riises Læsebog Pag. 37—127; Kjær og Tolstrup tillige Pag. 137—187. Diktat 1 Gang om Ugen.

I Kl. Riises Læsebog er heel gennemgaaet af de to øverste; de to nederste have læst fra Pag. 37—137. 1 Diktat om Ugen.

I de tre nederste Klasser er Hjorts mindre Grammatik læst og repeteret; Wolles Materialier ere kun anvendte til mundtlig Stil af de mere fremmelige i de to nederste Klasser.

Fransk.

(Adjunkt Jacobi i hele Skolen.)

V Kl. Borrings „Etudes littéraires“ fra Pag. 252—280, samt fra Pag. 323—366 og fra 377—415. Borrings Grammatik er af øverste Parti gennemgaaet heelt, af 2det Parti til Subjunktiv. Af Borrings Stiløvelser er af øverste Parti læst fra Brug af Tiderne i Indikativ til Nr. 83, Stykkerne af ulige Nummere; af nederste Parti forfra til Nr. 36; Stykkerne af de lige Nummere ere anvendte til Stil. Engang om Ugen ere Disciplene blevne eraminerede i det Pensum, de i Ugens Løb havde læst paa egen Haand.

IV Kl. a, Borrings „Etudes littéraires“ forfra til Pag. 64; Grammatikken forfra til Syntax, samt Orddannelseslæren efter Prof. Abrahams's Grammatik. Ingerslevs Materialier ere gennemgaaede fra uregelrette Verber Bogen ud.

b, Borrings Læsebog for Mellemklasser fra Pag. 179 til Pag. 219 Grammatikken forfra til uregelrette Verber af 4de Konjugation. Ingerslevs Materialier fra „åtre“ til uregelrette Verber.

3 Télémaque have begge Partier læst 9de, 10de og 11te Bog. Skriftlige Dvælsere ere paabegyndte med begge Partier.

III Kl. a, Borrings Læsebog for Mellemklasser fra Pag. 37 til Pag. 90; Abrahams's Grammatik forfra til § 123 (uregelmæssige Verber); Ingerslevs Materialier fra Nr. 3 til Nr. 12 med Forbigaaelse af Nr. 4.

b, Læsebogen forfra til Pag. 13, Grammatikken forfra til § 74 (om Tallet). Ingerslevs Materialier Nr. 1 og 2 (Pag. 4).

4. Skolebibliotheket.

Bibliotheket har siden sidste Programs Udgivelse deels ved Forsendelser fra den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, deels ved Gave og Indkjøb for den normerede Sum af Skolekassen modtaget følgende Tilvært:

Skoleprogrammet for Aaret 1846 fra

Aalborg Kathedralskole: Kort Udsigt over den græske Kunsts Historie. Af Rektor Mag. Tregder.

Aarhus Kathedralskole: Om den Ruthardske Methode i Underviisningen. Af Rektor Blache.

Aarhus videnskabelige Realskole: Skoleefterretninger for Aaret 1845—46. Af Rektor Nielsen.

Beskestad lærde Skole: Leidarvisir til að thekkja stjornur. Eidari parturinn saminn af B. Gunlaugsyni.

- Borgerdydsskolen paa Christianshavn: Bemærkninger om Religionsunderviisningen i den lærde Skoles høiere Klasser. Af L. Gude, Cand. theol.
- Frederiksborg lærde Skole: Skoleefterretninger af Rektor Prof. Flemmer, og „Demosthenes's Kamp mod Philip“ af E. Flemmer, Philol. Stud.
- Sorsens lærde Skole: Authentiske Efterretninger om Jacob B. Winsløvs Overgang til den catholske Kirke. Af Adjunkt Bendz.
- Rolding lærde Skole: Epistola critica Mag. Ingerslevii ad V. D. Alschefski. P. II.
- Metropolitanskolen: Udkast til en Underviisningsplan for de udvidede lærde Skoler. Af Rektor Prof. Borgen i Forening med samtlige Skolens Lærere.
- Nykjobings Kathedralskole: Om det oldnordiske Sprog som Underviisningsgjenstand i vore lærde Skoler. Af Overlærer Mag. Lund.
- Odense Kathedralskole: Om det Gottorpste Haandskrift af Lucreti. Af Rektor Prof. Mag. Henrichsen.
- Randers lærde Skole: Bemærkninger til nogle Steder i Horats's Oder. Af Rektor Dr. Thortsen.
- Ribe Kathedralskole: Et Par Ord om Reformen i vort lærde Skolevæsen. Af Rektor Bendtsen.
- Roeskilde Domskole: Bidrag til Roeskilde Domskoles Historie. 4. H. Af Rektor Statsraad Dr. Bloch, R. og DM.
- Rønne lærde og Real-Skole: Om den provisoriske Underviisningsplan af 25. Juli 1845. Af Rektor Mag. Whitte Om Underviisningen i Dansk og Tydsk som Grundlag for den grammatiske Dannelse. Af Overlærer Refolii.
- Slagelse lærde Skole: Anmærkninger til D. Horatius Flaccus's 3die og 4de Brev i første Bog. Af Rektor Mag. Elberling.

- Sorø Academies Skole:** *Locorum philologicorum fasc. 1.* Af Dr. const. Rektor Bojesen.
- Det von Westenke Institut:** Skolefterretninger for Aaret 1845—46. Af G. H. Bohr, Skolens Bestyrer.
- Viborg Kathedralskole:** Om Opgaver til Udarbejdelse i Modersmaalet ved Examen artium og de udvidede Skolers Afgangsexamen. Af Adjunkt Walle.
- Vordingborg lærde Skole:** Skolefterretninger for Aaret 1845—46. Af Rektor Dr. Lange.
- Saderslev lærde Skole:** Ueber den angeblichen Unterschied der Partikeln *Κέυ* und *'άυ*. Von dem Conrector Bolqvardsen.
- Susum lærde Skole:** Einige Bedenken ueber die Maturitätsprüfungen Von dem Conrector Dr. Schreiter.
- Slesvigs Domskole:** Andeutungen ueber locale Anschauungen in der Sprache. Von dem Rector Jungclaussen.
- Altona Gymnasium:** Ueber den ursprünglichen Gebrauch der griechischen Präpositionen. Von dem Director Eggers.
- Glückstadt lærde Skole:** Die begriffliche Entwicklung der Redetheile. Vom Rector Horn.
- Meldorf lærde Skole:** *De adornata Oedipodis Colonei scena.* Von dem Conrector Dr. Kolster.
- Plön lærde Skole:** Ueber die Ungewisheit des heidnischen Dänemarks. Von Subrector Sørensen.

-
- Altstykker om Danmarks indre Forhold i ældre Tid. Udg. af Fyens Stifts litteraire Selskab. II, 2. Odense 1845.
- Om den christelige Ytringsfrihed i kirkelig Henseende. Af F. E. Sibbern (Indb. til Kjøbenhavns Universitets Fests i Anledning af Hs. M. Kongens Fødselsdag). Kjøbenhavn 1846.
- Om Anders Sørensen Vedel. Af C. F. Wegener (Indb. til

Soroe Academies Høitideligholdelse af Hs. M. Kongens Fødselsdag). Kbhavn 1846.

De illo fratre, cujus Paulus 2 Cor. VIII, 18 mentionem facit. Scripsit J. P. Münster. (Progr. til Høitideligheden ved Biskop Thordersens Indvielse). Kbhavn 1846.

H. Stephani Thesaurus græcæ lingvæ. Tertio edd. C. B. Hase, Guil. et Lud. Dindorphii. V, 7. VI, 6.

Beckers Berdenhistorie ved J. W. Løbell, oversat af J. Riise. XIV, 1—4.

Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande. II, 4. Kbhavn 1846.

Supplement til Samlingen af Lovbud og Collegialbreve vedkommende Geistligheden og de i Lovens anden Bog omhandlede Gjenstande (for Aarene 1840—45). Ved J. C. A. Kolderup-Rosenvinge. Kbhavn 1846.

Lektionscataloger ved Kbhavns Universitet og den polytechniske Skole for Aaret 1846.

Liste over Examen artium 1846.

Oversigt over det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1846. Nr. 1—8.

Quibus artibus et conatibus ludi reales, qui vocantur, in Germania apud protestantes ad initium hujus seculi instituti sint. Scr. G. H. Winther (Magisterdisputats). Kbhavn 1846.

Græsk og Nordisk Mythologi af N. F. C. Grundtvig. Kbhavn 1847.

Mythologisk Haandbog, udgivet af Chr. Winter. Kbhavn 1847.

Titi Livi rerum Romanarum libri. Ed. C. F. S. Alschefski, Vol. I—III. Berolini 1841—46.

Cornelii Nepotis quæ exstant. Ed. J. C. Dæhne. Lipsiæ 1827.

Phædri fabulæ Æsopiæ. Ed. J. C. Orellius. Turici 1831.

Phædri fabulæ novæ xxxii. E cod. Vatic. redintegratae
ab Angelo Maio. Turici 1832.

P. Ovidii Nasonis Metamorphoses libri XV. Mit kriti-
schen und erläuternden Anmerkungen von G. C. C. Bach.
Hannover 1831—36. 2 Bd.

Xenophontis Expeditio Cyri. Ed. E. Poppo. Lipsiæ 1827.

— Cyropædia. Ed. E. Poppo Lipsiæ 1823.

Codices orientales bibliothecæ Regiæ Havnensis. P. 1.
(codices Indicos continens). Havnæ 1846. 4to.

Fortsættelse af følgende Tidsskrifter: Jahns Neue Jahrbü-
cher, Helweg's „For Litteratur og Kritik“, Molbech's hi-
storiske, Schouvs danske Tidsskrift.

Regnskabs-Oversigt for Aaret 1845 over samtlige Statsind-
tægter og Udgifter. Kbhavn 1847. 4.

Budget for Aaret 1847 for samtlige Statsindtægter og Ud-
gifter. Kbhavn 1847. 4.

Skolen har iaar af Professor, Ridder Thorups Ar-
vinger, ifølge et af den Afdøde tilkjendegivet Buxte, modta-
get følgende værdifulde Gave:

A. Trykte Bøger:

Suhms Danmarks Historie i 14 Bind.

Magazin til den danske Adels Historie. 1ste Bind.

Lexicon over adelige Familier i Danmark o. s. v. i 2 Bind.

Sofmanns hist. Efterretn. om velfortjente danske Adelsmænd.
3 Bind.

Die Geschichte unserer Tage (med lithogr. Portrætter) i 23
Bind og 6 Hester.

E. Pontoppidans danske Atlas i 5 Bind.

Ersch: Handbuch der Literatur i 3 Bind.

- Lübkers Schrifsteller-Lexikon i 2 Bind.
- Birkerods Dagbog udg. af Molbeck.
- Steins Handbuch der Geographi i 2 Bind.
- Windfelds Jubeltale 1760.
- Om Brøstfældighederne i det lærde Skolevæsen. Kbhvn. 1789.
- Rosenhains Afhandling om de 5 høga Riksembeten. Stofh. 1799.
- En Samling af 41 gamle danske Statskalendere.
- Lengnick's genealogiske Tabeller i 5 Bind.
- Chr. Falsters Vigilia prima noctium Ripensium.
- Om Druiderne af L. A. Rothe.
- Den menneskelige Villies Frihed af N. Fogtmann.
- Schreibkalender auf das Jahr 1771.
- Inaugurationsprædiken af P. Winstrup, Biskop over Skaanes Stift.
- Historisk-statistisk Maanedstidende for Ribe Stift 1838—39.
- Ribe Stifts-Avis fra 1813—1840.

B. Manuskripter.

- Chr. Falsteri Testimonia.
- Forstkjellige Samlinger til Ribe Skoles Historie (tildeels trykte Sager).
- Alb. Thurahs Breve (in duplo)
- En gammel Pergamentsbog uden Bind.
- Historiske Efterretninger om Ribe Skole.
- P. N. Thorups kronede historiske Priisstrift.
- Sammes latinske Skolestilebog fra 1795.
- 5 store Kapsler i 4to med Titel: Discipuli scholæ Ripensis, indeholdende biografiske Efterretninger, optegnede af Prof. Dr. Thorup.
- Et Bundt latinske Testimonia, skrevne af P. N. Thorup.
- Et Bundt, indeholdende P. N. Thorups Indberetninger om Dimittender og den offentlige Examen.

En Fortegnelse over Ribe Skolebibliothek's Tilvæert for 1823
—1844. 4to.

Et Bndt, betitlet Ripensia (dels trykte, dels skrevne Sager).

Paa Auctionen efter Skolens forrige Rektor, Prof.
Thorup, indkjøbtes følgende Bøger:

Schillers Geschichte d. dreißigj. Kriegs. 2 Dele med Kobber.

Snedorffs Forelæsninger over Fædrelandets Historie. 2 Dele.

Solbergs Danmarks Riges Historie. 3 Tomer.

J. Müllers Geschichte schweizerischer Eidgenossenschaft.
3 Dele.

Sergusons Geschichte der Römischen Republik. 4 Bind.

Appiani Historie om Roms Borgerkrige ved Guldberg.

Tacitus, oversat af J. Baden. 3 Bind.

Horatii opera. Ed. Orellius. Turici et Lond. 1838 2 V.

Curtius, oversat af Brorson.

Plinii epistolæ et panegyricus. Ed. Gierig. Lips.
1806. 2 V.

Plinii Briefe, uebers. v. Schmid. Frankf. a. M. 1789.

Aeliani Varia Historia. Ed. Abr. Gronovius. Lugd. Bat.
1731. 4to.

Herodoti historiarum libri. Ed. D. Schulz. Halis 1809.
2 Exx.

Velleius Paterculus. Ed. Bip. 1780.

O. Worms Overs. af Persius, Juvenal, Agricolas Leves
net af Tacitus.

Adelungs Versuch einer Literatur der Sanskrit-Sprache.
Petersb. 1830.

Potters griechische Archäologie, ausgegeben v. Rambach.
Halle 1775. 6 Dele.

Latæinische Grammatica Marchica. Frankf. u. Leip. 1735.

Langii Hodegus lat. sermonis. Berol. 1724.

Ub. Folietæ de lingvæ lat. usu et præstantia. Hamb. 1725.

Laur. Reinhardi institutiones styl. lat. cum duabus oratt.
et programm. Erfurt 1728. 1 Bd.

I. A. Ernesti opuscula philologica. Lugd. Bat. 1776.

— — — — — oratoria. Ib. 1767.

J. Badeni opuscula latina. Hauniæ 1793.

Chr. G. Heynii opuscula academica. Gottingæ 1785 ss.
5 Bind.

Seebodes Miscellanea critica. 1822—23. 2 Voll.

— Archiv f. Philologie u. Pädagogik 1824—25. 8 H.
Weilands Atlas.

Da Discipelbibliothekets Kontingenter for
indeværende Aar endnu ikke alle ere betalte, har det for
Tiden en Gjæld af c. 8 Rbd. til Boghandleren og Bog-
binderen. Dette Deficit vil dog omtrent kunne dækkes ved
de udestaaende Fordringer.

Følgende Bøger ere i Aarets Løb tilkomne.

Baggesens danske Bærker 8de, 9de og 10de Bind.

Niels Juel, Roman af P. P.

Shakspeares dramatiske Bærker 5te Deel.

Poul Rytters Viser og Vers.

Guillaume Tell par Florian)
Nogle franske Prædikener af Raffard) forærede af
Adjunkt Jacobi.

Skildring af 6 slesvigiske og jydskke Kjøbstæder — foræret
af en Discipel.

Kahbeks Erindringer af sit Liv i 5 Bind — og

P. N. Thorups: Historiske Efterretninger om Ribe Skole
ved C. C. Thorup; de tvende sidstnævnte Bøger stænktes
de af Prof. Thorups Arvinger.

5. Stipendier og Legater.

Ved den kongelige Universitets- og Skoledirektionens Skrivelse af 5te Decbr. 1846 var Fordelingen af Beneficier for det nu tilendebragte Skoleaar saaledes approberet:

A. Høieste Stipendium, 50 Rbd.

(25 Rbd. at udbetale, 25 at oplægge).

1. Kjær, L. O. 2. Glensburg, C. A. 3. Thurah, C. S. 4. Koch, V. C. 5. Juel, C. J. S. B. 6. J. J. Kjær.

B. Mellemste Stipendium, 35 Rb.

(15 Rbd. at udbetale, 20 at oplægge.)

1. Kleisdorff, L. 2. Pontoppidan, S. J. 3. Jørgensen, J. 4. Borchsenius, J. 5. Seilberg, S. Sr. 6. Holst, T. M.

C. Laveste Stipendium 20 Rbd.

(10 Rbd. at udbetale, 10 at oplægge)

1. Randrup, S. E. M. 2. Aagaard, J. 3. Esmann, V. A. 4. Sviid, C. A. 5. Tvede, L. L. 6. Bendtsen, B.

D. Fri Underviisning.

(foruden Stipendiarierne.)

1. Riis, A. C. 2, Andersen, C. E. J. 3. Kjær, C. C. 4. Seilberg, P. B. 5. Gottlieb, A. A. S. C. 6. Diderichsen, T. J. 7. Müller, T. C. 8. Friis G. M.

E. Det Borckske Legat.

(Ialt 23 Rbd. 87 β. til Deling mellem 2 Disciple.)

1, Kleisdorff, L. 2, Pontoppidan, S. S.

De tvende Portioner af det Moltkeske Legat, som ere tillagte Ribe Kathedralskole, oppebæres for Tiden af Disciple S. E. M. Randrup og V. A. Esmann.

Den offentlige Examen

i Ribe Kathedralskole for Aaret 1847 afholdes

i følgende Orden:

Mandagen d. 26. Juli.

Første Bærelse.

Andet Bærelse.

8—12 Latin Kl. 5.
2—4 Tysk Kl. 5.

8—10 Historie) Kl. 4.
Geografi)
10½—12 Fransk Kl. 3.
2—4 Hebraisk Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8—10 Dansk Kl. 2. 1.
10½—12 Regning Kl. 2. 1.
2—4 Historie) Kl. 2.
Geografi)

Tirsdagen d. 27de Juli.

Første Bærelse

Andet Bærelse.

8—12 Historie) Kl. 5.
Geografi)
2—4 Fransk Kl. 5.

8—9½ Naturhist. Kl. 3.
10—12 Latin Kl. 4.
2—4 Matematik Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8—10 Religion Kl. 2. 1.
10½—12 Tysk Kl. 3.
2—4 Latin Kl. 2.

Onsdagen d. 28de Juli.

Første Bærelse.

Andet Bærelse.

8—12 Religion Kl. 5.
2—4 Dansk Kl. 5.

8—9½ Naturhist. Kl. 4.
10—12 Dansk Kl. 4.
2—4 Græsk Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8—10 Latin Kl. 3.
10½—12 Historie) Kl. 4.
Geografi)
2—4 Regning Kl. 3.

Torsdagen d. 29de Juli.

Første Bærelse.

Andet Bærelse.

8—12 Matematik Kl. 5.
2—5 Hebraisk Kl. 5.

8—10 Religion Kl. 4.
10½—12 Tysk Kl. 4.
2—4 Græsk Kl. 3.

Tredie Bærelse.
 8—10 Historie) Kl. 3.
 Geografi)
 2—4 Dansk Kl. 3.

Fredagen d. 30te Juli.

Første Bærelse.		Andet Bærelse.	
8—11	Græsk Kl. 5.	8—10	Fransk Kl. 4.
		10½—12	Naturhist. Kl. 2. 1.

Tredie Bærelse.
 8—10 Religion Kl. 3.
 10½—12 Tysk Kl. 1. 2.
 (Kl. 4 Generalcensur.)

Lørdagen d. 31te Juli Kl. 8 Translokation.

(De skriftlige Prøver foretages i den foregaaende Uge, nemlig for 5te Klasse: Religiøs og historisk Opgave, latinsk Stil og Version, tysk og fransk Stil, matematiske Opgaver; for 4de Klasse: historisk Opgave og latinsk Stil; for 3die Klasse: dansk og latinsk Stil; for 2den og 1ste Klasse: dansk Stil, samt Kalligrafi for de 4 nederste Klasser; endvidere Svømme- og Gymnastikprøve for hele Skolen.)

Jaar vil rimeligviis afgaae Sex eller Syv til Universitetet; Udfaldet af den forestaaende Examen vil afgjøre det. Til Optagelse i Skolen ved det nye Aars Begyndelse er hidtil anmeldt 10 Aspiranter, med hvilke Prøven foretages Onsdagen den 1. September Formiddag Kl. 8. Torsdagen den 2. Septb. Kl. 8 tager Skolen atter sin Begyndelse.

Disciplenes Fædre og Bærger samt andre Skolens og Videnskabernes Belyndere indbydes herved til at bæere Examen med deres Nærværelse.

Ribe Kathedralstole d. 15. Juli 1847.

C. S. A. Bendtsen,
 Rektor.

Indbydelseskrift

33. - 38.

til

den offentlige Examen

i

Ribe Kathedralskole

1848.

Indhold.

1. Efterretninger om Byen Ribe (11te Samling). Af P. Adler, Adjukt.
2. Skoleefterretninger for 1817—48. Af E. H. N. Wendtzen, Rektor.

Ribe 1848.

Trykt hos Chr. sal. Huphoff.



Efterretninger

angaaende

B n e n N i b e .

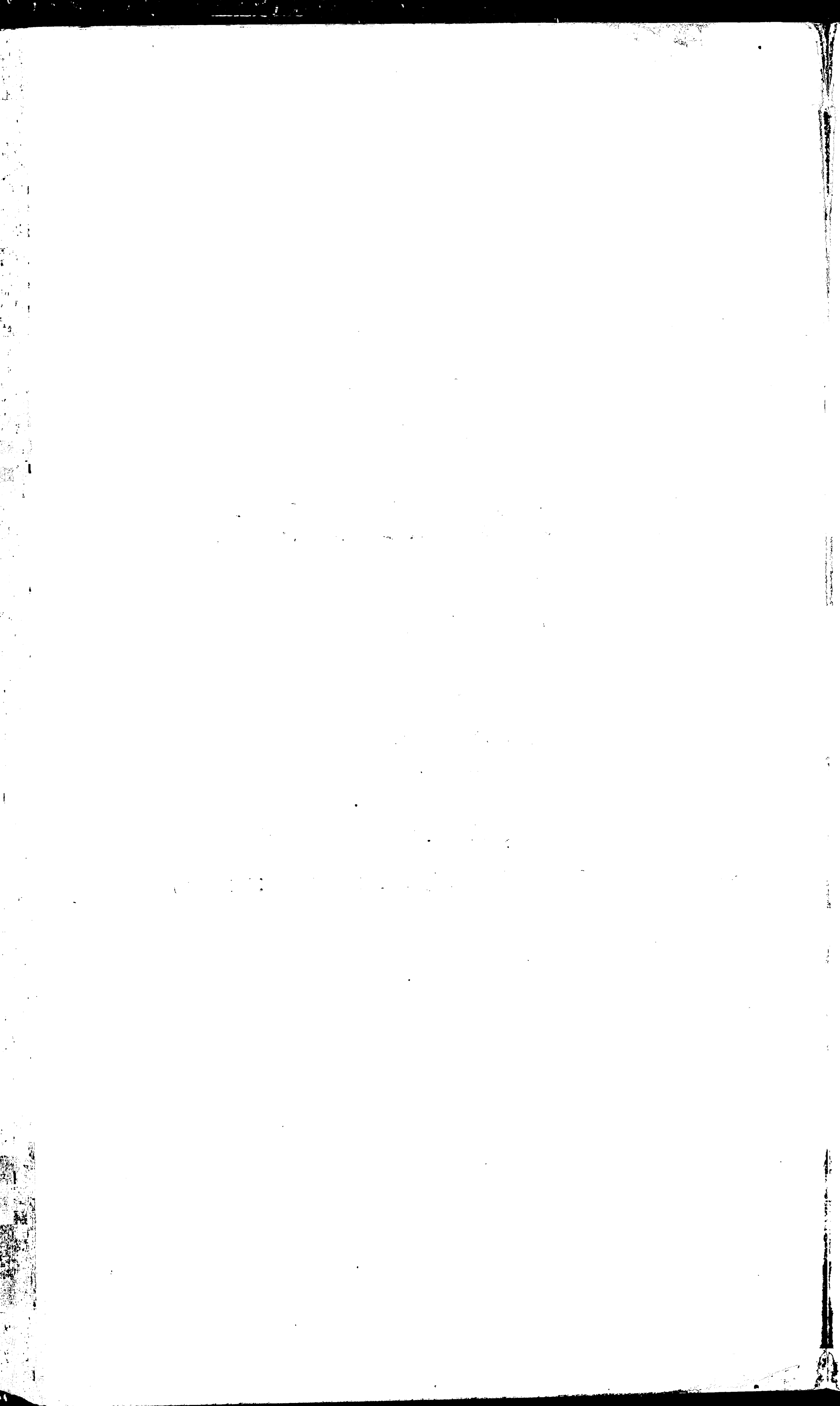
Ellevte Samling.

Af

Peter Adler,
Adjunkt.

Indhold.

Tillæg til 5te og 6te Samling (Krigene 1613—45 og 1657—60.)



1.

Om de af Byen erlagte Brandskatter og andre Afgifter i 1644-45.

I Programmet for 1836, hvor jeg meddelte de Beretninger og Notitser denne Krig angaaende, som jeg til den Tid havde forefundet i Raadstu-Arkivet her i Byen, har jeg anført, at de Svenske strax i det første Indfald under General Leonhard Torstensons egen Kommando, umiddelbar efter Besættelsen af Ribe-By og Riberhuus-Slot, den 10. Januar, paalagde Byen en betydelig Brandskat, „for at holde den fri for Brand og Plyndring“,¹⁾ hvilket ogsaa alt Terpager har berettet.²⁾ Men denne Brandskats Størrelse kunde jeg den Gang ene ved Gissninger og Beregninger efter de mig

1) se det anførte Program, som indeholder Efterretninger angaaende Byen Ribe, 5te Samling, Pag. 25—26.

2) Ripæ Cimbricæ 727, „Sveci Duce Wrangelio arcem aggrediuntur et invadunt, civibus arma sua in curia deponere & decem mille thaleros ne incendium fieret exsolvere coactis. Denne Wrangel maa da have været den, især senere, berømte svenske Feldtherre, Carl Gustav Wrangel, og ikke Byens og Landets senere Udsner, Oberst Helmuth Wrangel: Han var da Gen.-Major, og har vel været her i Byen, men neppe paa den Tid: se Prog. 1836 Side 15, Num. 2.

da bekjendte Data kun saa omtrentligen bestemme; ej heller vidste jeg Noget om Maaden, hvorpaa den erlagdes, af hvem den indkrævedes, om den ene ydedes i rede Penge, eller om ogsaa i Kostbarheder og andet Equivalent, o. s. v. Om Alt dette indeholde de af mig senere forefundne Regnskaber, Skattelister og andre Papirer mere eller mindre fuldstændige Oplysninger, hvormed jeg vil begynde disse smaa Tillæg til hin udførligere Afhandling om hin ulykkelige Krig.

Skatten, der blev paalagt alt i Januar, var paa 9000 Rdl. eller 13,500 Slette-Daler¹⁾; den udrededes i 2 Terminer, den Enne paa 6000 Rdl., som opkrævedes strax; den Anden paa 3000 Rdl. senere²⁾, men dog, som det synes, endnu i Januar³⁾. Skattenormen her i Byen var bestemt efter Mark og Skilling, saaledes at de høist beskattede vare ansatte til 5 Mark, de lavest til 2 ß .⁴⁾ Til Udredelsen af Brandskatten bestemtes, at der af hver Mark Skat skulde betales 30 Rdl. til den første, og 15 til den 2den Termin.

1) Den Første beregnet, som nu, til 48 ß ., den Sidste til 32. I daglig Handel og Brug regnedes almindelig efter den Sidste, og i Regnskaberne finder jeg altid Rirdalerne, naar de undertiden anføres, omskrevne til Sl. Daler, med de Udtryk „er udi Slette Penge“ eller „er udi Mønt“.

2) Disse 2 Terminer benævnes ofte, f. Ex. i Restans-Listerne, den første og den sidste, eller den store og den lille Brandskat.

3) Det kan sluttes af Overskriften paa en Restans-Liste: „All Brandschatterne, som Skulle haffue weritt wdlagt wdi Januari Maant 1644.“

4) Byens Skatsætning beløb sig i det Hele til omtrent 220 Mark. Den høist Beskattede (5 Mark) maatte altsaa betale 225 Rdl. Brandskat.

5) Se ogsaa herom Progr. for 1838 (om Krigen 1657—59) i Indledningen, hvor jeg af Revisions Antegninger har anført og oplyst adskillige mig tidligere ubekjendte eller uklare Punkter.

Da en stor, og vel den største, Del af Indbyggerne ikke havde rede Penge til at udrede den første Del, som uopholdelig skulde erlægges, ikke Faa ogsaa vare bortflygtede: saa maatte de, der nogenlunde formaaede det, gjøre Forskud, navnlig de mest velhavende Kjobmænd, Geistligheden og Enker efter forhen afdøde Geistlige¹⁾, hvorefter mere længere hen.

Da rede Penge endnu ikke vare at tilvejebringe i tilstrækkelig Mængde, opfordredes enhver til at udlevere sit Solvtojs²⁾ og andre Kostbarheder, hvorfor denne Skat ogsaa oftere kaldes Solvskatten³⁾. Af Varer finder jeg kun at være leveret Klæde og Sko⁴⁾. Baade Solv og Penge opkrævedes og oppebares af nogle af de anseeligste blandt Byens Borgere, hver i sin Fjerding⁵⁾; disse leverede Alt igjen til de 4 fjendtlige Regiments-Kvartermestere, hvad Solvet angaaer nok kun i Deposito, thi det synes igjen at være tilbageleveret, da Penge vare bragte tilveje⁶⁾. Af de af disse

-
- 1) Geistligheden synes ellers ikke at have været sat i Skat, i det mindste finder jeg dem ikke anførte paa de Skattelister, der er kommet mig for Dje. Verdslige Embedsmænd forekommer ikke i Listen paa dem, som have gjort Forskud. Lænsmanden, Gregers Krabbe, var bortrejst, ligeledes maaske nogle Andre, som Slotskrive-ren, Herstabsfogden; Borgemesterne og Raadmændene vare Kjobmænd og Ugerbrugere og høre altsaa under disses Rubrik. De Dvrige (selv Byfogden) vare den Tid kun af mindre Betydning.
 - 2) Alt det ikke er sket frivillig, men at de ere blevne tvungne til Udeliveringen, synes ikke urimeligt efter Opkrævningsmaaden.
 - 3) Udenpaa det strax herefter omtalte Regnskab er skrevet: Byen, anbelangende Solvskatten til Swensken.
 - 4) Det er dog tvivlsomt, om disse Artikler ere blevne beregnede til Afdrag i Skattens Beløb. Muligt ere de blevne rekvirerede foruden Skatten. Med Sko var det i det mindste vistnok Tilfældet.
 - 5) Byen var, og er vel endnu, delt i 4 Fjerdinger: 1ste, St. Hans, St. Klemens og sidste Fjerding.
 - 6) Bevisstæderne for alle de her anførte Data findes i et Dokument, som følger fuldstændig aftrykt strax herefter. Det hedder deri

Borgere aflagte Regnskaber, har jeg kun truffet paa et, som er gjort af Lauritz Baggesen¹⁾, en af de 4 Mænd, som opkrævede Skatten i 1ste Fjerding. Af dette vil jeg meddele nogle Uddrag for at vise, hvor stor en Masse vel det Sølvs udgjorde, som Købmænd og andre Borgerfolk her i Byen vare Giere af for 200 Aar siden²⁾.

„Hvis jeg haver Opborn udi den Braudschat till Suen-
schen som effterfølger:

Haffuer jeg Opborn aff Christen Brøndum 56½ Lod Sølf a 3 Mk. er 28 Rdl. 1 Ort, 33 Lod a 2½ Mk. 13 Rdl. 3 Ort, 7½ dito 3 Rdl. 3½ Ort, 8 Lod dito a 2½ Mk. 3 Rdlr. 1 Ort 8 β. Rede Pending 3 Rdl. 1 Ort 4 β.³⁾

Jens Bryndum 99 Lod sølf a 3 Mk. 49 Rdl. 2 Ort. Noch rede Pending 3 Rdl. er 52½ Rdlr.

Peder Jacobsen 2 pund ÷ 4 Lod Sølf 30 Rdl., Skatten 10 Rdl. Noch wdi Rixdaler 23½ Rdl., 3 Guldringe 11½ Rdl. er 75 Rdl.

Hans Koster 77 Loed Sølf 38½ Rdl.

Jørgen Nielsen 54 Loed Sølv a 3 Mk. 27 Rdl. Hans Skat 4 Rdl. sich hand tilbage 1 Rdl. er 30 Rdl.

Hvis (hvad) som bleff tafft paa Wecten aff Sølfsschatten, da den bleff igien wdlenerit.

- 1) En af Byens fornemste Købmænd og Studehandlere, senere ogsaa Raadmand og Pengemester. Se om ham Program 1846, og især om Beskyldningerne mod ham om Handel og anden Forstaaelse imed Fjenden, Pag. 33—36 og Bilag 69—77. Han boede paa Torvet i den nuværende Gæstgivergaard „Hôtel de Buxtehude“.
- 2) Det er naturligvis kun enkelte af de høist ansatte, samt nogle Andre, hvis Bencævnelser tyde paa, at de har hørt til den simplere Borgerklasse, som jeg anfører.
- 3) Rigsdaleren deltes i 4 Ort, og naar Taler er om Rigsdalere, regnes gjerne efter Ort; men om Dalere efter Mark.

Anders Jacobsen 81½ Loed Sølf a 3 Mk. 40 Rdl. 3 Ort,
Redepenge 2 Ort. Hans Jøeg hans Moders schatt 41 Rdl.
1 Ort.

Johan Radtlef¹⁾ 42 Lod Sølf 21 Rdl. Redepenge 24
Rdl. er 45 Rdl.

Jørgen Struck 203 Lod Sølf 101½ Rdl. Rede Penge 71
Rdl. Hans og hans Moders schatt 172½ Rdl.

Jacob Maller 15¾ Lod 7 Rdl. 3 Ort. Redepending 7
Rdl. 12 β.

Peder Raadefougit 52 Lod Sølf 26 Rd. 11 Lod 5½ Rdl.
1 Guldring 6 Rdl. 37½ Rdl.

Easten Dlussen²⁾ 121 Lod Sølf 60 Rdl. 2 Ort, fik hand
tilbage 2 Ort. 60 Rdl.

Lisebeth Tyndings 68½ loed Sølf 34 Rdl. 1 Ort. Rede-
penge 3 Rdl. 1 Ort er 37 Rdl.

Michel i Peer Dovns Gade 7½ Rdl.

Joen Gardener 8 Lod Sølf 4 Rd. Redep. 7 Rdl. 1 Ort.

Thomas Schreder Sølf 3 Rdl. 3 Ort.

Jens Terp 31 Lod sølf 15½ Rdl. Redepenge 14 Rdl. 3
Ort. Hans Skatt 4½ Rdl. 34 Rdl. 3 Ort.

Johan Pouck Apotheker 94 Loed Sølf 47 Rdl. Rede-
penge 43 Rdl. 90 Rdl.

Jep Poulsen Bilblef³⁾ 30 Lod Sølf 15 Rdl. Redepenge
50. Hans Skatt 10 Rdl. er 75 Rdl.

Peder Bagesen⁴⁾ 162½ loed Sølf 81 Rdl. 1 Ort. Pen-
ding 8 Rdl. 3 Ort er 90 Rdl.

1) senere Raadmand, døde 1659 af Pesten.

2) Han var Købmand. Senere ogsaa Raadmand, „R. M. Tolder“
efter P. Bagesen, døde i Pestens Tid 1659.

3) Ogsaa han var Raadmand og døde i Pestens Tid, ligesom ogsaa
Apothekeren J. P., om hvem mere siden.

4) Om denne Mand og Bestyldningerne mod ham for Forræderi, se

Andreas Frischuster¹⁾ 17 Lod Sølf 8½ Rdl., 2 Guldringe
5 Rdl., Redepenge 31½ Rdl., i Alt 45 Rdl.

Søffren Bryndum 48 Lod Sølf 24 Rdl., Redepenge 13½
er 37½.

Anders Suan²⁾ 56½ Lod Sølf 28 Rdl., 1 Ort. Redepenge
24¼ Rdl. er 52½ Rdlr.

Peder Slussen³⁾ Sølf och Pendinge 45 Rdl.

Christen Ratteler⁴⁾ Sølf och Penge 7 Rdl.

Lauritz Baggesen Sølf och Penge 105 Rdl.

Dpborn Skatt af Carsten Slussen⁵⁾ 48½ Rdl.

Summarum paa min Dpbørjel er udi Sølf och Penge
hver Lod sølf 3 Mk. — Er — 1830 Rdl. 1½ Ort.

Herpaa haffuer Jeg betald Quartermester 62 Pund 22¼
Lod Sølf. Beløber som jeg det haffuer Entfanget 2004½
Lod er at Regne 1002 Rdl.

Leuerede jeg hannem Redepenge 811 Rdl. 5 Mk.

beholdt jeg hos mig udi Pendinge 10 Rd.

Bleff forlist paa Wegten paa Sølfuet — 8 Rdl.

Konte jeg Byen en Sølf. Kanne weiget 44 Lod, noch 4½
Lod er 48½ Lod.

Rester mig her aff: Af Byen 19 Rdl. 9 β.

Leuerit fra Lauritz Baggesen."

Prog. 1836, Pag. 36—38. Han døde 1650 og var baade Køb-
mand og Tolder.

- 1) Denne Mand, som ogsaa kaldes Anders Verlohren, synes at have været en Mand, Raadet har stølet paa og brugt meget, navnlig til Sendelser, f. Ex. til Oberst Rothenburg i Leiren ved Rendsborg, som vi siden ville se. Foruden ovennævnte Afgift har han leveret 45 Par Sko, da han var Skomager.
- 2) Raadmand og Pengeimester, siden Borgemester fra 1647—57.
- 3) Peder Slussen Koed var Borgem. fra 1650 til 1660.
- 4) Dette Ord har jeg i Prog. for ifjor, hvor det ogsaa forekommer, ment betydede Naalemager. Andre have troet deri at finde et jydsk Almue-Navn paa Gjørtler.
- 5) han er ogsaa nævnet ovenfor. Hele hans Skat, hvis det ellers er den samme Mand, har været 108½ Rdlr.

De fleste Skomagere have leveret Sko enten for den hele eller for en Del af deres Andel af Skatten, da der var paalagt Byen at levere et Antal Sko, 400 Par, formodentlig foruden de 9000 Rdlr. Herover have vi endnu et fuldstændigt Regnskab med Overskrift: „Anno 1644 in Januarii¹⁾ leuerit disse esterschreffne Schomagger Sko og Penge til Contribucion“. Af dette ses, at der af 22 Skomagere er leveret 292 Par Sko og 27 Rdl. i Penge, for disse er der købt 54 Par, desuden købtes 55, saa at der altsaa i Alt leveredes 401 Par²⁾.

Om Inddrivelsen af Restancerne af denne og de øvrige Skatter i denne Krig vil jeg dels tale længere hen, dels maa jeg henvise til de Dplysninger, jeg i Programmet for 1838³⁾ af Revisions Antegnelser har meddelt herom, og især om den Nød, Raadet har havt med Tilbagebetalingen af de gjorte Forskud, de Klager og drøje Bebrejdelser, det har maattet døje i denne Anledning. Det har derfor opsat en

1) Altsaa paa samme Tid som Brandskatten.

2) Regnskabet ender med: „Paa de først leuerit Sko bleff fortalddt of til Skaade 1 Vahr“. Nogle Skomagere, som havde leveret Sko for mere end deres Skatteandel, fik Penge igjen. Nogle Uddrag vil jeg meddele til Dplysning af det Anførte og som curiosa: „Andreas Henningsen 18 Vahr Scho, Penge 1½ Ort — 9 Rird. 1½ Ort. Hans Nielsen Skom. leuerit 34 paar schu, leuerit hannem igjen Penge 12 s. — 16 Rdl. 3½ Ort. Mads Hermarsen leuerit 15 Vahr scho — 7½ Rdl., NB. rester endnu 15 Rdl.; (derefter senere tilføjet) opboren 29 lod Sølf, 13 Rdl. 14 s. opboren i Penge Resten. Adam frischuster 6 Par schu leuerit Penge dertil 4½ Mk. — 3 Rdl. 3 Ort. Lauritz Hansen Schomager ydt 5 Vahr schue. Rester af begge Skatter endnu Penge 5 Rird. noch leuerit 3 Vahr. Andreas frischuster leuerit 45 Paar Schou o. s. v.“

3) Pag. 5—7. Programmet handler vel egentlig om Krigen 1657—60; men i Indledningen, hvor Byens Tilstande i Aarene mellem begge Krigenes skildres, have hine Dplysninger fundet Plads.

Opgjørelse af det hele Regnskab, baade Indtægt og Udgift¹⁾. hvilken især synes stilet paa at afbevise den Bestyldning, at der i det Hele er indkommet Mere, end der er udgivet. Jeg vil her lade den afstrykke fuldstændigt og ordret²⁾, da den giver en ret god Oversigt over det Hele, indeholder adskillige ikke uinteressante Enkeltheder, navnlig en Liste paa en Del, der have gjort Forstud og paa dettes Beløb, og endeligen paa flere Steder foran af mig er anført som Hjemmel.

„Fortegnelse paa hvad (huis), som er oppebaaret af de tvende Brandskatter, som blev lagt til Svenskens Krigsfolk, udi og efter Svenskens Tid.

Først annammet af den første Fjerding udi rede Penge, Sølvs og Klæde efter de 4 Mænds Regning, som skete paa Riber Raadhus 164* d.³⁾ 3056 $\frac{1}{4}$ Rdl. 21 β .

Rest af Restans 278 — „ „

Item som salig Peder Baggesen⁴⁾

af denne Fjerding (fjering) skal have annammet af adskillige Per-

soner 51 — 2 Mk. 10 β .

Af S. Hans Fjerding, først 1422 — 34 β .

af Restans 282 — 4 Mk. 2 β .

Af S. Clemens Fjerding først Penge 1399 $\frac{1}{4}$ — 6 β .

af Restans 243 — 17 -

Af sidste Fjerding opbaaren Penge 1753 $\frac{3}{4}$ — 16 -

af Restans 148 — „ -

Summa lat. 8614 $\frac{1}{4}$ Rdl. 10 β .

1) Den er uden Underskrift, ogsaa uden Dato, men er uden Tvivl ikke ældre end 1654.

2) Dog med forandret Retsskrivning, for at lette Læsningen for Alle, da Dokumentet ikke er saa kort.

3) Aarsallet og Dagen er ikke helt udfyldt.

4) Vi se heraf, at dette Regnskab er efter 1650, da P. B. døde det Aar.

Nok oppebaaren som fornævnte Brandskatter af adskillig
Personer er bleven forstrakt, først:

Af Borgemester Anders Svane i Sølv

og Penge	60 Rdl. ÷ 4 β
— B. Peder Slussen ¹⁾	50 —
— Jep Poulsen Bilslef	50 —
— Lauritz Baggesen ²⁾	50 —
— Niels Jacobsen Honum, Klæde	13 — 3 — 8
— Giertrud Jørgen Rustrups	60 —
— Lisebet Tondings	20 —
— Hans Jesen Kiergaard	10½ Rdl. 12 β.
— Maren Farups	50 —
— S. Jørgen Jbsen	20 —
— Christen Mikkelsen	7½ —
— Else Jens Mikkelsen	100 —
— Jens Adamsen Smidt	7½ —
— Hans Sørensen	20 —
— Mikkil Knudsen Klæde for	45 — 2 Mk.
— Jens Jespersen	40 —
Nok oppebaaren af Hans Friis ³⁾ , Penge	200 —
Klæde for	152 —

1) Disse to vare Borgem., da Regnskabet blev affattet, og ikke under Krigen. U. S. blev Borgem. 1647, Ped. Slussen 1650.

2) K. B. døde 1655, da han ikke kaldes S. er Regnskabet forfattet før den Tid.

3) Om denne af Byen særdeles fortjente Mand handles i flere af vore Prog. om Ribe, fra 1834, 36 og især i det fra 1842 om Handel og Skibsfart, hvor der findes en Skitse af hans Levnet, efter hans egne Optegnelser i en Handelsbog, som var en af mine bedste Kilder til hin lille Afhandling. Hans Epitaf er nu forsvundet af Domkirken, hvilken Skade ikke er stor, da det var meget smagløst, men hans Portræt fortjente dog at opbevares, hvilket vel ogsaa er sket. Han var Borgerm. fra 1623—38, da han frivillig fratraadte, men blev dog i Raadet som 1ste Raadmand.

Af Morten Laßsen Penge ¹⁾	200 Rdl.
Klæde for	165½ —
Item Jens Joensen Penge ²⁾	50 —
udi Sølv	30 —

Ligemaade er annammet, som Geistligheden haver givet til Hjælp i Brandskatten.

Af Mester Christen Friis ³⁾	50 Rdl.
— Mester David Fos ⁴⁾	20 —
— Karen S. Docter Bockfortsens ⁵⁾	15 —
— M. Johannes Meier	20 —
— Sofren Andersen ⁶⁾	40 —
— Margeret Her Jakobs ⁷⁾	20 —
— H. Hans Lavsens ⁸⁾	7 —
— M. Lauge Andersen ⁹⁾	10 —

1) M. L. Hillerup var Borgem. 1640—50, og synes ogsaa at have været en driftig og dygtig Mand.

2) Købmand og Raadmand, boede paa Ny-Jord (den nu ubrolagte Del af Skibbroen) ved Siden af H. Friis.

3) var en ældre Broder til H. F., han var først Rektor her ved Skolen, siden Lector Theol. (Læsemester) og Præst til Vester-Bedsted. Han handlede tillige stærkt med Stude, se om ham og hans Underholdning i Kbhavn i Studenter-Aarene Prog. 1812 Pag. 74, Num. 3.

4) David Laurentii Fossius var Kapellan ved Domkirken, siden Sognepræst til Katar. Kirke, døde i Pesttiden 1659.

5) Enke efter Biskop Johannes Buchardi, som døde 4. Jan. 1643.

6) Stiftsprovst, Søn af Historiografen Anders Sørensen Bedel, var Præst her i 36 Aar, døde 1653 af Pesten.

7) Var hun Enke efter Jakob Tandrup, Kapellan til Katrine Kirke, som døde 1602, saa har hun havt en lang Enkestand.

8) Kapellan til Kathrine Sogn fra 1636 til 1655.

9) Lago Andreae Vellejus Ripensis, Sognepræst til samme Kirke fra 1636 til 1648. De Geistliges frivillige Hjælp synes altsaa ikke at have været betydelig, saameget mindre, som de ellers ikke synes at have ydet Bidrag i Penge eller leveret Sølv. Bisoppen, Erik Mourad, findes slet ikke paa denne Liste, men af et Regnskab, som

Summa Summarum paa alt fornævnte Oppebørsel bedra-
ger sig sammen Pendinge 10,114 Rird. 2 Ort 3 ß. dansk

Herforuden er annammet af Restanserne, som den 3. Dec.
blev gjort paa Niber Raadhus 124½ Rdl. 9 ß.
hvide Penge Borgemester Anders Svane til sig af Skattes-
mesterne¹⁾ haver annammet, og blev ham affortet i sin Regn-
skab paa Raadhuset, der den blev forhørt.

Summarum Indtægt Brandskat bedrager sig tilsammen
eftersom forskrevet staar 10,269 Rird. 12 ß. d.

Udgift imod forne Indtægt af bemeldte Brandskat først:

Den første Brandskat	6000 Rdl.		
den 2den Brandskat	3000 —		
Hans Fris bekommet efter sin Regn- skabs Formelding ²⁾	100 —		
Morten Lassen	100 —		
Borgemester Anders Svane efter hans Regnskabs Formelding	124½ —	9 ß.	
B. Peder Slussen	231 —	4 Mk.	4 ß.
Jep Bilblef ³⁾	87 —	3 —	• -

er meget beskadiget, ses, at der til en Mand, af hvis Navn kun
„Erich“ kan læses, er tilbagebetalt „efter B. og R. Befalning
oc de 24 Mænds Samtoche 30 Rdlr., som denne gode Mand
forstrachte os udi den bedrøffuelige Svensches Indfald, der vi
gaff aff Byen den store Brandschatt, nemblig 9000 Rdlr.“

1) Saaledes kaldtes de Borgere, som, to i hver Fjerding, oppebar
Skatterne og afleverede dem til Pengemesteren; de udvalgte af
Raadet efter Omgang, som det synes, blandt paalidelige Mænd,
og have næppe faaet nogen betydelig Godtgjørelse for deres Umage.

2) Han og de Følgende have gjort Udlæg eller i alt Fald indestaaet
for Betalingen af Leveranser, udført Arbejde o. s. v., som de have
besørget. Det er Skade, vi ikke have deres Regninger, som dog
burde være som Bilag til Hovedregnskaberne, hvilket imidlertid
ikke altid iagttoges, som kan ses af Klager derover i Revisions-
Akteguelserne af 1654.

3) Denne Mand var en lang Tid en af Ræmnerne og brugtes i

Morten Lassen er laant til Reise-		
penge til Kjøbenhavn	66 Rdl. 4 Mk.	
Anders Svane til Reisepenge til		
Hylding ¹⁾	133 — 2 —	
Nok af Brandstat laant Byen til		
Rente til Arrild Kirke (som var		
5 Mars Rente)	30 —	
Jens Joensen ²⁾	50 —	
Anders Jacobsen fik af Brandstat Penge	50 —	
Nok er tabt paa Nymønt af Brand-		
statpenge, som var indkrævet	66 —	
Nok som er udgivet til en Ritmester		
Bronelle til en Foræring, det første		
han kom her til Byen i Losement		
hos Peder Pallesen, ungefær for		
Solv og Udret for	100 —	
Summarum beløber forne sig tilsam-		
men Pendinge	10,139 $\frac{3}{4}$ Rdl. 5 β . danst.	

Rignet og lagt Indtægt mod fornævnte Udgift, da be-
findes at Indtægten beløber sig højere og mere end Udgiften
Pendinge 129 Rdlr. 1 Ort 7 β . d.,
hvilke 129 Rdlr. 1 Ort 7 β . kan henregnes til de 4 Regi-

i det Hele meget til at besørge og føre Opsyn med, og Regnskab
over Byens Arbejde og deslige.

- 1) Vi se af denne og de nærmeste Poster, at Pengene anvendtes og-
saa til andet Brug end det bestemte. Den omtalte Hylдинг har
været Frederik den 3dies efter Kristian den 4des Død 1648.
- 2) Denne og næste Post turde være Tilbagebetaling af de foromtalte
Forstud.
- 3) Denne Ritmester Bronelle (Bronel, Bronelli) er omtalt i Prog.
for 1836, hvoraf det ses, at han og især hans Frue borttog fra
deres Bært Alt, hvad der faldt dem i Dine, lige indtil Sæn-
geklæderne, de havde ligget paa. Den her nævnte „Foræring“
eller Udskrivning er sket paa hele Byens Vegne.

ments-Quarteermestere¹⁾ deres Foræringer, saavel som hvad der er blevet tabt paa Vægten af Sølvskatten, da den blev igjen udleveret."

Under Svenskens 2det Besøg i 1644, da General (eller Oberst) Helmuth Wrangel²⁾ efter Indtagelsen af Haderslevhus erobrede vor By og Riberhus, og var her kort Tid i November Maaned³⁾, synes ingen Penge = Kontribusjon at være paalagt, men vel Levnetsmidler, Kryderier o. s. v., hvorom mere længere hen. Men da de danske Tropper under Prinds Frederik i Februar 1645 havde forladt Byen efter den 2den Erobring af Riberhus, og Wrangel atter spillede Mester i Slesvig og Holsten, blev Riberhus Læn, som en Tingbog siger, „given i Commando og Contribution" til Oberst-Løjtnant Sebastian v. Rothenburg af det Wittenbergiske Regiment. Af ham, eller rettere af Generalerne⁴⁾, blev gjentagne Gange Byen paalagt en Skat i Penge. Disse Afgifter udstreves af Magistraten, og lignedes paa sædvanlig Maade og opkrævededes, ligeledes som sædvanlig, af 2 Borgere i hver Fjerding. De betaltes til Ob. R. og sendtes ham til Lejren for Rendsborg, som de Svenske da belejrede, og hvor han opholdt sig hele Sommeren. De kaldes i Regnskaberne sædvanlig Rodenborger-Skatterne⁵⁾.

1) Man kan dog vel ikke heraf slutte, at der har været 4 Regim., men vel maaske Tropper af 4 forskjellige Regim.

2) Han kaldes snart Oberst, snart General. Slange siger, at han var en Tysker og ikke i Slægt med den svenske Familie af samme Navn, og at han strax efter Krigen døde i Bismar. Almue kaldte ham „den tolle Wrangel".

3) Program 1836 Pag. 46; Mere længere hen.

4) der siges: paalagt af Svenskens Offuerster.

5) s. Ex. Overskrift over en Restans = Liste: Restans vdi den 1ste Zierning aff Brandschatterne, som skulle haffue werit wdlagt wdj Januarij Maanitt 1644, noch aff tuende Rodenborrigschatterne,

Den første blev lagt d. 13. Febr. 1645 og bestemt, at af hver Mk. Skat skulde betales 5 Rd., eller 7 Daler 2 Mk. osv.¹⁾. Dens hele Beløb har altsaa været omtrent 1000 Rd. eller 1500 Slette Daler. Den er kommet langsomt ind, og Byen synes at have haft nogen Henstand. Thi Pengemesteren Anders Svane har først modtaget det Indkomme af Skattemesteren d. 8. Maj og endnu senere Restanser, og først affendt den, og det kun for en Del, i Juni. Det hedder nemlig i et Regnskab af ham fra 1644—45.²⁾. Anno 1645 den 8. Maj haffuer jeg opboren Skatpenninge til den schatt Byen bleff paalagt aff Suenschens Oberster och komb til General-Major Wittenbergs Regimentte och bleff hans Oberst Lyttenandt Sebastian v. Rottenborig leuez ridt udi Reyren for Rensborig aff tuende woris Borgere, nemlig hans Wandel och Anders Jachobsen. Første Fjering af Niels Rastbierig oc Jens Hjort 300 Rd. 12. Juni Restandz af samme schatt 12 Rd. 3½ Ort er udi Mont

den 1ste lagt d. 13. Februari 1645, den 2den lagt den 21. Juli samme Aar.

1) Skattelisterne have til Overskrift: En fornøden Skatt Som Borgeriet i Ribe schall vdgiffue til Byens Defencion Gaffu och Beste ehr lagt och Sambtocht aff Borgemestere och Raad saa de tilfororduede 24 Mend som tilstede war paa Riber-Raadhus d. 13de Februari 1645 och schal Strax udlegis og Indkressues, som effterfølger, 1 Mk. giffuer 7 Dal. 2 Mk.; 14 s. giffuer 6 D. 2 Mk. 4 s., — (ogsaa fremdeles nedad indtil) 2 s. giffuer 3 Mk. 12 s. — Sidste Fjering Skattemestre: Hans Gregersen, Anders Jansen Guldsmedt.

2) Det har til Udskrift: Byens Regenschab paa Contribution oc anden Smaa Vdgiffu wdj Suenschens Tidt for Anno 1644 oc 1645. Det indeholder imidlertid ogsaa Oppebørsels-Regnskabet og det fuldstændigt; hvorimod en stor Del af Udgifts-Regnsk. er borte. Det indeholder iøvrigt ogsaa Udgifter, som ei vedkommer Krigen, som Betaling af Præsters og andre Byens Tjeneres Løn.

561 Gledb. 1ß." og saa videre fra de andre Fierdinge. Noget derefter sendtes de 2 nævnte Borgere til Rendsborg med 735 Rd. til Afdrag paa Brandskatten¹. Men det hedder nu videre i ovennævnte Regnskab: "Anno 1645 d. 14. Juni offuerleuerede Hanns W. og A. J. aff di øffrige Pennge de hollte tiloffuers aff di schattepenge, nemblig di 735 Rd. de haffde met dennem 49 Dall. 2 Mk. 15 ß. Det synes altsaa, som om de har pruttet Lidet af. Da der endnu var en Restans at berigtige, og Skattepengene ikke flog til, saa tog Raadet 200 Rd. af de Penge, der kom ind for Engleje og sendte dem til Rendsborg. Det hedder nemlig i anførte Regnskab: "Anno 1645 denn 27de Junij bleff bortfest til Borgerschabet aff Byens Enge, huor aff mig effterschreffne bleff leueridt Thil dj 200 Rd. Resterende schatt, som bleff hensendt til Oberst Leuttenandt Sebastian von Rottenborg, som laa ved Rensborig." Desuden finder jeg anført iblandt Udgifterne i samme Regnskab ved samme Tid: "giffuet Anders frischuster met sig til Lærpenge til Oberstleutnant — 75 Daler. Det var nemlig ham, som overbragte hine 200 Rdlr.²).

Dernæst blev ligeledes af Borgemester og Raad den 21. Juli en anden Skat paalagt, hvortil af hver Mark Skat svarede 4 Rdlr.³); Beløbet har altsaa været omtrent 800

-
- 1) 1645 (uden Dato) daa leuerede jeg och tiltallde H. W. och A. J. schatt Pennge och omkost, som kom til Oberst=lyttenandt effter deris egen Regenschab met denn første woris schatt 735 Rdlr. (Anders Svanes Regnsk.)
 - 2) leueridt og tiltold Anders Verlohren, som hand forreiste mett til Oberst=Leuttenandt S. v. R. den resterende Skatt 300 D. Anders Frischuster er nemlig den samme, som A. W.; vi omtalte ogsaa foran, at han gaaer under begge Navne.
 - 3) Overskriften over Skattelisten lyder: en Contribution Skatt, som her aff Borgeriet skall strax indkressvis och igien vdgiffues til

Rdlr. eller Noget derover. I Anders Svanes Oppebørselsregnskab findes den ikke omtalt, hverken naar, eller i det Hele, om han har modtaget den. Den er imidlertid blevet erlagt, thi i Restans-Listerne forekommer den, og meget oftere end de andre, under Benævnelserne „den anden Rottenborger-Skatt“¹⁾).

Til Lejren til samme Offiser sendtes fremdeles Korn, Lejnetsmidler og hvad Andet, Soldaten har Behov. Saaledes leveredes herfra 100 Par Sko til Oberst-Løjtnantens Folk.²⁾ Sendebud kom idelig hertil med Rekvissjoner, eller for at fremskynde deres Afsendelse, baade fra Wrangel, fra Rothenburg og fra Proviant-Intendanten³⁾, som synes at have havt sit Stade i Slesvig⁴⁾. Det var snart en Df-

Byens Defencion er Sambtegt af Borgemeester oc Raad, saa de tilforordnede 24 Mend att hver Mk. skal giffue 4 Rdl. Actum Ribe d. 21 Julii 1625. — 1 Mk. giffuer — 6 Daler, indtil 2 ß. giffuer 3 Mk. Som Curiosum: I Listen er ved Nummeret: Krøbel Unis Datter — 2 ß. tilføjet: Hun holder en slem Hus. Af hvad Slags hendes Husholdning var, kan ses af Døbebogen for 1643: d. 3. Mars Christian Tobias Coglers (Kgl. Majest. Soldat) Søn afflet i Skørleffnet medt Kirstine Christensdatter, Krøbbel Unnesdatter suse. Fredrich von Hamburg, Maria Harwig, Katharina Fuchs, svenske Soldater Quinder. Krøbbel Unne var bleven brændt som Her 1642.

- 1) Bag paa ovenomtalte Skatteliste over den sidste Fjerding staaer tilføjet, naturligvis med en anden Haand: Anno 1647 d. 4. Augusti er Restandzen wddragen aff disse 4 Tierniger, som var Rottenborre den 2den schatt.
- 2) Betaldt Schomagerne her i Byen for 100 Par scho som Oberst Leuttenandt sich 68 Dal.
- 3) 1ste Aug. tenerit efter Borg. Morten Lassens Befalning til en Bud fra Wrangel med Bressue 6 rdl.
- 4) Den 5te Julii betaldt denn Bud som var fra proviant-bediener i Slesvig om Proviant for Wrangel efter B. Morten L. Befalning 2 D. 1 Mk. og den 8de Juli betald den Bud som var her paa Nye om Korn och Proviant vedt Raffen henderich Peterfen aff Sleswigh 3 Rdl. 2 Mk.

ffser¹⁾), formodentlig saa med et lille Detaschement, snart en Kvartermester²⁾ eller et andet Bud. Disse maatte Byen betale og undertiden give dem en større eller mindre Dufør³⁾, engang f. Ex. en Hest⁴⁾), for at de skulde have Taalmodighed; til Ob.-Løjtn. sendtes en stor Kostvogn⁵⁾). Ogsaa hele Omegnen⁶⁾ baade mod Syd og Nord, navnlig Herregaardene, maatte naturligtvis, saavel erlægge Brandskat, som levere Proviant. Men om disse Paalægs Størrelse ved jeg Intet; jeg ser kun, at Byen jævnlig har maattet affende og betale Bud, som i disse Fjendens Grinder sendtes rundt om i Eggen, ogsaa til Varde⁷⁾ og videre. — Paa samme Tid har

-
- 1) Forærit Ritmester Luchas som der var her om proviant. — Penge 12 Rdl. Noch sich de 9 savne Lunte for 2 Mk. 4 β.
- 2) 27. August giffuen Lambert Oluffen for han var for Quartiermester i Sønder.
- 3) Leuerit d. 11. Aug. effter B. Morten Lassens Befalning, som Knud Nygaard sennte til den lange Quartiermester først 40 Rdl. saa 10 Rdl. er 50 Rdl. Disse Penge har dog nok næppe været til ham selv.
- 4) Juni Noch en Hest til den lange Quartiermester Schierenkou 45 Rdl. Denne er maaste dog leveret efter Rekvissjon.
- 5) Jeg ved ei heller her, om som Foræring eller paa Forlangende. Bekomb Byen en Wagn aff mig til Oberst-Lyttten. Rothenborg 50 Dal., 4 Juli betalt Hans Bølling for den Kostvogn at male, Ob.-Lytt. sich — 2 D. Den er ført bort tilfø: i Augusti betaldt Underβ Nissen for den Kostvogn at føre til Hufamb 3 D. 5 Mk.
- 6) 5 Juli betaldt Jens Suedicher for hand var met Bressue for Wrangel. 16. Aug. leuerit N. for han haffde verit sønder for met Bressue for Suenschens Folk — giffuen M. for hand var ude paa Landet for den lange Quartiermester.
- 7) Leueridt liden Christen Stadsbud thil therepenge og Omkostning met Bressue thil Herregaardene oc til Peder Byrgesen (Ridefoged i Varde) 4 Rdl. 2 Mk. Ejusdem leueridt et Bud som var paa synderchouff met Bressue fra Ob.-Lyt. 9. Augusti leuerit Knud Nygaard till therepenge for hand waar paa alle omfringliggende Herregaarde met Bressue fra Ob.-Lyt.

Raadet dog ogsaa vedligeholdt Forbindelse med vore egne Folk¹⁾).

I Prog. 1836 har jeg anført nogle Eksempler paa, at Forsendinger af Proviant og Andet ere gjorte til Lejren for Rendsborg, mest søværts over Husum; ogsaa over Haderslev er sket, eller maaske kun paatænkt, Forsendelse af Fødevarer og Krigsfornødenheder²⁾).

At Wrangel og hans Bander, selv efter at den 13. August den her med Længsel ventede Fred³⁾ var sluttet, endnu gjorde et Røvertog ind i Jylland⁴⁾, er alt omtalt i min tidligere Beretning om denne Krig. Nogle Tillæg til denne vil jeg anføre i det 2det Afsnit af denne lille Afhandling.

Af danske Krigs-Skatter bleve i denne den første svenske Fejde, i det mindste tvende paabudne. Den første paalignedes af Magistraten i Desember 1643, altsaa kort før Fjens-

-
- 1) Den 5. Juli efter Borm. Peder Scriffuers Befalning en Bud er gjort til Skodborre med Bressue som skulle til Rigens Marsk. 24de Leueridt Niels Stridt till terepenge efter B. Peder S. Befalning til Rigens Marsk. — 26de Efter Sammes Ordre givet en Mand 3 Dal. til at rejse til Rigens Marsk i Fyen, og saaledes oftere.
 - 2) 1 Sept. giffuen N. for han var i Haderslev mett flesch oc nogen Saddeler. — Men den 7de hedder det: giffuen Hans Rasmussen for hand var efter det Flesch igien fra Haerslev.
 - 3) Det maa man slutte af den Beredvillighed, hvormed den sarsomme Magistrat uddelte Dufører i denne Anledning: den 18de Aug. giffuen Hans Dudsens Dreng efter B. Morten Lassens Befal. for hand først førte Tidener om Fred, 1 Dal. Den 19de betaldt en anden aff hans Dudsens Dreunge til Driehpenge, som førde os Tidener om Fred — 1 Mk.
 - 4) 26de Aug. giffuen (2 Mænd) for de haaffde verit paa Kundskab, den Tid Wrangel kom tilbage. — 4. Sept. giffuen (2 Mænd) for de wisede de Svensche paa Beyen til Varde, hver 10 s. — 10 Sept. giffuen N. for at gaae til Lundenes met Bressue fra Wrangel; en Anden til Tandrup (Giannerup).

dens Ankomst, men efter Krigen's Udbrud. Det var tildeels kun en Opkrævning af de sædvanlige til Sø- og Landforsvaret paabudne Skatter, som tidligere skulde have været erlagt¹⁾. Den anden Skat, som var paa 2000 Rdlr., er omtalt i Programmet for 1836 (Pag. 44).

Af alle disse Skatter vare der betydelige Restanser udestaaende. At Raadet ogsaa har gjort sig Umage for at faa dem inddrevne, kan man se af den Mængde Rister over Restanser, især af Brandskatten og begge Rothenburger Skattene²⁾, hvilke Rister det var efter andet lod affatte og besørge indkrævede, og ere en Del endnu tilstede; de ere uden Varsl undtagen de fra 1647 og de fra 1650. Men Byen var forarmet. I rede Penge indkom ikke meget betydeligt. I 1647 er der blevet holdt Samlinger derom paa Raadhuset mellem Magistraten og Borgerne af hver Fierding for sig, og derefter Risterne udfærdigede.⁴⁾

1) Risterne har til Overskrift: En paabuden Kgl. Maj. Skat som refterit aff Bodzsmends Wdschriffuelse saa og af de 520 Rdl., som schulle haffue verit betald til forgangne St. Johani og Halffparten deraf er indkressuit. Som bleff lagt af Borgemester, Raadt oc di 24 Mend den 24. August sidst forleden, och den Under halffpart, Som nu strax skal indkressues och nu i Dag den 4. December 1644 lagt och sambtocht at skal vdgiffues som Efterfølger. 1 Mk. Skat giffuer 4 rird.; 14 s. giffuer 3½ Rdl.; 12 s. giffuer 3 Rdl. v. s. v. indtil 2 s. giver 3 Mk.

2) Jeg har nemlig kun funden en Restansliste paa de 2 nævnte Kgl. Skatter, nemlig paa den i 1643 lagte. Den har Varslallet 1644.

3) Overskrifterne paa nogle, som f. Ex.: Restans wdi den første Fierding af Brandschatterne, Som skulle haffue werit wdlagt wdi Januarii Manit 1644, noch af tiende Rothenborgerschatter, den første lagt v. s. v. En anden: 1650 d. 3 December Restandz aff Brandschatten och Rodenborgers Schatt, saa uit visse kand erachtes, wdi den 1ste och Sanct Hans fierdingh. Derimod lyder den anden Riste fra samme Dato: Restandz aff Brandschatten oc Rodenborgers Schatt som er wuisse.

4) Med Overskrift: Anno 1647 den 9 Marthi Haffuer Borgemester

Den 15de November var Møde paa Raadhuset for at inddrive eller modtage de endnu resterende Skatter, ved hvilket der indkom efter det af Raadmand Peder Slussen førte Regnskab¹⁾ 350 Rdl. 1 Mk. 4 ß., næsten Alt i rede Penge²⁾.

oc Raad gjort Regenschab med Borgeriedt i den 1ste Fiering Unlangende Restancen paa begge Brandschatter da befindes disse Effterschrefne Borgere at were schyldig som effterfølger, o. s. v. Der er kun kommet meget lidt ind, Nogle leverede Sølv eller Klæde. Nogle forsikkrede, at de havde betalt, og man synes at have troet dem, f. Ex.: Søffren Brøndum, rester 18 Rdl. 3 Ort, som hand beretter at hannue leuerit Peder Baggesen i hans Hus 10 Rdlr. Rester ham Endelig 8 Rdl. 3 Ort. Opborn i liden sølf Rand oc 1 Sølfsschie, weiget 18 Lod. — Hans Bendsen Rester 3 Rdl. 3 Ort som hand beretter at hannue betalt i hans hus met schue och Penge. — Hans Troelsen Rester 11 Rdl. 2 Ort af bege hans schatter, som hand højlig soer at B. hannue annammet i hans Hus. Peder Baggesen hadde annammet 8½ Rdl. rester 5½ Rdl. 12 ß. — 2 Mænd have betalt med 13 Al. Klæde beløber efter Klæde Bedel 15 Rdl. 1 Mk. Blandt Restanterne i denne Fierding var ogsaa en Raadmand Carsten Slussen med 10 Rdl. Bagge Baggesen rester af Altting 82½ Rdl. Johannes Guldsmed Rester Alt, som han siger bleff ham indengiffuen for Sølet han weide. — Med sidste Fierding holdtes Samlingen 15. Marts.

1) 1647 den 15. November opborn paa Riber Raadhus aff Brandschatt som effterfølger: opborn af M. S. hans resterende Brandschat 8 Rdl. opborn af Niels Kastberg hans resterende Rodenborgerschadt 5 Gl. D. foruden Christen Brøndums Sølf hans Broder Jens skal betale 37 D. 4 ß. Aff N. K. for den anden Rodenborß schadt. Opborn aff Thomas Rost paa hans Brandschatt 2 Rird. Denne har altsaa blot afbetalt disse. — Vare Bedkommende ikke selv tilstede er det udtrykkeligen anført. Opborn aff Anders Jacobsen paa Niels Pedersens Vegne 2 Rdl. — Opborn af Anne Niels Arnum 4 Rdl., som B. M. Anders Svane leueridt mig, o. s. v. 2 Dal. 3 Mk. blev fradraget til Dufører til Bægterne og Stadsbuddene. For Regnskab, bemærker Peder Slussen, oc Opbørsel hannuer Borgemester quiteret i sin Regnskab.

2) Den eneste Undtagelse er, „opborn af Søffren Brøndum paa

Af Vedtegningerne ved de følgende Mars Restanslister ses, at Raadet paa forskjellige Maader har søgt at hjælpe sig, som det bedst kunde. Hos nogle likviderede de Restansen med Arbejde, præsteret til Byen, eller i Betaling for hvad, der var leveret den¹). Andre sagde mere bemidlede Folk god for²), og vare disse Gejstlige eller Byens Embedsmænd afdroges det i deres Løn³). Af andre toges Pant i Gang- eller Sengflæder, Tinfade og deslige⁴). Ved Mange bleve For-

hans Brandschat 1 liden sølff Rand oc en sølff sche weyet tilhobe 18 Lod. Jennis Brøndum til sig annammedt og loffuer at betale.

- 1) Michel Knudsen, Rest. 8 Rdl., som schal qvitis i det Klede, han forstrachte. Peder Als Smed Rest af de tuende Rodenborger^s schat 2 Rdl. 1 Ort, bleff gut giffuen for hestescho oc sømb. Anders Smed Rester af 2den Rodenborgerschat bleff iligemaade efterlat for hestescho oc Sømb.
- 2) Michel Michelsen rester af Brandschat 2 Rdl. Anders Suane forloffuer til Jul at betale. Niels Fyn Rester aff Brandschat 5½ Rdl., den 1ste Rodenborg schat Alt, Johan Apoteker forloffuer at betale. Morten Pedersen 11 Rdl. 1 Ort, herpaa betalt 6 Sl. Dal. Noch er Johan Radtlof forloffuer for 2 slet Dal., og Susanne Jørgen Struckes for 4 D., for Resten en Klede schiordt og en Klede Raabe til Pant. 3 Randen er vedtegnet: Af Pantet har B. Anders Suane annammet 3½ Dal. Resten forloffuerne at betale.
- 3) Niels Oluffen Kniffmed 11 Rdl. 1 Ort, som Mester David Fos^s haffuer loffuit for. Neden under er skrevet: Disse forne 11¼ Rdl. som M. Davidt haffuer loffuet for, er hannem bleffuen Quitterit wdj hans Løn, som Byen er hannem schyldig 1644—1645. — Ligeledes er et andet Sted 5½ Rdl. 12 s., som en Kirsten Jens-kun (Kone) resterede, qviteret samme M. David i hans Mars Løn.
- 4) Herman schreder rester 3 Rdl., derfor i Pandt: 1 Par Hørgarns Lagen, 1 Buggesengklede, 3 thinfade, 2 thelertener. Tammes schreder rester 6½ Daler, til Pandt 14 Tinfade, 3 Telertener o. s. v. Blandt Panterne findes oftere: en foldet Raabe, en fir-tra Schiort og en pidevardts Schort.

dringerne af angivne Grunde opgivne, som tabte og umulige at inddrive¹).

Det Indkomne af disse Restanser har altsaa langt fra ikke været tilstrækkeligt til at tilfredsstille de idelige og paatrængende Fordringer om Tilbagebetaling af dem, der have staaet i hine Forskud eller gjort andre Udlæg i Varer eller Penge under Krigens Løb, eller, hvis Personerne selv vare døde, af deres Arvinger eller af Stervboet. Alle disse betydelige Udgifter maatte derfor udredes af Byens Kasse, og vi finde ogsaa at meget anselige Summer, især i Aarene 1652—54, ere udbetalte af denne i dette Tiemed. For at sætte Kassen istand hertil, blev dels optaget Laan, dels indeholdt Indbetalingen af kongelige Skatter, hvorved Byen paadrog sig en betydelig Gjeld, baade i rentebærende Kapitaler (til 5 a 6 Prosent) og i resterende Renter, af hvilke sidste dog en Del eftergaves eller rettere likvideredes mod de betydelige Omkostninger, Byen for Krigen havde havt ved de kongelige Tropper²).

For at vise, hvormange Aar hine Klager bleve uhorste og Fordringerne stode uafgjorte, vil jeg anføre en Regning fra Apothekeren Johan Pouch over Vine og andre Varer, leverede i denne Krig til Svenskerne paa Raadets Befaling,

1) s. Ex.: Haffuer Intet, hendes Hus er forpantet. Er for Armod efterladt. Berettes Intet er at bekomme. Et Sted hedder det: Morten Mortensen rester 8 Rdl. Er rømt til Fand, kunde man beteppe ham her var det vel at bekomme.

2) Om de af Byens Kasse tilbagebetalte Forskud (i Alt 4254 Dal.), Byens Gjeld, Skatternes Likvidasjon og deslige, har jeg i Programmet for 1838 (1ste Afsnit Pag. 5—13) meddelt temmelig udførlige Oplysninger, uddragne af Revisionsbemærkningerne over Regnskaberne for 1652—54, til hvilke jeg maa henvise angaaende disse Gjenstande, for ikke at komme med for mange Gjentakelser.

hvilken hans Arvinger endnu i 1660 forgæves forlangte udbetalt¹⁾. For denne Krigs Vedkommende, thi senere vare flere andre betydelige Fordringer komne til, beløb den sig til 428 Daler, foruden en Obligation fra Raadet paa 80 Daler, med 10 Aars resterende Renter a 5 pCt. og det uagtet af og til betydelige Afbetalinger vare gjort ham²⁾.

Byens første Raadmand, Hans Nielsen Friis, der havde været Borgemester fra 1623—38, altsaa ogsaa i den kejserlige Krig, have vi alt set var blandt dem, der stode mest i Forstud³⁾. Han havde i Alt i Krigen faaet 1122 Daler tilgode hos Byen. Herom siger han selv i sin af mig i Progr. 1842 saa ofte anførte Regnskabs- eller maasse rettere Bemærknings-Bog: Item er Riber By mig skyldig, den største Part udi bare Røde Pendinge og det Andet vdi gode corante Vare vdi denne bedrøffuelige Feide Tid oc Suenstensk Indfald, Till Brandstادت oc anden Wdgiffit paa Byens Vegne Effer nøiactige Opkrift oc Regnskabs Lydelse, haffuer vdlagt oc betaldt Er 1122 Sl. Dal. Som er foruden di to Hundrede Daler, Byen war mig tilforne Skyldig, som findes her for oc haffuer Bress paa. Hvoraff Renten er mig forneiet til Pindz Dag 1646. Som er foruden min egen Brandstат, Contribucion til Oberst Daniel⁴⁾ oc Anden stor Wdgiffit bode til den Ene oc Anden.

1) Regnskabet (af hvilke Uddrag denne og den følgende Krig vedkommende skal meddeles længere hen) er endnu i flere Afskrifter til stede. Arvingernes Strid med Magistraten, dennes Indvendinger og Kontra-Fordringer meddeles i Slutningen af denne lille Afhandling, fordi de mest dreje sig om Krigen 1657—59.

2) i 1653 fik han 375 Daler udbetalt, i 1655 ligeledes 375, med Tillæg til de sidste af 34 Dal., som et Halvaars Rente (Progr. 1838 Pag. 6, Num. 3.)

3) Han var den Mand her i Byen, som betalte mest Afgift. Han var sat i 5 Mk. Skat.

4) Om Penge-Afgift til denne Oberst er ellers ikke Tale; saavidt jeg

Samme Mand mistede to Skibe i denne Krig, hvorom det hedder i samme Bog: 1644 i Februari bleff denne Skib opbrændt aff di Suencke, som da la fulld aff Ege-Timmer med 12 andre Skibe Samtid. Saa Gud betalle dennem, oc oprette os fattige Foldt Skaden. Same Brand skede i Romme Haffn¹⁾. — 1644 i May, tog di Suencke denne Skib af Romis Haffuen, som di haffde giordt til edt Brand-skib oc paa 3die Dag derefter bleff under Norge.

har set. Her menes vel Rekvissioner til hans og Regimentets Underholdning.

- 1) Romo-Havn var den sædvanlige Winterhavn for Riber-Skipperne, hvoraf mange, hvilket netop var Tilfældet med den paa det her omtalte Skib, havde deres Hjem paa Den. (Se herom min Afhandling i Prog. 1812, om Ribes Handel og Skibsfart.)

2.

**Om de fiendtlige Troppeskorps, Offiserer,
deres Beværtning o. s. v. i 1644—45.**

De ikke betydelige Tillæg om disse Gjenstande, som jeg her har at bringe, ere for største Del øste af det foran berørte Regnskab af Apoteker Johan Pouch over forskellige Vare, han paa Borgemeester og Raads Forlangende og deres Løfte om Betaling har leveret i Krigens Løb til Offisererne for Soldatesken, saavel til vore egne, som da fornemmeligen til Fjendernes. Da hver Rubrik er nøjagtig dateret og Offiserernes Navne, som oftest, anførte, saa bidrager det meget til, at jeg, nøjagtigere end i mine tidligere Meddelelser, kan kronologisk bestemme den Orden, hvori og den Tid, hvorpaa de navngivne højere Offiserer have været her. Ligesom det vel ogsaa indeholder nogle Træk til nærmere at lære at kjende den Tids Levemaade, Priserne især paa Luxus-Gjenstande o. s. v., altsaa til at levere Bidrag til at oplyse hin Tids indre Historie, hvilket stedse har været Hjemedet for mine smaa historiske Afhandlinger, ligesom ogsaa min Medarbejder i Bearbejdelsen af Kilderne til Ribe-Historie, afdøde Prof. Thorup, i sine Bestræbelser havde samme Maal for Oje. Ogsaa kaster den Strid, der opstod om Joh. Pouchs Fordringer mellem hans Arvinger og Byens Dyrighed, et stærkt,

skøndt intet mindre end glædeligt, Lys over Byens Tilstand efter Krigene i det 17de Aarh.

Af omtalte Regnskab ser jeg da, at her var danske Tropper, i det mindste Offiserer, sidst i Desember, Oberst Ranzau nemlig¹⁾, ja lige til 7. Januar laa en Hendrich Oldeland her²⁾. Allerede den 8de meldtes Fjendernes Ankomst ved en Trompeter, med hvem dog muligt har været Offiserer, da der beværtedes paa Raadhuset med Rinsvvin, og det i temmelig Kvantitet³⁾. Den 10de kom der Tropper, hvilket ogsaa stemmer med mine tidligere Beretninger. Her nævnes som en af Anførerne Oberst-Løjtnant Israel Isachsen, der blev liggende i Lustrup, hvor han, herfra Byen naturligvis, forsynedes med et vel fyldt Flaskefoder⁴⁾. Han er nok strax

-
- 1) 9de Dec.: 3 Kander Rinsvvin a 3 Mk. til Offuerst Raudhow 2 Dal. 1 Mk. Af Joh. Pouchs Regnskab, som i det Følgende stedse er min Kilde, naar denne ikke udtrykkeligen nævnes.
 - 2) 4. Januar Bdtagen til Welb. Hendrich v. Oldeland paa Byens vegne som efterfølger efter Borg. Peder Sørensens Befalning: 2 Kander Win for 1 D. 2 Mk., 1 Kand Luttendranch for 1 Dal. 6 Ditto: en halv Kand og 7de 3 en halv Kand Luttendranch for 3 Dal. 2 Mk. Den sidstnævnte Drik omtales ogsaa i Krigen 1657—60, og synes at have været en yudet Drik. De forekommer mig, som Navnet ikke er mig ubekjendt fra min Barndom. H. v. Oldeland var nok Krigs-Kommisær eller noget lignende.
 - 3) 8de Ditto: Bekom Borg. oc Raad paa Byens Vegne, der den Suenische Trompeter kom først til Byen, 3 Kander Rinsvvin. Dog kunde vel ogsaa en tydsk Korporal og Trompeter faa Lyst til at lade sig traktere med „Rheinwein“.
 - 4) Den 10de Januar vdsendt paa Byens Vegne til den suenische Oberst Israel Isachsen, der hand laa i Lustrup, 6 enhalv Kand Rinsvvin, 5 Plancher (en Planke er en halv Potte) for 1 D. 1 Mk. En Flasche Foder dertil for 4 D. 3 Mk. Denne Is. Is. er omtalt i Prog. 1836; men da vidste jeg ikke rigtig, hvor jeg skulde føre ham hen, og var ikke utilbøjelig til at anse ham for dansk Offiser. I det for 1838 er det dog berigtiget.

draget videre til Barde, hvor han siges at have kommanderet det Hornske Regiment, som laa indkvarteret der i Byen¹). Han laa der i Kvarter hos Borgemester Hans Nielsen Arensberg, hvor han skal have skaltet med ham, hans Familie og Folk, som han vilde, som og med enhver anden Borger og hans Familie i Byen²). Han sendte Partier omkring i Egnen, vejlede imellem, som det synes, af Borgere fra Barde³). Disse Partier rovede Kvæg og Mere omkring i Landet, navnlig bortførte de Dyr fra Søvig, som førtes til Barde til hans Kvarter, hvor Ob.-L. bandede over, at de kun havde 4⁴); der bleve 2 overgivne til en Løjtnant, en slagtet paa Koffens Befaling⁶), og den 4de senere solgt af

-
- 1) Af Barde Tingbog for 1646 i Juni: Der for dennem (Tingmændene) windet med opragte finger och Sed H. E., som tiendt Borg. H. N. for Uffuels Karl Alno 1644, at det var hannem fuld witterlig at Ob.-Leutenant Israel Isaachsen da laa i hanns Husbond Borg. H. N. Hus och kommanderit den Hørensche Regiment, som loe her wdj Waarde By indquarteridt.
 - 2) da regierde hannd saa, Utt Husbond och Hostrue, Børn, Suend och Piger motte og skulle giøre, huis hand wille haffue.
 - 3) Och daa motte Thomas Jensen ocsaa Reise og Ride med Officerer och Soldatter hid och did i Landet.
 - 4) Och bleff befallet aff hannem att Ride til Søwigh och følge Een Korporal did och sendte Queg derfra, och der hand kom hiem med 4 Dren 2 Rode och to Soerte, da bleff Oberst-Leutn. wred for hand haffde iche fleer, och bandet hannem.
 - 5) Strax lod Ob.-Leut. sin Lüttenandt som loe til Enewold Jensens thage di thoe beste derfra oc dreff dem aff Borg. Gaard o. s. v. Enewold Jensen (et andet Bidne) wondte med lige soeren Edt, at det war hannem witterligt, at der kom 4 Drene fra Søwigh 1644 tho Røede och tho Soerte och loed Ob.-Lut. driffue tho aff samme Drene till Lüttenandten Manplef, Som han beholdte.
 - 6) och Kochen fortrøed at Ob.-Leut. iche behollte dem selff, bestilte hand strax Slagteren att slagte den Ene af samme Dren. 2 andre Bidner siger: Och Kochen sticket Bud effter Slagteren och besoe

Ob.-Løjt.¹⁾ Efter Krigen har Ejeren af Søvig²⁾ anklaget den Borger, som havde været med de Svenske paa Gaarden, og denne har ladet disse Tingsvidner føre, for at vise at han var tvunget til at følge dem, og ikke havde havt den mindste Fordel deraf³⁾.

Da vi saaledes pludselig er kommet til Varde, vil jeg dog anføre nogle faa Bemærkninger endnu om dens Vilkaar i denne Krig. I Raadstubbogen hedder det: „Anno 1644 bleff ingen Almindelig Raadstufue formedelst Fiendernes Indfald Sogt eller holden, alleneste Nogle Gange Borgerschabit war forsamlet wdj S. Jacobi Kiercke om schat och Contribution till di Schuenske och undertiden Kong. Maytt. Saa vel som Herkugs Friderichs Krigsfolck“⁴⁾. Byfogden Da-

ham at slagte den bedste, der var igien, och di begge motte holde Dren for Slagteren. Denne vidner: at hand efter Ob.-Løjt. Kockis Bestilling slagtedt en af same Dren, som kom fra Søwigh och daa spurde han, hui han skulde slagte sliq en stor Dre, men Kocken svarde, at han skulde slagte den ellers gaff Ob.-L. denn bort.

- 1) Men denn fierde loed han (Ob.-L.) driffue i Foeder och siden selff forhandlet denn.
- 2) Formodentlig Christoffer Hvas paa Hennegaard, i det mindste blev der af 2 Mænd hjemlet ham og hans Foged Marsel paa hans Vegne.
- 3) Saa huercken Thomas Jensen eller Nogen af Haans fick huercken Hud eller Haar aff samme fire Dren. Tingsvidnet, hvoraf disse sidste Anførsler er taget, er ført for „Waarbyting den 22de Juni 1646.
- 4) Af Varde Byes Raadstubbog, begyndt den 14. Sept. 1643. Foran i Bogen er skrevet: Anno 1643 den 13. Sept. haffuer Borg. i Varde Las Jensen och Haans Nielsen ordinerit och leuerit denne Bog til Niels Nielsen Juel, Borger och forordned By-schriffuer her samesteds Effter Lensmandens Erlige oc Welbyrdige Gregers Krabbe til Tostelund K. M. Befalingsmand paa Ribershus hans W. Consens, vdi Ridesfogdens Erlig och welachte Peder Byrgesens Meruerelse och Samtocke. Och det aff Marsag, adt

niel Philipsen lod. i 1647 føre et Raadstuvindue, at som de Svenske ved deres Ophold i Byen 1644 havde i Almindelighed rovet og plyndret i Byen, saa havde de hos ham Indkvarterede bortrovet hans Heste og Creature, Korn og øvrige Ejendom, ødelagt og ruineret hans Gods, pint ham til at komme frem med Penge, og da han ikke havde Flere, havde de mishandlet ham med Slag og forjaget ham, saa at han maatte forlade Hus, Hjem og Byen. Formodentlig er Vidnet foranlediget ved, at han er blevet dadlet, maaske endog tiltalt for at have forladt Byen og sit Embede, og han derved vil bevise, at han har været tvunget af den haardeste Nød.¹⁾

førrige betroed Byschriffuer haffde wforsuarlig forstanden sin Bestilling och derfor aff bemelte Ridfogd efter Hr. Lensmands Befaling er under Tiltale og Forfølling. Saa er N. J. Same Bestilling betrodt, och denne Bog leueret beseiglet, Richtig at indschriffue Alt huis Tentwerdigt thil Raadhus forrettes och huor Raadhus holles, att indtegne hvad passerer och saa widt som nu i denne bedrøffuelig tidt for Nogens Fiender kan til Raadhus forrettes.

1) Anno 1648 Torsdagen den 26de Oct.: H. N. Borgemeester oc Jacob Jensen Raadmand. Dan. Ph. Byfogit her sammesteds tilspurde ephterschr. Dannemendt, huis dennem witterligt war, anlangende hans Veilighedt och Tilstand wdi nestforleden Feide thidt 1644, saa fremkom for os idag (12 Navne) alle Borgere her sammesteds och widnet met opragte Finger och Ted, at det war dennem witterligt i Sandhed, at det første Svensche Krigsfolcket kom her til Wahrde No. 1644 i Januari Mounitt, da bemechtiget di dennem ald huis Borgerschabet haffde och tilherde och Serdieles war dennem witterligt, at nogle aff bemelte Kriegsfolck, som bleff indquartierit wdj bemelte Dan. Phil. Hus, iche aleneste bemechtiget sig hans Heste, Orsen, Korn, Kleder, Penge och Aldt andet hans Goedz wdj Huset wor eller findis kunde, medens ochsaa epter at det mieste Parten war Ruineret och borttaget tribulieret di hannem for rede Penge thid epter Anden och paa det Sidste, daa hand iche flere Penge kunde bringe till Weye

Da Borgerfabet i Barde 1646 opfordredes af en Raadmand paa Lænsmandens Befaling til velvillig at underkaste sig en Kobber- og Tin- Skat, saa stor som de efter Evne kunde udrede; svarede dette: at de vare komne saa stærkt tilbage ved Svenskens Plyndring og Udsugen de foregaaende Aar, og trykfedes endnu saa stærkt, ja næsten over Evne, af Indkvartering og Udgifter, at de ikke kunde udrede noget Mere, men maatte forskaaes for det første¹).

Ogsaa i Barde Tingbøger findes Exempler paa, at Folk efter Krigen uden Bidere borttoge fra Marken og Stalden Kvæg og Heste, som de troede at gjenkjende som deres, af Fjenden under Krigen dem frarøvede. Saaledes bortførte en Mand en „fortblesset“ Hoppe fra Provstens Mark,

flog og forjagede di hannem, att hand icke kunde bliffue i sit Hus eller i Byen, mens motte opholde sig paa andre Steder uden Byen, dette forschno Daunemendt bekræftedt ved dieres Eed Sandt at were, Som di ydermere wille bestaa om fornøden giordes at haaffue wonden, o. s. v.

- 1) Da bemelte Jacob Jensen tilspurde Menige Borgerfchab, Som i Dag var opnessuit att epter som woris gunstig Hr. Lensmandt haaffuer bekommet Hans Kongl. Maytt. Naadigste Befalling anlangende Een weluillig Kobber och Thin schatt som schulle wdgiffues inden Riber marchind (Egnens sædvanlige Termin) och eptersom Begge Borgemestere epter hans goede Befalling samme Sag anlangende for hans Welb. wor indkaldet och befalet, at di epter deres Formue og Leilighed saa wiit di kunne afsted komme at wdgiffue. Der til Suardo Borgerfchabet och dennem beklagit, att di wdj forrige Aaringer aff Suenschens Indfald, tuang, Plønderen och Contribution saa vel som endnu daglig fast offuer dieris Efne besuergis met Soldatters Indleg och wdgiffit och derfor en gansche ringe Ting til Hans Kongl. May., som di ellers gierne wille och forpflicht war, kunde formaae at wdgiffue, og derfor begierde, det maatte bewaar (bero), indtil de wed dieris Middet kunde laade Talle med welbemelte dieris gunstig Hr. Lensmand och derom høre hannus gunstige Kiendels.

og det midt under Kirke-Tiden. Provsten førte siden Ting-
vidner for at hjemle sin lovlige Ret til Dyret, o. s. v.¹⁾

Men det er nok paa Tiden, at vi vende tilbage til Ribe
og dets Affærer. Under dette første Indfald er en Mand
her fra Ribe blevet haardt saaret af Svensken, jeg ved ikke,
ved hvilken Lejlighed; men ventelig er det sket Syd paa, da
han har ligget i Kur under Badsters Haand i Tønder.²⁾

Fra 12. til 20. Januar er en Del Rinsvvin og deslige,
dels rekvireret op paa Raadhuset, formodentlig især til Gjen-
nemdragende, dels udtaget af en Kvartermester³⁾.

1) 1646 den 27. Juli Hæderl. och Hønl. Mand Mester Peder Val-
lesen Sogneprest til St. Jacobi Kiercke oc Prouist wdi Wester
Herred Hans wisse Bud P. L. Borger oc Procurator i Warde
det Winde: — N. N. var neruerendes paa Wardeby-Mærck 1644
Søndagen den 17. Aug. under Predicken oc Gudstieneste och
horde oc saa at P. N. wdj Waresbøll kom gangendis til M. P.
P. sortblesset Hoppe som den stod wdj Thyre, strøg Thyren aff
den, och saa sprang han paa samme Hoppe och rende bort med
den, og N. N. fra Thorum Mølle fulgte med ham. 10. Aug.
føres Vidner, at Præsten 14 Dage før Paaſke har købt en Hoppe af
Christen Saderup af Warde for 8 Rdlr. og hans Tiende fri i samme
Aar; denne lovede at være ham samme Hoppe bestandig og hans fri
Hjemmel til den. Videre bekræftede Vidnerne, at det var den
samme Hoppe, som blev borttaget af Marken, o. s. v. En lig-
nende Sag forekommer om en brun Gelding, d. e. Ballak, lige-
saa paa Engelt, a gelding; Ordet er nok endnu ikke ganske af
Brug i Jylland.

2) Betald til Christen Thønnesen aff Thønder, som hand haffde be-
tald thil Badschier i Tønder, som forband Jens Engelbrechtsen
hans Arm, som aff Suenichens Folck bleff sønderkott, 2 Rdlr.
(U. S. Regnskab.)

3) 12. Jan. bekommet paa Raadhus paa Byens Vegne 7 Kander
Rinschwin, 2 fin Win-Rømmer a 6 ß. 15de vdtagen til Quar-
termester 2 enhalv Kand Rinsvvin a 3 Mk., $\frac{1}{2}$ Pund Sukker
Kandi for 20 ß. 17. til samme 1 Kand Rinschwin, Unisß
Wand for 1 Mk. 19de paa Raadhus Rinsbrændevin 14 ß en
Rømer 4 ß., Aqua vitæ for 3 Mk. 20de Unisß Aq. vit. for 1

En af de Offiserer, som har ligget her i længere Tid, og som har kommanderet Tropperne her eller i det Mindste en Del af dem, var Oberst Daniel, som laa her fra Slutningen af Januar. Endnu den 9. April var han her, men synes da at have beredt sig til Afreise¹⁾. Dog var her af hans Folk endnu sidst i April²⁾. Han førte, som de fleste Offiserer, sin Familie, navnlig sin Kone med sig; har havt sin egen Kof og øvrige Husstand med, og førte egen Husholdning. Af Joh. Pouchs Regninger ser man, at han har holdt et meget krydret Taffel, og at hans Spisefammer er blevet rigeligt forsyuet med alle Slags Kryderier og deslige paa Byens Befostning³⁾.

Dal. 4 β ., 2 enhals Rand Win. 21de 2 Rander Rinschwin, 1 Rand Spanschwin for 1 Dal. slet.

- 1) Jeg ser ham aldrig benævnet anderledes her; jeg ved derfor ikke, om det er Tilnavn eller Fornavn. Ogsaa i en Liste i Fyenske Selskabs Aktstykker, kaldes han saaledes. Den 9. April Foræridt paa Byens Begne til Ob. Dan. (altsaa ikke rekvireret) 3 Rander spanschwin for 3 Dal., 3 Rander Rinschwin for 2 Dal. 1 Mk., 3 Plancher af det beste Aqua vitæ 2 Dal. 2 Mk. 8 β ., en ny Flaschfoder dertil for 1 Mk.
- 2) se Prog. 1836, Pag. 36, Anm. 1 efter Døbebogen. Af denne ses ogsaa, at Oberstens Frue var med.
- 3) Den 26de Januar bekommit Oberst Daniel paa Byens Begne effter begge Borg. hendes Lydelse effterfølgende Specerij: 4 Topper sucker wect 12 Pd. a 2 Mk. 4 β .; 4 Pd. Veber a 3 Mk.; 4 Pund Ingefær a 2 enh. Mk.; 1 Pd. Moschater for 3 Dal.; 6 Pd. Rusiner a 12 β .; 1 Pd. Moschatenblum for 6 Dal.; 6 Pd. Corintter a 12 β .; 1 Pd. Melckener for 3 Dal.; enherd. Pd. Saffran for 8 Dal.; 1 Pd. Caneel for 3 Dal.; 12 Pd. Suedsker a 6 β .; 8 Pd. Risengryn a 10 β .; 2 Bøger fin Papir a 1 Mk.; 8 Pd. Mandler a 1½ Mk.; 4 Rod spansch Pock a 6 β .; 2 Pd. Oliffuer a 2 Mk.; 2 Pd. Kappers a 2 Mk.; Urgurker for 3 Mk. 8 β .; 2 store Krukker dertil for 2 Mk.; Brendvin for 8 β . — Videre den 23. Febr. bekommet paa Ny til Oberst Daniel effter begge Borg. Befalling paa Byens Begne: 6 Pd. Suedsker, 30 Pd. Riis, 5

Hen i Marts har General-Major Wrangel været her, og var her endnu i Begyndelsen af April. Dette er uden Tvivl den berømte Carl Gustav Wrangel¹⁾, som noget senere førte en Overkommando i Tyskland, og udmærkede sig endnu under Carl den 10des Indfald i Danmark, 1657—60. Han var den Gang General-Major, og førte Overbefalingen over Infanteriet ved Torstensons Hær, og blev først General-Admiral og Befalingsmand paa Flaaden efter Admiral Flemings Død den 26. Juli. - Ogsaa til ham er leveret Vin og Kryderi²⁾.

Da Torstenson forlod Landet, lod han en Besætning blive tilbage paa Niberhus, under Anførsel, siger Terpager, af en Kaptejn Holla. Saaledes nævnes han ogsaa i Joh. Pouchs Regnskab³⁾: han eller hans Kock er nemlig ogsaa blevet forsynet af dennes Urtefram med Kryderier og desl.⁴⁾

Pd. lange Rusiner, 5 Pd. Corintter, 4 Pd. Mandler, 2 Topper sukker Weet 7 enh. Pd.

- 1) Foruden de to oftere omtalte Wrangeler (Carl Gustav og Helmut), nævnes ogsaa en Johan Wrangel, som Anfører for et Rytter-Regiment.
- 2) 20. Martii, bekommidt til Gen.-Major Wrangel, 3 enh. Rand Rinschwin, 5 Plancher Spanschwin. 2. April: Paa Ny vdtagen til Gen.-May. Wrangel: $\frac{1}{2}$ Pd. Peber, $\frac{1}{2}$ Pd. Ingesehr-Puder for 1 Mk., 3 Lod Muschatenblum for 2 Mk. 4 β .; 2 Kander Wiin-Edick for 1 Dal., en steen Flasche dertil for 1 Mk.
- 3) I Progr. 1836 vilde jeg søge at gjøre ham til samme Person, som en Kaptejn Douglas, der omtales i et Tingsvidne, og hvis Folk, efter nogle Indlæg i Raadstubbogen, laa her i længere Tid. (Se anf. St., Pag. 18, Num. 1.)
- 4) 18. Juli bekommidt paa Byens Vegne til Kaptain Holla: 2 Pd. stødt Peber for 1 D. 2 Mk.; 3 Pd. stødt Ingesehr for 1 D. 3 Mk. 8 β .; 1 Lod stødt Melckener for 1 D.; 8 Lod Caneel for 1 D. 1 Mk.; 2 Pd. Mandeler for 3 Mk.; 4 Lod Muschatblum 3 Mk.; 20 hele Muschater for 3 Mk.; 3 Pd. Corentter a 12 β .; 2 Pd. Rusiner for 1 Mk. 8 β .; 2 Topper Sukker, Weet 10 Pd.

Om Slottets Tilbage-Trobring af de Danske i August, og disses Ophold her, maa jeg henvise til Programmet for 1836 (Pag. 23 og ff), da jeg her ingen nye Oplysninger kan give¹). I den Tid Byen nu var fri for Fjender, har Raadet foretaget og ladet foretage Rejser paa Byens Begne.²). Da Helmuth Wrangel atter trængte ind paa Halvoen, og lagde Besætning i Riberhus, kom først en Ritmester her til og fik som sædvanlig en lille Dufør³). Selv har Wrangel personlig været i Ribe, navnlig den 15. Novbr., hvilket ogsaa kan ses af hans Urtefræmmer = Regning. Han fik da tillige en Ahme Rinsvvin med sig⁴). Om Wrangels Stridskræfter

a 2 Mk. 4 β.; 8 Pd. Suedscher a 6 β.; 1 Pd. Risengryn for 10 β.

- 1) I Pouchs Regning er anført under 21. August, altsaa medens de danske Tropper „den holstensche Armede“ under Christian Ranzau endnu var her: leveret 5 Smelt Degeler for 2 D. 2 Mk. 1 Pd. Salpitter 2 Mk. 8 β., 1 Pd. Suaffel 1 Mk. Dette har vistnok været til militært Brug. 5. Septbr. betalt R. af hans Heste och Wogn med Christen Ranzav hans Tjener til Suabz hønen. (Und. Svane.)
- 2) 30. Augusti waar B. Morten Lassen och jeg vdi Wenle paa Byens Weigen och forterit 15 Sl. D. 3. Sept.: Easten Olufsen och Anders Jacobsen til Fortering paa Reisen adt Fyen 20 Sl. D. 4. Sept.: Lauris Jensen til Peder Skriffuers Tjerpunge til Glückstadt 5 D. Andre til Flensborg; en til Hochstadt, men kom kun til Husumb o. s. v. (Und. Svane.)
- 3) October: giffuen den Ritmester, som vaar her i Byen om Rundschaab fra Wrangel, den Tiidt han Marsjerede her hen igien 22½ D.
- 4) 16. Novbr. bekommidt paa ny Regning til General Helmut Wrangel: En Ahme Rinsvvin for 40 Rirdlr. er 60 Dal., 1 Pd. hiel oc stødt Jugefær for 2 Mk. 8 β., 1 Pd. Veber for 3 Mk., ½ Pd. Muschatenblum for 1 D. 2 Mk., ½ Pd. hel och stødt Melckener for 1 Dal., 2 Pd. Mandeler 3 Mk., 2 Pd. Rusiner for 1 Mk. 4 β., 6 Pd. Suester a 6 β., 2 Pd. Corinter for 1 Mk. 8 β., Saffran for 1 Dal., 4 Pd. Riis a 10 β., 2 Topper sucker wect 6 Pd. a 2 Mk. 4 β., hele Muschater for 8 β.; Noch en Kist, dertil en Posse for 1 Mk. 12 β.

paa Halvøen findes nogle Notitser i „Aktstykker, udgivne af Fyens Stifts literære Selskab“ (2den Saml. 2. Hefte, Pag. 163—64); aftrykte efter Afskrifter i Karen Brahes Bibliothek, men de ere kjendeligen unøjagtige og uforrekte.¹⁾ Thi heller kan man tydeligt se, til hvilken Periode af Krigen, de skal henføres²⁾.

Fra denne Svenskens 2den Besættelse af Byen ved jeg Sntet videre at tilføje til de faa Notitser om Samme, jeg har meddeelt i Progr. for 1836. Ved Nygterne om danske Troppers Fremrykken har Magistraten dristet sig til at udsende Folk af og til „paa Kundskab og efter gode Tidender“³⁾.

Prinds (Hertug) Fredrik, Kristian den 4des Søn, der var bleven protestantisk Erkebiskop af Bremen, nærmede sig næmlig med en Hær fra Holsten, og til ham skulde de Tropper støde, som Rigets Marsk Anders Bilde havde ført over fra Fyen. Hele Hærens Styrke angives til 6548 Mand i en Optegnelse, aftrykt i Fyens Selskabs Aktstykker, og som har et mere autentisk Præg end de ovenomtalte Notitser, især Fortegnelsen over Prindsens Hær, hvilken er dateret Ribe og undertegnet af Kay v. Ahlesfeldt, hans Adjutant, eller vel rettere Generalkvartermester⁴⁾. Antallet paa de faldne

1) Af denne Grund lader jeg dem ikke aftrykke her; saameget mere som de nylig ere trykte andetsteds og ikke specielt vedkommer Ribe.

2) Overskriften er: Liste der Brangelschen Völker, d og er det rimelig, at her menes Helmuth Brangels Styrke ved det her omtalte Indfald.

3) I Decembris och Novembris betaldt tvende Personer som haffde varit paa Skodborrighuß om Kundschab, 1 D. 8 ß. — Decembris betald en Bud, som Hr. Peder i Hygum haffde levet til Haderslef om goede Tidender, 1 Dal.

4) Denne mener jeg bør finde Plads her, skøndt før trykt: „Extract aus den Rollen: Die Reuteren, so aus Holstein gekommen mit ihren Officirs 1554; Ohne ihren Officier 1250; Draguner mit ihren Officirs 192, Ohne Officier 164; Zu Fuß mit den

Svenskere ved Slottets Bestormelse angives i en samme Sted aftrykt Liste, i Byen til 50 Mand, og paa Slottet til 4 Offiserer (med Kommandanten Mortaigne) og 150 Mand dræbte, 3 Offiserer og 4 Menige saarede og fangne¹). Af et Regnskab ses, at 3 Offiserer ere begravede her, men ikke om det er af vore eller af Fjendens²). Ogsaa Prinds Frederik lod sin Kof forsyne sit Kryderiskab med Kryderi, Urter og Barer paa Byens Bekostning, eftersom han lystede³). Dette skete den 4. Januar; umiddelbart derefter maa Prindsen være brudt op, og dette afgiver et Bevis mere for Urigtighe- den af Tidsbestemmelserne for Slottets Indtagelse hos Slange, Terpager og Flere⁴).

Officiers 2002, ohne Officier 1730; Summa ohne Officier 3244, mit den Officiers 3748. Datum Ripen den 3. Jan. 1645. K. v. Ahlesfeldt. Dazu sein gekommen aus Fühnen Reuter 800, zu Fuß 2000. Summa in Alles machet 6548."

- 1) Designation der Todten und Gefangenen auff Ripen. In der Statt sein bei 50 gefangen und niedergemachet. Auf Schloß ist gewesen: der Obristleutenambt Morteignie, 1 Major, 2 Capitani, als Wulff Pabst und Heinrich Rangow, wie dan andere Unterofficiere und bei 150 gemeine Knechte todt. Gefangen 1 Regimentsquartiermester, 1 Leutnambt, 1 Fendrich, 3 oder 4 gemeine Knechte, Alle gequehet. (l. c. Side 124.)
- 2) Noch giffuen for Klocherne at ringe for di 3 Offiserer, som blev ihjesslagen paa Slottet af Kongl. May. Folk. (Und. Sv.)
- 3) Joh. Pouch har denne Gang ingen speciffiseret Regning indgivet, men anfører blot Modtageren, det Heles Beløb og paaberaaber sig iøvrigt Vedkommendes Modtagelses-Bevis i følgende kuriose Note: 4. Januar er Vdtagen paa Byens Vegne til Ihre Fürstliche Gnaden Durchleutt. Herzog Friderich, Erz-Bischop zu Bremen, durch Foder-Marschalch Claus Jensen vndt Ihre Fürstl. Guad Mundkock M. Balzer vndt stück hoymand paa Apoteket wdi Ribe, alle Slags Speceri, Urter oc Vare effter Welb. Kay von Alfelds Beuifning, in summa beregnet — 37 D. 3 Mk. 15 ß;
- 4) Slange sætter Erobringen midt i Januar. Terpager endnu langt senere. Se Prog. 1836 Pag. 48.

Herefter, fra Slutningen af Januar nemlig og til Krigens Ende, var Ribe i Fiendens Bold. Vel laa her ikke svenske Tropper, i det mindste ikke stadigt, men de vare dog i enhver Henseende Herrer her. Vi have set foran, at de alt i Februar paalagde Byen en Penge-Afgift, som maatte tilsendes dem ved Byens Afsendinge; at de hele Sommeren igjennem rekvirerede Levnetsmidler og andre Fornødenheder, som ogsaa sendtes til dem i Lejren. Byens Bud maatte drage rundt om i Egnen i deres Grænder efter Penge og Proviant.¹⁾ Af og til synes dog ogsaa Tropper at have ligget her. Saaledes har de i Maj paalagt Byen noget Arbejde for at lette dem Overgangen til Holmen²⁾.

Men først i September, altsaa efter Freden, kom de Svenske tilbage.³⁾ 2den September kom Ob.-L. Rothenburg, med sin Sekretær⁴⁾ blandt Andre. Der er strax sket Indkvartering og afsendt et Korps til Warde,⁵⁾ hvorhen der ogsaa

-
- 1) Hertil kan tjene til Bevis, foruden de forhen anførte Exempler, følgende Udskrifter af Anders Svanes Regnskab for 1645: 19de Juni betaldt den Bud, som waar fra Slesuigh fra Proviantmester efter Borm. Mortten Lassens Befaling 4 Dal. 10. Juni giffuen Knud Nygaard for han var allevegne paa Lannid medt Bressue om schatt for Wrangel, 4 Dal. 11. Juni giffuidt Benidit Fostermor for hand war paa tronborg i Ballumb mett Bressue for Oberst leuteuandt Sebastian v. Rothenborg, 3 Mk. (Und. Svane.)
- 2) Den 21. May: giffuen Elffue Karlle for Nogen Zimmerß-Arbejde, de gjorde for Offuer-Ridden for Suenschens Folds paa Holmen. (Und. Sv.) Her menes vistnok den da saakaldte St-Hans Holm, hvor nu Kirkegaarden er.
- 3) Se udførligere herom Prog. 1836, Side 54 og ff.
- 4) Den 6. Sept. leueret K. N. 2½ Bog papir til Secretarius Ferdinandus Under Rottenborig efter B. M. Lassens Befalling, og 10. ligeledes betaldt to Begger Papir til Secretarius. (Und. Sv.)
- 5) 21. Septb. bekom Byen til boletzedler 1 Bog Papir; den 4de giffuen N. og N. for di wispede dj Suensche paa Wejen til Warde.

faa er sendt skriftlige Ordre eller Udskrivninger¹⁾, ligesom ogsaa paa Landet rundt om. Noget, men kun lidt, Proviant omtales som leveret paa Byens Kasses Bekostning²⁾, formentlig til Soldater, som ikke strax kunde skaffes i Kvarter, eller som havde Kvarter hos Folk, som Intet havde at levere. At der ogsaa er sendt Eligt ud paa Landet, have et enkelt Eksempel paa,³⁾ — Folk bleve betalte for at vogte deres Heste ved Bagstuerne o. s. v.⁴⁾

Wrangel var her ikke i Begyndelsen.⁵⁾ Men længere hen har han selv indfundet sig: i det mindste har hans Kok under den 20. September atter visiteret Apoteket.⁶⁾

- 1) Den 21. leueridt N. til theyenge medt Bressue til Peder Byrgesen. Denne var Kongelig Ridfoged i Varde, hvilken paa en Maade var Lænsmandens Stedfortræder der. Om de Svenskes Huseren i Varde ved dette Indfald, se Prog. 1836, Pag. 56 og 57.
- 2) Den 23. October leueridt N. for at kiøbe Proviantbrød 10 Eld, Giffuen Clemendt Stadshods Hustru for 1 Thend Sl 11 Mk.
- 3) Betaldt for en Thønde Sl, som kom op til Fardrup, 11 Mk.
- 4) Giffuen Haldor Holdensen, for hand wochte wdj Johan Størches Hus offuer Wrangels Folds dieres wogn och hester, som waar der wdj Gaarden. — Dette Hus, i Grønnegade beliggende, er blevet brugt til Bagstue eller Samlingssted, og der er derfor foretager noget Arbejde for at indrette det dertil ved Indfaldets Begyndelse: 1644 in Januari bleff bekostedt paa Jørgen Størches Hus i Grønnegaade, med Kachelofen, Stalden och andet Murarbeide at ferdig gjøre 6 D. 3 Mk. 4 sk. — Disse sidste Anførseler ere alle af Anders Svanes Regnskab.
- 5) Den 5te giffuen N. for hand waar met Bressue till Wrangel fra Offuerst-Leutenant.
- 6) Noch vdtagen til Oberst Wrangels Koch efter Born. M. L. Befalning paa Byens Wegne: 1 Pd. Peber, 1 Pd. Ingefær, $\frac{1}{4}$ Pd. Caneel-Pudder for 2 Mk. 8 sk., 2 Pd. Rulsiner, 2 Pd. Korintter, 1 Pd. Mandel, Saffran for 2 Mk., Muschat Blum 1 Mk. 8 sk., Melckener 1 Mk. 12 sk., 3 Pd. Suedscher, 4 Pd. Sucher o. s. v. — Paa Joh. Pouchs Regning er endnu 3 Ahmer Rinsvin, leverede til Lænsmanden Gregers Krabbe, Mar 1647, 49, 50, efter Raadets Befaling, efter den, ogsaa i mine tidligere Programmer omtalte Skik, hver Juleaften at gjøre ham en saadan Foræring. Ogsaa har han leveret en Del Tommer til Reparation af Provste-Residenten, som Byen skulde holde vedlige. Han har altsaa drevet en fuldstændig Kjøbmands-Handel. Hele hans Tilgodehavende var 428 Dal. 1 Mk. 14 sk. fra denne den første Krig.

3.

Tillæg til Programmet for 1838.

(Krigen 1657—60.)

Sin Byens Gjæld til Johan Pouch var, som foran er omtalt, endnu ikke betalt i 1660, men da var hans Fordring blevet betydeligt forøget ved de Udgifter, han paa Byens Begne havde haft i den ny Krig, som da netop var endt. Regningen paa disse Udgifter er af en anden Art end den Forrige, nys omtalte. Det er nemlig ikke her Luxus=Artikler, der ere udtagne eller leverede, men, paa to Orhoveder Vin nær, lutter Nødvendigheds=Artikler, Korn, Brød, Ol og Furasje, samt forstrakte rede Penge. Det er især Udlæg, han har haft i sine Kvarter=Uger, medens vore Allierede laa her og udsugede Byen. Her synes nemlig at have været den Indretning, at de anseligere Borgere, maaske blot Raadmændene, hver i sin Uge forestod Indkvarteringen. Enhver Saadan maatte da i denne sin „Quartier=Uge“ besørge Underholdningen til de Soldater og Deslige, som man ikke strax kunde faa anbragt i Kvarter, skaffe de trængende Borgere, som selv ikke formaaede at levere det Fornødne til sine paatvungne Gæster, Understøttelse dertil enten i Penge eller in natura; bringe Levnetsmidler og Furasje tilveje ved Gjennemmarscher o. s. v. Naar ingen Penge var i Byens Kasse, maatte

han udrede Alt dette af sin egen Komme, paa B. og R. Befaling og under Løfte om Erstatning efter Krigen. Til videre Oplysning herom, og som historisk Bidrag til den Tids Indkvarterings-Historie, vil jeg lade omtalte Joh. Pouchs Regning følge, noget forkortet.¹⁾

Borgemester og Raads anden Regnskab paa Byens Vegne.²⁾

Anno 1658 den 13. May:³⁾ Peder Toldschriffuer til hielp effter Seddel fra Raadhuset 7 Dal.; Niels Gasse 2 D. 1 Mk.; noch erlagt paa Raadhuset 2 D. 2 Mk.; Anders Stadsbud leueridt 5 D.; Anders Byschriffuer leueridt 15 D.; Noch 5 Daler, som han oc self⁴⁾ annammede.

Til Gen. Major Botkers⁵⁾ Regiment forstrakt Rug 5 Riber Tønder a 3 Rdlr., en Tønde Biug, som kom til Gølding, 4 Dal.

8de Junii becomb Byen 4 schipper Biug a 2 Mk.;

- 1) Forkortelserne bestaa især i, at Summerne af Priserne paa de leverede Gjenstande ere udeladte, f. Ex. Haffre 16 Schipper a 15 ß. er 3 Rdl. 3 Mk., hvilken sidste Sum er udeladt; og naar en Vare nævnes flere Gange anføres Prisen kun den første Gang, med mindre den siden forandres. Jeg har brugt samme Fremgangsmaade ved Anførslerne i forrige Afsnit.
- 2) Dette skal naturligvis her betyde: Hans Regnskab (Regning) til B. og R. Det første var det fra Krigen 1643—45.
- 3) Utsaa i Mellemtiden mellem den russiske Fred og Krigen Gjenudbrud. At Ribe i denne Tid ikke var forskaonet for Indkvartering og Gjennemmarscher, viser Progr. 1838, Pag 29 og 37—38.
- 4) Naar en Borger fik en Indkvartering, der var uforholdsmæssig stor eller krævede for store Udgifter, befaledes en anden Borger at understytte ham. I de her nævnte Tilfælde maa det være sket med Løfte om Erstatning af Byen.
- 5) Om ham og den megen Vin, han og Folge drak her i Byen, se Progr. 1838, Side 29 og 37.

leveret oc forstract Byen til de Suenſche 1 Orhoft Wiin, ſom Poſſuel Jepsen ved Vecterne lod vdtage."

Mere er ikke leveret under Suenſkens Befættelſe. Men da Byen vel var befriet fra dem, men havde faaet en endnu byrdefuldere Indkvartering af vore egne Allierede, hedder det endvidere:

"11. Oct. i den Brandenburgſche Indkvartering¹⁾ leueridt oc forstract, ſom kom paa Slottet, 100 Pd. Brød 2 D. 2 Mk.; 1 Tønd Dll 5 Dal. 19. ditto 200 Brød, 1 Tønd Dll.

"2. Novbr.: Forstract i min Quartier Bge Haffre 16 ſchipper a 15 ſ." Ligeledes de følgende Dage indtil den 7de incl. har han daglig leveret Havre, i Alt 51 Tdr. Videre: "den 6. Nov. 7 Laß Wæd a 3 Mk. 8 ſ., 1 Tønd Dll 5 D., ſom kom paa Slottet".²⁾

"1. Decemb. forstract Proviand-Rug a 3 Rdlr.; den 12te ditto Ser Tønder Rug; 21de ditto 3 Tønder Dll.

"Anno 1659 den 12. Januarij bekom Borg. oc Raad paa Byens Begne En Orhoft franſch Wiin til Churfyrſten af Brandenburg, 36 Dal., medt det første adt betale.³⁾

"17. Febr.: Forstract oc leueridt til den Keiſerlig proviantmeſter 48 Schipper Rug, 18 Dal.⁴⁾

"Bdgiffuen i min Quartier Bge 24. April En Ritmeſter, ſom waar til Andreaß friſchuſter, for hand fick ingen fri

1) 11. Oktober var den Dag, da Brandenborgerne kom og ferſt indkvarteredes. Uuf. Sted Side 45.

2) Dette har været til Vagtſtuerne der, for det var nok alt den Gang for øvrigt ødelagt og ubeboeligt.

3) Frederik Wilhelm, den ſtore Kurfyrſte, var her, hvor Hærens Hovedkvarter var, i 5 Uger, fra 23. Deſember af. U. St. Side 47—50.

4) Tønden altsaa 3 Dal. Ovenfor er Prisen anſat til 3 Rdl. Tønden.

Quartier Haffre 4 schipper a 20 β.¹⁾ 27de dito til 14
Bogneste, som waar med Churførstens Fodermarschalch efter
Wiin oc stoed til Boeld Meilvongs²⁾ i 3 Dage, om Dagen 12
schipper Haffre, er 36 schipper, 12 Knipper Høe a 4 β., for 2
Karls Fortæring i 3 Dage, 2 Dal., Oll oc Tobak 1 Mk.
8 β., Giffuedt dennem paa reisen, Haffre 4 schip.

„Sandag giffuet Ritmesteren af General Sporckes³⁾
Regiment, fordi hand marcherede igjennem Byen medt hans
Trop, Haffre 20 Schip, 1 Londe Oll, for den ledige Londe
2 Mk. 8 β., for den at age til Lustrup 8 β., Jens Domes
kerß Datter til Hjelp 1 Mk. 8 β.

„Den 28de ditto betaldt Andreas Berlohren for Ob. R.
Commissario Waldaw en Nats hold 4 Dal. Den Keiserlige
proviant betienter til Kirsten S. Lauridz Lassens 8 Knipper
Hø, Niels Gasse til Hjelp 1 schip Haffre.“

„29de April, Peder Willadhen til hjelp 1 Mk. 8 β.,
Bodild Meilvongs betald 2 Dal.⁴⁾, Haffre 4 schip, til Oll
2 Mk., til Tobak 8 β.

30te ditto Peder Lustrup til hjelp 1 Mk. 8 β., Scar-
tianten til en siug Soldat, som haffde ingen Quartier 1 Mk.
8 β.

1) Denne Mand med sine 2 Tilnavne kjende vi fra den forrige Krig.
Han synes at have holdt Gæstgiveri, eller dog at have kunnet
modtage og beværte anseeligere Gæster for Betaling.

2) Hos hende har været Vertshus og Herberge for simplere Folk.
„Fodermarskalken“ selv har ikke været nogen uanseelig Person,
thi han repræsenterede Kurfyrsten selv ved en Børselstads (Prog.
1838, Pag. 49, Num. 3.)

3) Sporck var General i Keiserlig Tjeneste. Ritmesteren har ven-
telig ogsaa faaet en Dufør for sin Willighed, men den er saa
bleven ham betalt af en af Borg. M. eller en Anden af Raadet.

4) formodentlig for Folk, der har været lagt ind til hende.

„1ste May giffuedt itil Ob. Junge Garnerß¹⁾ foldt for de marcheridt igiennem Byen, som jeg kiøbte af Karen Peder Tolstrup, Haffre 3 Tønder for 7 D. 2 Mk., Hans Bagger for 1 Tønd Ol 3 D. 3 Mk.

„4. ditto: Ib Nielsen til hielp til sin Fourier, efftersom han giffuer om Dagen 1 Mk. 8 β. och desfvruuden haffde Soldater, 1 D.

„14. May forstract eu Tønde aff mit bedste Ol, 6 D.“

„25. ditto fick Mattieß Jessen paa Byens Begne aff Hans Wandels oc mit fellis Korn ved Broen 10 Tønder Rug a 6 Dal.²⁾ Derpaa betald 24 Dal., rest. 36 Dal., min halff Part 18 D.“

„Forstract i min Quartier Bge, som følger:

6. Juny: C. H. til Hielp til en Profos 4 Mk.

7. ditto til Ob. Lieut. Görk Ryes³⁾ heste til Mette C. Lauris Baggesens 4 schip haffre.

8. ditto: betald Boel Meilvongs Piger for 8 Quetskte (kvæstede) Soldater, huer moltid mad a 6 β, 20 Kander Ol, 1 D. 1 Mk.; Olie for 8 β., Brenduin for 8 β.

Samdag Johanne Goldberg for 14 Quetskte Soldater huer 3 Moltider a 6 β.⁴⁾, 38 Kander Ol, 2 D. 1 Mk. 8 β

1) Garnier var østerrigsk Oberst (Puffendorf), det „alte Garnische Regiment“ omtales i Progr 1838 Pag. 87; det laa i Kvarter i Ulfborg Herred.

2) Denne Pris er dobbelt saa høj som den under 17. Febr. ovenfor anførte. Raadet har ogsaa anmærket dette i sine Vedtegninger, og aftrukket 10 Rdlr.

3) En Görky eller, som Puffendorf skriver, Görke var brandenborgsk General allerede nogle Aar tidligere. Denne er maaske en Son af ham.

4) Den 1ste Juni og følgende Dage faldt og saaredes en Del af de Allieredes Folk, dels ved Erobringen af Fæno, dels ved et mislykket Forsøg paa at lande i Fyen. Derfra ere vel disse Saarede komne.

„Samdag H. J. for 7 Soldater, huer 5 Moltider, 12 Kander Ol, Olie, Brenduin, Suedsker o. s. v.“¹⁾

Videre har han forstrakt Foder til 7 Bognheste, som „aag samme Soldater“, til Karle, som førte dem, en Captein Armes, som var med dem o. s. v.

„3 Bodsmand som sad paa Raadhuset oc skulle til Keyseren, 3 Mk.

„Jacob Brunsuig til hielp 2 skipper Haffre.

„26de Juni Efter Borg. Peder Dlussens Befalning leueridt Torgen Stadsbud 12 Dal. til den Wactmester, som da kom bort oc skulle haffue om Bgen 6 Rdlr.“

Hermed ender Regningen paa Joh. Pouchs Udlæg i denne Krig; hvilke beløb sig til 379 D. 4 β. Hertil seje hans Arvinger endnu følgende Bemærkning: „Noch bliffuer Belwise Borg. oc Raad efter Obligation skyldig i Kapital 50 Rdl. med 10 Mars resterende Rentte til Michaelis næst forleden forfalden, er tilsammen 80 Rdl.“ Hele Beløbet af Boets Fordringer, Regningerne fra begge Krigene, Oblig. og Renter sammenreguede, udgjorde 927 D. 2 Mk. 2 β.

Joh. Pouch døde, som før er berørt, mod Slutningen af denne ulykkelige Krig, den 15de Juli 1659, da Pesten begyndte at rase her i Byen. Han var en Westfaler og havde været Apoteker her i Byen endnu før 1627. Den her oftomtalte Regning er underskrevet „Afgangue S. Johan Pouchs Apotekers effterlatte Børn oc Arffuinge“. Men nedenfor har en af dem, Doktor og Stiftfysikus (Medicus) Ludvig Pouch²⁾ egenhændig skrevet: „oc paa deris Begne,

1) Disse have maaske ogsaa været Gaarede eller Syge.

2) Blandt hans Børn er mig videre bekjendt Johan Pouch, Kapellan til Domkirken, som laa i Arvestrid med Broderen Ludvig, hvilken førtes med stor Hestighed paa begge Sider, se Vrog. 1838, S. 61. En Søster til dem, Lene, var først gift med Lambert

da flere ere fraværende. Ludewigh Pouch.¹⁾ De henstille til Raadet, hvad Rente det vil tilstaa dem af deres Forbringer, og anmoder det om, efter dets skriftlige Tilbud, nøjere at undersøge, om han ikke skulde have udlagt endnu Mere i sine andre Kvarter-Uger, (han har altsaa havt flere end de ovenfor anførte), da han ikke har indført Alt i sine Bøger, o. s. v.²⁾

Bed denne Regning har Raadet først gjort adskillige Bedtegninger: at Priserne flere Steder vare satte for høje,³⁾

Baggesen, som boede paa Nørrebro, var Købmand og Gæstgiver, ogsaa Raadmand, og som døde af Pesten 1659. Hun havde ved Krigens Ende tilgode hos Byen 2036 Rdl. 2 Mk. 6 S.; foruden Godtgjørelse for det Sdelagte, o. s. v., hvoraf hun kun fik Lidet eller Intet betalt; hun giftede sig siden med Apoteker Tob. Frank, Se herom Prog. 1838, S. 63—69, og flere Steder.

- 1) Bed Siden er skrevet med hans egen Haand: Misregning bliffuer ingen Betalning.
- 2) Huis (hvad) Belviise Borg. oc Raad af Regnskaberne Rendte vil Os vunde, settis til deris egen gode Discretion.

Dersom Belv. Borg. och Raad effter deris gode skriftlige erbiudelse vdaff Skatmesternis och Proviandmesternis Regnskab eller oc egen Kundskab nogit er Bitterligt, woris S. Fader at haffue videre forstract paa Byens Vegne i denne besuærlige Feide tid vdi hans andre Quartier-Uger eller i anden Maade, som Vi endnu icke haffue kundet finde, efftersom den S. Mand icke haffuer hafft sine Bøger altid ved handen, men her oc der noget antegnet, oc Vi saa hastig icke alle hans Seddeler oc Bressue haffuer kundet igenem see, eyheller os Noget om hans Regnskab haffuer weridt bewuist, formode Vi de for Guds oc Retfærdigheds Skyld ville os det tilkiende giffue, oc i sin tid godt giøre: Vi erbiude os igien dennem oc Byen at giøre noiactig satis faction for huis Woris S. Fader billigen kand findis skuldig, huis oc nogidt herudi kunde mangle, ville vi os gierne lade underrette oc begære iutet uden det ræt er, findis ellers altid deris Tienstwillige oc ønske dennem alle et glædeligt oc fredeligt Nytaar. Den 30de Decbr. 1659.

- 3) først 5 Edr. Rug til Gen.-Major Bodtkers Regim. forstract a

at han havde anført som Udlæg for Byen, hvad der var hans egen Anpart at kontribuere¹⁾; og at han om nogle Poster skulde henvende sig til Krigskommissæren²⁾: at en og anden Leverans var sket uden deres Vidende³⁾, o. s. v.

Dernæst indgav det en Kontra = Regning i Boet paa 161 Rdl., for Restanser, Johan Pouch havde paadraget sig, dels af Kontribusjoner, især til vore egne Allierede⁴⁾ i 1659, dels af Leveranser af Proviant, Brød, Ol, Rug, Malt o. s. v.⁵⁾ Endelig tilbyder det, at ville likvidere denne Gjæld

3 Rdl. gioris quitt efftersom Lauris Friis oc andre haffuer forschreffuit 2 Rdl. afgaaer 5 Rdl. 1 Orhoffuit Wiin beregnet 36 D. afgaaer 6 Dal., o. s. v.

- 1) den 11., 19. og 20. Junt (skal være Oktober) beregnet 17 Dal. 2 Mk. for Ol oc Brød, huorimod andre hans medbrødre saa oc Borgerschabet haffuer giort lige forstrekning oc derfor intet fordrer. 21. Decbr. 3 Tønder Ol vil forklaris mueligt er vdgiffuen i hans egen Contribution. 17. Febr. 48 schipper Rug, som vil forklaris schal væte hans egen Vdgift.
- 2) 1. og 12. Decbr. forstract 14 Tdr. Rug, huilket han ligesom andre Medborgere haffuer at fordre hos Com. Passbierg.
- 3) 1650, d. 12. Janv. en Orhoffuet Bin til Churfürst, som Borg. oc Raad ved Jutet aff oc vil forklaris.
- 4) Bilagene hertil ere vedhæftede J. V. Regning; først en Seddel fra vedkommende Skatmester: Huis Skatter den sal. Mand Johⁿ han Pouch Apotecher befundes at restere med 658 d. 16. Febr. 20 Rdl., (til de Svenske). 20. Juni 20 Rdl., d. 19. Juli 24; 24 Sep. 15. Oct. og 29. ditto, 20 Rdl. hver Gang. Hertil har B. og R. føjet Novemb. Skat 20 — saa at det Hele er 144 Rdl. Se om disse Skatter Prog. 1638, Pag. 53—58. Den der efter Skattebøgerne saakaldte Gen. Strudz er den bekjendte østerr. General Strozzi.
- 5) Af den prouiant schat, som er lagt 658 d. 2. Oct. rester Sal. J. V. 1½ T. Ol. Koste den Tid medt Tønde 6 Dal., af den Schat som er lagt 659 den 25de Maj rester sal. Mand af 1 Tønd er 5 Dal. Sal. J. V. Raadm. Rester aff en Prouianttschatt, som bleff lagt 20de Augusti 1659, Brød 96 Pd., Olvenge 3 Sl. D. J. V. rester aff den Kornschatt, som bleff paabuden

i det, som S. Johan Pouch muligen kunde have til Gode hos Byen¹⁾).

Men af denne Livvidering eller mindelig Afgjorelse blev der Intet. Thi i 1660 er det nok kommet til Profes. Paa et af Eksemplarerne af Regningen findes Paa skrift, at den dette Aar fire Gange er læst paa Ribe Gjesteting.²⁾ Striden vedblev endnu længe, og Raadet flagede over, at de fik vidtløstige og grove Svar af Dr. Pouch.³⁾ Endelig synes Raadet og Bedkommende, at Byen skulde slippe med at betale 100 Sl. Dal., og endog have deres Obl. paa 50 Rdl. tilbage.⁴⁾ Men heri vilde Arvingerne ikke indvillige, og Sagen trak endnu længe ud. Thi blandt Bilagene til Regningen, og den vedheftet, findes en Kjendelse af 5 Boldgifts-Mænd, der stadfester hin Raadets Afgjorelse⁵⁾, og denne er dateret 14. Nov. 1673; og derved er det saa vel blevet.

til Hs. K. M. Krigsfolck deris Fornødenhed 12 Schipper Rog oc Ni Schipper Malt, efter Tagsten i Penge, 9 Dal. 2 Mk. 4 ß. (Efter Proviantmesternes Sedler.)

- 1) Dersom noget herimod vdaff Sal. Johan Pouch kunde vere forstracht eller vdtgiffuet paa Byens Vegne, som vittelig og beuisligt er, Erbiuder vi os ved god Livvidering slikt at godt gjøre.
- 2) Den ene Gang lod en Procurator tage Gjenpart af den paa Byens Vegne. Deraf de flere Afskrifter.
- 3) se ogsaa Prog. 1838, Side 61.
- 4) Blandt de oftnævnte ved Regningen heftede Bilage er en Seddel uden Dato: Extract af Riber Byes Restans Bog Fol. 16. All Regning paa begge Sider er forasschediget, Byen er hans Arffvinge schyldig 100 Sl. D. Och derimod schal den Obl. paa 50 Rdl. som di endnu hos sig haffuer, igien tilbageleveris.
- 5) Efter Befalning fra Hr. Præsident, Borgemester och Raadmend haffue vi vunderschne hafft Byens och Sal. Johan Pouchis mellem werenbe Regenschaber for os och med Flid igiennemset, men efftersom vi icke kunde eragte, nogit at forandris udi det som tilforne derudi giordt er, da Siunis os, at det Land forbliffue wed

Flere Andre have vistnok gjort Forskud i Løbet af denne Krig og have ventet længe, og vel stundum forgæves, paa Tilbagebetaling. I 1655 befaler saaledes Borg. og Raad Pengemesteren strax at betale en Enke 30 Rdlr., for en Sølvkande, der var blevet foræret Ritmester Reiss af de danske Tropper, der laa her mod Krigens Slutning.¹⁾

Som Tillæg til de Brudstykker om Ribe Stifts og Omegns Skæbne i denne Krig, der findes i sidste Afsnit af min tidligere Afhandling herom, vil jeg meddele nogle Efterretninger om Haderslev Amts, især dets Geistligheds, Fata i disse ulykkelige Aar. De ere tagne af Præste=Indberetninger, men især, og hvad Haderslev Provsti angaaer, ene af Rhodes Beskrivelse over Amtet.²⁾

de hundrede Slette Daler efter den forrige Afschied, Som mellem Byen oc den Sal. Mandis Arffvinger er giordt oc er udi Byens Bog indschreffuit Dat. Ribe 14. Nov. 1673. (5 Under. Krister.)

- 1) Raadstubbogen, fol. 31. Befallis herved Gregers Pedersen at han strax bethaler Wibecke, sal. Lauris Friises 30 Rdl., som er for en Sølvkande, som bleff forærit Ritmester Reiss. Ribe d. 29. Dec. 1665. NB. och schall bliffue askortiet i hendis Forderung i Byens Bog. Man maa heraf slutte, at Byen stod i større Gjeld til hende. Hendes afdøde Mand var en Søn af den ofte omtalte Hans Friis. Om Ritm. Reiss se Prog. 1838, Side 64—65.
- 2) Samlinger til Haderslevs Amts Beskrivelse o. s. v. af P. Rhode, Sognepræst til Uttersløv udi Holland. Kbhavn 1775. — Skjøndt jeg i Regelen kun bemytter utrykte Kilder, har jeg dog ment at burde meddele Uddrag af denne nu kun lidet bekendte Bog. Disse Efterretninger maa ikke betragtes som samtidige Kilder, eller alle uddragne umiddelbart af saadanne. I Hovedsagen,

I de to Krigens Aar døde i dette Amt ikke færre end 28 Præster, de fleste af en pestagtig Sygdom¹⁾, som i 1659 græsferede overalt i Amtet, ligesom i de to Købsteder, Haderslev og Ribe²⁾.

I gammel Haderslev døde Præsten Martin Hoyer fra Halk, og Polakkerne³⁾ plyndrede hans Lig. Ogsaa Præsten i Wonsbæk, Claus Jensen Casbergaard, døde „i det fatale Aar“ 1659 i Haderslev⁴⁾; ligeledes i Halk Hans Hoyer. I Bilstrup døde samme Aar Præsten Ehlers, „Hilarius Ottonis.“

I Thyrstrup døde endog 2 Præster, først Balthasar Brun fra Haderslev og tillige hans Moder. Derpaa ordineredes den 8. Juni Christian Schmidt von Eisenberg, som hans Eftermand. „Men hans Tilhørere vare tildels i den Pestbefængte By Haderslev, hvor han besøgte dem, prædikede for dem, men blev snart selv smittet og døde den 12. Septb. s. A.“

Præsten i Stepping, Laurentius Brodersen, døde ogsaa i Haderslev 1659; ligeledes Niels Nielsen Præst i Oddis⁵⁾.

Personernes Dødsfald og deslige, ere de vistnok aldeles paalidelige; men dette kan næppe siges om de enkelte Omstændigheder. Navnlige er det næppe rigtigt, at næsten alle Mishandlinger og Voldsgjerninger tilskrives Polakkerne, da ogsaa vore andre Allierede og Svenskerne, den Gang vore Fjender, have deres rigelige Del dert.

- 1) Etstedes hos Rhode kaldes den „Blodgang, den hvide Blodsot.“
- 2) Især i den sidste. Se Prog. 1838, Side 60—62.
- 3) „Jordens Uffum,“ kalder den vrede Rhode dem.
- 4) Han er ordineret 1621, har altsaa maattet udholde alle 3 fjendtlige Invassoner i det 17. Aarh. Hans ældste Søn, Jens, er født 1627, da Moderen flygtede med ham til Bordingborg for de Kejserslige, Casbergaard (Korsbrødregård) er Præstegaarden i Wonsbæk. Denne var før Reformat. en Klostergaard, og tilhørte Kannikerne i Haderslev.
- 5) Og, siger Rhode, hvo kunde her i Egnen overleve dette Aar.

Præsten i Wonsild, Matthias Antonii, døde 1658 i Kolding „i den fatale Tid“. Antonius Mathiæ Raff, Son af den Forrige og ham adjungeret, overlevede ikke Faderen et Aar, men døde 1659 den 25de Januar i Kolding, „thi hvo, siger Rothe, torde for fjendtligt Overfald boe paa Landet i de Aaringer“.

Jørgen Schrøder, Præst i Bierst, blev ogsaa Offer for Pesten 1659.

Om Præsten i Stendrup, Christen Christensen Humbleth, fortæller Rhode, „da de slemme Polakker toge deres Kvarter her, satte de Hr. Christen paa en Hest, og da den blev skudt under ham, maatte han lade sig slæbe om af dem og være deres Tolk paa Latin. Svensken mistænkte ham derfor, lurede paa ham, fik ham fat og førte ham over til Middelfart til General Wrangel, som strengelig forhørte ham og bød ham bekjende, hvor hans Klæder og Sager vare. De Svenske truede ham, at ville sætte Ild paa Stenderup; men Herren gjorde Beltet saa uroligt, at de ikke kunde komme over, og deres Brede fjølnedes imidlertid paa noget Andet. Hans Nabopræster døde bort, og Hr. Christen var tidt Præst for fire Sogne og flere. Polakkerne aade hans Fattigdom. Til sit Ophold fortjente han mest ved Rigtaler, tidt over 8 til 16 i en Grav. Krigen endtes, og Hr. Christen levede end i mange Aar.“

Præsten i Heils, Hans Dal, som havde været sin Faders adjungeret siden 1640, døde ogsaa „i det almindelige Døds og ulykkelige Aar 1659“, i Haderslev. Mag. Peter Hjort i Rustrup døde samme Aar. Ligeledes døde i Haderslev Bert Wilhelmi til Witsted. „i det fatale Aar 1659, efter at Polakkerne havde medhandlet ham ret tyrannisk; de udplyndrede ham, bandt ham bag deres Hestes Kumpe og slæbte ham om med sig.“ Hans Eftermand fik

af hver Kirke i Provstiet 1 Rdl. til at opbygge den af Polakkerne ødelagte Præstegaard. Hans Broder, Peter Wilhelm, Præst til Hammeløv, døde 1659 i Haderslev „med saa mange flere gode Mænd“. Derhen flygtede ogsaa den berømte lærde Magister Peter Wandel fra Maaugstrup, som var bleven udplyndret baade af Svenske og Polakker, og det Bibliothek, han havde grundlagt for sine Eftermænd, bortslæbt, og der døde han tilligemed sin Kone 1659.¹⁾

Gaarden Bojens var før en Landsby paa 11 Gaarde, som i denne Krig bleve afbrændte og ødelagte. Nu er det, siger Rothe 1775, en kongelig Forpagtningsgaard, og for de afbrudte Gaarde faar Præsten aarlig paa Amtstuen Betaling for 100 Skjepper Rug.

Præsten i Drenvad, Mag. Peter Drejer, flygtede i 1659 ind til Haderslev, hvor han blev første Kapellan, da dette Kald netop da ved Dødsfald blev ledigt. Til Drenvad kom i hans Sted Laurentius Pors, en Borgersøn fra Ribe, der var Præst i Aastrup og ligeledes var flygtet til Haderslev.

I Østerlinnet havde Præsten Poul Traus „et bedrøvelig Besøg af de onde Polakker i 1658 og følgende Aar, da de afbrændte den arme Mands Præstegaard, da han intet mere havde at give dem.“

I Hygum Sogn rasebe smitsomme Sygdomme i høj Grad²⁾. Præsten Peter Jacobsen, flygtede med sin Familie til Ribe for Polakkerne, og der blev ingen Gudstjeneste holdt i Hygum første Juledag.

1) Hvad iøvrigt Rhode fortæller om hans Lærdom, Egenheder og besynderlige Levemaade, hører ikke herhen, og er ogsaa temmelig bekjendt. Han var en Søn af en Borger i Ribe, en Sønnesøn af Biskop Wandel sammesteds.

2) Rhode siger, at Hr. Weder selv skriver, at der i Sognet døde under Krigen 540 Mennesker. Hvilket vel maa være overdrevent, da dette Antal er vel større end hele Sognets Folketal paa de Tider.

Præsterne i Rødding og i Skodborg, Anders Petersen og Jørgen Tørring, bleve ihjelslagne af „de onde Polakker“ i Røddingskov nær ved Tinghuset eller Tørringgaard, i det de vilde flygte til Ribe. Stedet kaldtes, efter Rhodes Udsagn, endnu i hans Tid „Præstekilde“.

Bertel Sture, Præst til Hjortlund og Kalslund, døde ogsaa i 1659. Hans Præstegaard i Kalslund, som da var Hovedsognet, blev ødelagt i Krigen, og det, mener Rhode, kan mulig have givet Anledning til, at Præsterne siden have bygget og boet i Hjortlund.

Præsten i Lintrup, Mag. Andreas Lintrup, Herredsprovst, led meget „i den bedrøvelige Krigstid 1658—59“ og døde endelig samme Aar.

Jonas Schnell, Præst i Ugerstov og Herredsprovst, „i den jammerfulde Feide Tid og anstikkende Sygdom gif ogsaa denne plagede Mand al Kjødets Gang.“

I Tostlund flygtede Præsten Anders Clausens Kone, Elsebe Sture, til Ribe, hvor hun døde.¹⁾ Krabbius Caspari blev Præst i Spandet i 1657 og døde allerede Aaret efter, „thi hvo maatte da ikke døe“.

I Hoptrup døde Provst Christen Andersen Klyne (en Ripenser) „under Polakernes Tyranni“. I Arrild døde endeligen ogsaa Præsten Hans Detlevsen fra Nustrup Præstegaard i 1659 „da Krig og Sygdom besøgte dette Sted“, — og hermed tager jeg Afsted med mine Læsere for denne Gang.

1) Se Mere om Tostlund i Progr. 1838, Side 72.

Efterretninger

om

Ribe Kathedralskole

for

Soleaaret 1847—48,

ved

**C. S. A. Bendtsen,
Rektor.**

S h a r a f t e r e r,

tilbedste de fra Ribe Kathedralskole dimitterede Kandidater ved Examen artium i Mæret 1847.

Kandidaternes Navne.	Udarbejelse Modersm.	Latin.	Latinsk Stil.	Græsk.	Hebraisk.	Religion.	Geografi.	Historie.	Arithmetik.	Geometri.	Lydsk.	Gramm.	Godsbed= Egcharakter.
1. Zuel, C. J. S. S.	H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laudabilis
2. Kjøer, L. O. .	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. e.	Laud.	Laud.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laudabilis
3. Riis-Lowson, M. C.	H. ill.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ll.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laudabilis
4. Koch, D. C. S.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laudabilis
5. Slensburg C. M.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Haud ill.
6. Kjøer, J. J. .	Laud.	H. ill.	N. C.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Haud ill.
7. de Thunrah, C. S.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	Laud.	H. ill.	H. ill.	N. C.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Haud ill.
Følge Gentamen i Ribe Kathedralskole:													
Thjellefen, J. D.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laudabilis

I. Lærerpersonalet og Fagfordelingen.

Lærerpersonalet er siden min sidste Beretning blevet forøget med en ny Kollega, Cand philol. J. S. Kinch, der under 31. August 1847 konstitueredes til Lærer ved Skolen. Hans Ansættelse foranledigedes ved, at 3die Klasse, hvis Disciple udgjorde 2 temmelig forskjellige Partier, ved indvarende Skoleaars Begyndelse blev deelt i 2 selvstændige Afdelinger med Hensyn til Underviisningen i Latin, Græsk og Fransk. Denne Deling af Sprogunderviisningen i 3die Klasse medførte 15 nye Timer, hvortil var at lægge andre 15 overskydende Timer fra ifjor, saa at der altsaa blev 30 Timer at besætte. Af disse Timer fik Hr. Kinch de 24, og de øvrige 6 bleve som Extratimer fordelt paa nogle af de øvrige Lærere imod sædvanlig Godtgjørelse. For at tilvejebringe det fornødne Lokale for den ene Afdeling af 3die Klasse blev det nødvendigt, at Adjunkt Thorup fraflyttede sin Beboelseslejlighed i Skolebygningen, dog mod en aarlig Huusleiegodtgjørelse af 32 Rbd. Det Samme havde været Tilfældet med Adjunkt Salto i det næstforegaaende Aar i Anledning af 5te Klasse's Oprettelse. Nu boer alene Overlæreren paa Skolen i den af Adjunkt Jacobi før beboede

Vejlighed, men ogsaa han vil blive nødt til at flytte ud, ifald en 7de Klasse i Tiden skal oprettes.

Skolens samtlige Lærere med de dem for iaar tillagte Underviisningsfag og Timer ere følgende:

Rektor Bendtsen: Latin i øverste Klasse, 3
Timer Latin (den poetiske Del) i 4de Klasse, samt
1 Time i hver af de 3 nederste Klasser . . . 16 Timer.

Overlærer Riis: Al Græsk i Skolen, Latin
(den prosaiske Del med Grammatik og Stil) i
4de Klasse 23 T.

Adjunkt Adler: Historie og Geografi i hele
Skolen 25 T.

Adjunkt Thorup: Religion og Hebraisk i
de 2 øverste Klasser, Latin i 2den, Kalligrafi i
de 4 nederste Klasser 26 T.

Adjunkt Jacobi: Fransk i hele Skolen,
Dansk i de 4 nederste Klasser 24 T.

Samme: Gymnastik i alle Klasser . . . 4 T.

Adjunkt Salto: Matematik og Naturhisto-
rie i hele Skolen 26 T.

Adjunkt Leth: Dansk Sprog og Litteratur
i øverste Klasse, Religion i de 3 nederste Klas-
ser, Tydsk i de 2 øverste, samt Tydsk og mundt-
lig Dansk i nederste Klasse 25 T.

Konstitueret Lærer Kinch: Latin i 3 A og B
samt Tydsk i 3die og 2den Klasse 24 T.

Musiklærer Engelbreth: Sang i alle Kl. 2 T.

195 Timer.

Hvormange ugentlige Timer der iaar har været tildelt hvert enkelt Fag i de forskjellige Klasser, viser efterstaaende Schema:

Sagene: Kl. 5. Kl. 4. Kl. 3 A. Kl. 3 B. Kl. 2. Kl. 1. Summa.

	Kl. 5.	Kl. 4.	Kl. 3 A. Kl. 3 B. fælleds		Kl. 2.	Kl. 1.	Summa.	
Dans	3	2	3	3	5	8	21	
Lyds	2	2	2	2	4	6	16	
Frans	3	3	2	2	2	2	10	
Latin	10	9	9	9	8	2	43	
Græsk	5	4	4	4	2	2	17	
Hebraisk	2	2	2	2	2	2	4	
Religion	3	3	3	3	2	3	14	
Historie	3	3	3	3	3	2	14	
Geografi	2	2	2	2	2	3	11	
Naturhistor.	2	1	2	2	2	3	8	
Mathematik	4	4	3	3	3	4	18	
Kalligrafi	2	1	3	3	4	4	8	
Sang	1	2	2	2	2	2	2	
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	4	
Rektors L.	2	2	1	1	1	1	3	
	40	40	15	26	15	38	38	195

Med Hensyn til Rektors ene Time i de 3 nederste Klasser, da er den, foruden til Revision af Disciplenes Charak- bøger og dertil knyttede Bemærkninger, bleven anvendt i nederste Klasse alene til mundtlige og skriftlige Dvælses i Modersmaalet, men i de to næste ogsaa til latinske Dvælses. I Kalligrafi ere de 2 nederste Klasser combinerede; til Sang samles alle Klasser 1 Gang om Ugen, og de 4 nederste Klasser desuden 1 Gang særskilt, men Sangunderviisningen er i den sidste Tid bleven afbrudt paa Grund af, at Syn- gelæreren er gaaet til Armeen. Med Hensyn til Svømme- underviisningen da er der i Overensstemmelse med Universi- tetsdirektionens Skrivelse af 17. Juli 1847 truffet den For- anstaltning, at de 2 nederste Klasser, naar Veiriget tillader det, faae 4 Timers Underviisning om Ugen, de 3 øverste 3

Timer, ligesom ogsaa Ovelserne skulle fortsættes hele Juli Maaned uden at afbrydes af den ved Maanedens Slutning stedfindende Examen.

I dette Aar har Adjunkt Salto havt Permission fra Skolen fra Oktober 1847 til Slutningen af Februar 1848, for under et Ophold i Kjøbenhavn at udvide sine naturhistoriske Kundskaber. I hans Fraværelse, som først var bestemt til Udgangen af December, vikarieredes der af Skolens andre Lærere indtil den Tid, men fra Januar af bemyndigedes Rektor til at antage den da her i Byen værende Cand. theol. Hauschulz som Lærer i Mathematik indtil Hr. Saltos Tilbagekomst. Den 1. Marts overtog Hr. Salto igjen alle sine Funktioner ved Skolen.

Jeg tilføjer her Lærernes nuværende Gager og Emolumenter:

Rektor Bendtsen — foruden Embedsbolig med Have og et Stykke Jord, hvorpaa kan holdes 2 Køer —	1400 Rbd.	
Overlærer Riis — foruden fri Bolig paa Skolen —	1000	—
Adjunkt Adler	800	—
Samme som Assistent ved Bibliotheket	32	—
Adjunkt Thorup — foruden Huuslejegodtgjørelse af 32 Rbd.	600	—
Adjunkt Jacobi	600	—
Samme som Gymnastiklærer	400	—
Adjunkt Salto — foruden Huuslejegodtgjørelse af 32 Rbd. —	400	—
Adjunkt Leth	400	—
Konstitueret Lærer Kinch	400	—

For hver af de over det sædvanlige Antal af 24 ugentlige Timer besørgede Extratimer betales i Reglen 2 Rbmf., ligesom ogsaa Syngelæreren har 2 Rbmf. for Timen.

2. Disciplene.

Ved den offentlige Examen i Juli 1847 var Discipelantallet 36; af disse dimitteredes til Universitetet 7, hvis Navne og Charakterer ved Examen artium ere anførte ovenfor S. 54; Discipel S. Randrup var afgaaet fra Skolen kort iforveien for at underkaste sig Præliminairexamen i Kjøbenhavn, hvilken han bestod i Oktober Maaned. Ved det nye Skoleaars Begyndelse den 1. September optoges følgende 11 nye Disciple: 1, S. S. A. Meier (Kl. 4), 2, K. P. Lind (Kl. 3 A), 3, S. Ø. Lind (Kl. 3 A), 4, C. N. Gad (Kl. 3 A), 5, P. S. Saber (Kl. 3 A), 6, W. C. Ramsing (Kl. 3 B), 7, P. J. Bjerrum (Kl. 2), 8, S. S. Gad (Kl. 2), 9, G. M. Kleisdorff (Kl. 1), 10, D. Koefoed (Kl. 1), 11, C. L. Kjær (Kl. 1), og strax efter Nytaar 12, S. P. Forum (Kl. 1). Skolens nuværende Disciple ere altsaa 41, hvilke ere fordeelte i Klasserne paa følgende Maade:

V. Klasse.

- 1, Kleisdorff, Lessor, en Søn af Kjøbmand Kleisdorff i Ribe.
- 2, Laurberg, Laurits, en Søn af Sognepræst for Bredsten og Skibet Menighed, Provst Laurberg.
- 3, Pontoppidan, Hans Jørgen, en Søn af afdøde Sognepræst i Hvidding, Pastor Pontoppidan.
- 4, Jørgensen, Jørgen, en Søn af Skolelærer Jørgensen i Ribe.
- 5, Seilberg, Henning Frederik, en Søn af Pastor Seilberg i Ulderup i Sundeved.
- 6, Holst, Thomas Martinus, en Søn af afdøde Sognepræst for Nørbæk, Pastor Holst.

IV. Klasse.

- 1, Nagaard, Jacob, en Søn af Bagermester Nagaard i Ribe.

- 2, Meier, Hans Hansen Andersen, en Søn af Skoleslærer Anders Hansen i Arnum.
- 3, Daugaard, Petrus Janus Kruse, en Søn af Stiftsprovst Daugaard i Ribe
- 4, Esmann, Vilhelm August, en Søn af Pastor Esmann i Bryndum.
- 5, Bertelsen, Edvard Thomas Gottlob, en Søn af Amtsforvalter, Kammerraad Bertelsen i Ribe.
- 6, Sviid, Christian Alexander, en Søn af Loldbetjent Sviid i Ribe.
- 7, Borchsenius, Johannes, en Søn af afdøde Sognespræst for Henne, Pastor Borchsenius.
- 8, Smith, Ole Worm, en Søn af Birkedommer Smith paa Fano.
- 9, Friis, Gabriel Michael, en Søn af Pastor Friis i Brøns.

III. Klasse A.

- 1, Hansen, Sophus Vilhelm, en Søn af Kniplingshandler Hansen i Mogeltønder.
- 2, Gad, Carl August, en Søn af Provst Gad i Holstebro.
- 3, Tvede, Levin Levinsen, en Søn af Profurator Tvede i Ribe.
- 4, Lind, Knud Peter, en Søn af Proprietair Lind til Ulssund ved Lemvig.
- 5, Lind, Hans Ulgaard, en Broder til Nr. 3.
- 6, Faber, Peter Heinrich, en Søn af afdøde Apotheker Faber i Holstebro.
- 7, Bertelsen, Ludvig Carl Frederik, en Broder til Nr. 5 i 4de Kl.

III. Klasse B.

- 1, Ramsing, Werner Casper, en Søn af Pastor Ramsing, Sognepræst til Darum og Bramminge.

- 2, Andersen, Carthesius Elieter Joachim, en Søn af Stiftskasserer Andersen i Ribe.
- 3, Koch, Carl Bendix, en Søn af Pastor Koch i Møllerup.
- 4, Müller, Christian Theodor, en Søn af Kjøbmand og Borgerrepræsentant S. J. Müller i Ribe.
- 5, Seilberg, Peter Bern, en Broder til Nr. 5 i 5te Kl.
- 6, Diderichsen, Thorvald Julius, en Søn af Toldinspektør Diderichsen i Holstebro.
- 7, Kjær, Konrad Karl, en Søn af Stiftsfysikus Kjær i Ribe.
- 8, Gottlieb, Albert Andreas Henrik Christian, en Søn af Pastor Gottlieb i Hvidding.

II. Klasse.

- 1, Lindelof, Georg Christian Peter, en Søn af Forpagter Lindelof i Hygum.
- 2, Bjerrum, Peter Janniksen, en Søn af Gaardeier J. Petersen i Skjærbek.
- 3, Tolstrup, Karl Theodor, en Søn af afdøde Pastor Tolstrup.
- 4, Gad, Hans Schulz, en Broder til Nr. 2 i 3die Kl. A.
- 5, Bendtsen, Bendt, en Søn af Skolens Rektor.

I. Klasse.

- 1, Kleisdorff, Gilpert Motié, en Broder til Nr. 1 i 5te Kl.
- 2, Koesoed, Daniel, en Søn af Proprietair Koesoed til Limgaard.
- 3, Forum, Hans Peter, en Søn af afdøde Kjøbmand Forum i Varde.
- 4, Kjær, Cæsius Louis, en Broder til Nr. 7 i 3die Kl. B.
- 5, Bertelsen, Harald Viggo Julius, en Broder til Nr. 5 i 4de Kl.

6, Friis, Thøger Teilmann, en Broder til Nr. 9 i 4de Kl.

3. Disciplinariske Bestemmelser.

Da det maa ansees for hensigtsmæssigt, at der er nogle positive Bestemmelser for Disciplenes Opførsel baade i og udenfor Skolen, saa har jeg, fra indeværende Aars Begyndelse af, efterat Sagen forinden var behandlet i nogle Lærerforsamlinger, indført nedenstaaende disciplinariske Bestemmelser:

1.

Disciplene have at møde paa Skolen i rette Tid, senest 5 Minutter før Kl. 8 om Morgen og paa Slaget 2 om Eftermiddagen. Enhver skal strax sætte sig i Stillehed paa sin Plads, saasnart han kommer ind i sin Klasse. Ingen Omloben eller høirostet Snakken maa finde Sted i Klasserne, hvor der til enhver Tid skal herske Orden og Rolighed. Ingen maa uden en Lærers Tilladelse forlade sin Klasse eller, med Undtagelse af i Frikvarteret, Skolebygningen, saalænge Læsetiden varer.

Skolen aabnes om Morgen 15 Minutter før Kl. 8 og om Eftermiddagen 15 Minutter før Kl. 2; før de Tider maa Ingen indfinde sig, men da skal hver Klasses Ordensdix være tilstede.

Naar en Discipel har lovligt Forfald, saasom i Sygdoms-tilfælde, skal derom gøres en skriftlig Anmeldelse til Rektor.

2.

Ligesom enhver Discipel skal møde vel forberedt paa sine Lektier hjemmefra, samt anstændigt og reenligt klædt, saa skal han ogsaa have med sig paa Skolen de nødvendige Ting, han skal bruge, saasom: Bøger, Landkort, Papir, Penne, Blyant, Griffel m. m. Alt Saadant skal holdes i reenlig og ordentlig Stand.

Tager Nogen uvedkommende Ting med sig paa Skolen, blive de konfiskerede.

3.

Ingen maa beskadige Skolens Inventarium eller besudle Borde, Bænke, Bæge og deslige Ting i Skolelokalet. Hvad der i saa Henseende beskadiges, skal, foruden anden passende Straf, erstattes af Den eller Dem, som have gjort Skaden. Er Gjerningsmanden ikke til at udfinde, da maa hele Klassen eller, i visse Tilfælde, alle Klasser staae til Ansvar. For sin Plads i Klassen er enhver Discipel ansvarlig.

4.

I Frikvarteret maa ingen uanstændig Skrigen eller Spektakel finde Sted paa Gangene eller i Gaarden, heller ikke Udloben og Ophold paa Gaden.

5.

Naar Disciplene gaae til og fra Skole, og ellers naar de vise sig paa Gaden og de offentlige Spadseregange — overalt og til enhver Tid — skulle de opføre sig sædeligt.

6.

All offentlig Tobaksrøgning forbydes, ligesom ogsaa at gaae paa Bærtshuse eller deslige offentlige Steder. Ingen Discipel maa være Medlem af nogen Forening eller deeltage i offentlige Baller uden Rektors Vidende og Samtykke.

7.

Overtredelse af disse Bestemmelser straffes efter Forseelsens Beskaffenhed, i værste Tilfælde med korporlig Revselse eller endog med Udviisning af Skolen.

4. De i Skoleaaret giennemgaaede Bøker. Dansk.

V Kl. Thortsens Litteraturhistorie fra S. 55—128 o: hele det attende Aarhundrede, dog Holberg undtagen; karakteristiske Provestykker af Forfatterne blive jævnlig forelæste,

ligesom Disciplene ogsaa saasnart muligt blive gjorte bekendt med de nyeste Frembringelser i Litteraturen f. Ex. saar med Herk's Ninon. En Oversigt over den nordiske Mythologi er meddeelt. Mundtlige Foredrag ere især i Winterhalvaaret hyppigt forsøgte. En Udarbejdelse skrives hver Uge af afvejlende religiøst, historisk og almindeligt Indhold.

IV. Kl. Thortsens Litt. fra S. 42 (Holberg) til S. 77, idet Disciplene tillige ere blevne gjorte bekendte med adskillige af de i det nævnte Tidrum forefaldende Forfatteres vigtigste Værker; fremdeles har Klassen gennemgaaet den 22de, 23de og 24de Lektion af Borgens Stiløvelse, og er samtidig med Læsningen deraf bleven øvet i Anvendelsen af Troper og Figurer. Hver Discipel har lært 4 Digte udenad til Dvelse i Recitation, samt Forklaring og Udvikling af ikke for vanskelige Poesier. En Time ugentlig anvendt til skriftlige Arbejder.

III. Kl. Holsts profaiske Læsebog fra S. 117—170 med Dvelse i at gjengive det Dplæste i et godt Sprog og Foredrag, samt med Analysering og Ordforklaring. Af den poetiske Deel ere 5 Digte udenadlærte til Recitation. Bojesens danske Sproglære er repeteret forfra til Adjektivet, og den sidste Deel af Bogen fra S. 23 til Enden gennemgaaet og indøvet i Exempler. Hver anden Time anvendt til Stil, dels Gjengivelse af forelæste Stykker, dels Dveller efter Borgens Veiledning.

II. Kl. Funch=Nogind=Warburgs Læsebog fra S. 264—360 med Gjengivelse af det Dplæste og Analysering. Bojesens Grammatik forfra til S. 29. 5 Digte udenadlærte. Hver anden Time anvendt dels til Diktat, dels til Dveller efter Borgens Veiledning.

I. Kl. Funch=Nogind=Warburgs Læsebog er for Stør

stedelen gennemlæst, og nogle Digte bage Bogen lærte udenad. Af Bojesens Grammatik ere Hovedreglerne gjentagne Gange læste og idelig indøvede ved Analyse. 4 Timer ugentlig ere anvendte til orthografiske Øvelser.

Latin.

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen artium: 2 Bøger af Livius; hele Sallust; 8 Taler af Cicero; Cic. de officiis lib. 1, de senectute, de amicitia; 2 Bøger af Horatses Dder, alle Epistlerne og ars poetica; 3 Sange af Virgils Æneide.

Af hele Klassen er iaar læst: Livii Hist. Rom. libb. 1—2.; Cic. de Off. lib. 1, de senectute et de amicitia; Horatii Epp. libb. 1—2. Ars poet. Repeteret Ciceros Taler IV in Catil. pro lege Manilia, pro Archia, pro Ligaris, pro Dejotaro.

Madvigs latinske Grammatik: Ord-dannelseslæren og hele Syntaxen. Tregders latinske Litteraturhistorie. Skriftlig og mundtlig Oversættelse efter Henrichsens Materialier og Opgaver.

IV Kl. Cic. orat. 1 in Catil. Sallustii Catilina og Jugurtha til Cap. 42 incl. Virgil. Æneid. lib. 1. Terentii Andria.

Madvigs Grammatik: Ældste Parti: fra 2det Afsnit Cap. 5 til Metriken; yngste Parti: 1ste Afsnit Cap. 7 og Afsnittet ud, og fra 2det Afsnit Cap. 7 til Metriken. Stil: Ældste Parti: Ingerslevs Materialier 1ste Samling, mundtlig fra S. 80—105, skriftlig fra S. 116—149, samt fra S. 155 til Bogens Ende; yngste Parti: Ingerslevs Materialier 2den Samling, mundtlig fra S. 39 „Chi ikke som Borgere“ til S. 52 „Dernæst udforskede han“; skriftlig fra S. 69—106. Bojesens romerske Antiquiteter (2den Udg.)

er benyttet ved Henviisning. I Sammenhæng er læst S. 42—44 (Senatus); S. 57 § 20 (Almuetribuner); S. 65—70 (Retsvæsenet); S. 80—88 (judicia privata og publica). I Tregders Litteraturhistorie Stykkerne, som angaae de Forfattere, der i Aarets Løb ere læste.

III Kl. A. Cæsar de bello Gallico 4de og 5te Bog og af 7de Bog forfra indtil Cap. 52.

Madvig's Grammatik: af Formlæren Cap. 17—25; af Syntaren fra Cap. 7 i første Affnit (om Adjektivernes Forhold) indtil Tillæget til Cap. 3 i andet Affnit (om Gjensstandsætninger). Stile ere skrevne efter Trojels Exempler fra Cap. 4 indtil Bogen ud. Nogle faa Stykker have dog været tagne til mundtlig Stil. I den sidste Del af Aaret er der blevet dikteret Stile til Indøvelse af det, som er læst af Syntarens andet Affnit.

III Kl. B. Cornelius Nepos - Thrasybulus, Conon, Iphicrates, Chabrias, Epaminondas, Eumenes, Phocion.

Madvig's Grammatik: af Formlæren Cap. 17—25; af Syntaren forfra indtil Læren om Genitiv. Stile ere skrevne efter Trojels Exempler forfra indtil lidt ind i Cap. 4 (Læren om Ablativ).

II Kl. Borgens Læsebog forfra indtil det 27de Stykke med Undtagelse af et enkelt Stykke. Alle foran i Bogen anførte Gloser ere lærte udenad. Hele Formlæren efter Madvig's Udtog, dog med Undtagelse af de Stykker, som ere trykte med smaa Typer.

Græsk.

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen artium: 1 Bog af Herodot, 2 Bøger af Xenophons Anabasis; Platos Apologia Socratis og Crito; 2 Bøger af Xenophons Memorabilia Socratis, samt 7 Bøger af Homer.

Af hele Klassen er iaar læst: Platos Apol. og Crito;

1ste Bog af Xenophons Anabasis; af Homers Iliade I—IV og VI—VII; desuden have Dimittenderne specielt læst Xenophons Memorabilia Socratis lib. I—II, og Hom. Il. lib. V.

I Grammatiken er Formlæren repeteret efter Lange; i Madvig's Syntax læst og repeteret fra Begyndelsen til Cap. 6 (Propositionerne). Bergs „Opgaver“ er benyttet til dette Afsnit, deels til mundtlig, deels til skriftlig Oversættelse, og Bojesens græske Antiquiteter er benyttet ved Henviisning. I Tregders Litteraturhistorie er læst Stykkerne som angaae de i Aarets Løb læste Forfattere.

IV Kl. Xenophons Anabasis lib. II—III. Hom. Il. II—III.

Grammatik: Formlæren repeteret efter Lange; af Madvig's Syntax læst og repeteret til Cap. 5 (Genitiv). Endeel Anmærkninger forbigaaede. Bojesens græske Antiquiteter benyttet ved Henviisning. I Sammenhæng er læst S. 122—127 (Krigsvæsenet). I Tregders Litt. Homer og Xenophon.

III Kl. A. Lunds Læsebog fra S. 15 Nr. 7 excl. (de danske Stykker mundtlig og skriftlig) til Afsnittets Ende, samt fra S. 95 til 98 (Πειρᾶ τὸν-).

Tregders Grammatik: Formlæren til Orddannelse-læren (af de uregelmæssige Verber, de som forekomme i Lunds Læsebog). Adskillige Anmærkninger ere forbigaaede og Alt som angaaer andre Dialekter end den attiske.

III Kl. B. Lunds Læsebog fra Begyndelsen til S. 15 Nr. VII excl. (de danske Stykker mundtlig og skriftlig). Tregders Grammatik til 2den Conjug. (excl.) Mange Anmærkninger ere forbigaaede.

Hebraisk.

V Kl. Øverste Parti: Hele Genesis og de 10 første Kapitler af Exodus; desuden den 1ste, 2den, 8de, 14de, 22de, 91de og 104de Psalme, men som ikke ere repeterede og derfor ikke opgives til Hovedexamen. Nederste Parti:

Genesis fra Cap. 18—41 incl. Hele Klassen har læst Whittes Grammatik forfra til det 12te Kapitel saaledes, at Alt er medtaget.

IV Kl. Øverste Parti: Genesis Cap. 8—27 incl. Whittes Grammatik for § 64 til § 107. Nederste Parti: 1ste, 2det og 3die Kapitel af Genesis. Whittes Grammatik forfra indtil 6te Kapitel med Forbigaaelse af specielle Regler, samt det regelmæssige Verbum.

Religion.

V Kl. Johannis Evangelium i Grundsproget, forfra indtil det 12te Kapitel. Herslebs Bibelhistorie forfra og indtil det jødiske Riges Deling, samt fra Apostlernes Historie og Bogen tilende. Krog-Meiers Lærebog fra § 145 til Enden samt fra § 1 til § 69 incl. Dimittenderne have desuden repeteret (efter Bohrs Ledetraad) §§ 70—115 incl.

L. Kleisdorff, af den mosaiske Tro, har i en ugentlig Time læst af Krog-Meiers Lærebog fra § 1 til § 69 incl. og i Forbindelse med de Øvrige i Klassen ovennævnte Afsnit af det gamle Testaments Bibelhistorie.

IV Kl. Bohrs Ledetraad 1ste Kap. (§ 1—§ 45), samt fra § 109 og Bogen tilende. I Herslebs Bibelhistorie Udsigten over det gamle Testaments Bøger, Apostlernes Historie, og de 2 første Perioder af den jødiske Historie. I den danske Bibeloversættelse er „Apostlernes Gjerninger“ gennemgaaet som Bibellaesning.

III Kl. Balles Lærebog, 4de, 5te og 6te Kapitel, men af 6te er Udskilligt forbigaaet. Troesartiklerne og Buddene i Luthers Katechismus. Herslebs større Bibelhistorie, forfra til Rigerne Deling.

II Kl. Balles Lærebog, de 3 første Kapitel. Katechismus 1ste og 2den Troesartikel samt Buddene. Herslebs mindre Bibelhistorie, forfra til Jesu Parabler.

I Kl. Her er uden Kærebog meddeelt en kort Oversigt over de christelige Troeslærdomme, knyttet til nogle udenadslærte Hovedskriftsteder og til Katechismus, hvoraf de 3 Troesartikler, Buddene og Fadervor er læst. Dangaards og Stechholms Bibelhistorie, forfra til Lignelsen om Sædemanden.

I de 3 nederste Klasser Psalmer af Hjorts Samling.

Historie,

V Kl. Af den gamle Historie efter Kosod, Langbergs Udgave: De ældre asiatiske Stater, Ægypten, Karthago, det persiske Monarki og Grækenland til det makedoniske Herredomme. Af den nyere Historie: Frankrig, England og Tydskland fra 1517 til vore Dage, samt hele Spanien, Portugal, Nederlandene, Tyrkiet, det græske Keiserdomme, Persernes, Arabernes og Mongolernes Historie — Alt efter Kosods Udtog. En historisk Afhandling maanedlig.

IV Kl. Hele Danmarks Historie efter Allens Udtog; Sverrigs og Norges Historie, samt Frankrigs fra 1517, efter Kosods Kærebog.

III Kl. Allens kortere Danmarks Historie fra den oldenborgske Stammes Thronbestigelse til vore Dage. Bohrs gamle Historie indtil de romerske Kejsere.

II Kl. Hele Klassen Kosods fragmentariske Historie forfra og indtil den franske Revolution; Lindelos, Tolstrup og Bendtsen desuden Allens Danmarks Historie indtil Frederik den 4de.

I Kl. Allens Danmarks Historie indtil Christian den 4des Død, men med Udeladelse af en Del af Skildringerne af den indre Tilstand i Landet.

Geografi.

V Kl. Hele Ingerslevs større Geografi.

IV Kl. Efter samme Bog Afrika, Amerika, Australien, den almindelige Indledning og Europa til Schweiz.

III Kl. Samme Bog forfra til Spanien.

II Kl. (2 Timer ugentlig) Kosods mindre Geografi, Europa indtil Schweiz, alle de andre Verdensdele.

I Kl. (3 Timer ugentlig) Hele Geografien efter samme Bog.

Mathematik.

V Kl. I Arithmetik efter Berg forfra til Ligninger af 2den Grad. I Geometri har Laurberg læst efter Bjørn fra § 99 til § 126 og det Dvrige af Geometrien efter Diktat. De Andre have læst efter Doppermann fra 2den Bog til 450 med Forbigaaelse af 269—274, 378—428 samt 441—446. Det Meste af 1ste Bog er repeteret. I den sidste Tid er givet skriftlige Opgaver 1 Gang ugentlig.

IV Kl. Øverste Parti: Bergs Arithmetik forfra til 9de Kapitel med Forbigaaelse af § 6, samt Ligninger af 1ste Grad med 1 Ubekjendt. Nederste Parti: I Arithmetik efter Berg forfra til Brok. Begge Partier ere i Timen blevne øvede i Bogstavregning og Regning med Decimalbrok. I Geometri har øverste Parti læst efter Doppermann fra 169—312 med Forbigaaelse af § 10 samt 249—257; desuden repeteret forfra; nederste Parti har i Doppermann læst forfra til § 7.

III, II og I Kl. Øvelser i praktisk Regning efter Ursins Regnebog samt efter opgivne Exempler. Hovedregningsøvelser.

Naturhistorie.

IV Kl. Indledningen til Planteriget efter Drejers og Bramsens Lærebog.

III Kl. Forfra Planteriget til de bagerblomstredes Klasse, efter samme Bog.

II Kl. Pattedyrene og Fuglene efter samme Bog.

I Kl. Pattedyrene efter Stroms Læsebog.

Endsk.

V Kl. Hele Hjorts poetiske Læsebog. Formlæren repeteret efter Hjorts større Grammatik. En skriftlig og en mundtlig Stil om Ugen efter Lorenzens Stiløvelser forfra til S. 58.

IV Kl. Hjorts Læsebog, den profaiske Deel fra Side 412 (3die Cursus) — 558. Af Hjorts større Grammatik: Formlæren. Lorenzens Stiløvelser forfra til S. 42.

III Kl. Hjorts Læsebog S. 1 — 53 og 113 — 120. Hjorts lille Grammatik er gennemgaaet 2 Gange.

II Kl. Hjorts Læsebog S. 1—62. Hjorts lille Grammatik er gennemgaaet 2 Gange. Af Wolles Materialier til at indøve den tydske Formlære er lært S. 37—49.

I Kl. Riises mindre Læsebog fra S. 111 til Enden; i Sommerhalvaaret Riises større Læsebog forfra til S. 57. Hjorts lille Grammatik er læst med endeel Forbigaaelser. I Wolles Materialier er Brugen af Hjælpeverberne og 1ste Conjugation indøvet.

Fransk.

V Kl. Øverste Parti: Borrings Etudes littéraires: La famille Riquebourg, les célibataires og Partie épistolaire til Lettres d'Italie. Borrings Grammatik fra Brugen af Hjælpeverberne til Enden og repeteret forfra til Syntaren. Borrings franske Stiløvelser fra Nr. 49—75 (de ulige Nummere). En Time om Ugen er anvendt deels til Stil, deels til Overhørelse af hvad Disciplene i Ugens Løb havde læst paa egen Haand. Nederste Parti: Borrings Grammatik fra Syntax til § 4 om Hjælpeverbernes Brug, samt den paradigmatiske Deel repeteret. Stiløvelserne forfra til Nr. 27 (de ulige Nummere); ivoirigt som øverste Parti.

IV Kl. Øverste Parti: Etudes littér.: Une aventure de Gil-Blas, Jeannot et Colin og les Célibataires; Ingerslevs Materialier fra S. 31 til Enden; Borrings Grammatik forfra til S. 117 samt Orddannelselæren efter Prof. Abrahams's Grammatik. Nederste Parti: Borrings Læsebog for Mellemklasserne fra S. 109—174 og fra S. 241—262; Abrahams's Gr. fra S. 99 til Orddannelselæren, Ingerslevs Materialier fra S. 16—29. Begge Partier have i Télémaque læst 12te og 13de Bog, og have af og til havt skriftlige Øvelser.

III Kl. A. Borrings Læsebog for Mellemkl. fra S. 25—37 og fra S. 90—121. Abrahams's Gr. forfra til S. 56 og fra S. 67—83 (om Verbum). Ingerslevs Materialier fra III (Flertalsdannelsen) til IX (de pers. Pron.).

III Kl. B. Læsebogen fra S. 13—27. Abrahams's Gr. forfra til S. 172 med Forbigaaelse af det Meste med smaat Tryk. Ingerslevs Materialier forfra til Flertalsdannelsen S. 4.

5. Skolebibliotheket.

Bibliotheket har siden sidste Programs Udgivelse deels ved Forsendelser fra Regeringen, deels ved Gave og ved Indkjøb for den normerede Sum modtaget følgende Tilvært:

- Skoleprogrammer for Aaret 1847 fra
 Aalborg Kathedralskole: Ledetraad for den første Undervisning. Af Adjunkt Terminiin.
 Aarhus Kathedralskole: Om danske Læsebøger for Begyndere, med særeget Hensyn til den af Funch, Regind og Warburg udgivne Læsebog. Af Adjunkt J. Regind.
 Aarhus videnskabelige Realskole: Efterretninger om Skolen for Aaret 1846—47. Af R. C. Nielsen, Skolens Rektor.

Borgerdydsskolen paa Christianshavn: Om den rette Grundighed, i Anledning af den store Trængsel af Læresag især i de lærde Skoler. Af Mag. M. Hammerich, Skolens Forstander.

Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn: Skoleefterretninger. Ved C. B. Nimestad, Skolens Forstander.

Frederiksborg lærde Skole: Nogle Bemærkninger om Religionsunderviisningen i de lærde Skoler. Af L. de Richelieu, Adjunkt.

Horsens lærde Skole: Sveveren Recimer og det vestromerske Keiserrige. Af L. Thornam, Adjunkt.

Kolding lærde Skole: Om dansk Grammatik og danske Grammatikker. Af Overlærer Chr. Troiel.

Metropolitanskolen: Tvende Skoletaler. Af B. Borgen, Professor, Skolens Rektor.

Nykjøbing Kathedralskole: 1. Om de Gamle, navnlig Grækerne, som den nyere Verdens Lærere. Af E. P. Rosendahl, Rektor. 2. Fortsættelse af Katalogen over Kathedralskolens Bibliothek.

Odense Kathedralskole: Det kirkelige Kalendervæsen, 1ste Hefte, af Overlærer Dr. Paludan-Müller.

Roeskilde Kathedralskole: Grundsætninger for Underviisningen i de lærde Skoler med stadigt Hensyn til den nye Underviisningsplan for samme. 1ste Hefte. Af Rektor Dr. S. N. J. Bloch, Statsraad, R. af D. og Dbrmand.

Randers lærde Skole: Skoleefterretninger for Aaret 1846—47. Af Dr. C. A. Thortsen, Skolens Rektor.

Reykjavik lærde Skole: Íslenskir málshættir safnadir, utvaldir og í stafrosbrød færdir af Dr. H. Scheving.

Ribe Kathedralskole: 1. Bidrag til Skildringer af Ribe By i de forrige Aarhundreder (3die Hefte). Af P. Adler, Adjunkt. 2. Fortsatte Bemærkninger om den provisoriske

Underviisningsplan af 25. Juli 1845. Af C. H. A. Bendtsen, Rektor.

Rønne lærde og Real-Skole: Collatio codicum II Havniensium cum editione Elberlingiana G. Julii Cæsaris Comment. de B. G. Inst. H. K. Whitte, A. M.

Slagelse lærde Skole: Anmærkninger til D. Horatius Flaccus's femte Brev i første Bog. Af Rektor Mag. Elberling.

Sorø lærde Skole og Opdragelsesanstalt: De duobus codicibus Sallustii Hauniensibus. Scrips. Dr. E. F. Bojesen, Rector Scholæ Soranæ.

Viborg Kathedralskole: Skolefesteretninger for Aaret 1846—47. Af F. C. Olsen, Rektor.

Slensborg lærde Skole: Exponitur de rerum inventione ac dispositione, quæ est in Lysiaæ atque Antiphontis orationibus. Scrips. P. G. Ottsen, Dr. phil.

Haderslev lærde Skole: Haderslevens Seeweg in alter und neuer Zeit. Von dem Subrector, Dr. Michelsen.

Husum lærde Skole: Einige Worte über die Unzulänglichkeit eines bloß passiven Verhaltens der Schueler in Bezug auf den mathematischen Unterricht. Vom Subrector Lohse.

Slesvigs Domskole: Die Oedipusfage und ihre Behandlung bei Sophokles. Von Dr. Fr. Lübker, Conrector der Domschule.

Kiel lærde Skole: Ueber die Beziehung der chronologischen Bestimmungen im Lucas 1., 2. und 3. Vom Collaborator Dr. Jessen.

Glückstadt lærde Skole: Einzelnes zur Geschichte Glückstadt's und Grempe's. Von A. C. Lucht, Conrector.

Igehoe lærde Skole: Sprachstudium, Naturwissenschaften

und allgemeine vergleichende Geographie. Vom Dr. und Subrector Dreiß.

Plön lærde Skole: De Platonis Cratylo disputat C. A. Klander, Dr.

Altona Gymnasium: Erstes Buch der Geschichte Mithridates des Großen. Von Professor Frandsen.

Rageborg lærde Skole: Andeutungen zur Geschichte des Römischen Kriegswesens. Erste Forts. (1846). Von E. F. Zander, Direktor und Professor.

— Andeutungen über den Zusammenhang des Gymnasiums mit der Kirche. Von F. Kieck, Dr., Rector.

De preussiske Gymnasialprogrammer for 1846.

C. T. Engelstoft: De confutatione Latina, quæ apologiæ concionatorum Evangelicorum in comitiis Hauniensibus Anno 1530 traditæ opposita est, commentatio (Universitetsprogram). Kbhavn 1847.

Sr. Chr. Sibbern: Bidrag til at opklare den christelige og kirkelige Frihed saavel i Almindelighed som med Hensyn til Danmark i Særdeleshed. (Universitetsprogram). Kbhavn 1847.

L. A. Kothe: Om Holger Danske (Program for Sorø Akademi). Kbhavn 1847.

S. V. Clausen: Taler, holdte ved forskjellige Leiligheder. Kbhavn 1848.

P. W. Becker: Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regjering af udenlandske Archiver. Kbhavn 1847. 1ste Deel.

Guizot: Den europæiske Civilisations Historie fra det romerste Riges Fald til den franske Revolution. Oversat af Fraust ved L. Moltke. Kbhavn 1847. 4 Hefter.

- N. S. S. Grundtvig:** Lyfonsfning til Danmark med det danske Dummerhoved og den danske Høiskole.
- Ch. Lütken:** Om Sorø Akademies Idee.
— Om Sorø Realhøjskoles Idee.
- C. Molbech:** Om Sorø Akademi, dets Skjebne og dets Fremtid.
- D. K. Rugaard:** Skole-Bibliothek eller Fortegnelse over danske Skrifter angaaende Opdragelses- og Underviisnings-Væsenet, fagviis opstillet i alfabetisk Orden. Kbhavn 1847.
- S. P. Selmer:** Aarbog for Kjøbenhavns Universitet og øvrige højere Underviisningsanstalter for 1846. Kbhavn 1847.
- M. G. G. Steenstrup:** Det theologiske Studium ved vort Universitet. Kbhavn 1848.
- M. Gassing:** De colica scortorum. Hauniæ 1848. (Doktor-disputat).
- M. Trier:** De symptomatologia meningitidis cerebri acutæ. Hauniæ 1847. (Licentiat-disputat).
- J. L. Usfing:** Inscriptiones græcæ ineditæ. Hauniæ MDCCCXLVII.
- D. Ruhnkenii in Terentii comoedias dictata. Cura L. Schopeni. Bonnæ MDCCCXXV.**
- Oratores Attici. Recensuerunt atque adnotationes criticas addiderunt Jo. Georgius Baiterus et Hermannus Sauppius. Turici 1839—43. 4.**
- Synonymes Grecs, recueillis dans les écrivains des différents ages de la litt. gr. par M. Alex. Pillon. Paris 1847. 8.**
- Θουκυδίδου συγγραφή. Mit erklärenden Anmerkungen von K. W. Krüger. Berlin 1846. 2 Bd.**
- S. N. J. Bloch:** Om Skoleembedsøxamen og de fornødne Reformier af samme. Kjøbenhavn 1848.

P. 17. Thorups efterladte Digte. Udgivne af C. C. Thorup og A. Veth, Udgivne ved Ribe Kathedralskole. De 2 første Hefter. Kbhavn 1847 og 48.

Mindedigt over Kong Christian den 8de. Indbydelseskrift til Universitetets Sørgefest. Kbhavn 1848.

Mindeblad om Kong Christian den 8de. Indbydelse til Sørgefesten paa Sorø Akademi d. 12. Marts 1848. Kbhavn 1848.

Fortegnelser over Forelæsningerne ved Kjøbenhavns Universitet og Charakterlister over dem, der have underkastet sig Examen artium og anden Examen (for Aaret 1847—48).

Fortsettelse af følgende Bærker og Tidsskrifter:

H. Stephani Thesaurus græcæ lingvæ. Edd. C. B. Hase
G. A. L. Dindorfii.

Beckers Verdenshistorie ved J. W. Koebell, oversat af J. Riise.

Jahns Neue Jahrbücher; Helweg's „For Litteratur og Kritik“, Molbech's historiske, Schouvs danske Tidsskrift og Erølevs Forfatterlexicon.

Oversigt over det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1847. Nr. 1—8.

Regnskabs-Oversigt for Aaret 1846 over samtlige Statsindtægter og Udgifter. Kbhavn 1848.

Budget for Aaret 1848 for samtlige Statsindtægter og Udgifter. Kbhavn 1848.

Et Herbarium af indenlandske Planter.

Bibliotheket har iaar modtaget en ikke ubetydelig Tilvært ved Gaver fra tvende Belyndere af Skolen.

Fra Hr. Kjøbmand Rahr i Ribe ere følgende Bøger tilstillede til Indlemmelse i Skolebibliotheket:

- The Spectator. London 1789. 8 Dele.
- The Works of Al. Pope. London 1797. 9 Dele.
- The Plays of William Shakspeare. London 1797. 8 Dele.
- Commentaries on the Laws of England by W. Blackstone.
London 1800. 4 Dele.
- The Constitution of England by J. L. de Lolme. Lon-
don 1789.
- The lives of the most eminent English poets by Sam.
Johnsen. London 1801. 4 Dele.
- Elegant Epistles: being a copious collection of familiar
and amusing letters. London 1794.
- Elegant Extracts or useful and intertaining Pieces of
Poetry. London 1801.
- Elegant Extract in Prose.
- The history of Rasselas, prince of Abissinia. London
1798.
- A new collection of select pieces in English prose by
Ebeling. Hamborg 1789 (en Ræsebog).
- The beauties of England. London 1764.
- Paradise regain'd by John Milton. London 1770.
- Description of Greenwich Hospital. 1790.
- The Bristol and Hotwell Guide. Bristol 1789.
- The new Oxford Guide. Oxford s. a.
- The autentic Trial of R. Williams. London 1790.
- Lessons to a young Prince. London 1790.
- Isabella, or the fatal marriage, altered by Garrich. Lon-
don 1783.
- The Grecian Daugther, by Arthur Morphy. London 1784.
- The Beggar's Opera, by Mr. Gay. London 1772.
- Histoire ancienne par Rollin. Amsterdam 1754. 13 Dele.
— moderne — Paris 1755. De 6 første Dele.
- L'origine des loix. Paris 1759. 6 Dele.

Principes du droit de la nature et des gens par Mr. Formey. Amsterdam 1758. 3 Dele.

Le droit des gens par M. de Vattel. Londres 1758. 3 Dele.

Histoire du Cardinal de Granville. Paris 1761.

Introduction à l'histoire de Dannemarc, par Mallet. Copenhague 1755. 4.

Le misantrope. A la Haye 1726. 2 Dele.

Cornelius Nepos, les vies des grands capitaines. Halle 1748.

Quinte-Curce, par Vaugelas.

L'abeille ou recueil de philosophie, de littérature et d'histoire. A la Haye 1755.

Amours de Theagènes et Chariclée. Histoire Ethiopique. Paris 1743.

Contes de Bocace. A Cologne 1702.

Histoire des anciennes revolutions du globe terrestre. Amsterdam 1752.

Bibliothèque de campagne ou amusement de l'esprit et du coeur. A la Haye 1735. 3 Bd.

Nouveau voyage autour du monde par M. le Gentil. Amsterdam 1728.

Recueil de cent lettres par de Grimarest. A Vienne 1751.

Traité des feux d'artifice. Paris 1747.

Observations phisiques sur le barometre et le thermometre réglé, par J. Bianchy. Manheim 1758.

Memoires de Brandebourg, par Frédéric 2, roi de Prusse.

Klopstock's Messias. Altona 1780. 3 Dele.

Die dänische Schaubühne von L. Holberg. Copenhagen und Leipzig 1752. 5 Bd.

Hagedorn's sämtliche poetische Werke. Hamborg 1771.

- Nicolai Klims unterirdische Reise. Kopenhagen und Leipzig 1741.
- Nordbergs Leben Carl des Zwölften. 1745—51. 3 Bind fol. med Kobber og Planer.
- Buddei Allgemeines historisches Lexicon. Leipzig 1730—32. 4 Bind fol.
- Epiktets Haandbog overs. af E. Boye. Khavn 1781.
- Efterretninger om Mordet paa Gustav den Tredie. Khavn 1797.
- Adam og Eva. Et dramatisk Stykke af J. Ewald. Khavn 1769.
- Vieyra's Portuguese & English Dictionary. London 1794. 4.
- Vieyra's Portuguese Grammar. London 1794.
- Nova Grammatica Portugueza, por A. Meldola. Hamburg 1785.
- Traduccion de las cartas mercantiles y morales de J. C. Sinapius, por A. Meldola. Hamburgo 1784.
- Spanische Sprachlehre und Chrestomathie von J. B. Calvi. Helmstadt 1790.

At Hr. Distriktslæge Øgmundsen har Skolen iaar modtaget følgende Gave:

8 Kasser med indenlandske Insekter.

1 udstoppet Bæsel.

17 Hefter af Illustrirte Naturgeschichte des Thierreichs.

Mit 4000 Abbildungen. fol. Leipzig 1846—47.

Disciplenes Bibliothek har i Skoleaaret 1847—48 havt en Indtægt af 25 Rbd. 3 Mk. 1½ β. Udgiften var 21 Rbd. 3 Mk. 7¾ β., saa at der haves en Beholdning af 3 Rbd. 5 Mk. 9¾ β. Et Bogskab er blevet indrettet i et af Skolens Bærelser, hvor Bibliotheket er bedre bevaret end forhen var Tilfældet.

Følgende Bøger ere desuden anskaffede:

Kampeviser, samlede af Grundtvig.
 Baggesens Bærker, 11te og 12te Bind.
 Illustrirter Volkskalender für 1848.
 Chr. Winthers Digte 4de Udgave.
 Paludan Müllers Ungdomsarbejder.
 L. Heibergs poetiske Skrifter 1ste—3die Bind.
 Gjenboerne af Hostrup.
 Shakespeares dramatiske Bærker 11te og 12te Levering.
 Dannevirke ved Worsaae.
 Ninon af Henrik Herk.
 Amleth af Dehlenschläger.

Efternævnte Bøger ere fra forskjellige Sider blevne
 skænkede til Bibliotheket.

Bibliothek for Ungdommen af Riise.
 Læsefrugter af Elmqvist.
 Der lustige Tag oder Figaros Hochzeit.
 Originale Anekdoter om Peter den Store.
 Stambuch=Aussätze.
 Italiensk Læsebog ved Sommer.
 Do. Grammatik ved Samme.
 Experimental Physik ved Krahensteiner.
 Der deutsche Kinderfreund.
 En Telemaque overs. paa Svensk.
 Peter Nicolai Thorups efterladte Digte (1ste H. samt An-
 hanget indehold. Levnetsbeskrivelsen). Udg. af C. C. Tho-
 rup og Andr. Veth.
 P. N. Thorups Historiske Efterretninger om Ribe Cathe-
 dralskole. (2det Exemplar).
 Grundtvig: Prover af den gammel-danske Rimkrønike.

Kofod-Hansen: Om Nationalitetens Væsen og Betydning.
 N. Nyerup: Det danske Sprogs Rettskrivningstheorier.

6. Udtog af Skolens Regnskab.

A. Skolens almindelige Regnskab.

1. I n d t æ g t.

	Rbd.	ß.
1. Kassebeholdning fra 1846	351	30
2. Indt. ifølge Decisionsposter til Regnsk. 1846	5	60
3. Renter af Skolens Kapitalformue	194	82
4. Jordebogsindtægter i Korn og Penge	2579	55½
5. Indt. af Kirker og Præstefald i Korn og Penge	240	72½
6. Skolekontingenter (Skolepenge, Lys = og Brændpenge, Indskrivningspenge)	638	72
7. Indtægter fra Hospitalet i Ribe (Kostpenge, Til 4de og 5te Lektieholder, Skolens Oltønde)	407	6
8. For solgt ubrugeligt Inventarium	5	32
9. Tilskud fra den almindelige Skolefond	4240	36
10. Restancer for 1846	157	=
	Summa	8820 62

2. U d g i f t.

	Rbd.	ß.
1. Faste Gager, Tillæg og Gratifikationer	5041	92
2. Til Timeundervisning	357	=
3. Pensioner	680	=
4. Til Bibliotheket	200	=
5. Til Bygningers og Inventariers Vedligeholdelse	500	86
6. Brændsels- og Belysningsforbrødenheder	154	4
7. Skatter og Afgifter	217	80
8. Regnskabsføringen	171	51
9. Forskjellige tilfældige Udgifter (a. Løn til Pedellen, b. Rengjøring, c. Porto, Proto- koller, Skrivematerialier og Afskrivning, d.		

Rateris **7323 25**

	Rbd.	ß.
Transport	7323	25
Programmer og Skolehoitideligheder, e. andre Udgifter)	404	25
10. Extra Udgifter — Dyrtidsgratialet	524	=
11. Gageforskud, Alt refunderet.		
12. Restancer	204	29
13. Udgifter ifølge Decisionsposter til Regnskabet for 1846	5	12
14. Overskud til den almindelige Skolefond (Profesorinde Hanssens Pension og Renter fra Borchs Legat i Kbhvn til Decbr. 1847)	223	87
	<hr/>	
Summa	8684	82
Kassebeholdning ultimo 1847	135	Rbd. 76 ß.

B. Bibliotheket.

1. I n d t æ g t.

	Rbd.	ß.
1. Kassebeholdning for 1846.	=	34
2. Renter for Maret 1847	7	21
3. Af det Teilmanske Legat	20	=
4. Tilskud fra Skolekassen	200	=
	<hr/>	
Summa	227	55

2. U d g i f t.

	Rbd.	ß.
1. Boghandler- og Bogbinderregninger til Beløb	179	69
2. Løn til Assistenten	32	=
	<hr/>	
Summa	211	69

Beholdning 15 Rbd. 82 ß.

C. Stipendiefonden.

1. I n d t æ g t.

	Rbd.	ß.
1. Renter af Kapitalformuen	159	78
2. Indtægter i Korn og Penge	176	88
3. Kostpenge fra Ribe Hospital	209	11
	<hr/>	
Summa	545	81

2. Udgift.

	Rbd.	ß.
1. Underballance efter Regnskab for 1846	1	22
2. Til Stipendier ifølge Direktionens Resolution af 20. Novbr. 1847	500	„
3. Renten fra Borchs Legat, tildeelt to Disciple, hver 11 Rbd. 91½ ß.	23	87
4. For Regnskabsførelsen af Netto Indt. a 2 pCt.	10	88
5. Porto og Postgebyr	3	31
	<hr/>	
	Summa	539 36
	Beholdning 6 Rbd. 45 ß.	

D. Det Thurah-Salsterske Legat.

1. Indtægt.

	Rbd.	ß.
1. Kassebeholdning fra 1846	10	20
2. Renter i Mæret 1847	23	„
	<hr/>	
	Summa	33 20

2. Udgift.

	Rbd.	ß.
For Regnskabsføringen a 2 pCt. af Indtægten i 1847	„	44
	<hr/>	
	Beholdning 32 Rbd. 72 ß.	

7. Fordelingen af Beneficierne i Skoleaaret.

Med den kongelige Universitets- og Skoledirektionens Skrivelse af 20 Novbr. 1847 var Fordelingen af Beneficier for det nu tilendebragte Skoleaar saaledes approberet:

A. Højeste Stipendium, 50 Rbd.

(15 Rbd. at udbetale, 35 at oplægge.)

1. Kleisdorff, L. 2. Pontoppidan, H. J.

B. Mellemste Stipendium, 35 Rbd.

(15 Rbd. at udbetale, 20 at oplægge.)

1. Jørgensen, J. 2. Feilberg, H. F. 3. Holst, T. M.
4. Nagaard, J. 5. Esmann, B. A. 6. Borchsenius, J.
7. Hviid, C. A. 8. Tvede, K. K.

C. Laveste Stipendium, 20 Rbd.

(10 Rbd. at udbetale, 10 at oplægge.)

1. Andersen, J. C. C. 2. Diderichsen, Th. J. 3.
- Gottlieb, A. A. H. C. 4. Feilberg, P. B. 5. Kjær,
- C. C. 6. Bendtsen, B.

D. Fri Underviisning.

(Foruden Stipendiarierne.)

1. Friis, M. G. 2. Müller, C. Th. 3. Lindelof,
- G. C. P. fra 1ste Januar 1848 at regne. 4. Tolstrup,
- C. L., fra 1ste April samme Aar.

E. Det Borckste Legat.

(Galt 23 Rbd. 87 β. til Deling mellem 2 Disciple.)

1. Kleisdorff, K. 2. Pontoppidan, H. J.

De tvende Portioner af det Moltkiske Legat, som ere tillagte Ribe Kathedralsskole, oppebæres for Tiden af Disciplene B. A. Esmann og C. C. Kjær.

Den offentlige Examen

i Ribe Kathedralskole for Aaret 1848 afholdes
i følgende Orden:

Tirsdag den 25. Juli:

Første Bærelse.

8 — 10 Latin Kl. 5.
10 $\frac{1}{4}$ — 12 Græsk Kl. 5.
2 — 4 Hebraisk Kl. 5.

Andet Bærelse.

8 — 10 Fransk Kl. 3 A.
10 — 12 Historie) Kl. 4.
 Geografi)
2 — 4 Latin Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8 — 10 Religion Kl. 2. 1.
10 — 12 Regning Kl. 3.
2 — 4 Naturhistorie Kl. 2. 1.

Onsdag den 26. Juli.

Første Bærelse.

8 — 10 $\frac{1}{2}$ Historie) Kl. 5.
 Geografi)
10 $\frac{3}{4}$ — 12 Tydsk Kl. 5.
2 — 3 $\frac{1}{2}$ Fransk Kl. 5.

Andet Bærelse.

8 — 10 $\frac{1}{2}$ Tydsk Kl. 3.
10 $\frac{3}{4}$ — 12 Hebraisk Kl. 4.
2 — 4 Mathematik Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8 — 10 Dansk Kl. 2. 1.
10 $\frac{1}{2}$ — 12 Naturhistorie Kl. 3.
2 — 4 Latin Kl. 2.
3 $\frac{1}{2}$ — 5 Fransk Kl. 3 B.

Torsdag den 27. Juli.

Første Bærelse.

8 — 10 Religion Kl. 5.
10 $\frac{1}{2}$ — 12 Historie) Kl. 1.
 Geografi)
2 — 4 Dansk Kl. 5.

Andet Bærelse.

8 — 10 Dansk Kl. 4.
10 $\frac{1}{2}$ — 12 Naturhist. Kl. 4.
2 — 4 Græsk Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8 — 10 Historie) Kl. 2.
 Geografi)
10 — 12 Latin Kl. 3 A.
2 — 4 Latin Kl. 3 B.

Fredag den 28. Juli.

Første Bærelse.

8 — 10 Mathematik Kl. 5.
10 — 12 Historie) Kl. 3 A.
 Geografi)
2 — 4 Tydsk Kl. 2. 1.

Andet Bærelse.

8 — 10 Religion Kl. 4.
10 $\frac{1}{2}$ — 12 Tydsk Kl. 4.
2 — 4 Historie) Kl. 3 B.
 Geografi)

Tredie Bærelse.

8 —10 Græsk Kl. 3 A.

10 $\frac{1}{4}$ —12 Græsk Kl. 3 B.2 —4 $\frac{1}{2}$ Dansk Kl. 3.

Lørdag den 29. Juli:

Første Bærelse.

8—10 Fransk Kl. 4.

Andet Bærelse.

8—11 Religion Kl. 3.

Tredie Bærelse.

8—10 Regning Kl. 2. 1.

(Generalcensur Kl. 3.)

Translokation Kl. 6.

(De skriftlige Opgaver udarbejdes i den foregaaende Uge, nemlig for 5te Klasse: Religios og historisk Opgave, latinisk Stil og Version, tydsk og fransk Stil, arithmetisk og geometrisk Opgave; for 4de og 3die Klasse: dansk og latinisk Stil; for 2den og 1ste Klasse: dansk Stil, samt Kalligraphi for de 4 nederste Klasser; endvidere Svømme- og Gymnastikprøve for hele Skolen.)

Saar agtes følgende To dimitterede til Universitetet:

- 1, Laurits Laurberg, en Søn af Sognepræst for Bredsten og Skibet Menigheder, Provst Laurberg.
- 2, Hans Jørgen Pontoppidan, en Søn af afdøde Sognepræst i Hvidding, Pastor Pontoppidan.

Det nye Skoleaar begynder Fredagen den 1. Septbr. Kl. 8, og Dagen før, Torsdagen den 31. August, Form. Kl. 8 foretages Prøven med de nyindmeldte Disciple.

Disciplenes Fædre og Bærger samt andre Skolens og Videnskabernes Belyndere indbydes herved til at bære Examen med deres Nærværelse.

Ribe Kathedralskole den 15. Juli 1848.

C. S. N. Bendtsen,
Rektor.

The first part of the document
 is a list of names and titles
 which are arranged in a table
 with three columns. The first
 column contains names, the second
 column contains titles, and the
 third column contains numbers.
 The names are written in a
 cursive hand, and the titles
 are written in a more formal
 hand. The numbers are written
 in a simple, blocky hand.

The second part of the document
 is a list of names and titles
 which are arranged in a table
 with three columns. The first
 column contains names, the second
 column contains titles, and the
 third column contains numbers.
 The names are written in a
 cursive hand, and the titles
 are written in a more formal
 hand. The numbers are written
 in a simple, blocky hand.

The third part of the document
 is a list of names and titles
 which are arranged in a table
 with three columns. The first
 column contains names, the second
 column contains titles, and the
 third column contains numbers.
 The names are written in a
 cursive hand, and the titles
 are written in a more formal
 hand. The numbers are written
 in a simple, blocky hand.

The fourth part of the document
 is a list of names and titles
 which are arranged in a table
 with three columns. The first
 column contains names, the second
 column contains titles, and the
 third column contains numbers.
 The names are written in a
 cursive hand, and the titles
 are written in a more formal
 hand. The numbers are written
 in a simple, blocky hand.

The fifth part of the document
 is a list of names and titles
 which are arranged in a table
 with three columns. The first
 column contains names, the second
 column contains titles, and the
 third column contains numbers.
 The names are written in a
 cursive hand, and the titles
 are written in a more formal
 hand. The numbers are written
 in a simple, blocky hand.

